

JYU DISSERTATIONS 212

Paula Vasara

Väistämättömyksiä ja valintoja

Kertomuksia ikäihmisten asumispolulta



UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ
FACULTY OF HUMANITIES AND
SOCIAL SCIENCES

JYU DISSERTATIONS 212

Paula Vasara

**Väistämättömyksiä ja valintoja
Kertomuksia ikäihmisten asumispolulta**

Esitetään Jyväskylän yliopiston humanistis-yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi yliopiston vanhassa juhlasalissa S212
toukokuun 8. päivänä 2020 kello 12.

Academic dissertation to be publicly discussed, by permission of
the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Jyväskylä,
in building Seminarium, auditorium S212, on May 8th 2020 at 12 o'clock noon.



JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

JYVÄSKYLÄ 2020

Editors

Olli-Pekka Moisio

Department of Social Sciences and Philosophy, University of Jyväskylä

Päivi Vuorio

Open Science Centre, University of Jyväskylä

Copyright © 2020, by University of Jyväskylä

Permanent link to this publication: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8132-7>

ISBN 978-951-39-8132-7 (PDF)

URN:ISBN:978-951-39-8132-7

ISSN 2489-9003

ABSTRACT

Vasara, Paula

Exigencies and choices – narratives of older people's housing paths

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2020, 116 p.

(JYU Dissertations

ISSN 2489-9003; 212)

ISBN 978-951-39-8132-7 (PDF)

Ageing and care policies in Finland emphasise ageing in place. It is perceived as a principle that supports older people to continue living in their current long-term homes with services being provided in their homes. This policy emphasis has been portrayed as a principle honouring older people's wishes. In practice, over 90 per cent of older people continue to live in their long-term homes, often with some services being provided in their homes, and help and support from their family and kin. The focus of this study is on the experiences of older people and their close ones in this policy context of ageing in place.

Narrative analysis is employed in order to explore what kinds of narratives of housing paths are being constructed, what kinds of meanings are assigned to various places of residency and what is perceived as meaningful in regard to ageing well. Interview data was gathered in two research projects conducted at the University of Jyväskylä which were funded by the Academy of Finland. Older people were interviewed in the Moving in Old Age: Transitions in Housing and Care research project and their family and kin were interviewed in the Working Carers – Caring Workers: Making Paid Employment and Care Responsibilities Compatible research project.

The results verify previous understandings about older people being satisfied with their housing choices and rather reluctant to move. Long-term homes are valued, and strong meanings are assigned to them in regard to the hope of being able to continue living independently. However, older people are not willing to continue living in their own homes in all circumstances. If life in their homes no longer fulfils the characteristics assigned to homes, people are willing to move, even if moving holds strong symbolic meanings and metaphors. It is also recognised that homes can materialise in many ways: changes along the housing pathway can be construed as transitions, turning points or continuums. The ability to have agency, make choices and live according to one's preferences is constructed as key for living well. Thus, instead of a one-sided policy emphasis on growing old at home, enough leeway should be left for agency and for older people to arrange housing, care and everyday life according to their own preferences.

Keywords: housing pathways, life course, older people, narrative, ageing in place

TIIVISTELMÄ

Vasara, Paula

Väistämättömyyksiä ja valintoja – kertomuksia ikäihmisten asumispolulta

Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2020, 116 s.

(JYU Dissertations

ISSN 2489-9003; 212)

ISBN 978-951-39-8132-7 (PDF)

Suomalaisessa yhteiskunnassa asumis- ja hoivapolitiikka on painottanut paikoillaan vanhenemista. Sen on tulkittu tarkoittavan sitä, että pyritään tukemaan ikäihmisten pitkäaikaista asumista samassa fyysisessä kodissa palvelujen turvin. Tämä politiikkapainotus on esitetty vanhojen ihmisten toiveita kunnioittavana periaatteena. Se myös toteutuu käytännössä: yli 90 prosenttia ikäihmisistä jatkaa asumistaan pitkäaikaisessa kodissaan, usein erilaisten palvelujen ja läheisten avun turvin. Tämän tutkimuksen keskiössä ovat ikäihmisten ja heidän läheistensä kokemukset asumisesta tässä paikoillaan vanhenemisen politiikkakontekstissa.

Tarkastelen tässä tutkimuksessa sitä, millaisia kertomuksia asumispolusta rakentuu, millaisia merkityksiä asuinpaikkoihin ja niissä tapahtuviin muutoksiin liitetään ja mikä kerrotaan hyvän vanhenemisen kannalta merkitykselliseksi. Aineistona ovat haastattelut, joita lähestyn narratiivisen analyysin keinoin. Ne on kerätty kahdessa Suomen Akatemian rahoittamassa projektissa Jyväskylän yliopistossa. Ikäihmisiä haastateltiin projektissa *Muuttaminen ja vanhuus: Asumisen ja hoivan siirtymiä* ja heidän läheisiään *Omaishoito, palkkatyö ja identiteetit: mitä hoivavelvollisuuksien ja työssäkäynnin yhteensovittaminen edellyttää* -projektissa.

Tutkimuksen tulokset todentavat aiempaa käsitystä siitä, että ikäihmiset ovat usein tyytyväisiä omiin asumisvalintoihinsa eivätkä koe erityistä halua muuttaa. Pitkäaikaista kotia arvostetaan, siihen liitetään vahvoja merkityksiä ja sen toivotaan säilyvän. Omassa kodissa asumista ei kuitenkaan olla halukkaita jatkamaan millä tahansa ehdoilla. Kun pitkäaikainen koti ei enää täytä sille asetettuja kodin määreitä, siitä voidaan olla valmiita luopumaan – vaikka luopumiseen liittyisikin vahvaa symbolista merkitystä. Kodin toteutumisen mahdollisuus toisin tunnustetaan myös: asumispolun muutokset voidaan rakentaa siirtymiksi, käännekohtiksi tai jatkumoiksi. Hyvän vanhuuden kannalta merkitykselliseksi rakentuukin mahdollisuus tehdä valintoja ja elää oman näköistä elämää. Yksioikoisen politiikkapainotuksen sijaan tulisikin mahdollistaa se, että ikääntyneelle jää riittävästi tilaa sille, että asuminen ja arki voidaan järjestää omien arvojen mukaisesti.

Avainsanat: asumispolku, elämänkulku, ikääntyvä, kertomus, kokemus, paikoillaan vanheneminen

Author's address	Paula Vasara Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos PL 35 40014 Jyväskylän yliopisto paula.vasara@jyu.fi
Supervisors	Professori Teppo Kröger Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos Jyväskylän yliopisto Dosentti Anni Vilkko Helsingin yliopisto
Reviewers	Professori Marjaana Seppänen Helsingin yliopisto Apulaisprofessori Minna Zechner Lapin yliopisto
Opponents	Apulaisprofessori Minna Zechner Lapin yliopisto

ESIPUHE

Aloitin kirjoittamaan tätä esipuhetta Lapin kaamosajan pehmeässä hämärässä. Vuosi oli juuri vaihtunut, ja väitöskirjani oli marraskuussa matkannut esitarkastajille kommentoitavaksi. Väitöskirjan viimeisteleminen oli herättänyt paljon ajatuksia siitä, miten asioita olisi voinut toisinkin tehdä, ja mielessä pyörivät ajatukset siitä, pitäisikö vielä sittenkin tehdä jotain toisin. Nyt maaliskuussa, tätä painokuntoon viimeistellessäni, ajatukset olivat ehtineet kääntyä jo innolla tulevaan, kunnes koronapandemia pysäytti meidät kaikki. Tähän astikin polulle oli mahtunut enemmän ja vähemmän tervetulleita mutkia, mutta tuleva kevät oli merkintä tervetullutta muutosta, joka tuntui hyvältä ja oikealta. Nyt tätä päätepidettä on noussut varjostamaan murhe, jolta olisin suonut meidän välttävän.

Aika näyttää, miten pandemia etenee ja miten tämän väitöksen käy: toteutvatko etäjärjestelyt vai peruuntuuko koko tilaisuus. Kävi miten kävi, kaikesta murheesta huolimatta on aika kiittää menneestä ja kaikesta hyvästä siinä. Ensinnäkin haluan kiittää väitöskirjani ohjaajia, professori Teppo Krögeriä ja dosentti Anni Vilkkoa. Oli oikeastaan sattuman kauppaa, että päädyin tekemään väitöskirjaa ja nimenomaan yhteiskuntapolitiikan oppiaineeseen tutkimaan ikäihmisten asumista. Kiitos tästä kuuluu Tepolle, joka yllättäen tarjosi minulle mahdollisuutta ryhtyä väitöskirjatutkijaksi *Muuttaminen ja vanhuus* -projektiin. Projekti on sanellut aiheen, mutta molemmat ohjaajani, niin Teppo kuin Annikin, ovat antaneet tilaisuuden tehdä omanlaisia ratkaisuja sen suhteen, mihin työssäni keskityn. Matka ei ole sujunut ilman harhapolkuja, ja oman katseen tarkentuminen on vienyt aikaa ja vaatinut ohjaajiltakin kärsivällisyyttä, mutta nyt ollaan tässä. Kiitos!

Kiitän myös lämpimästi esitarkastajiani professori Marjaana Seppästä ja apulaisprofessori Minna Zechneriä yksityiskohtaisista ja selkeistä kommenteista, joiden avulla olen pystynyt viimeistelemaan työni. Oli upeaa saada kahden arvostetun ammattitutkijan kommentit omasta työstä: koin, että käsikirjoitustani oli luettu ajalla ja ajatuksella ja esiin oli nostettu harkiten monia tärkeitä asioita. Olen yrittänyt parhaani mukaan ottaa näitä huomioon tämän työn puitteissa, ja osa niistä jäänee kantamaan hedelmää tulevaisuuden koitoksissa. Tässä vaiheessa kiitän siis työni arvioimisesta molempia sekä erityisesti Minna Zechneriä siitä, että hän lupautui ystävällisesti vastaväittäjäkseni. Erityisesti kiitän häntä joustavuudessa tässä hankalassa poikkeusjärjestelyjen tilanteessa, johon koko maailma on nyt joutunut.

Kaiken kaikkiaan akateeminen polkuni on ollut varsin pitkä ja polveileva; se on mutkitellut lähinnä yhteiskuntatieteiden piirissä, mutta on siitä tullut tehtyä muutama pisto humanistisiin aineisiin ja pedagogiikkaankin. On siis syytä kiittää Jyväskylän yliopiston ja erityisesti YFI-laitoksen kanssaopiskelijoita ja koko opetushenkilökuntaa antoisista hetkistä. Opiskeleminen on ollut mukavaa ja koukuttavaa, siitä lienee todistavat kaikki nämä vuodet. Sen lisäksi olen saanut tilaisuuden työskennellä YFI:llä niin tutkimusavustajana, väitöskirjatutkijana, yliopistonopettajana kuin projektitutkijanakin. Kiitokset hyvästä yhteistyöstä kuuluvat yhtä lailla niin kaikille yhteisissä projekteissa mukana olleille tutkijoille,

tutkimukseen osallistuneille haastateltaville kuin työtä kommentoineille tahoille niin Jyväskylässä kuin maailmallakin. Lisäksi haluan kiittää Miina Sillanpään säätiötä saamastani apurahasta, joka antoi aikanaan tärkeän sysäyksen palata jälleen yliopisto-opettajan tehtävän jälkeen väitöskirjan pariin: apurahan saaminen valoi uskoa siihen, että ikäihmisten asumisen tutkiminen on tärkeää ja minun työlläni on merkitystä.

Apua elämän pienempiin ja suurempiin kysymyksiin on löytynyt aina Ylistönmäen ja sittemmin Opinkiven kakkoskerroksen käytäviltä ja kahvihuoneesta. Työn tekeminen on ollut pääsääntöisesti hauskaa, ja vuosien varrella nauru on raikunut: välillä aidommin, välillä vähän sarkastisemmin, mutta yhtä kaikki. Hyvä työyhteisö on ollut tärkeä, mutta yhtä lailla on merkityksellistä ollut myös se, että läheltä on löytynyt joukko ihmisiä, joille voi purkaa ja purnata arjen harmejä, akateemisen elämän karikoita ja myös niitä ensimmäisiä onnistumisen hetkiä. Akateeminen elämä ei ole vain työtä vaan myös näpylyöntejä ja yhteisiä kokemuksia hyvien keskustelujen, kulttuurin, ruoan ja viininkin parissa. Kiitos Tiina, Tiina ja Armi! Yhtä lailla tärkeitä ovat myös ne ystävät, joiden kanssa polut risteävät harvemmin. On upeaa päästä puimaan niitä elämän suuria kysymyksiä oman arkikuplan ulkopuolelle. Erityisesti kiitän Elinaa ja Tomia ikimuistoisista kohtaamisista ja yhteisistä hetkistä napapiirin molemmin puolin.

Viimeisiksi kiitoksiksi jätetään yleensä perhe ja läheiset. Kumpikaan vanhemmistani ei ole enää täällä juhlistamassa tämän elämänvaiheeni päätöstä, mutta tuskin olisin täällä ilman heidän tukeaan. He ovat innostaneet minua läpi elämän ja valaneet uskoa siihen, että pystyn onnistumaan ja saattamaan loppuun erilaiset opinto- ja elämänpolkujen koukkaukset. Yhtä matkaa tällä polulla kansani on kulkenut aviomieheni Jukka. Kiitänkin häntä kärsivällisyydestä ja loistavasta oikea-aikaisesta ymmärtäväisestä teknisestä tuesta. Ilman toimivia välineitä ei tämäkään työ olisi valmistunut, mutta toki sitäkin tärkeämpiä ovat olleet ne alalle vihkiytymättömän keskustelijan oivaltavat kysymykset ja kommentit, jotka ovat auttaneet työstämään asioita eteenpäin. Yhteinen vapaa-aika on tarjonnut vastapainoa työlle ja opiskelulle: luonto ja erämaan rauha ovat tarjonneet tilaa irtautua arjesta ja yhdessä olemme päätyneet seikkailuihin, joihin tuskin yksin olisin uskaltanut. Elämä on ollut monin tavoin hyvää.

Polulle on mahtunut monenmoista, mutta koen itseni onnekkaaksi. Siitä kiitokseni teille kaikille, jotka jollakin tapaa olette koskettaneet minun opinto- ja elämänpolkuani.

Ylläsjärvellä ja Jyväskylässä, talvella 2020.

Paula Vasara

KUVIOT

KUVIO 1 Asumisen ja hoivan portaikko	25
--	----

TAULUKOT

TAULUKKO 1 Asumista ohjaavia lakeja, suosituksia ja kehittämissuunnitelmia	21
TAULUKKO 2 Artikkelien otsikot, teemat ja aineistot	48
TAULUKKO 3 Artikkelien tutkimuskysymykset, metodiset valinnat ja lopputulokset	60

SISÄLLYS

ABSTRACT

TIIVISTELMÄ

ESIPUHE

KUVIOT JA TAULUKOT

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	11
2	ASUMINEN JA HOIVA.....	15
	2.1 Hyvinvointivaltion kehityskulkuja.....	16
	2.2 Ikääntyminen ja hoiva.....	17
	2.3 Paikoillaan vanhenemisen periaate	20
3	ASUMISEN JA HOIVAN YHDISTÄMISEN KÄYTÄNTÖJÄ	24
	3.1 Asuminen tavanomaisessa kodissa.....	26
	3.2 Ikäperustainen erityisasuminen, palveluasuminen ja laitoshoido	27
	3.3 Avun ja tuen järjestelyt paikoillaan vanheneville.....	29
	3.4 Hoiva asumiseen yhdistettynä palveluna.....	32
4	TUTKIMUKSEN NÄKÖKULMAT	35
	4.1 Elämänkulun perspektiivi	36
	4.2 Asumispolun lähestymistapa	39
	4.3 Yksilön muuttuva suhde paikkaan	41
	4.4 Kertomus kokemuksen jäsentäjänä.....	43
5	HAASTATTELUT TIEDONKERUUN VÄLINEENÄ	47
	5.1 Haastattelutilanteessa rakentuvat kertomukset.....	49
	5.2 Haastatteluaineistot.....	50
	5.2.1 Muuttaminen ja vanhuus (MOVAGE).....	51
	5.2.2 Omaishoito, palkkatyö ja identiteetit (WoCaWo)	52
	5.3 Analyysin vaiheita	54
	5.4 Tutkimukseen liittyviä eettisiä käytäntöjä.....	56
6	KERTOMUKSIA IKÄÄNTYNEEN ASUMISPOLULTA.....	59
	6.1 Kertomuksia paikoillaan vanhenemisesta	62
	6.2 Kertomuksia ikäperustaisesta asumisesta	64
	6.3 Kertomuksia hyvästä vanhuudesta	67
	6.4 Kertomuksia omaishoivasta.....	70

7	VÄISTÄMÄTTÖMYYSIÄ JA VALINTOJA.....	73
7.1	Asuinpaikalle annettuja merkityksiä: koti	74
7.2	Asuinpaikan muutokselle annettuja merkityksiä: toisella tapaa toteutuva koti	77
7.3	Hyvään vanhenemiseen liitettyjä merkityksiä: oman näköinen koti	80
7.4	Tutkimukseen liittyviä rajoituksia ja suosituksia	83
8	LOPUKSI	86
	SUMMARY	89
	LÄHTEET	91

LIITTEET

ALKUPERÄISJULKAISUT

- I Vasara Paula (2016) Mahdollinen, välttämätön ja väistämätön: jatkuvuudet ja siirtymät iäkkäiden asumiskertomuksissa. Teoksessa Kirsi Juhila & Teppo Kröger (toim.) Siirtymät ja valinnat asumispolulla. Jyväskylä: SoPhi, 85–107
- II Vasara Paula (2015) Not ageing in place. Negotiating meanings of residency in age-related housing. *Journal of Aging Studies* 35, 55–64.
- III Vasara, Paula (2020) Opposite ends: widows' narratives of contemporary late life. *International Journal of Ageing and Later Life*, Advance access, doi: 10.3384/ijal.1652-8670.1619.
- IV Vasara Paula (2014) Hoivan kertomuksia. Juonityypit ikääntynyttä äitään hoitavien tyttärien narratiiveissa. *Janus* 22 (1), 3–18.

1 JOHDANTO

Koti on jotain, joka jo käsitteenä herättää monenmoisia tunteita. Useimmille meistä se tuo mieleen lämmön, mukavuuden, suojan, turvallisuuden ja läheiset ihmiset, mutta kaikille kodin merkitykset eivät ole näin positiivisia. Kodit ja asumisen paikat ovat erilaisia ja niin ovat niille annetut merkityksetkin. Vaikka me kaikki emme jaa samoja kotiin liitettyjä tunteita ja ajatuksia, vain ani harvalle koti on käsitteenä merkityksetön. Siihen liittyy niin henkilökohtaisia vahvoja mielikuvia ja tunteita kuin kulttuurisesti jaettuun käsityksiä oikeasta ja sopivasta. Monelle kodit ovat niitä elämän tärkeimpiä paikkoja, joihin muodostetaan vahva suhde elämänkulun aikana. Koti on myös kehys, johon monet tärkeät elämäntapahtumat ja suhteet sijoittuvat, minkä vuoksi se koetaan erityisen tärkeäksi ja merkitykselliseksi.

Koska koti on käsitteenä latautunut, siihen kohdistuu vahvoja tunteita ja odotuksia sekä vakiintuneita toimimisen tapoja. Se on monelle tärkeä paikka, mutta suhde tähän paikkaan ei välttämättä ole helppo ja yksiselitteinen. Asuinpaikastakaan ei välttämättä muotoudu kotia koskaan – ei, vaikka siitä tietoisesti yrittäisikin sellaista tehdä. Kodittomuuden kokemuksen vastapainona on myös mahdollisuus löytää kodin tuntu erilaisin tavoin, erilaisista fyysisistä ja materiaalisista paikoista. On yhä tavanomaisempaa muuttaa elämänkulun aikana useampia kertoja, eikä se tarkoita juurettomuutta sanan negatiivisessa merkityksessä. On myös entistä yleisempää asua useammassa paikassa: itsellänikin on kaksi aikuisiällä hankittua kotia, joiden välillä liikun vuodenajan, harrastusten ja työtilanteen mukaan. Koen itseni monin tavoin hyvin onnekaaksi: molemmat asuinpaikkani ovat koteja sanan täydessä merkityksessä, ja yhdessä ne vastaavat erilaisiin asumisen ja elämisen toiveisiin tässä elämäntilanteessa.

Suomalaisen yhteiskunnan asumisen toiveiden valtavirtaan on kuulunut pysyvyyden ja omistusasumisen tavoitteleminen – uutta ei tavoitella vain pelkän muutoksen vuoksi ja oman kodin eteen ollaan valmiita ponnistelemaan. Tässä kontekstissa oma koti kehystyy saavutukseksi ja hyvinvoinnin, itsenäisyyden sekä toimijuuden toteutumisen paikaksi. Asumis- ja hoivapolitiikassa tuetaan

vahvasti paikoillaan vanhenemisen periaatetta ja iäkkäiden pitkäaikaista asumista samassa fyysisessä kodissa palvelujen turvin pyritään tukemaan mahdollisimman pitkään. Tämä on varsin ymmärrettävää: kun hyvä suhde yksilön ja kodin välillä on muotoutunut, siitä ei haluta kevein perustein luopua. Uuden kodin rakentumisen mahdollisuus voidaan myös nähdä mahdottomana: näin saatetaan ajatella esimerkiksi silloin, jos kotiutuminen tulkitaan pitkäksi ajalliseksi sopeutumisen prosessiksi.

Kodin, etenkin pitkäaikaisen, merkitystä hyvinvoinnin kannalta en halua tässä tutkimuksessa missään tapauksessa väheksyä. Tähän kotia korostavaan yksipuoliseen ajattelutapaan, omassa kodissa vanhenemiseen ja paikoilleen juurtumiseen, vain liittyy mielestäni pulma: nykyisin nimenomaan tietty fyysinen pitkäaikainen asunto näyttää määrittyvän turhan yksioikoisesti kodiksi ja siten hyvän vanhenemisen reunaehdoksi. Kukaan ei pysähdy pohtimaan sitä, miten yksilön ja hänen välisensä ympäristön suhde muuttuu ajassa ja millä ehdoin koti on koti sanan täydessä merkityksessä myös ikääntyneenä. Pelkkien fyysisten ja materiaalien ympäristöjen pitkäaikaisuuden korostamisen sijaan olisi syytä pysähtyä pohtia myös sitä, mistä tuo koti rakentuu. Jos kodin tuntua ei toiveista huolimatta (enää) kyetä saavuttamaan, tilanne voi johtaa syvään turvattomuuden, jopa kodittomuuden kokemukseen ainakin symbolisella tasolla. Tämä puolestaan voi vaikeuttaa ikääntyvän mahdollisuutta kokea elävänsä hyvää elämisen arvoista vanhuutta.

Tässä tutkimuksessa ymmärrän kodin paikkaa syvempänä käsitteenä siihen liitettyjen merkitysten ja käytäntöjen kautta ja tarkastelen ikääntyvien kokemuksia suhteesta paikkaan ja sen muutokseen. Tuo ilmiö on monimutkainen. On helppo olla kiistävä ajatusta siitä, että jos pitkäaikainen koti ei enää täytä kodilta toivottuja merkityksiä eikä enää kannattele haluttua elämisen ja toimimisen tapaa, siellä asumista tuskin voi pitää kenenkään hyvinvointia edistävänä tekijänä. Silti asumisen järjestelyitä pohdittaessa keskitytään lähinnä kronologisen iän lisääntymisen mukanaan tuomiin toimintakyvyn muutoksiin ja mahdollisiin sairaanhoidollisiin tarpeisiin. Valitsemisen tematiikka on läsnä lähinnä vain ennakoinnissa ja yksilön omassa varhaisessa varautumisessa mahdollisiin fyysisen toimintakyvyn muutoksiin. Ikäihmisille sopivia asumisen ratkaisuja pyritään määrittämään tällöin objektiivisin kriteerein: miten pitkä kauppamatka on, sijaitseeko kylpyhuone kellarikerroksessa ja kuka huolehtii lumitöistä. Tässä vallitsevassa ilmapiirissä vaihtoehtoisille elämänkulun valinnoille ei välttämättä jää tilaa: kotona asutaan niin pitkään kuin se on fyysisesti mahdollista, minkä jälkeen vanha ihminen tulkitaan pakotetuksi luopumaan kodistaan ja hänen oletetaan hakeutuvan palveluin tuettuun asuinpaikkaan.

Pelkkien objektiivisesti mitattavien suureiden sijaan tässä väitöskirjassa tavoitteena on tarkastella ikäihmisten asumiseen liittyvää tematiikkaa laajempänä kokemuksellisenä kysymyksenä. Lähtökohtana on ajatus siitä, että ikääntyvien asuminen ei voi olla pelkkää arjesta selviytymisen rajojen tutkimusta, vaan tarvitaan tietoa siitä, mistä tekijöistä hyvän ja toimivan vanhuuden koetaan rakentuvan ja millaiset yhteiskuntapoliittiset rakenteelliset ratkaisut voisivat edesauttaa tätä kokemusta. Tutkimus sijoittuu asumisen, hoivan ja ikääntymisen

tutkimuksen risteyskohtaan ja tarkastelee niitä tekijöitä, jotka aineiston kertomuksissa rakentuvat hyvän asumisen ja vanhenemisen kannalta merkityksellisiksi. Väitöskirjan tematiikkaa reunustavat vallitsevat politiikka-suositukset, asumis- ja ikäohjelmien linjaukset sekä erilaiset ikääntymiseen liittyvät teorit ja muutostrendit, mutta pyrkimyksenä on irtautua vallitsevan mallitarinan vankeudesta ja ikaikaisesta väittelystä vanhenemisen oikeasta paikasta.

Väitöskirja koostuu neljästä artikkelista ja niiden yhteenveto-osasta. Aineistona on käytetty kahta eri haastatteluaineistoa: toisessa niistä ovat kertojina yli 75-vuotiaat keskisuomalaiset ikääntyneet, toisessa on haastateltu suomalaisia työssäkäyviä omaishoitajia. Kolme artikkelista keskittyy kuuntelemaan ikäihmisten omaa kertomusta asumispolun kokemuksista, yksi valottaa asumis- ja hoivajärjestelyjen merkitystä ikäihmisen hyvinvoinnin kannalta heidän läheistensä kertomusten kautta. Punaisena lankana artikkeleissa kulkevat hyvään asumiseen ja ikääntymiseen sekä yksilön ja paikan välisen suhteen ajalliseen muutokseen liitetyt merkitykset, joita tutkitaan kerronnallisen tutkimuksen keinoin.

Väitöskirja rakentuu neljän kulmakiven varaan. Keskeisin näistä on *narratiivin* käsite. Näen maailman tarinallisesti jäsenytyneenä: kertomukset ympärillämme ovat tulkintojen välineitä, jotka auttavat meitä järkeistämään arjen kokemuksia (Bruner 2004). Kiinnostus kohdistuu klassisiin kerronnan kysymyksiin: mitä kerrotaan ja mitä ei ja miten siitä kerrotaan ja kenelle mitä varten (Bruner 1990). Tätä kerronnallisuutta kehystää *elämänkulun perspektiivi* ja erityisesti Elderin (1994) hahmottelemat periaatteet tietyn historiallisen ajan ja paikan merkityksestä, elämäntapahtumien ajoittumisesta, elämien toisiinsa linkittymisestä sekä toimijuudesta. Ne ovat olleet tärkeässä osassa, kun ymmärretään kokemuksen ajassa ja paikassa muuttuvaa tulkintaa. Ymmärrän muutoksen elinikäiseksi prosessiksi, ja *asumispolun lähestymistapa* (Clapham 2005) muistuttaa eletyn kokemuksen subjektiivisuudesta: se rakentuu ajatukselle siitä, että asumisen suhteen ei ole olemassa universaaleja preferenssejä. *Yksilön ja paikan välinen suhde* on keskeinen: ymmärrän sen alati vuorovaikutteisena suhteena, missä kokemus paikasta ja tilasta muuttuu ajan kuluessa (Peace, Holland & Kellaher 2011; Golant 2015).

Tämä väitöskirjan yhteenvetoluku rakentuu siten, että luon aluksi luvuissa kaksi ja kolme katsauksen ikääntymisen ja asumisen kehukseen sekä tarjolla oleviin erilaisiin asumisen ja hoivan yhdistämisen vaihtoehtoihin. Asumisen ja ikääntymisen kokemusten ymmärtämisen näkökulmasta on tärkeää piirtää kuvaa siitä, millaisia mahdollisuuksia 2010-luvun Suomessa on ollut tarjolla niille, jotka pohtivat omaa tai läheistensä asumis- ja hoivajärjestelyjä. Tämän jälkeen siirryn neljännessä luvussa tutkimuksen teoreettiseen viitekehykseen: lähtökohtanani on elämänkulun lähestymistapa ja ymmärrys yksilön muuttuvasta suhteesta paikkaan. Narratiivi on tärkeä teoreettinen ja metodinen käsite: olen kiinnostunut siitä, millaisia kertomuksia ihmiset omasta kokemuksestaan rakentavat ja miten nämä jaetut kertomukset puolestaan muokkaavat kokemustamme tästä maailmasta. Teoriaosan jälkeen siirryn käytäntöön eli luvussa

viisi kuvaan tutkimuksessa käytettyjä haastatteluaineistoja ja sitä, miten metodisesti lähestyn näitä aineistoja. Kuudennessa luvussa käyn läpi väitöskirjan neljä empiiristä artikkelia ja niiden keskeisimmät tulokset. Lopuksi luvussa seitsemän vedän artikkelien keskeisimpiä teemoja yhteen ja pohdin, miten erilaiset asumisen ratkaisut jäsentyvät ikääntyneiden ja heidän läheistensä kertomuksissa: millaisia merkityksiä itse asumisen paikka ja siihen liittyvät muutokset saavat ja mikä kerrotaan hyvän vanhenemisen kokemuksen kannalta merkitykselliseksi ikääntyneiden ja heidän läheistensä kertomuksissa.

2 ASUMINEN JA HOIVA

Asuminen on kehys, jossa itse eläminen tapahtuu. Tämä eläminen, kronologisen iän lisääntyminen, tuo usein mukanaan erilaisia tarpeita, toiveita ja toimintakyvyn muutoksia. Terveudessa ja toimintakyvyssä usein tapahtuu negatiivisia muutoksia lisääntyvien vuosien myötä, mikä on osaltaan vaikuttanut siihen, että yhteiskuntapoliittisissa ratkaisuissa ikä ja hoivan tarve näyttävät toisiinsa kietoutuneina tekijöinä. Vanhat ihmiset kategorisoidaan samanlaisiksi ja heihin liittyviä politiikkatoimia perustellaan mahdollisten toimintakyvyn rajoitusten ja tarvittavan hoivan näkökulmasta, mikä on yleistetty koskemaan kaikkia ikääntyneitä huomioimatta esimerkiksi kronologista ikää, sosioekonomista asemaa, asuinpaikkaa ja niin edelleen.

Tämän luvun tarkoituksena on kuvata tätä asumiseen ja hoivaan liittyvää laajempaa yhteiskunnallista kehystä: millaisia kehityskulkuja, periaatteita ja ymmärryksiä siihen liittyy vanhuus-, asumis- ja hoivapolitiikan tasolla ja miten nämä on kirjoitettu sisään lakeihin, asetuksiin, suosituksiin ja erilaisiin ohjelmiin. Asumisuran käsitteellä viitataan siihen, miten erilaiset elämänvaiheet ja asumismuoto linkittyvät yhteen; usein käytetään tikapuu-metaforaa, jolla viitataan erilaisten asumisvaihtoehtojen arvojärjestelmän askelmilla kiipeämiseen (Juhila, Jolanki & Vilkkö 2016, 12–14). Käsitän nämä ymmärrykset eräänlaisena kulttuurisesti jaettuna yhteisenä sopimuksena siitä, miten asiat ovat tai miten niiden tulisi olla. Näitä näkökulmia hyödynnetään julkisen keskustelun pohjana: on vaikea välttyä kuulemasta esimerkiksi uutis- ja ajankohdaisohjelmissa usein toistettuja väitteitä vanhusväestön määrän kasvusta, ikäpommista, resurssivajeista, laatumittareista, laiminlyönneistä tai toisaalta onnistuneista paikallisratkaisuksista. Nämä julkiset kertomukset eivät ole merkityksellisiä, vaan ne ovat osa sitä tarinamaailmaa, jonka avulla omaa kertomusta jäsennetään ja jota vasten omaa kokemusta peilataan.

2.1 Hyvinvointivaltion kehityskulkuja

Pohjoismaisen hyvinvointimallin ytimessä ovat olleet kaikille tarjotut kattavat, laadukkaat ja julkisesti rahoitetut palvelut (Esping-Andersen 1990; Greve 2007; Timonen & Kautto 2014). Suomalaisen sosiaalipolitiikan historia on pitkä: se alkoi vaatimattomista vaivashoidon järjestelyistä kaikkein heikoimmassa asemassa oleville ja eteni sitten nopein harppauksin kattaviin etuuksiin. Muun muassa eläke- ja sairausvakuutusjärjestelmien kehittyminen on ollut merkittävä 1900-luvun sosiaalipoliittinen uudistus. Kehityskulut ovat olleet verrattain nopeita, vaikka ne alkoivat eurooppalaisittain tarkasteltuna melko myöhään. (Anttonen & Sipilä 2012; Hoppania ym. 2016.)

Suomalaisen hoivapolitiikan kehityskulkua 1900-luvun loppupuoliskolla voi kuvata kolmen vaiheen kautta. Ensimmäisessä vaiheessa avainsanana oli tarve, ja 1960- ja 1970-luvuilla hoivan tarpeista tuli poliittisten ja lainsäädännöllisten ratkaisujen perusteluja. Toisessa vaiheessa, 1980-luvulla, julkinen vastuu palvelujen järjestämisestä ja rahoittamisesta laajeni. Universaaleista sosiaalisista oikeuksista alettiin puhua entistä laajemmin. Nykyinen suomalainen asumis- ja hoivapolitiikka rakentuu tälle pohjalle hyvinvointivaltion universalismin sekä paikoillaan vanhenemisen periaatteen varaan. (Anttonen & Sipilä 2012; Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvuluista 980/2012, myöh. nk. Vanhuspalvelulaki; STM 2017.) Kolmannessa vaiheessa onkin pyritty sovittamaan yhteen uudella tapaa julkisesti ja yksityisesti tuotettua hoivaa: puhutaan markkinoistumisesta hoivapalvelujen tuottamisessa, palveluseleleista sekä yksityisesti tuotettujen palvelujen yhdistämisestä julkiseen palvelutuotantoon (Kröger 2009, 94–95; Mathew Puthenparambil 2019). Katset ovat usein kohdistuneet Ruotsiin, vaikka sen viime aikaiset kokemukset palvelujen yksityistämistä ja kilpailuttamisesta eivät ole olleet erityisen rohkaisevia (Meagher & Szebehely 2013; Szebehely 2017; Szebehely & Meagher 2017).

Järjestelmätason muutokset ovat tyypillisesti hitaita ja vaivihkaisia, mutta on selvää, että viimeisten vuosikymmenten aikana sosiaalipalveluissa on tapahtunut merkittäviä muutoksia, joista ei oikeastaan ole käyty perusteellista keskustelua universalismin periaatteiden näkökulmasta. Kun hyvinvointivaltion resursseihin on kohdistunut paineita, ratkaisua rahoituksen keventämiseen on etsitty esimerkiksi siitä, että on painotettu ikääntyneiden omassa kodissa vanhenemista ja kotiin tuotavia palveluita sekä läheisten ja kolmannen sektorin toimijoiden apua erilaisten julkisesti tuettujen asumisen kalliimpien laitos- ja muiden erityisratkaisujen sijaan. Koko pohjoismaista hyvinvointivaltiota koskevaa keskustelua näyttää hallitsevan niukkuuden teema, ja mahdollisuutta ylläpitää kaikille riittäviä ja kattavia palveluita julkisin varoin on kyseenalaistettu (Szebehely & Meagher 2017; Szebehely 2018). Käytännössä julkisesti tarjottujen vanhuspalvelujen rahoituksesta on säästetty, vaikka asiakasmäärän on todettu kasvavan ja asiakkaiden olevan entistä heikkokuntoisempia. ”Ihmiset elävät entistä pidempään entistä terveempinä” on usein

toistettu väittäjä tässä keskustelussa. Eliniän kasvu (SVT 2018b) ja entistä useampien terveiden vuosien lisääntyminen ei kuitenkaan tarkoita sitä, että erilaisten tuettujen asumisen järjestelyiden tai hoivan tarve poistuisi elämän viimeisistä vuosista. Päinvastoin, kun entistä suurempi joukko ihmisiä elää entistä pidempään, elämän loppuvaiheen tukea tarvitsevien lukumäärä tulee mitä todennäköisimmin kasvamaan suurten ikäluokkien ikääntyessä. (Ks. esim. Aaltonen ym. 2010; Helminen ym. 2012; Aaltonen ym. 2017; THL 2017a; THL 2017b; Jämsen & Jylhä 2019.)

Jo tapahtuneilla muutoksilla on ollut merkittäviä vaikutuksia esimerkiksi palveluiden kohdentumiseen: iäkkäiden ihmisten palveluiden kattavuus on vähentynyt, ja ne kohdentuvat sisällöllisesti erilaisiin asioihin. Mukaan on myös tuotu uudenlaisia hybridejä malleja eikä yksityisten hoivapalveluiden ostamista voida enää pitää marginaalisena ilmiönä (ks. esim. Kröger 2011; Kröger & Leinonen 2012; THL 2017a; THL 2017b; Mathew Puthenparambil 2019.) Kattavuuden ohella palvelujen laatu sekä niiden tuottaminen ovat herättäneet keskustelua (Normann, Ronning & Norgaard 2013; Nososco 2016; Kaskiharju 2019; Kehusmaa & Hammar 2019; Topo 2019). Huolipuhe on ulottunut myös ylipäättään työikäisen väestön osuuden pienenemisen tematiikkaan ja hoiva-alan kyvyttömyyteen pitää kiinni riittävästä ja koulutetusta työvoimasta (Kröger ym. 2018; SVT 2018b; SVT 2018c; JHL 2019; STM 2019).

On myös rohkaistu etsimään uudenlaisia ratkaisuja, esimerkiksi erilaisia työnjaon tapoja. Uudenlaisissa ratkaisuisa pyritään usein tehokkuuden lisäämiseen tuomalla yksityisten markkinatoimijoiden toimintatapoja julkiseen toimintaan: usein näissä korostuvat vapaan markkinatalouden ihanteet. On edistetty julkisen ja yksityisen sektorin sekä erilaisten kolmannen sektorin toimijoiden, kuten kansalaisjärjestöjen, yhteistyötä. Tämän lisäksi uuden julkishallinnon mallin (*new public management, NPM*) sekä julkisen ja yksityisen erilaisten kumppanuuksien ja palvelun tuottamisen mallien erilaisten hybridien muotojen avulla on pyritty vastaamaan uudenlaisiin tarpeisiin. (Anttiroiko ym. 2007; Herranen 2015; Anttonen & Karsio 2016; Hoppania ym. 2016, 104.) Myös uudenlaisista johtamisen malleista, esimerkiksi Lean-tuotantomallin soveltamisesta julkisiin sosiaali- ja terveystalouden palveluihin, tehdään tutkimusta (ks. esim. LeWoGe-tutkimushanke). Toistaiseksi näistä ei ole näyttänyt löytyvän viisasten kiveä: pikemminkin on alettu kantaa yhä huolta vahvemmin markkinoistumisen, yksityistämisen ja refamilisaation seurauksista yksittäisen kansalaisen kannalta (Meagher & Szebehely 2013; STM 2015; Szebehely 2017).

2.2 Ikääntyminen ja hoiva

Ikääntyvien tarpeista puhutaan usein hoivan käsitteen kautta, ja asumisen ja arjen järjestelyihin sisällytetään vähintäänkin olettamus mahdollisista hoivatarpeista. Hoiva näyttää olevan vähintäänkin implisiittisesti läsnä pohdittaessa hyvän asumisen ja vanhenemisen teemoja. Korkeampi kronologinen ikä yhdiste-

tään usein toimintakyvyn vajeisiin, sairauksiin ja avun tarpeisiin, vaikka jokainen ikääntyy omalla yksilöllisellä tavallaan. Keskustelut kiertyvät usein myös sukupolvien välisiin suhteisiin, ja ikääntyneistä puhutaan usein homogeenisena joukkona, vaikka eläkkeelle jäämisen jälkeinen elämänvaihe on vuosissa pitkä.

Se, millä käsitteillä puhutaan, ei ole yhdentekevää, mutta toimivaa käsitteistöä ei yrityksistä huolimatta ole vakiintunut käyttöön. Kronologinen ikä on todellisuudessa viitteellinen, mikä tekee tilanteen pulmalliseksi erilaisten luokittelujen suhteen. Esimerkiksi vanhuspalvelulaissa ikääntynyt väestö -termi viittaa vanhuuseläkeikäiseen (63+) väestöön, ja iäkkäällä henkilöllä viitataan toimintakyvyn heikkenemiseen ikään liittyvien syiden vuoksi (Vanhuspalvelulaki 2012). Tutuimpia elämänvaiheen ryhmittelyjä ovat kolmas ja neljäs ikä (Laslett 1989) tai vanhat ja vanhoista vanhimmat (Neugarten 1974). Joissain tapauksissa on tehty portaittaisempia eroja: varhaiseksi eläkeikäsi on kutsuttu 65–75-vuotiaiden ryhmää, jonka ajatellaan olevan hyväkuntoista ja aktiivista väestönosaa ja jonka osalta korostuvat määritelmän mukaisesti ennalta ehkäisevien toimenpiteiden merkityksellisyys ja tuloksellisuus. Yli 75-vuotiaille ajatellaan jo sairauksien kasautuvan ja yli 85-vuotiaiden ryhmässä nähdään toimintakyvyn vajeiden, erityisesti muistisairauksien, yleistyvän merkittävästi. Sittemmin on alettu pohtia näihin ryhmittelyihin liittyviä ikärajoja ja on alettu puhua varsinaisen vanhuuden siirtymisestä entistä myöhemmille ikävuosille, vaikka itse vaiheiden sisällöt olisivatkin monin tavoin soveltuvia.

Kronologiseen ikään perustuvat jaottelut ja niiden mukaan määritellyt palvelurakenteet eivät kuitenkaan onnistu tavoittamaan vanhenemisen yksilöllisyyttä ja subjektiivista kokemusta. On absurdia, että eläkeiän saavuttaneita kategorisoidaan usein yhteen, vaikka elinvuosia ja toimintakykyä voi hyvinkin olla vielä varsin erilainen määrä jäljellä. Jo sukupuolien väliset erot ovat merkittäviä: vuonna 2018 miehet kuolivat keskimäärin 75,1- ja naiset 82,2-vuotiaina (SVT 2019). Lisäksi on otettava huomioon, että pelkkä kronologinen ikä ei suoraan määritä hoivan tarvetta: esimerkiksi käytännössä noin puolet kaikista ihmisistä ei tarvitse koko elämänsä aikana ympärivuorokautista hoivaa. Laitosasumisen todennäköisyyteen vaikuttavat erityisesti erilaiset toimintakyvyn vajaukset ja monet pitkäaikaissairaudet, ja myös monilla sosioekonomisilla tekijöillä, naissukupuolella, yksin asumisella sekä heikolla taloudellisella asemalla näyttää olevan siihen yhteyttä. (THL 2017b.) Sukupuoli, sosioekonominen asema ja maantieteellinen asuinpaikka ovat merkityksellisiä myös yhteiskunnassa koetun eriarvoisuuden kannalta, minkä vuoksi niihin tulisi kiinnittää erityistä huomiota erilaisissa ikääntyneitä koskevissa yhteiskuntapoliittisissa ratkaisuissa.

Luokittelut eivät koskaan onnistukaan tavoittamaan vanhenemisen yksilöllisyyttä, mutta on selvää, että vanhoja ihmisiä ja avun tarpeita tulee olemaan. Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa näihin erilaisiin avun ja tuen tarpeisiin viitataan usein yleiskäsitteellä hoiva, jolla voidaan viitata hyvin monenlaisiin asioihin. Se pakenee yksiselitteistä määritelmää, vaikka hoiva itsessään on jotain niin universaalia, että sen ymmärretään koskettavan meitä kaikkia jossain elämänkulun vaiheessa jollakin tapaa. Käsitteenä se on yleistynyt vasta 1980-luvulla, ja alkuvaiheessa sen avulla pyrittiin kuvaamaan erityisesti naisten palkatonta työtä

ja sen erityispiirteitä. Monille määritelmille on yhteistä se, että käsitteellisesti hoiva sisältää ajatuksen toisen tarpeista huolehtimisesta. Eroja puolestaan syntyy esimerkiksi siitä, millaiset fyysiset toimet ja psyykinen tuki käsitetään tähän kuuluviksi tai erotetaan siitä fyysiseen terveyteen liittyvä hoito. Nykyisin hoivasta on tullut eräänlainen kattokäsite: esimerkiksi vanhusten osalta siinä näyttää erottuvan selkeästi lääketieteellinen hoito muusta avusta ja tuesta. (Anttonen & Zechner 2009, 16–17, 36; Hoppania ym. 2016.)

Joan Tronto (1993) määrittelee hoivaa neljän ulottuvuuden kautta. Välittäminen eli *caring about* viittaa avun ja tuen tarpeen huomaamiseen ja päätökseen siitä, että asialle pitäisi tehdä jotain. Toinen ulottuvuus on huolehtiminen, *taking care of*, jolla hän viittaa vastuun ottamiseen: tarpeesta huolehtimisesta otetaan vastuu ja päätetään, miten siihen vastataan. Hoivan antaminen eli *care-giving* viittaa aktiiviseen vaiheeseen, jossa tarve kohdataan, ja lopultakin hoivan vastaanottaminen eli *care-receiving* sisältää arvion lopputulemasta hoivan tarvitsijan kanssa. Vastaavasti näihin ulottuvuuksiin liittyy ajatus huomaavaisuudesta ja valppaudesta tarpeen havaitsemisessa, kykenevyys vastata oikealla tavalla tarpeeseen sekä vastuun ottaminen haavoittuvammassa asemassa olevista. Tronton jaottelun kiinnostavuus on mielestäni siinä, miten se tekee näkyväksi hoivan tarpeen tunnistamisen ja tunnustamisen välisen eron. Tarpeisiin voidaan vastata eri tavoin, ja erilaisuudestaan huolimatta nuo tavat voidaan kokea riittäviksi. (Tronto 1993, 40, 137.)

Bowlby, McKie, Gregory ja MacPherson (2010) puolestaan ovat erotelleet hoivaa käsitteiden *carescape* ja *caringscape* avulla, mutta niiden kääntäminen suomeksi on hankalaa. Jaottelu on kuitenkin oivaltava: *Caringscapes* liittyy hoivan tekemiseen yksilötasolla, ja siinä keskiössä on vuorovaikutuksellinen, prosessuaalinen kokemus informaalista hoivasta ja itse tekemisestä. *Carescapes* puolestaan viittaa laajempaan elämäntilanteeseen näkökulmaan ja politiikkatasoon. *Scape*-sana muistuttaa osuvasti siitä, miten hoivassa on muutosta ja jatkuvuutta ajassa muuttuvan maiseman tavoin: jotain muuttuu, mutta jotain pysyy silti samana. (Bowlby ym. 2010, 7–17; Bowlby 2012.)

Suomen perustuslaki (731/1999) takaa kaikille oikeuden vähintäänkin viimesijaiseen hoivaan. Viimesijaisuuden ajatus johdattaa ajattelemaan tarvetta, joka puolestaan tuo mukaan kykenemisen ja palauttaa keskusteluun hoivan määrittämisen: onko hoivasta kyse vain silloin, jos yksilö ei itse kykene suoriutuun tietystä tehtävästä (Wærness 1984). Kykenemisen tematiikkaan keskittyminen tasapäistää ikääntyneiden tarpeet mitattaviksi suureiksi, joista suljetaan pois subjektiiviset osaamisen ja haluamisen ulottuvuudet. Esimerkiksi Erik Allardtin mukaan hyvinvoinnin aste määräytyy perustarpeiden mukaan. Jotta mielekäs elämä olisi mahdollista, ihmisen täytyy kyetä tyydyttämään tietyt perustarpeet (nk. *having, loving, being* -jaottelu). (Allardt 1976.) Tämä jaottelu suhteutuu myös Doyalin ja Goughin (1991) teoriaan ihmisten perustarpeista: ne ovat jotain sellaista, joka ei ole korvattavissa tai vaihdettavissa. Jos hoivan ajatellaan olevan jotain sellaista, jonka tehtävänä on mahdollistaa mielekäs ja hyvä elämä eli tyydyt-

tää myös ihmisen syvimpiä perustarpeita, riittävän ja sopivan kysymykset palautuvat subjektiiviseen kokemukseen, jota on mahdotonta mitata yleispätevin objektiivisin mittarein.

Tässä tutkimuksessa olen päätenyt käyttämään Anneli Anttosen ja Minna Zechnerin (2009, 17) väljää luonnehdintaa: he määrittävät hoivan fyysiseksi tai psyykkiseksi toisen tarpeista huolehtimiseksi. Tämän kaltainen melko avoin määritelmä on yhtäältä epämääräinen, mutta toisaalta se kykenee sisällyttämään itseensä sitä kirjoa, jota hoivaan sisältyy ikääntyneiden ihmisten kohdalta. Se voi olla perustarpeista huolehtimista, mutta se voi myös olla seuran pitämistä, turvallisuudentunteesta huolehtimista ja yksinäisyyden hälventämistä. Olennaista määritelmässä on mielestäni toisen hyvinvoinnista ja tarpeista huolehtimisen ulottuvuus, joka tuo keskusteluun vastavuoroisuuden, korvikkeellisuuden ja vuorovaikutteisuuden. Hoiva on aina suhde hoivan antajan ja vastaanottajan välillä. Tästä muistuttavat oivallisesti Finch (1989) ja Finch ja Mason (1993): velvollisuus ja vastuu ovat usein käytettyjä termejä, mutta vastavuoroisuus ja hoiva voivat olla myös sitä sidosta, joka ylläpitää ihmissuhteita.

Hoiva liittyy aina myös yksilön ja hänen ympäristönsä väliseen suhteeseen. Yksilön resurssit eli se, mihin kyetään ja mihin ei, voivat pitkälti määrittyä oman arkiympäristön vaateiden perusteella. Tämä luo osaltaan tarvittavan hoivan, avun ja tuen kehyksen. Se ei kuitenkaan yksistään riitä, vaan sen lisäksi tulisi huomioida yksilön halut ja mieltymykset: jos jotain asiaa ei ylipäättään haluta tehdä, kykenemättömyys ei ole niin kestäväntä. Vammaistutkimuksessa on puhuttu mahdollistavista rakenteista ja ympäristöistä ja siitä, kuinka esimerkiksi vammaisuus on sosiaalisesti tuotettua. (UPIAS 1976.) Ajattelutavan mukaisesti vammaisuutta eivät siis määritä yksilön ominaisuudet vaan nimenomaan ympäröivän yhteiskunnan rakenteet ja käytännöt. Kärjistettynä esimerkkinä voisi olla esimerkiksi liikuntavammaisuus ja portaat: ei olisi olemassa liikuntavammaisen kategorialla, jos ympäristöä ei rakennettaisi kahdella jalalla liikkuvan yksilön ehtoilla ja esimerkiksi portaat korvattaisiin rampeilla¹. Vastaavasti myös käsitykset riittävästä ja sopivasta hoivasta ovat monella tapaa sosiaalisesti rakentuneita: voidaankin pohtia sitä, tarvitseeko yksinäinen itsensä turvattomaksi kokeva muistisairas oikeastaan kotihoidon käyntejä, tuettua asumista vai ympärivuorokautista hoivaa.

2.3 Paikoillaan vanhenemisen periaate

Osana tämän väitöskirjan kehystä ovat nykyiset vanhus- ja asumispolitiikan linjaukset. Paikoillaan vanhenemisen periaate näkyy vahvasti nykykäytännöissä, vaikka tosiasiallisesti hyvin monet lait ja suositukset ohjaavat ikäihmisten asumista ja palveluita. Jo perustuslaki (731/1999) asettaa raamit ja turvaa yksilön oikeuden välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Lisäksi ikäihmisiin liittyviä säädöksiä käsitellään laajalti muissa laeissa, kuten sosiaalihuoltolaissa

¹ Vammaisuuden sosiaalisesta mallista käydyistä keskusteluista ks. esim. Teittinen 2000.

(1301/2014), terveydenhuoltolaissa (1326/2010) ja laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000). Erityisesti ikäihmisten arkeen vaikuttavina keskeisimpinä asumisen ja hoivan lakeina voidaan pitää lakia ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista (980/2012, nk. Vanhuspalvelulaki) sekä lakia omaishoidon tuesta (937/2005). Näiden lisäksi on annettu erilaisia suosituksia, kuten sosiaali- ja terveysministeriön yhteistyössä Kuntaliiton kanssa laatimat laatusuositukset hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi (STM 2017; 2013; 2008; 2001), sekä kehittämisohjelmia, kuten ympäristöministeriön ikääntyneiden asumisen kehittämisohjelmat (2012; 2013). Erityisesti laatusuositukset ovat olleet tärkeässä asemassa ohjausvälineenä ennen vanhuspalvelulain (980/2012) voimaantuloa vuonna 2013.

Taulukko 1. Asumista ohjaavia lakeja, suosituksia ja kehittämisohjelmia

Nimi		Lausumia
Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista	980/2012	Kunnan on toteutettava iäkkään henkilön arvokasta elämää tukeva pitkäaikainen <i>hoito ja huolenpito ensisijaisesti hänen kotiinsa</i> annettavilla ja muilla sosiaali- ja terveydenhuollon avopalveluilla. (14§)
Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi	2017, 2013, 2008, 2001	Ikääntyneen väestön elämänlaadun kannalta <i>keskeisin asumisen paikka on oma koti</i> , joka tukee itsemääräämisoikeutta, osallisuutta ja mielekästä tekemistä. (2013, 21)
Ikääntyneiden asumisen kehittämisohjelma	2013–2017, 2012–2015	Suurin osa <i>ikäntyneistä asuu ja haluaa asua omassa kodissaan</i> mahdollisimman pitkään. (2013, 7)
Muut ohjelmat ja kehityshankkeet, esim. kehitetään ikäihmisten kotihoitoa ja vahvistetaan kaikenikäisten omaishoitoa	2016–2018	Kokeiluissa keskitetyn alueellisen asiakas-/palveluohjauksen toimintamallin kehittämiseksi haetaan avointa alue- ja toimijayhteistyötä iäkkäiden ihmisten <i>kotona asumisen tukemiseksi</i> ja arjessa selviytymisen parantamiseksi. (2016, 10)

Paikoillaan vanhenemisen periaate (*ageing in place*) on politiikan kehys, joka näkyy laissa ja suosituksissa sekä ohjaa vahvasti ikäihmisille tarjottavia palveluita. Pitkäaikaisen kodin ja tietyn paikan ensisijaisuutta korostavan ajattelutavan juuret sijoittuvat 1990-luvun alkupuolelle asumis- ja hoivapolitiikan uudenlaisten linjausten syntymiseen, mutta erityisesti 2000-luvulla periaate on vahvistanut asemaansa. Lähtökohdaksi mainitaan useimmiten OECD:n raportti hoivan ja asumisen uusista suuntalinjoista 1990-luvun alussa, minkä jälkeen tätä periaatetta on sovellettu laajasti erilaisissa politiikkaohjelmissa useissa maissa. (OECD 1994; Means 2007; Andersson 2012.)

Paikoillaan vanhenemisen politiikkaan ovat vahvasti vaikuttaneet brittiläisen sosiaalipolitiikan näkemykset laitosasumisen passivoivasta ja riippuvuutta synnyttävistä seurauksista sekä M. Powel Lawtonin tutkimukset ikääntyvän ih-

misen ja hänen ympäristönsä välisestä suhteesta. Olennaista ympäristögerontologisessa lähestymistavassa ja erityisesti Lawtonin ajattelussa on huomion kiinnittyminen sosiaalisen ja fyysisen ympäristön vaikutuksiin iäkkään ihmisen elämänlaatuun ja toimintakykyyn. (Lawton 1977; Lawton 1990; Peace ym. 2011; Golant 2015; Juhila ym. 2016.) Keskustelussa paikoillaan vanhenemisen ideasta on kohdistettu huomiota myös niihin alueellisiin eroihin, jotka vaikuttavat ikääntyvien kykyyn vanheta paikoillaan. Nämä erot voivat liittyä esimerkiksi tulotasoon, asuinpaikkaan, hoiva- ja tukipalvelujen saatavuuteen, fyysiseen ympäristöön ja yksilölliseen terveydentilaan. (Mestheneos 2011, 18.) Vaikka periaatteen asema on yhä vahva, viime aikoina on yhä lisääntyvässä määrin alkanut kuulua tämän politiikan yksipuolista valta-asemaa kyseenalaistavia puheenvuoroja: vähitellen on alettu käydä keskustelua siitä, onko omassa kodissa vanheneminen hyvä ratkaisu kaikille, esimerkiksi muistisairaille. Tämä puolestaan on avannut tilaa pohdinnoille siitä, pitäisikö kotona vanhenemisen rinnalle tuoda uudenlaisia asumisen ja tuen järjestelyjen vaihtoehtoja ja millä ehdoin nämä voisivat olla mahdollisia.

Asumis- ja hoivapolitiikassa paikoillaan vanhenemisen periaatteen voidaan tulkita merkitsevän ikäihmisen oikeutta jatkaa asumista nykyisessä kodissaan mahdollisimman pitkään ja saada sinne tarvitsemansa palvelut. Paikoillaan vanhenemisen periaatetta on tulkittu myös väljemmin, jolloin korostuu tietyn lähiyhteisön merkityksellisyys. Kun paikoillaan vanhenemistä ei kiinnitetä tiettyihin seiniin vaan asuinalueeseen ja yhteisöön, muuttaminen soveliaampaan asuntoon samalla alueella nähdään periaatteen mukaisena ratkaisuna. (Andersson 2012, 2–3.) Erityisesti ympäristögerontologian tutkimus on korostanut sosiaalisen ja fyysisen ympäristön vaikutusta iäkkään ihmisen elämänlaatuun ja toimintakykyyn: asuinpaikan pysyvyyden nähdään vahvistavan itsenäistä elämää, riippumattomuutta ja sosiaalisen tuen saamisen mahdollisuuksia. (Esim. Lawton 1977; 1990; Golant 2015.)

Monet aiemmat ikääntyvien asumista koskevat tutkimukset ovat vahvistaneet vallitsevan politiikan legitimitettä. Paikoillaan vanhenemisen periaatteen nähdään kunnioittavan ikäihmisten toiveita. Monet tutkimukset ovat todentaneet väitettä siitä, että vanhat ihmiset itse asiassa usein asuvat toivomallaan tavalla eivätkä halua muuttaa. (Laurinkari, Poutanen, Saarinen & Laukkanen 2005, 20–22; Poutanen, Laurinkari & Hynynen 2008, 45–47; Strandell 2011, 112, 59–61; Pursiainen & Seppälä 2013; Vilkkö, Sainio, Hammar & Vainio 2018, 171; vrt. kansainvälisessä tutkimuksessa esim. Means 2007; Wiles, Leibing, Guberman, Reeve & Allen 2012; Kerbler 2017.) Tutkimustulosten mukaan asumisen kokemuksesta leimaa tyytyväisyys miellyttäviin asuinympäristöihin, joissa arvostetaan erityisesti rauhallisuutta, luonnonläheisyyttä, palveluita ja vapaa-ajan aktiviteetteja (Strandell 2011). Naapureiden kanssa ollaan tyypillisesti jonkin verran tekemisissä (Hirvonen 2013): he voivat olla pieni mutta merkityksellinen ratas toimivassa arjessa.

Muuttaminen rakentuu tässä kontekstissa erilaisiin tarpeiden, resurssien ja toimintakyvyn muutoksiin liittyväksi päätökseksi, minkä vuoksi ikäihmistien

muuttotoiveeksi piirtyy kuva pienemmästä, helpommin ylläpidettävästä asunnosta lähellä palveluita (Laurinkari ym. 2005; Poutanen ym. 2008; Tyvimaa & Kemp 2011; Karisto & Haapola 2013; YM 2013). On kiinnostavaa, että vaikka asumisen esteettömyyteen ja vaivattomuuteen liittyvät kysymykset nostetaan usein esille muuttopäätöksissä ja vaikka esimerkiksi hissien rakentamisen tukeminen on nähty erityisen tärkeäksi (YM 2012; 2013), FinTerveys 2017 -tutkimuksen mukaan yli 70-vuotiaista tutkittavista valtaosa ei kokenut omassa lähiympäristössään haittaa portaista tai kynnyksistä. Asumisen vaivattomuus tuli tosin esille muuttoajatukseen vaikuttavana tekijänä. Toisaalta asuinympäristössä liikkumista haittaavista tekijöistä (esimerkiksi liukkaus) kertoi lähes puolet, ja niiden merkittävyys näytti kasvavan iän mukana. (Vilkko ym. 2018, 170–171.) Tämän kaltaiset tulokset alleviivaavat sitä, että yksilön ja hänen ympäristönsä suhdetta tulisi tarkastella myös kokemuksen näkökulmasta, ei vain asiantuntijoiden asettamien objektiivisten kriteerien kautta (Vilkko 2010).

Vallitsevaa asiantilaa selvittävät tutkimukset eivät tarkemmin erittele asumisen kokemusta: tavoittamatta jää se, millä ehdoin kotona asumista ollaan valmiita jatkamaan. Ympäristön merkitys näyttää kasvavan toimintakyvyn vajausten myötä (Peace ym. 2011; Vilkko ym. 2018, 173). Uudempi tutkimus antaakin viitteitä siitä, että kotona asumista ei olla valmiita jatkamaan hinnalla millä hyvänsä (Karisto & Haapola 2013, 28–31; Vilkko ym. 2018; Topo 2019, 74). Tulevaisuudessa myös ikääntyvien elämänkulun kokemukset ja odotukset ovat erilaisia: suhde fyysiseen paikkaan, kuluttajuuteen ja odotettavissa oleviin hyvinvointivaltion ja markkinoiden palveluihin voi varsin todennäköisesti olla erilainen kuin nykyisin vanhuuttaan elävillä. Myös palvelujärjestelmän tarjoamilla ratkaisuilla on merkitystä. Nykyiset hyvinvointivaltion kehitystrendit, hoivan refamilisaatio, markkinoistuminen ja yksityistäminen (Meagher & Szebehely 2013; Szebehely 2017), asettavat omat haasteensa kotona aidosti tyytyväisenä vanhenemisen mahdollisuudelle erityisesti myöhäisemmässä elämänvaiheessa, jossa todennäköisesti tarvitaan aktiivisia toimia arjen sujuvuuden turvaamiseksi. Oman lisänsä keskusteluun tuovat sukupolvien väliset suhteet, perherakenteiden muutokset ja läheisten saatavilla oleminen. Epävirallisen avun saamisen mahdollisuutta voidaan tukea monin yhteiskuntapoliittisin ratkaisuin, mutta lopultakin on kyse siitä, haluaako iäkäs ottaa vastaan apua läheisiltään ja ovatko hänen läheisensä halukkaita osallistumaan näihin järjestelyihin. (Ks. esim. Szebehely 2005; Kröger & Yeandle 2013; Koskinen, Sainio & Alastalo 2018.)

3 ASUMISEN JA HOIVAN YHDISTÄMISEN KÄYTÄNTÖJÄ

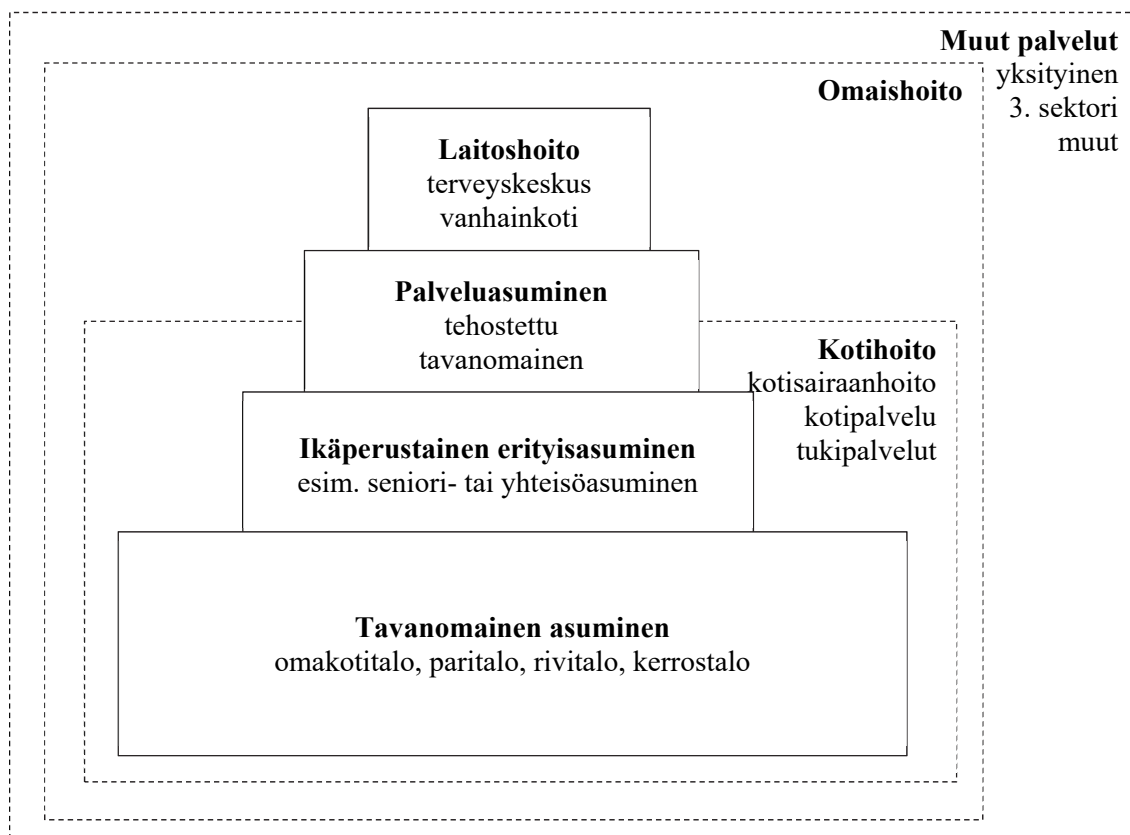
Edellisessä luvussa käsittelin ikääntymisen ja asumisen kehystä politiikan, käsitteiden sekä lakien, suositusten ja erilaisten ohjelmien tasolla. Tässä luvussa käyn läpi sitä, millaisina nämä asumisen ja hoivan järjestelyitä ohjaavat periaatteet, lait, suositukset ja ohjelmat näyttäytyvät erilaisina käytänteinä. Toisin sanoen tässä luvussa kyse on siitä, millaisia järjestelyitä nykyinen historiallinen aika ja paikka mahdollistavat niin tavanomaisesti odotettujen kuin tosiasiallisten käytäntöjen tasolla.

Asumisratkaisuihin vaikuttavat erilaiset elämäntien kokemukset ja kulttuuriset mallit, jotka osaltaan muovaavat yksilön subjektiivisia käsityksiä toivottavasta ja hyvästä asumisesta. Uramalli kiinnittää asumisen ja elämänvaiheen toisiinsa. Käytännössä suomalaisessa asumisessa korostuu niin kutsuttu kaarimalli: on tavanomaista muuttaa itsenäiseen asumiseen opiskelujen alkaessa. Tästä edetään opintojen päättymisen ja työelämään siirtymisen myötä omistusasumiseen ja perheen perustamiseen. Omakotiasuminen on perinteisesti tässä vaiheessa ollut se tavoitelluin askelma, jonka jälkeen asumisen kaarella aletaan laskeutua pienempään ja helpommin ylläpidettävään asumismuotoon myöhäisemmällä iällä. (Pyykkönen 2013; Juhila ym. 2016, 11–19; SVT 2018a.)

Laki ei eksplisiittisesti määrää sitä, miten ikääntyneiden asumiseen ja palveluihin liittyvät käytännöt tulisi toteuttaa: laki tarjoaa vain kehyksen, mutta yksityiskohtaiset toteuttamisen tavat jäävät kuntien itsensä määriteltäviksi. Alueelliset erot ovat varsin suuria, mitä osaltaan selittävät kuntien mahdollisuudet päätyä erilaisiin käytännön ratkaisuihin lain asettamissa raameissa. On myös syytä huomata, että käytännössä sosiaalihuollon palvelut koskevat prosentuaalisesti vain pientä osaa ikääntyvistä. Kotihoitoa ja laitos- ja asumispalveluja sai vuoden 2016 lopussa noin 21 prosenttia, ja ympärivuorokautisessa hoidossa oli 9 prosenttia 75 vuotta täyttäneistä. On kuitenkin hyvä muistaa, että vanhoja ihmisiä on paljon, ja lukumääräisesti apua tarvitsevat muodostavat suuren joukon, joka tulee kasvamaan eliniän pidentymisen myötä. (THL 2017a, 1.)

Asumisen ja hoivan käytännön vaihtoehtoja ikääntyessä voi kuvata portaikkomallilla (kuvio 1). Asumisen eri vaihtoehdot muodostavat ikääntyessä nousevan portaikon: mitä enemmän kronologista ikää ja toimintakyvyn vajeita

yksilöllä on, sitä ylemmäs hän tasoilla nousee. Käytännössä asumisen ratkaisut yhdistyvät muuhun elämäntilanteeseen ja mahdolliseen hoivan tarpeeseen: on tavanomaista, että hoivaa, apua ja tukea saadaan erilaisista lähteistä ja niitä yhdistellään tarpeen mukaan.



Kuvio 1. Asumisen ja hoivan portaikko

75-vuotiaiden tai sitä vanhempien osalta tavanomaisessa kodissa asui vuonna 2015 suurin osa iäkkäistä: 90,6 prosenttia (STM 2017, 38). Paikoillaan omassa kodissa vanheneminen näyttää siis toteutuvan varsin hyvin. Palvelurakenteelle asetetut määrälliset tavoiteluvut kuvastavat myös sitä, miten yleisiksi ja tavanomaisiksi nämä ratkaisut koetaan. Muiden asumismuotojen prosentuaaliset osuudet ovat käytännössä varsin vaatimattomia. Vuonna 2016 laitoshoidossa oli alle 2 prosenttia 75 vuotta täyttäneistä: vanhainkodeissa 1,4 prosenttia ja terveyskeskuksen vuodeosastolla pitkäaikaishoidossa vain 0,3 prosenttia. Tehostetussa palveluasumisessa puolestaan oli 7,3 prosenttia. Erityisen huomionarvoista on se, että tavanomaisessa palveluasumisessa oli vain 0,9 prosenttia 75 vuotta täyttäneistä, mikä osaltaan kuvaa sitä, miten vahva paikoillaan vanhenemisen ja kotiin tuotavien palvelujen painotus on. (STM 2013, 11; THL 2017a, 3–4.) Tavanomaisen palveluasumisen asiakasmäärä on laskenut 2000-luvulla ja tehostetun palveluasumisen asiakasmäärä kasvanut (THL 2017a, 8), mikä myös on osoitus painopisteen siirtymisestä omassa kodissa vanhenemiseen.

Seuraavissa alaluvuissa käsittelen ensin asumisen vaihtoehtoja tavanomaisessa ja erityisessä ikäperustaisessa asumisessa, minkä jälkeen siirryn erilaisiin tuen ja avun saamisen järjestelyihin.

3.1 Asuminen tavanomaisessa kodissa

Asumisen jatkamista tavanomaisessa kodissa, tarvittaessa erilaisten palveluiden turvin, korostetaan paikoillaan vanhenemisen periaatteen ja vanhuspalvelulain linjausten mukaisesti. Yli 90 prosenttia yli 75-vuotiaista asuu tavanomaisissa asunnoissa (STM 2017, 38). Omistusasuminen yleistyy iän myötä: yli 55-vuotiaista yli 70 prosenttia omistaa asuntonsa, 75–79-vuotiaista noin 80 prosenttia. Vasta 80 ikävuoden jälkeen omistusasujien osuus alkaa hiljalleen laskea. (SVT 2018a). Toinen tyypillinen piirre iäkkäiden asumisessa on yksin asuminen: 79 vuotta täyttäneistä naisista yli puolet asuu yksin (SVT 2017). Tätä selittää osaltaan miesten keskimääräistä alhaisempi elinikä: puolison kuoltua leski jää usein yksin asumaan eikä välttämättä avioidu uudelleen (Martin-Mathews 2011; SVT 2015; SVT 2018a).

Yksinasumisen yleistyminen on ollut ennakoimaton muutos (Pyykkönen 2016, 221), jolle on etsitty selitystä esimerkiksi väestörakenteen, elämäntapojen ja kulttuurin muutoksista mutta myös laitosasumista koskevista muutoksista. Yksinasumisen yleistymisen on tulkittu olevan globaali trendi: se palvelee moderneja arvoja, kuten yksilöllisyyttä ja vapautta (Kannisto 2017). Toisaalta ikärakenteen muutos on kasvattanut yksinasuvien määrää nimenomaan vanhemmissa ikäluokissa eikä nuoremmissa. Pyykkönen (2016, 222–223) selittää tätä sillä, että suuret ikäluokat ovat tulleet ns. yksinasumisikään, ja naisten yksinasuminen yleistyy nykyisin 45-vuotiaasta alkaen. Myös avioerojen yleistyminen ja leskeytyminen ovat tekijöitä, jotka voivat lisätä yksinasuvien määrää (Pyykkönen 2016; Kannisto 2017).

Tutkimukset viittaavat siihen, että vaikka yksinasuminen ei sinänsä ole ongelma, siihen liittyy tiettyjä merkityksellisiä asioita, kuten vähäisempi hyvinvointi, haavoittuvuus sosiaalisten riskien suhteen sekä esimerkiksi monien pari- ja perhesuhteessa elävien mittakaavaetujen menettäminen (Pyykkönen 2016, 221). Naissukupuoli, korkea ikä, yksinasuminen ja matala sosioekonominen asema lisäävät pitkäaikaisen laitosasumisen todennäköisyyttä (Martikainen ym. 2009). Paljon keskustelua käydään myös vanhojen ihmisten sosiaalisista verkostoista (ks. esim. Karisto, Koskimäki & Seppänen 2013) sekä yksinäisyyden ja turvattomuuden kokemuksista (ks. esim. Uotila 2011; Virkola 2014; Tiilikainen 2016; Tiilikainen 2019). Perherakenteiden muutosten myötä huolta kannetaan myös niistä, joilla ei ole läheisiä, joihin turvautua (ks. esim. Ahosola 2018). Toisaalta

uudenlaisten perheiden, ”eksien”, ”nyksien” ja ”LAT²”-suhteiden yleistyessä uudenaikaiset toimintalogiikat tulevat mukaan myös iäkkäiden asumisen järjestelyihin.

Kerrostaloasumisen suosio kasvaa kronologisen iän lisääntyessä: vielä keski-ikäisistä 46–55-vuotiaista 34 prosenttia asuu kerrostalossa, mutta yli 75-vuotiaista jo lähes puolet (Pyykkönen 2013). Pinta-alan mukaan katsottuna yli 75-vuotiaat asuvat keskimääräistä pienemmissä asunnoissa. Tämä ei suinkaan tarkoita sitä, että iäkkäät asuisivat ahtaasti, vaan käytettävissä olevat neliöt on suhteutettava asujien lukumäärään. Eläkeiän ylittäneillä on keskimäärin 56 neliötä käytettävissään. (Pyykkönen 2013.) Asunnon koko ja sen asukkaiden määrä ovat merkityksellisiä tunnuslukuja: yksinasuminen on jo nyt vaikuttanut keskimääräiseen uusien asuntojen pinta-alaan jonkin verran (Kannisto 2017). Riittävä määrä tilaa on kuitenkin usein esteettömän asumisen ehto. On myös tärkeää huomioida mahdollisen hoivan tarpeen asettamat vaateet tilalle, jos asumisen jatkuvuuteen halutaan panostaa: riittävää tilaa hoivan vaatimille käytännöille ja esimerkiksi apuvälineille voi olla vaikea järjestää kovin ahtaassa asunnossa.

Käytännössä kotona asutaan pitkään ja paikoillaan omassa kodissa vanhenevien osuus kasvaa: vuosituhannen alussa yli 85 vuotta täyttäneistä kotona asui 76,6 prosenttia, mutta jo 80,4 prosenttia vuonna 2015 (STM 2017; Hannikainen 2018). Tässä vaiheessa avun ja tuen tarpeet ovat tavanomaisesti satunnaisempia, ja ne kyetään tyydyttämään epävirallisen avun keinoin. Myös ostopalveluiden, esimerkiksi siivouspalveluiden, käyttö on yleistynyt omassa tavanomaisessa asunnossa asuvien keskuudessa (Mathew Puthenparambil 2019).

3.2 Ikäperustainen erityisasuminen, palveluasuminen ja laitoshoido

Tilastot osoittavat, että niin sanottua välimuotoista asumista on melko vähän: kotona asutaan mahdollisimman pitkään, ja vasta kun omillaan asuminen intensiivisten palveluiden avulla ei onnistu, siirrytään palveluasumisen piiriin. Monet kevyemmän tuen vaihtoehtoista muistuttavat tavanomaista asumista: esimerkiksi kaupunki voi tarjota kohtuuhintaisia vuokra-asuntoja, jotka sijaitsevat lähellä palveluita (ks. esim. Jyväskylän kaupunki). Suomessa on myös kehkeytynyt erilaisia yhteisöllisen asumisen muotoja, mutta käytännössä niiden suosio on melko vähäinen eikä erityisiä eläkeläiskyliäkään ole perustettu vielä muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta (Jolanki & Topo 2017; *retirement villages* ks. Evans 2009; Golant 2015). Uutena muotona niin kutsuttu senioriasuminen sen sijaan on yleistynyt erityisesti viime vuosina. Sillä tarkoitetaan erilaisia lähinnä eläkeiän

² LAT-suhteet eli niin kutsutut *living apart together* -suhteet: pariskunnat, jotka valitsevat erillään asumisen jostain syystä, vaikka kokevat olevansa pariskunta. Tämä on yleistymässä esimerkiksi iäkkäiden joukossa, kun avioitumista ei koeta mahdolliseksi esimerkiksi omaisuuden jakamiseen liittyvistä syistä.

ylittäneille tarkoitettuja asumismuotoja, joihin muuttamisen alaikäraja on tavanomaisimmin 55 vuotta. Asumismuotona nämä lähestyvät esimerkiksi kaupungin tukemaa vuokra-asumista: asunnot ovat esteettömiä, ja ne pyritään sijoittamaan lähelle erilaisia palveluita, kuten kaupassakäynti- ja harrastusmahdollisuuksia. (Jolanki ym. 2017.)

Senioriasuminen pyrkii erottautumaan sekä yhteisöllisestä asumisesta, jossa yhteisöllisyys on ainakin lähtökohtaisesti asukasta velvoittavaa, että palveluasumisesta, johon liitetään ammattilaisten portinvartijuutta ja mielikuvia toimintakyvyn vajeista ja epäitsenäisyydestä. Usein senioriasumisessa voi olla saatavissa erilaisia keskitetysti tarjottavia palveluita tai yhteisiä aktiviteetteja, jotka tukevat sosiaalisia verkostoja tai yhteisöllisyyden tunnetta. (Jolanki & Vilkkonen 2015; Jolanki ym. 2017, 18; Lahti ym. 2019.) Viime aikoina kiinnostusta ovat herättäneet myös erilaiset iäkkäille tarkoitettut palvelukorttelit tai eri-ikäisten asumista yhdistelevät sukupolvien korttelit³. Lisäksi esimerkiksi Jyväskylässä on tarjolla Ilona-asumista, jolla viitataan senioritaloihin, jotka tarjoavat esteetöntä ja turvallista asumista ikääntyville ja joissa on kiinnitetty erityistä huomiota myös viihtyisyyteen, yhteisöllisyyteen ja toiminnanohjaukseen. Näissä on pyritty tarttumaan myös ikääntyneiden eriarvoistumiseen käytännön ratkaisulla: osassa Ilona-taloista yhdistyy omistus-, asumisoikeus- ja vuokra-asumisen mahdollisuus yhteisöllisessä talossa. Näin on pyritty tarjoamaan myös heikommassa taloudellisessa asemassa oleville pääsy tähän erityisasumisen muotoon. (Jaso 2020.)

Portaikkomallin seuraavalla askelmalla on palveluasuminen, joka voi olla tavanomaista tai ympärivuorokautista asumisen ja jokapäiväisen arjen palveluja yhdistävää toimintaa. Nämä voi ymmärtää palveluiden jatkumoksi: ne nähdään vaihtoehtoina siinä vaiheessa, kun kotiin annettavat palvelut eivät enää riitä. Tavanomaisella palveluasumisella viitataan asumisen ja hoivan yhdistelmään: asukas saa palvelusuunnitelman mukaisia henkilökohtaisesti määriteltäviä palveluita, kuten ateriat, siivouksen, turvapalvelun, virkistystoimintaa tai sairaanhoitoa. Mikäli tavanomainen palveluasuminen ei tyydytä avuntarvetta, vaihtoehtona on tehostettu palveluasuminen. Se on tarkoitettu niille, jotka tarvitsevat ympärivuorokautista apua; henkilökuntaa on paikalla ympäri vuorokauden.

Palveluasumisessa asuminen ja palvelut on erotettu toisistaan niin, että asukas maksaa sekä vuokran että tarvitsemansa palvelut. Pitkäaikaisessa julkisessa palveluasumisessa maksut ovat määräytyneet asukkaan tulojen mukaan niin, että kuukausittainen maksu kattaa kaiken asukkaan tarvitseman henkilökohtaisimpia menoja lukuun ottamatta. (Daatland, Høyland & Otnes 2015; THL 2017b.) Uusien yksityisten palveluasumisen muotojen myötä myös hinnoitteluperusteet ovat muuttuneet kirjavammiksi, mikä on saattanut vaikeuttaa sopivan asuinpaikan löytämistä. Tilannetta monimutkaistaa se, että kunta voi järjestää palveluasumisen omana toimintanaan tai tarjota asiakkaalle palvelusetelin, jonka avulla ikääntynyt voi hankkia palvelun kunnan hyväksymiltä tuottajilta.

Palveluasumiseen liittyy myös asiantuntijavalta: päätös palveluasumisesta tehdään moniammatillisessa ryhmässä, johon kuuluu sekä terveydenhuollon

³ Esimerkiksi Helsingin Jätkäsaarella on Sukupolvien kortteli, ja vastaava kokonaisuus on myös suunnitteilla Jyväskylän Kuokkalaan.

että sosiaalialan asiantuntijoita. Tämän niin sanotun SAS-ryhmän (*selvitä, arvioi ja sijoita*) tehtävänä on osallistua palveluasumisen asukkaiden valitsemiseen sekä esimerkiksi tehdä esityksiä vanhusten vuokra-asuntoihin. (THL 2017b; Jyväskylän kaupunki 2019.) Iäkkäällä ihmisellä ei siis ole mahdollisuutta itse päättää, haluaako hän muuttaa palveluasumiseen. Käytännössä jonot voivat olla pitkiä ja palvelu pyritään kohdentamaan vain niitä eniten tarvitseville, minkä vuoksi ikääntynyt voi jäädä ilman toivomaansa tukea.

Viimesijaiseksi vaihtoehdoksi ja ylimmäksi askelmaksi tällä portaikolla asettuu laitoshoido, jota toteutetaan vanhainkodeissa ja terveyskeskuksissa. Se on hoitoa, kuntoutusta ja ylläpitoa, joka on tarkoitettu erityistä huolenpitoa vaativille henkilöille, jotka eivät tarvitse varsinaista sairaalahoitoa, mutta jotka eivät selviä kotona tai muussa avohoidossa säännöllisten sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen järjestämisestä huolimatta. (THL 2017b.) Käytännössä ympärivuorokautinen hoiva järjestetään nykyisin palveluasumisena eikä laitoshoidona. Vanhainkotihoito ja terveyskeskusten vuodeosastolla hoidettujen pitkäaikaishoidon asiakkaiden määrä on vähentynyt merkittävässä määrin: vuonna 2017 näissä molemmissa asiakasmäärä väheni noin neljänneksellä edelliseen vuoteen verrattuna. Samaan aikaan tehostetun palveluasumisen asiakasmäärä nousi. (Arajärvi, Väyrynen & Kuronen 2018.)

Ikäihmisten palvelujen laatusuositus on asettanut määrällisiä tavoitteita palveluille: vuoden 2013 laatusuosituksen mukaan vuoteen 2017 mennessä 75 vuotta täyttäneistä henkilöistä vain muutaman prosentin tuli olla hoidossa vanhainkodeissa tai pitkäaikaisesti terveyskeskusten vuodeosastoilla. Tehostetun palveluasumisen tavoitteeksi on asetettu kuudesta seitsemään prosenttia, säännöllisen kotihoito kattavuudeksi 13–14 prosenttia. (STM 2013, 11.) Käytännössä tehostetun palveluasumisen piirissä vuonna 2017 oli 7,5 prosenttia, vanhainkodeissa vain prosentti ja terveyskeskusten vuodeosastoilla pitkäaikaishoidossa vain 0,2 prosenttia 75 vuotta täyttäneistä (Arajärvi, Väyrynen & Kuronen 2018, 3). Näiden lukujen valossa voidaankin todeta, että käytännössä varsinainen laitoshoido on katoamassa; se on korvautunut tehostetulla palveluasumisella. Käytännössä näiden ero näyttää löytyvän pitkälti asiakkaalle koituvista kustannuksista: laitoshoidossa maksu on määräytynyt tulojen mukaan, kun taas palveluasumisessa asumisen ja hoivan erottaminen toisistaan mahdollistaa erilaisen laskutus käytännön.

3.3 Avun ja tuen järjestelyt paikoillaan vanheneville

Kotihoito palvelut ja omaishoidon tukeminen ovat pääasiallisia keinoja, joiden avulla ikääntyvän itsenäistä kotona asumista pyritään tukemaan. Toimintakyvyn heikkenemisen vuoksi eläkeikäisistä naisista joka viides ja miehistä joka seitsemäs sai apua, ja avuntarve lisääntyi merkittävästi kronologisen iän kasvamisen myötä. Yleisin avun ja tuen muoto on omaishoido, jos lasketaan mukaan sekä epävirallinen että omaishoidon tuen sopimuksin määritelty omaishoido. Avun tarpeen ilmentyessä on tavanomaista, että tukeudutaan omaisten ja läheisten

apuun: noin miljoonan suomalaisen arvioidaan antavan apua läheiselleen. (STM 2014, 21–22; Noro 2019, 97; Omaishoitajaliitto 2019.)

Virallisesti omaishoito on määritelty vanhuksen, vammaisen tai sairaan henkilön hoidon ja huolenpidon järjestämiseksi kotioloissa omaisen tai muun hoidettavalle läheisen henkilön avulla. Omaishoitajalla tarkoitetaan omaista tai muuta hoidettavalle läheistä henkilöä, joka on tehnyt kunnan kanssa omaishoitotosopimuksen. Käytännössä tämä virallinen omaishoito sisältää tarvittavat palvelut hoidettavalle sekä omaishoitajalle maksettavan hoitopalkkion sekä vapaat ja hoitotehtävää tukevia palveluita. (Laki omaishoidon tuesta 937/2005.) Pääsääntöisiä omaishoitotilanteessa olevia auttajia arvioidaan olevan noin 350 000, ja heistä sitovassa hoito- ja huolenpitotilanteessa on arvioiden mukaan noin 60 000 omaishoitajaa. Virallisen tuen piirissä on vain noin 46 000 omaishoitajaa, sillä vaikka omaishoidon tuki on lakisääteinen sosiaalipalvelu, siihen ei ole subjektiivista oikeutta. (STM 2014; Kehusmaa & Erhola 2018.)

Omaishoitajien lukumääriä tarkasteltaessa on myös huomioitava hoivaan liittyvä ambivalenssi: usein se nähdään ihmisyyteen ja läheissuhteiden kiintymykseen liittyvänä luonnollisena osana, jolloin esimerkiksi puolison auttamista ei haluta luokitella erityiseksi viralliseksi auttamiseksi (Mikkola 2009; Zechner & Sointu 2009; vrt. Finch 1989; Finch & Mason 1993; Stone 2008). Vaikka virallista statusta ei ole, epävirallisten omaistaan hoitavien apu ja tuki ovat korvaamaton osa ikääntyvien tukipalettia. Tavanomaisimmin omaishoitoa tarvitaan fyysisen toimintakyvyn heikkenemisen vuoksi, pitkäaikaisen sairauden tai vamman tai muistisairauden tai muiden muistiongelmiensä vuoksi: nämä tilanteet voivat vaatia melko sitovaakin auttamista, mikä tulisi kattaa julkisin palveluin kustannuksineen, jollei epävirallista apua ole saatavilla. (Linnosmaa, Jokinen, Vilkkö, Noro & Siljander 2014.)

2010-luvulla omaishoidon tuen saajien määrä on kasvanut yli 75-vuotiaiden ikäryhmässä, mutta tuelle asetettua kattavuustavoitetta (5 prosenttia) ei ole saavutettu koko maassa. Omaishoito on kuitenkin erittäin merkityksellinen siinä, että sen avulla ympärivuorokautiseen hoitoon siirtymistä voidaan myöhentää: ympärivuorokautisen avun tarpeessa on 57 prosenttia omaishoidettavista asiakkaista. Muutenkin omaishoidettavat kuuluvat suurelta osin raskaamman eli lähes jatkuvan tai jatkuvan hoivan tarpeen ryhmään, vaikka he saivat vain vähän kotihoidon palveluita. (Kehusmaa & Erhola 2018.)

Myös erilaiset yhteisöllisen asumisen vaihtoehdot voivat tarjota mahdollisuuksia avun saamiseen esimerkiksi naapureiden kanssa yhdessä. Uudet hybridit palvelumuodot, jotka rikkovat perinteisiä järjestämisen rajoja, ovat nousseet keskusteluun, mutta ne ovat ainakin toistaiseksi jääneet melko marginaalisiksi ratkaisuiksi. (Jolanki & Kröger 2015; Perhehoitolaki 263/2015; Jolanki ym. 2017.) Esimerkiksi avohoitomuotoista perhehoitoa on pyritty nostamaan omaishoidon rinnalle vaihtoehdoksi esimerkiksi niille, joilla ei ole lähellä sellaisia omaisia, jotka voisivat tarjota apua ja tukea: se perustuu kunnan ja perhehoitajan toimeksiantosuhteiseen sopimukseen, ja sitä suositellaan sellaisille ikääntyneille, joilla on vaikeuksia selviytyä arjesta mutta jotka eivät vielä täytä varsinaisen palvelu-

asumisen kriteereitä. Käytännössä perhekotien lukumäärä on kasvanut 1990-luvulta 2010-luvulle, mutta niiden määrä on yhä varsin vaatimaton. (Jolanki ym. 2017, 106; Noro 2019, 96.)

Omaisten ja läheisten tuottaman avun sijasta tai sen rinnalla hyödynnetään usein kotihoitoa. Kotihoito-nimikkeeseen alle on yhdistetty sekä kotipalvelu että kotisairaanhoidon: sillä tarkoitetaan sosiaalihuoltolain 19 §:n kotipalvelun ja terveydenhuoltolain 25 §:ään sisältyvän kotisairaanhoidon tehtäviä (STM 2017, 5), joita voidaan tarjota erilaisiin asumismuotoihin tavanomaisten kotien lisäksi. Kotipalvelua kuvataan kodissa tapahtuvana yksilön ja perheen tukena ja apuna. Siinä tarjotaan henkilökohtaista huolenpitoa ja tukemista. Useimmiten tästä on erotettu niin kutsutuiksi tukipalveluiksi ateria-, vaatehuolto-, kylvytys-, kuljetus- ja saattajapalvelu. Kotisairaanhoidossa puolestaan tarjotaan hoito- ja palvelusuunnitelman mukaista tai tilapäistä terveyden ja sairaanhoidon palvelua. (Terveydenhuoltolaki 1326/2010; STM 2013; Sosiaalihuoltolaki 1301/2014; Hannikainen 2018; Mielikäinen & Kuronen 2019.)

Säännöllisen kotihoidon asiakkuus määräytyy siten, että asiakkaaksi määritellään ne, joille on toteutunut laskentakauden aikana kotihoidon käynnejä voimassa olevan palvelu- ja hoitosuunnitelman pohjalta tai jotka muutoin ovat saaneet säännöllisiä käynnejä vähintään kerran viikossa. Säännöllisen kotihoidon saajien osuus on pysytellyt vajaassa 12 prosentissa vuosituhannen alusta. (Noro, Alastalo, Finne-Soveri & Mäkelä 2015.) Vuonna 2018 säännöllisen kotihoidon asiakkaita oli 11 prosenttia 75 vuotta täyttäneestä väestöstä. Noin puolella arvioitiin olevan toistuva hoivan tarve, ja yli joka kolmannen asiakkaan luona käytiin vähintään 60 kertaa kuukaudessa. (Mielikäinen & Kuronen 2019, 1.)

Vaikka kotihoidon palveluja saavien osuus on pysytellyt samana, on syytä huomata asiakkaiden lukumäärän merkittävä kasvu (STM 2017, 4). Pääsääntöisesti voidaan todeta, että asiakasmäärät ovat kasvaneet ja asiakaskäyntien määrät ovat pysyneet joko samalla tasolla tai kasvaneet, kun taas samanaikaisesti henkilöstön määrä on ollut laskussa useimmissa maakunnissa (Alastalo, Vainio & Kehusmaa 2017). Tämä on johtanut tilanteeseen, jossa palvelut kohdennetaan entistä tiukemmin vain kaikkein tarvitsevimille asiakkaille, ja kotipalvelun henkilöstöresurssien riittävyys on saavuttanut lähes kriittisen tason (Kröger & Leinonen 2012; hoivatyöstä Kröger ym. 2018).

On myös huomattava, että vaikka kunnat tarjoavat melko samankaltaisia palveluita, asiakasmaksuissa on huomattavia eroja eri kuntien välillä. Hoivaan liittyvät kustannukset ovat merkittäviä, ja vaarana onkin, että palvelujen kustannukset alkavat vaikeuttaa palveluiden piiriin hakeutumista. (Ilmarinen 2017.) Säännöllisen kotihoidon kustannukset eivät saa ylittää sen tuotantokustannuksia, ja kunta voi halutessaan määrittää maksun palvelun laadun ja määrän perusteella. Maksut määräytyvät prosenttiperustaisesti: esimerkiksi vuonna 2016 säännöllinen kotihoito oli maksutonta 573 euron bruttokuukausituloon saakka yhden hengen taloudessa, minkä jälkeen palvelusta veloitettiin prosenttiosuus tuloajan ylittävästä tulosta, enintään kuitenkin 35 prosenttia.

Säännöllisen kotihoidon asiakkaista 63 prosenttia sai myös tukipalveluja varsinaisen kotihoidon ohella; näitä ovat ateria-, hygienia-, kuljetus-, siivous-,

saattaja-, kauppapalvelut. Tukipalveluista ei kuitenkaan ole säädetty laissa tai asetuksessa, eli kunta voi päättää asiakasmaksusta. Käytännössä suuri osa kuukausittaisista kustannuksista voi koostua näistä tukipalveluiksi määritellyistä palveluista, jotka ostetaan kiinteällä hinnalla. Tämä on merkittävää siksi, että tukipalvelujen käyttö alkaa usein ennen säännöllisen kotihoidon asiakkuutta ja niiden määrä lisääntyy merkittävästi kronologisen iän kasvaessa. (Ilmarinen 2017.) Pahimmillaan tukipalveluihin liittyvät kustannukset voivat viedä suhteettoman suuren osan ikääntyneen kuukausittaisista käyttövaroista, jolloin tarvittavien palvelujen saaminen voi vaarantua.

Kotihoidon asiakkaiden keski-ikä on 80 vuotta; naisia heistä on jonkin verran suurempi osuus ja valtaosalla asiakkaista arvioidaan olevan toistuva hoivan tarve (Kehusmaa, Erhola & Luoma 2017; STM 2017, 4–5). Keskimäärin asiakaskäyntejä on 39 käyntiä kuukaudessa asiakasta kohden, ja noin kolmasosan luona käytiin jopa yli 60 kertaa kuukaudessa, mikä kuvastaa avun tarpeen tiiviyyttä (STM 2017, 5; Mielikäinen & Kuronen 2019). Kunnallisen kotihoidon ohella avun ja tuen tarpeita tyydytetään muiden tahojen tuottamilla palveluilla, ja esimerkiksi yksityisen sektorin palvelut ovat yleistyneet viime vuosina (Mathew Puthenparambil 2019). Näiden lukujen valossa on helppo todeta, että kotona asutaan yhä pidempään ja kotihoito vastaa yhä vaativampiin palvelutarpeisiin. Tilanne on heijastunut myös hoivatyöntekijöihin, jotka kokevat työn kuormittavuuden lisääntyneen (Kröger ym. 2018). Lisäksi on syytä panna merkille se, että tilastojen valossa omaishoidossa olevilla hoivan tarve on merkittävästi suurempi kuin muilla kotihoidon asiakkailla, mutta he saivat kotihoitoa tavallisimmin minimimäärän eli alle kymmenen kotikäyntiä kuukaudessa (Kehusmaa & Erhola 2018). Tilastot antavat aihetta kysyä, kyetäänkö ikäihmisiä lopultakaan tukemaan riittävästi siinä, että he voisivat kokea mahdollisuutensa vanheta omassa kodissaan aidosti toivottavana vaihtoehtona. Kun jo objektiiviset mittarit välittävät kuvaa hoivan, avun ja tuen ratkaisujen riittämättömyydestä, on syytä kantaa huolta siitä, millaista arkea kotona vanhenevat käytännössä elävät.

3.4 Hoiva asumiseen yhdistettynä palveluna

Nykyisen politiikan painotus paikoillaan vanhenemisesta ja palveluiden järjestämisestä kotiin näkyy tilastoiduissa asiakasmäärissä. Ikääntyneille tarkoitettujen laitos- ja asumispalvelujen asiakasmäärä ja käyttäjien osuus ovat kääntyneet laskuun, samoin myös vanhainkotihoito ja pitkäaikaishoito terveyskeskusten vuodeosastoilla. Myös tavanomainen palveluasuminen on vähentynyt muutama prosenttiin. Vain tehostetun palveluasumisen asiakasmäärä on kasvanut, ja lähes puolet siitä tuotetaan jo nyt yksityisten palveluntuottajien eli yritysten ja järjestöjen toimipaikoissa. (THL 2017b; Mielikäinen & Kuronen 2019.) Käytännössä ikääntyvien arjen avun ja tuen tarve ei ole kadonnut tai edes vähentynyt, ja siihen vastaamisen tavat vain ovat muuttaneet muotoaan. Siitä, kuka sijoittuu esimerkiksi palveluasumiseen ja kuka laitosasumiseen, ei ole selkeitä määritelmiä tai edes vakiintuneita käytäntöjä. Palveluasumistakin kuvataan kodinomaiseksi,

mutta pelkkä nimitys ei tee sitä välttämättä kodinomaiseksi (Peace & Holland 2001) eikä kodinomaisuus ilmaisuna kerro mitään asukkaiden kotiutumisen kokemuksesta. Ikäihmisen kannalta merkittävin ero onkin todennäköisesti kustannuksissa: palveluasuminen määrittyy kodiksi, jolloin hoiva- ja muista palveluista laskutetaan erikseen toisin kuin laitosasumisessa. (Hoppania ym. 2016, 53.) Tämä on osa uudenlaista ikäihmisten asumis- ja hoivapalvelujen hiljaista linjausta, jossa yhä enemmän vastuuta asumisen ja tuen järjestämisestä jää markkinoiden, uudenlaisen kuluttajuuden logiikan ja läheisten varaan.

Kokonaisuudessaan kotihoitoa sekä laitos- ja asumispalveluja käytti vuonna 2016 noin viidennes 75 vuotta täyttäneistä. Yli 85-vuotiaista näitä käytti jo 44 prosenttia, mikä kuvastaa osaltaan toimintakyvyn vajeiden ja palvelutarpeiden yleistymistä tässä ikävaiheessa. (THL 2017b, 3; Pitkälä & Jylhä 2019, 1673.) Ympäri vuorokautisten palvelujen (vanhainkodit ja tehostettu palveluasuminen) asiakkaiden keskimääräinen ikä oli 83,6 vuotta (THL 2017b, 7). Ikääntyneiden palvelujen käyttäjistä on naisia noin kolme neljännestä, mitä selittää sekä naisten pidempi elinikä että yksinasuminen (THL 2017b, 3). Tosiasiassa siis suurin osa iäkkäistä suomalaisista asuu kotona hyvin lähelle kuolemaa. Vaikka tutkimusten mukaan yli puolet yli 70-vuotiaista kuoli terveyskeskuksen vuodeosastolla, tähän ei liittynyt välttämättä pitkäaikaishoitoa, vaan siirtymiä kodin ja eri hoitopaikkojen välillä oli useita. (Forma, Jylhä, Aaltonen, Raitanen & Rissanen 2012; Aaltonen ym. 2017.)

On vaikea olla tuntematta huolta universalismin periaatteiden toteutumisesta, kun uudenlaisten toimintatapojen myötä palvelujen perustoimintalogiikkaa on muokattu. Kun palveluita kohdennetaan yhä tiukemmin kriteerein ja osa peruspalveluista muutetaan kiinteään maksun tukipalveluiksi, ei voi olla pohtimatta, kykenevätkö kaikki apua ja tukea tarvitsevat ikäihmiset saamaan riittäviä palveluita. Vasta vähitellen on alettu laskea sitä, paljonko hoiva kotiin tuotuna itse asiassa maksaa (Ilmarinen 2017; Fret ym. 2018) ja ovatko kotiin tuodut palvelut itse asiassa ympärivuorokautista hoivaa edullisempi tapa järjestää apua sitä tarvitseville (Lumio 2015).

Nykyisin katseet ovat kääntyneet myös kohti yksityisiä palveluntuottajia sekä uudenlaisia hybridejä muotoja, kuten senioritaloja ja perhehoitoa, joita on nostettu esille mahdollisuutena vastata kasvaviin hoivan tarpeisiin (Tynkkynen 2009; Jolanki ym. 2017). Uusista malleista erityiset palvelu- ja seniorikorttelit näyttävätkin saavan suosiota: yhä enemmän puhutaan satunnaisten kohtaamisten ja yhteisöllisyyden mahdollisuuksista hyvän vanhuuden tekijöinä (ks. esim. Jolanki & Vilkkö 2015; Lahti ym. 2019). Kun universaalit palvelut määrittyvät kaikkia kansalaisia koskeviksi yhteiskuntaluokasta, taloudellisesta tai sosiaalisesta asemasta riippumatta, etuuksien ja palvelujen myöntämiseen on koettu tarvetta ottaa käyttöön myöntökriteerejä potentiaalisten saajien määrän vuoksi. (Hoppania ym. 2016; 54.) Pulmaksi voi tällöin muodostua se, että palvelut kohdistuvat enää vain niitä eniten tarvitseville. Tämä saattaa johtaa siihen, että ne, joiden avuntarve on satunnaisempaa ja keveämpää, eivät enää saa julkisia palveluita. Jos heillä ei ole mahdollisuutta syystä tai toisesta hankkia tarvitsemaansa

tukea muista lähteistä, esimerkiksi resurssien tai tarjonnan vähyden vuoksi, tilanne saattaa johtaa siihen, että iäkäs ihminen jää ilman riittävää apua ja tukea.

Hoivan kentän muutoksessa on nähtävissä uudenlaisten toimintalogiikoiden tuleminen esille. Esimerkiksi harmaista markkinoista (*silver markets*) ja hyvinvointikuluttajuudesta on puhuttu jo pitkään. Universalismin periaatteen mukaisesti palvelut on ollut määrä järjestää sen logiikan mukaisesti, että kaikki ovat niihin oikeutettuja, jolloin helposti päädytään yksilotteisempiin ja sarjatuotannon omaisiin ratkaisuihin, joissa on myös selkeät kriteerit. Uudenlainen kuluttajuus luo markkinat sille, että uusliberalistisen logiikan mukaan palveluihin on tarjolla myös erilaisia räätälöitäviä ratkaisuja niille, keillä on kykyä toimia markkinalogiikan mukaisesti. Palvelutarjonnan rikastuminen ja yksilöllisten ratkaisujen mahdollistuminen ovat tarjonneet monelle valtavirrasta poikkeamisen ja toisin tekemisen mahdollisuuksia, mutta ne myös eriarvoistavat vanhuutta – vapailla markkinoilla vain ostokykyinen, kyvykäs, harkitseva ja tiedostava kuluttaja on vahvoilla. (Ks. esim. Hoppania ym. 2016, 54.)

4 TUTKIMUKSEN NÄKÖKULMAT

Nojaudun tässä työssä maltillisen konstruktionismin perusajatukseen, johon asu-
mispolun lähestymistapakin osaltaan tukeutuu: ymmärrän todellisuuden raken-
tuvan kielen kautta, ihmisten keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Tämä ei tar-
koita olettamusta siitä, että kaikki olisi pelkkää kieltä. Diskurssin ulkopuolella on
materiaalinen maailma, mutta sen luonne ja vaikutus ovat ymmärrettävissä vain
sosiaalisen rakentumisen kautta. (Vrt. Clapham 2005, 22.) Tietäminen on aina jos-
tain näkökulmasta ja kielen kautta välittyntä.

Kielellä on siten aina aktiivista merkitystä todellisuuden tuottajana. Tutki-
mus tarkastelee sitä, mitä konstruoidaan ja miten tuo konstruoimisen prosessi
itse asiassa tapahtuu (Gubrium & Holstein 2008, 3–7). Merkitykset eivät ole kiin-
teitä ja väistämättömiä, vaan ne voidaan ymmärtää oman aikansa tuotteina
(Hacking 2009, 14–20). Ei kuitenkaan riitä, että jokin asia ymmärretään histori-
assa sosiaalisten prosessien myötä syntyneeksi, vaan olennaista on ymmärtää se,
että tuo prosessi olisi voinut johtaa toisenlaiseenkin lopputulemaan. Se, millai-
siksi asian merkitykset ovat historiassa muovautuneet, on osa ajatteluamme.
Vaikka ne eivät ole pysyviä, niillä on oma vaikutuksensa, ja tässä mielessä emme
kykene pääsemään niistä eroon. (Morson 1994; Rorty 1998.)

Käsitys tiedon luonteesta heijastuu myös kertomiseen: tarinoiden kautta jä-
sennetään maailmaa. Kertominen on yhtä lailla tilannekohtaista, historiallisesti
ja sosiaalisesti erityistä – aikaan ja paikkaan kiinnittynyttä. Kieli saa aikaan vai-
kutuksia; todellisuutta jäsennetään yksilöiden välisten neuvottelujen ja kamppai-
lujen kautta. Tämä merkitsee myös sitä, että merkityksellistämisen tavat eivät ole
pysyviä, vaan ne voivat muuttua ajassa. (Burr 2010, 2–5.) Lähestymistavassani
jaan Riessmanin (1990, 17) lähtökohdan siitä, että kiinnostus kohdistuu ihmisten
omiin määritelmiin ja ymmärryksiin, joten heitä lähestytään subjekteina, jotka
tulkitsevat itseään.

4.1 Elämäntapahtumien perspektiivi

Glen H. Elderin (1994) elämäntapahtumien teoriaan kuuluvat periaatteet heijastuvat tutkimusartikkelien näkökulmissa, ja ne kehystävät tämän väitöskirjan kokonaisuutta (ks. lähestymistavan historiallisesta kehityksestä esim. Elder & Giele 2009, 2–7; Grenier 2012, 28–30). Kantavana ajatuksena elämäntapahtumien perspektiivissä on se, että inhimillinen kehitys ja ikääntyminen ovat koko elämän mittaisia prosesseja. Ymmärrän tämän niin, että ihminen ei koskaan tule millään tapaa valmiiksi, vaan muutos on läsnä koko elämäntapahtumien ajan. Elämää ja elettyä kokemusta tulkitaan ajassa ja paikassa, ja nuo tulkinnat ja kokemuksille annetut merkitykset voivat vaihdella. Elderin teoretisoinnissa on elinikäisen muutoksen lisäksi neljä muuta keskeistä periaatetta. Näitä ovat elämän linkittyminen historialliseen aikaan, elämäntapahtumien ajoittumisen merkitys, ihmiselämien keskinäisriippuvuus ja toimijuus. (Elder 1994; 1999; Grenier 2012, 30–32.) Elämäntapahtumien perspektiivissä kiehtovinta on ajallisuuden ja kontekstin läsnäolo: ihmisen elämää ei tarkastella hetkessä vaan pitkittäin ja sitä ympäröivän yhteiskunnan muutospolkuja huomioiden. Kun tiedetään jotain elämäntapahtumista ja kyetään sijoittamaan se erityisine elämäntapahtumineen kontekstiinsa, voidaan alkaa ymmärtää kokemusta ja sille annettuja tulkintoja. (Elder & Giele 2009.)

Historialliseen aikaan kiinnittymisen ymmärrän kehiksenä: tietty aika ja paikka tarjoavat omanlaisiaan mahdollisuuksia sekä rajoitteita yksilön elämässä, ja näin historiallinen aika osaltaan muovaa elämäntapahtumia. Tutkimuksen kannalta tämä merkitsee sitä, että elämä ymmärretään vuorovaikutuksellisenä suhteessa ympäröivään yhteisöön ja yhteiskunnallisiin tekijöihin: yksilö on aktiivinen osallistuja ja vaikuttaja eikä vain passiivinen ympäristön muokkaama tutkimuskohde. Ympäristöllä ja yleisillä tapahtumilla on vaikutusta siihen, mitä mahdollisuuksia yksilölle tarjoutuu. (Elder 1994, 5–6.) Esimerkiksi asumista ajatellen ei tarvitse kuin luoda katse siihen, miten vanhusten asema ja heille tarjolla olevat asumisen paikat ovat muuttuneet viimeisen sadan vuoden aikana: ennen sukupolvet asuivat yhdessä, ja he asuivat varsin todennäköisesti koko elinikänsä samalla seudulla. Vasta teollistuminen löyhensi näitä yksilön ja paikan sekä yksilöiden välisiä siteitä, ja nykyisin ikääntyneellä onkin periaatteessa mahdollisuus järjestää asumisensa monella tapaa. Paikoillaan vanhenemisen politiikka puolestaan kytkee nykypäivän ikäihmiset pitkäaikaisiin koteihinsa. (Roos 1987; Anttonen & Sipilä 2000; Saarenheimo, Pietilä, Maununaho, Tiihonen & Pohjolainen 2014; STM 2017.)

Myös elämäntapahtumien ajoittumisella on merkitystä elämäntapahtumien kannalta: elämäntapahtuman vaikutus on riippuvainen siitä, miten se sijoittuu yksilön elämään. Joillakin tapahtumilla voi olla hyvin pitkäkestoisia vaikutuksia elämäntapahtumien kulkuihin. Kun esimerkiksi elämäntapahtumat sijoittuvat poikkeavaan aikaan suhteessa kronologiseen ikään, se saattaa vaikuttaa monella tapaa omaan ja läheisten elämään. (Elder 1994, 5–6.) Historiallisen ajan ja paikan sekä elämäntapahtumien ajoittumisen periaatteet näkyvät tämän tutkimuksen kohteena ole-

vien ikääntyneiden ja heidän läheistensä elämänkulussa: ikääntyneet ovat eläneet sotavuosien aikana, ja monien puoliset osallistuivat sotaan. Naisten osalta tämä saattoi myös johtaa siihen, että he leskeytyivät nuorempina tai heidän puolisonsa kärsivät erilaisista sodassa syntyneistä vammoista. Perheen perustaminen saattoi myöhentyä, tai varhainen leskeytyminen ja yksin jääminen saattoivat kenties merkitä avun ja tuen tarpeiden aikaistumista. Elämäntapahtumien ajoittuminen näkyy siten selkeästi myös läheisten eli äidistään huolehtivien tyttärien kertomuksissa: sillä, milloin huolenpidon ja avun tarve ajankohtaistuu, on vaikutusta siihen, millaisiksi auttamisen mahdollisuudet koetaan ja miten avun antaminen voidaan nivoa osaksi omaa elämänkulkua.

Apu ja tuki ovat yksilöiden elämänkulkuun ja arkeen liittyviä asioita, joiden kautta tulee helposti näkyväksi myös Elderin neljäs periaate siitä, että ihmiselämät ovat keskenään riippuvaisia. Elämien väliset linkittymiset kertovat siitä, miten ihmisten elämät ja kohtalot kietoutuvat toisiinsa. Kun yksilön elämässä tapahtuu jotain merkittävää, sillä on varsin todennäköisesti vaikutuksia myös hänen läheistensä elämään. (Elder 1994, 5–6.) Sairastuminen on hyvä esimerkki tästä: jos yksilö sairastuu vakavasti, se voi merkittäväällä tavalla vaikuttaa hänen läheisiinsä ja heidän arkeensa. Oma elämäntilanne voi olla sellainen, että apua ja tukea voidaan tarjota, mutta tällä saattaa olla vaikutusta esimerkiksi siihen, paljonko aikaa voidaan viettää omien lasten kanssa tai millaista työtä voidaan rakentaa. (Lewis & Meredith 1988; Finch 1989; Finch & Mason 1993; Stone 2008; Willyard, Miller, Shoemaker & Addison 2008; Moen & Hernandez 2009; Leinonen 2011.) Tämän tutkimuksen aineistoissa iäkkään läheisten oli otettava kantaa siihen, miten he näkevät osallisuutensa hoivan järjestelyissä. Toisten elämänkulussa tilanne voi tulla kohdalle sopivampaan aikaan, kun esimerkiksi omat lapset olivat aikuistuneet ja saattavat olla vaikkapa tukena tilanteessa. Toiset taas kamppailevat lapsiperhearjen, työn ja hoivan ristiaallokossa. Sairastumisen ajankohdalla mutta myös huolenpitoa tarjoavan läheisen perheen perustamisen ajoittumisella on merkitystä hoivan osapuolten elämään.

Edellä mainitut elämänkulun periaatteet tuovat mieleen helposti ajatuksen siitä, että yksilö on heitetty maailmaan, kohtalon armoille. Elder ei kuitenkaan näe yksilöä vain rakenteiden puristuksissa. Viimeinen periaate muistuttaa toimijuuden mahdollisuudesta: vaikka yksilö onkin spatio-temporaalisen kehüksensä sisällä, hänellä on mahdollisuus tehdä valintoja. (Elder 1994; 1998.) Elderin oma kiehtova 1970-luvulla julkaistu klassikkotutkimus viittaa amerikkalaisiin 1930-luvun lama-ajan sukupolviin ja siihen, miten isän työpaikan menetyksellä oli pitkäkestoisia vaikutuksia heidän lastensa elämään (Elder 1999). Myöhemmissä tutkimuksissaan hän tarkasteli sitä, miten toimijuus ilmeni näissä lama-ajan perheissä: he kykenivät tekemään valintoja ja mukautumaan tarjolla olevien mahdollisuuksien ja rajojen kehüksessä (Elder 1998, 4–7). Toimijuuden ja esimerkiksi aitojen valintojen tekemisen mahdollisuus on monimutkainen kysymys: joskus voi tuntua siltä, että esimerkiksi ikäihmisen toimijuus menetetään sairauksien myötä. Toisaalta voidaan ajatella niin, että toimijuuden mahdollisuus ei ole dikotominen kyllä-ei-kysymys: ehkä toimijuuskin voi toteutua asteittain.

Elämänkulun näkökulman ajatus ajallis-paikallisesta kontekstista tuo keskusteluun mukaan sukupolven käsitteen. Käytän sitä löyhästi kiinnittämään yksilöiden elämäntapaa ajan ja paikan kehykseen: tämän käsitteen kautta olen pyrkinyt tekemään ymmärrettävämmäksi niitä kulttuurisia jäsenyyksiä ja odotuksia, joita näiden yksilöiden ymmärrysten taustalla vallitsee. Tämän tutkimuksen ikääntyneet olivat lähinnä 1920- ja 1930-luvulla syntyneitä: heidät on tavanomaisesti luokiteltu jälleenrakennuksen sukupolveksi (Roos 1987; Wass & Torsti 2011). Sukupolven käsite kuvaa tässä väljässä mielessä sitä, miten tietty joukko ihmisiä voidaan erottaa toisistaan heidän yhteisten kokemustensa perusteella. Näin ymmärrettynä sukupolven käsite sisältää viittauksen kohorttiin: tämän ajatuksen mukaan samoihin aikoihin syntyneillä on tärkeitä yhteisiä elämäntapamuksia ja niihin perustuvia jaettuina muistoja. (Alestalo 2007; Zacheus 2008.) Tiettyyn sukupolven kuulumista ei kuitenkaan rajata tiukasti syntymävuoden perusteella, vaan olennaista on ymmärtää se, miten yksilöiden käsitykset ja ymmärrykset ovat rakentuneet tiettyinä historiallisena aikana jossain historiallisessa paikassa tietynlaisissa oloissa. Tätä voidaan hyödyntää siinä, kun pyritään ymmärtämään sitä, mitä kulttuurisia ymmärryksiä vasten yksilöt jäsentävät kokemuksiaan. Käsite on käyttökelpoinen syventäessään myös iän erojen tulkitsemista: käytännössä kohorttien välisiä eroja voidaan kytkeä yhteiseen kokemuspohjaan. (Anttila 2007; Purhonen 2007; Wass & Torsti 2011.)

Elämänkulun periaate tuo tutkimukseen pitkittäisen tarkastelun, ja se mahdollistaa samalla sen, että ilmiötä ja kokemusta voidaan tarkastella samanaikaisesti eri näkökulmista (Grenier 2012). Tämän tutkimuksen kannalta on olennaista ymmärtää se, miten asumisen peruskehys liittyy tiettyyn aikaan ja paikkaan ja sen tarjoamiin mahdollisuuksiin. Tässä ajassa suomalaisessa yhteiskunnassa ikääntyneille on tarjolla koko joukko erilaisia ratkaisuja, ja osaa niistä pidetään kulttuurisessa kehityksessämme toivottavampina kuin toisia. Elämänkulun periaatteet osoittavat oivaltavasti, että asumisen järjestelyissä ei kenties lopultakaan ole kyse väistämättömyyksistä, mutta ei ehkä puhtaista valinnoistakaan – asumisen jäsenyykset saavat tulkintansa elämänkulun kokemusten tulkinnoista, jolloin voi syntyä ajatus siitä, ettei mahdollisuutta valita toisin oikeastaan olekaan.

Haluan vielä lopuksi nostaa esiin muutaman elämänkulun tutkimuksen kannalta olennaisen käsitteen. Näitä ovat polku (*trajectory*), siirtymä (*transition*), käännekohta (*turning point*) ja elämäntapahtuma (*life event*). Elämänpolku viittaa ihmisen elämän prosessiin, se on tietty tilojen ja tapahtumien sarja yksilöiden siirtyessä asemasta toiseen (Elder 1986). Siirtymät sisältyvät elämänpolkuun, jotka antavat näille merkitykset: ne ovat elämänmuutoksia, joissa elämän rakenne merkittävästi muuttuu. Näitä ovat esimerkiksi työpaikan vaihtaminen, avioituminen tai esimerkiksi eläköityminen, joka voi saada erilaisia merkityksiä siitä riippuen, millaista elämäntapaa yksilö elää. Elämäntapahtumalla voidaan viitata myös ajatukseen muutoksesta yksilön asemassa: ne muokkaavat elämänpolkuja, sillä jotkut tapahtumat ovat merkittäviä käännekohtia (*turning points*), jotka muuttavat elämänkulun suuntaa. Jotta jokin tapahtuma määriteltäisiin käännekohtaksi, siihen pitää sisältyä sekä perustavanlaatuinen merkityksen, tar-

koituksen tai suunnan muutos yksilön elämässä että yksilön reflektiivinen tietoisuus muutoksen merkityksellisyydestä. Käännekohtat tulkitaan siis aina jälkikäteen. (Ks. esim. Roos 2002; Almeida & Wong 2009; George 2009; Doherty, Laub & Sampson 2009; Grenier 2012.)

Elämänkulun lähestymistapaa on käytetty erityisesti tutkimuksissa, joissa tarkastellaan pitkäaikaisia ja jopa ylisukupolvisia vaikutuksia, mistä Elderin (1999) oma klassikkoteos on oiva esimerkki. Elämänkulun näkökulma tuo tutkimukseen mukaan historialliset tapahtumat ja ajallisen muutoksen. Tätä näkökulmaa on hyödynnetty muun muassa sukupolven käsitteen avulla operoivissa tutkimuksissa, kuten Sukupolvien ketju -hankkeessa (ks. esim. Haavio-Mannila ym. 2009).

4.2 Asumispolun lähestymistapa

Elämänkulku viittaa joukkoon sosiaalisesti määriteltyjä, ikäperustaisia elämäntapahtumia ja rooleja, jotka muovautuvat kulttuurisen ja sosiaalisen rakenteen historiallisen muutoksen myötä (Elder 1999, 302). Näillä on yhteys myös asumiseen, sillä asumisen paikka kehystää elettyä elämää. Asumista on tutkittu paljon erilaisista näkökulmista: esimerkiksi asumisen kokemuksia, muuttamista, asuinalueita ja asuntomarkkinoita. David Clapham (2002; 2005; 2009) on kehittänyt asumispolun lähestymistapaa, jota voi pitää asumisen tutkimuksen viitekehyksenä. Tätä lähestymistapaa on hyödynnetty eri tavoin asumisen tutkimuksessa; sen avulla on esimerkiksi tutkittu vankilasta vapautuneiden kertomuksia (Granfelt 2016), iän merkitystä asumisvalinnoissa (Jolanki 2016), asumisen pysyvyyttä (Meeus & De Decker 2015), epäsoveliaita asumisen paikkoja (Severinsen 2013; Severinsen, Breheny & Stephens 2015) sekä asunnottomia (Nousiainen 2016).

Asumispolun lähestymistavassa keskiössä ovat ne subjektiiviset merkitykset, joita kotitalous antaa asumiselleen. Kotitalouden käsitettä on kritisoitu (mm. Kemeny 1992), mutta Clapham puolustaa valintaansa: hän näkee sen keskeisenä yksikkönä, jossa asumista kulutetaan ja jossa siitä tehdään päätöksiä. Yksilö ei jää huomiotta hänen teoretisoinnissaan, mutta Clapham haluaa kiinnittää huomion nimenomaan siihen, että suurelta osin useimmat asumispolun päätökset tehdään jäsenenä useamman henkilön kotitaloudessa. (Clapham 2005, 26.) Ikääntyneistä yksin asuu yhä useampi, mutta tätä lähestymistapaa ei ole kehitetty yksinomaan iäkkäitä tai kovin nuoria varten. Ja vaikka yksin asuttaisiinkin, asumista koskevia päätöksiä tehdään harvoin yksin; niistä voidaan käydä neuvotteluja esimerkiksi läheisten, viranomaisten tai muiden tahojen kanssa vielä myöhäisellä iällä.

Peruslähtökohtana on rakenteiden ja toimijuuden vuorovaikutus: asumispolkujen nähdään rakentuvan ihmisten aktiivisen toiminnan ja olosuhteiden yhteisvaikutuksesta. Käsite on erityisen kiinnostava siksi, että se ei jätä asumista ja kotia sivurooliin, kehykseksi, jonka sisällä elämä eletään, vaan huomioi sen arkielämän osatekijänä ja mahdollistajana. Asumispolun ajatus muistuttaa keskeisistä elämänkulun periaatteista: ajasta ja paikasta, mutta myös keskinäisriippuvuuden, ajoittumisen ja toimijuuden merkityksistä, kun se keskittyy niihin

merkityksiin, joita asumiselle annetaan tietyssä historiallisessa ajassa, paikassa ja tilanteessa. (Elder 1994; Clapham 2005.)

Asumispolun lähestymistavassa perusajatukseksi on tarkastella niitä asumispäätöksiin liittyviä subjektiivisia merkityksenantoja, jotka rakentuvat tietyssä ajassa ja paikassa tietylle kotitaloudelle. Claphamin mukaan perinteisissä asumisen tutkimuksen lähestymistavoissa yleistetään liikaa. Ne perustuvat olettamukselle siitä, että kaikilla kotitalouksilla olisi samanlaisia merkityksiä ja että kaikki kotitaloudet toimisivat jotenkin samalla tapaa. (Clapham 2005, 34–35.) Asumispolun lähestymistavassa ei pyritä kehittämään ennalta määriteltyjä olettamuksia siitä, mitä kotitalouden käsitykset mahdollisesti olisivat ja miten kotitaloudet päätyisivät niitä tavoittelemaan. Huomio on siis subjektiivisessa objektiivisen sijaan: jokaisella kotitaloudella on oma käsityksensä asumisensa soveltuvuudesta, eikä ole olemassa mitään ennalta määriteltyjä universaaleja preferenssejä. (Clapham 2005, 29–30.) Itse liitän tähän ajatuksen siitä, että yksilön käsitykset asumisen soveltuvuudesta ovat elämänsä vaiheiden myötä syntyneitä, ja niitä peilataan niin omaan kokemukseen kuin jaettuun käsityksiinkin sopivasta ja hyvästä.

Myöhemmin Clapham (2011) on täydentänyt asumispolun lähestymistapaa affordanssin käsitteellä: ajatus tietoisuudesta toiminnan mahdollisuuksista täydentää ymmärrystä yksilön ja materian välisestä suhteesta. Affordanssin perusajatus on tämän tutkimuksen kannalta kiinnostava: vaikka painopiste on objektin fyysisissä ominaisuuksissa, kuten talossa, avain ymmärrykseen löytyy vasta tarkastellessa sitä suhteessa tiettyyn henkilöön.

Lopuksi palaan vielä asumispolulle rinnakkaiseen asumisen tutkimiseen liittyvään käsitteeseen, asumisuraan. Se esitetään usein tikapuu- tai portaikkomallina, ja se vastaa sinänsä usein todellisuutta esimerkiksi siinä tilanteessa, kun siirrytään lapsuudenkodista itsenäiseen asumiseen. Ura-ajattelussa korostuu näkemys asumisen muutoksista liikkeenä erilaisten asumistyyppien välillä. Nämä liikkeet liitetään useimmiten ulkoisiin tekijöihin, esimerkiksi tulotason muutoksiin, ja kytketään erilaisiin elämänsä vaiheisiin. Ura viittaa ylöspäin suuntautuvaan liikkeeseen, kun taas asumispolkuajattelussa tätä ylöspäin suuntautuvaa liikettä ei ajatella itsestäänselvytenä. Asumisura-ajattelussa ei huomioida sitä tapaa, jolla yhteiskunnassa rakentuu normeja ja odotuksia ja miten tietyistä valinnoista tulee suositumpia polkuja kuin toisista. Lisäksi asumisuran metaforassa painottuu nimenomaan muuttaminen, joka liitetään usein kotitalouden kokoonpanoon, työllistymiseen ja niin edelleen. Polkuajattelussa puolestaan tarkastellaan talon ja kodin käytäntöjä, jotka voivat muuttua, vaikka tämä ei välttämättä yksioikaisesti merkitse muuttamista. (Meeus & De Decker 2015.)

Asumisuran käsitettä on kritisoitu muun muassa sen normatiivisuudesta sekä siitä, että käänös urasta konnotoi suomen kielessä urautumiseen. Se viittaa ennalta tiedettyihin askelmiin ja arvottaa nousun onnistumista (Juhila ym. 2016, 11–19; Juhila & Kröger 2016, 12–13). Claphamin lähestymistavassa puolestaan ideana on arvioida kotitalouden omia käsityksiä asumistilanteestaan ja siihen liitettyjä merkityksiä. Arvioita ja merkityksiä ei yritetä sovittaa ennalta määritel-

tyyn olettamuskaavioon siitä, mitkä tietynlaisen kotitalouden mieltymykset olisivat ja kuinka se pyrkiisi niitä saavuttamaan. (Clapham 2005, 29–30.) Lähestymistapa nostaa esiin niitä käytäntöjä, jotka liittyvät asumiseen ja paljastuvat elämäntulon aikana ja miten nämä ovat suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan (Meeus & De Decker 2015, 1118–1119).

Asumispolun lähestymistapa on mielestäni oivaltava nimenomaan siksi, että se sisältää sosiaaliset merkitykset ja suhteet, jotka liittyvät asumisen kulu- tukseen erilaisissa paikoissa (Clapham 2002, 52; Clapham 2005, 28). Asumisuran käsitteeseen verrattuna Claphamin lähestymistapa kykenee huomioimaan pa- remmin erilaiset elämäntyylin valinnat: esimerkiksi perheiden siirtymät asumis- muodosta toiseen eivät ole enää yhtä ennustettavia kuin ennen (ks. esim. Juhila & Kröger 2016, 12–14). Tämä ei tarkoita sitä, että asumispolku olisi arvoneutraali lähestymistapa, mutta se tavoittaa paremmin asumisen todellisuuteen liittyvää moninaisuutta.

Claphamin viitekehystä on kritisoitu valinnan mahdollisuuden näkökul- masta. Itse ajatus siitä, että asumiseen liitetyt valinnat eivät ole ennalta määritel- tyjä tai ennalta tiedettyjä, on oivaltava. Ei kuitenkaan voida yksioikoisesti ajatella niin, että yksilön valinnat olisivat rajattomia. (Ks. esim. Bengtsson 2002; Juhila & Kröger 2016, 6.) Bengtsson (2002) tuo erityisesti esiin yleistettävyyden haasteen ja kyseenalaistaa Claphamin asumispolun lähestymistavan soveltamisen mah- dollisuuden haasteellisemmissä ja rajatumman valinnan tilanteissa, kuten syrjä- seuduilla. Käsite jää myös helposti melko kuvailevaksi.

4.3 Yksilön muuttuva suhde paikkaan

Clapham on todennut, että vaikka kysymys on yksilöllisten polkujen tunnistami- sesta, on melko ilmeistä, että valtaosa silti seuraa samankaltaisia reittejä. Usein puhutaankin metaforisesti poluista, maanteistä ja valtateistä, joiden avulla voi- daan heuristisesti kuvata tätä joukkoistumisen liikettä. (Clapham 2005, 34.) Näyt- tää siltä, että hyväksi koettuja paikkoja ja ratkaisuja yhdistää jokin tekijä, joka saa ne tuntumaan sopivilta monelle ihmiselle. Ei silti ole objektiivista tapaa määri- tellä hyvää paikkaa, joka soveltuisi ja merkityksellistyisi meille kaikille. Suhde paikkaan syntyy erilaisissa käytänteissä, ja se muuttuu ajassa, mistä ympäristö- gerontologia muistuttaa. Tieteenalana sen tehtävänä on tarkastella tuota nimen- omaista yksilön ja hänen ympäristönsä välistä ajassa muuttuvaa suhdetta. (Wahl & Weisman 2003.)

Asumiseen liittyviä jäsenyyksiä ei voida ymmärtää ilman, että ajatellaan yksilön ja paikan välistä suhdetta. Tämän tutkimuksen kannalta ympäristöge- rontologian anti on nimenomaisesti ajatuksessa siitä, että suhde paikkaan on alati muuttuva. Sosiaaligerontologisessa tutkimuksessa olennaista on yksilön koke- mus ja vuorovaikutus ympäristönsä kanssa. Jo yksistään ymmärrys siitä, että yk- silön ja paikan välinen suhde muuttuu ajassa, on oikeastaan käänteentekevä tässä paikoillaan vanhenemisen mahdollisuutta korostavassa yhteiskunnassa. Tutun ympäristön on ajateltu tukevan ikääntyneen hyvää vanhenemista, mutta

ympäristögerontologia kääntää ajatuksen peruslähtökohdan: paikoillaan pysyminen ei tarkoita sitä, etteikö kokemus tästä paikasta muuttuisi jollakin tapaa ajan kuluessa. (Golant 2015.) Sekä yksilö että hänen ympäristönsä muuttuvat, joten samalla myös yksilön ja hänen ympäristönsä välinen suhde muuttuu.

Tämä ei tarkoita sitä, että pysyvyydellä ja ajallisella kestolla ei olisi merkitystä. Menneisyys on aina läsnä nykyisyyden kokemuksissakin: aiemmat vuorovaikutustilanteet yksilön ja hänen ympäristönsä välillä (olipa kyse sitten nykyisestä tai jostain aiemmasta) luovat pohjaa kokemukselle ja vaikuttavat nykyhetken vuorovaikutukseen. Jokaisella aiemmalla onnistumisella tai epäonnistumisella on seurauksensa ja vaikutuksensa tuohon suhteeseen. (Golant 2003, 639–642.) Tästä huolimatta suhde muuttuu ajan kuluessa vääjäämättömästi: ikäännyimme suhteessa paikkoihin, joita asutamme, ja tuohon suhteeseemme vaikuttaa itse ikääntymisen kokemus (Scharlach & Diaz-Moore 2016, 410). Ei siis voida yksioikoisesti väittää, että paikoillaan vanheneminen automaattisesti tuottaisi hyvän ikääntymisen kokemuksia.

Tässä vaiheessa on hyvä tehdä ero paikan ja tilan käsitteiden välillä. Tilasta tulee paikka vasta sille annettujen inhimillisten merkitysten kautta. Paikkaan on perinteisesti liitetty jokin maantieteellinen sijainti, ja se saa todellisen muotonsa siellä tapahtuvien sosiaalisten suhteiden kautta. Jotta voidaan puhua paikasta, tarvitaan yksilön subjektiivinen ja emotionaalinen kiintymyssuhde sitä kohtaan. (Tuan 1979; Massey 2000; Rose 2000; Törrönen 2000, 266–267.) Paikalla on aina historia ja merkitys, ja siinä ruumiillistuvat ihmisen kokemukset ja pyrkimykset. Paikka ei ole vain jotakin selitettävää tilan kehityksessä vaan todellisuutta, joka voidaan ymmärtää vasta niiden ihmisten perspektiivistä, jotka sille antoivat merkityksen. (Tuan 1979, 387.)

Masseylle (2008) tila on risteyskohta; se on sosiaalisesti konstruoitu. Paikat rakentuvat erityisistä sosiaalisten suhteiden verkostoista: siinä, miten suhteet kohtaavat ja kietoutuvat yhteen erityisissä kohdissa. Mikä tahansa paikka voidaan nähdä sosiaalisten suhteiden, liikkeiden, ymmärrysten ja kokemusten erityiseksi ja ainutlaatuiseksi risteyskohdaksi eli kohtaamispaikaksi. Ajattelussa kiinnostavaa on se, että myöskään Masseylle paikka ei ole staattinen. Paikoilla ei välttämättä ole rajoja tai yhtä ainutlaatuista identiteettiä. Tästä huolimatta ne ovat ainutkertaisia, sillä paikan tuntu, käsitys sen luonteesta, voidaan rakentaa vain liittämällä se toisiin muualla oleviin paikkoihin. (Massey 2008, 145.)

Yksilön suhde paikkaan tuo keskusteluun mukaan kodin käsitteen. Se on paikka: se tehdään aina inhimillisissä käytännöissä ja toimissa (Johansson & Saarikangas 2009). Kotia on tutkittu paljon, ja yleisesti se erotetaan asumuksesta, jolla viitataan vain fyysiseen ympäristöön. Kodin ideaan sisältyy ajatus tunteista ja ihmissuhteista, ja se voidaan ajatella paikkana, tilana, tunteena, käytäntöinä tai maailmassa olemisena. (Easthope 2004; Mallett 2004.) Koti on paikka, jossa asutaan, mutta se on enemmän. Koti on myös olemisen ja kokemisen paikka, ihmisen ja hänen elinympäristönsä suhde. (Vilkko 2000, 214.)

Kokemus, paikka ja koti kietoutuvat yhteen: elämä tapahtuu aina jossain paikassa. Ajan merkitystä ei usein huomioida riittävästi, vaan suhde paikkaan

ymmärretään ajassa muuttumattomana. (Tuan 1979, 390–393.) Kokemuksen käsitettä päästään lähelle vasta sitten, kun ajatellaan yksilöä ajassa ja paikassa. Yksilö kokee paikan, toisin sanoen hän on vuorovaikutussuhteessa tiettyyn paikkaan. Kuten yksilö muuttuu ajassa, vastaavasti myös paikat muuttuvat ajassa. Samalla tapaa noiden kokemusten tulkinnat voivat saada erilaisia muotoja ajassa. Tiettyä mennyttä kokemusta voidaan tarkastella elämänkulun varrella useita kertoja – näiden tarkastelujen välinen aika on muuttanut niin yksilöä kuin hänen tulkintojaankin, ja kokemus voi saada hyvin erilaisia tulkintoja erilaisista ajallisista perspektiiveistä.

Ajan kategorisoiminen menneeseen, nykyiseen ja tulevaan auttaa ymmärtämään tilallista kokemusta: tietoisuus objektien tilallisuudesta linkittyy menneisiin kokemuksiin ja suuntautuu myös tulevaan toimintaan (Tuan 1979, 399–400). Ajatus linkittyy myös odotuksiin: menneet kokemukset toimivat peilinä, jota vasten tulevia mahdollisuuksia arvioidaan (Jauss 1983; Koselleck 1985). Paikalla on monia ulottuvuuksia, ja ihmiset, fyysinen asetelma ja sen toimintamahdollisuudet muuttuvat ajassa. Samoin muuttuvat yksilöiden kyvyt, motivaatiot, arviot, sosiaaliset verkostot, rakenteet sekä kulttuuriset normit. (Scharlach & Diaz Moore 2016, 411.)

Ihmisten emotionaaliset suhteet paikkoihin sisältävät varsin erilaisia fyysisiä paikkoja ja tunteita, ja nämä suhteet paikkoihin ovat alati muuttuvia (Manzo 2003). Kotia voidaan ajatella elettyinä ja koettuna tilana, jolloin huomio kiinnittyy subjektiiviseen kokemukseen, jonka määrittelemisen ulkopuolelta on mahdottoisuus (Granfelt 1998, 105). Tätä subjektiivista kokemusta voidaan tavoitella siitä kerrottujen kertomusten kautta.

4.4 Kertomus kokemuksen jäsentäjänä

Narratiivin käsite on peräisin latinasta: *narratio* tarkoittaa kertomusta ja *narrare* kertomista. Suomen kielessä käytetään usein synonyymisiä käsitteitä narratiivi, tarina ja kertomus, mutta tutkimuksellisesti on mahdollista erottaa ne toisistaan. Tarinalla (*story*) viitataan tällöin tapahtumakulkuun ja kertomuksella (*narrative*) sen esittämiseen, erityiseen tapaan ja muotoon. Ero on helppo ymmärtää klassikkotarinoitten kautta: esimerkiksi sankaritarinan juonen peruskulku on kaikille saduista tuttu, mutta se voidaan pukea monenlaiseen muotoon eli kertomukseen. (Hyvärinen & Löyttyniemi 2009, 189; Riessman 2008, 3–4; Earthy & Cronin 2009, 423–424.) Eron tekeminen tuntuu ajoittain kömpelöltä, joten olen tässä tutkimuksessa päättänyt käyttämään niitä toistensa synonyymeinä.

Kertomus väistää helppoja määritelmiä. Tämän tutkimuksen kannalta lähtökohdaksi voidaan ottaa Catherine Kohler Riessmanin määritelmä kerronnasta, jossa puhuja liittää tapahtumat merkitykselliseksi jaksoksi.

Briefly, in everyday oral storytelling, a speaker connects events into a sequence that is consequential for later action and for the meanings that the speaker wants listeners

to take away from the story. Events perceived by the speaker as important are selected, organized, connected, and evaluated as meaningful for a particular audience. (Riessman 2008, 3.)

Tämä melko avoin määritelmä liittyy suulliseen kerrontaan, minkä vuoksi se on kiinnostava lähtökohta tämän tutkimuksen kannalta, kun aineistona on haastattelussa syntyneitä suullisia kertomuksia. Kertomuksen määrittelemisen ja sen rakenteen ymmärtämisen kannalta William Labovin ja Joshua Waletzky (1967; 1997; 1972) klassinen suullisen kertomuksen rakennemalli on kiinnostava. He ovat esitelleet kertovien lauseiden kategorian: näille ominaista on ajallinen tarkkuus siten, että niiden välinen ero on huomattavissa. Hyvärinen (2010) havainnollistaa tätä esimerkein: ”Pidän kirjoista, mutta inhoan ostaa niitä” ei ole kertomus, koska tässä ei ole ajallista eroa, kun taas lausepari ”Rakastuin Kirstiin. Vaimoni jätti minut.” voidaan luokitella minimikertomukseksi. Esimerkki on oivaltava myös siinä, että se kiinnittää huomion järjestyksen merkitykseen (vrt. ”Vaimoni jätti minut. Rakastuin Kirstiin.”).

Labovilaisessa lähestymistavassa kertomuksella nähdään olevan kuusi osaa, joista jokaisella on tietty funktio. *Abstrakti* on kokonaisuuden tiivistelmä, joka ennakoii tapahtumia. *Orientaatio*-osassa puolestaan tehdään selväksi yleisölle aika, paikka, hahmot ja tilanteet. *Komplisoiva toiminta* on sellaisten tapahtumien sarja tai juoni, johon yleensä kuuluu jonkinlainen kriisi tai käännekohta, ja se kannattelee koko toimintaa. Tämän jälkeen seuraa *evaluaatio* eli arviointi, mikä antaa kertojalle tilaisuuden astua kauemmaksi itse toiminnasta ja arvioida sen merkitystä. Lopulta *resoluuti* vedetään yhteen juonen lopputulos ja *coda* päättää kertomuksen. (Labov & Waletzky 1972; ks. myös Riessman 1993, 58–59; Riessman 2008, 84.)

Vaikka Labovin ja Waletzky malli oli tarkoitettu vain lyhyiden suullisten kertomusten analysointiin, sen avulla voidaan hahmottaa sitä, mitä kertomuksessa rakenteellisesti tapahtuu. Kerronnallinen muoto voi nimittäin olla monenlaisia asioita: kirjoitettu tai visuaalinen, myytti, legenda, elokuva, muistelmä, elämäkerta, päiväkirja, valokuva tai vastaava. Kaikkea puhetta tai tekstiä ei pidä kuitenkaan luokitella kertomukseksi, vaikka narratiivin käsitteestä onkin viime vuosina tullut varsin paljon käytetty yleiskäsite. Kertomuksen kannalta merkityksellisiksi piirteiksi tunnistetaan tietty jaksotettu tarinalinja⁴, tietyt henkilöt ja asetelmat sekä merkityksellisen rakennelman muodostaminen juonen avulla selaisesta, joka muutoin olisi sattumanvarainen. (Riessman 2008, 5.)

Nimenomaan juonellisuus korostuu kertomusta määriteltäessä: se määritellään ajalliseksi kokonaisuudeksi, jolla on alku, keskikohta ja loppu ja josta rakentuu merkityksellinen kokonaisuus juonen avulla (Hänninen 2003, 20; Miittinen 2006, 25; Riessman 2008, 3–5). Toisaalta yhteiskuntatieteilijän näkökulmasta David Hermanin (2009) prototyyppisen kertomuksen määrittely on varsin toimiva. Herman ei luokittele vähimmäispiirteitä vaan pyrkii näkemään astevaihtelun ja kysymään, kuinka paljon kerronnallisuutta jossakin on. Hänelle kertomuksen prototyyppi koostuu neljästä peruselementistä, ja tyypilliset kertomukset ovat tilanteisia, ne rohkaisevat vastaanottajaa tekemään päätelmiä erillisten

⁴ Riessman (2008) käyttää käsitettä *storyline*, jonka olen suomentanut tässä tarinalinjaksi.

tapahtumien ajallisesti järjestäytyneestä kulusta sekä niillä on kyky luoda maailmoja ja epäjärjestystä niiden sisälle. Kertomukseen kuuluu myös kokemuksellisuus, sillä se välittää kokemuksen siitä, millaista oli elää tämä epäjärjestys. (Herman 2009; Hyvärinen 2010, 92.)

Tämän tutkimuksen kannalta ei ole tarpeen syventyä kertomuksen määrittelemisen nyansseihin. Olennaista on ymmärtää se, että rakentuvat kertomukset ohjaavat ja jäsentävät kokemusta ja sen jäsentymistä: kertominen on aina samanaikaisesti yksilöllistä ja jaettua. Kaiken kerronnan perustana on yhteinen kulttuurinen tarinavaranto, josta voidaan ammentaa omassa kerronnassa muunneltavia perusjuonia. Tämä kertomusten kertymä toistaa tietyille kulttuurille ominaisia juonenkulkua, henkilötyyppejä ja sosiaalisia rooleja. Esimerkiksi Vladimir Propp (1958) on tunnistanut venäläisistä saduista erilaisia juonirakenteita ja toistuvia hahmoja. Myös länsimaisessa tarinankerronnassa on hahmotettu erilaisia toistuvia juonikaavoja, ja romanssia, komediaa, tragediaa ja ironiaa/satiiria on pidetty narratiivisina perusrakenteina. (Murray 1989; Frye 1990; Hänninen 2003.)

Jotta kertomus voisi tulla ymmärretyksi ja hyväksytyksi, sen on noudatettava kerronnan konventioita ja kuulijoiden olettamuksia mielekkään tarinan keskeisistä piirteistä. Lisäksi sen on oltava kiinnostava, relevantti ja suhteellisen johdonmukainen, vaikka usein hyvään kertomukseen liittyy jonkinlainen yllätyksellinen elementti. (Hänninen 2003; Riessman 2008.) Se on silti aina tulkintaa, vaikka se rakentuisikin erilaisten tarinamallien ja kulttuurin jakamien sääntöjen pohjalle: kertoja ei vain toista mekaanisesti jotain, vaan valikoi sen, mitä omaan kertomukseen otetaan mukaan.

Jokainen kertomus rakentuu vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa, ja hyvä kertoja valitsee sen, mitä hän siihen sisällyttää. Valikoivuus ei tarkoita totuuden vastaisuutta, vaan olennaista on ymmärtää, että kertomukset eivät ole suoraan viittaussuhteessa todellisuuteen. Ne ovat nimenomaan tulkintoja kokemuksista, eivät selontekoja tapahtumista. Tämä selittää myös sitä, miten ne voivat muuttua ajassa ja paikassa. (Riessman 1993, 64–65; Squire, Andrews & Tamboukou 2008, 4–8.)

Tarinalliset mallit voidaan nähdä kielteisesti tai myönteisesti. Kielteisen ajatustavan mukaan ne ohjaavat kulttuurisina rakenteina yksilöitä jäsentämään kokemustaan tiettyjen ajattelutapojen mukaisesti. Positiivisesti ajatellen ne voidaan nähdä apuvälineinä, joiden avulla omaa elämää voidaan jäsentää. (Hänninen 2003, 78.) Tämän suhteen pidän erityisen tärkeänä tehdä erottelun tarinamallin ja mallitarinan välille. Mallitarina viittaa hegemoniseen, tietyssä kulttuurissa vallitsevaan malliin, jolla on normatiivista valtaa. Ne eivät ole neutraaleja, vaan pahimmillaan ne voivat pakottaa tietynlaisiin jäsennyksiin sen sijaan, että rikastuttaisivat tarinamallien tapaan oman elämän jäsennyksiä. (Hänninen 2007.)

Kulttuurinen malli lähestyy käsitteenä tarinamallia: ymmärrän sen jonkin yhteisön jakamaksi oletetuksi ja itsestään selvänä pidetyksi malliksi asioista. Se sisältää monenlaista kulttuurista tietoa, esimerkiksi sananlaskuja, metaforia, taksonomioita ja stereotyyppioita. (Miettinen 2006, 30–32.) Tarinamallien tavoin kulttuuriset mallit tarjoavat pohjan itsen ja toisten tulkittamiseen, kokemuksen jäsentämiseen sekä mahdollisuuden myös toisten tulkintojen ennakoimiseen. Niitä

voi ajatella tarinallisina, sillä ne jäsentävät tiettyjä tapahtumia ja niiden etene- mistä. Kertomuksista tulee kuitenkin ymmärrettäviä nimenomaan sen vuoksi, että ne linkittyvät yleisölle toistuviin ja tuttuihin tapahtumakulkuihin. (Bruner 1991, 6-7; Hänninen 2003, 129-130; Miettinen 2006, 30-32.) Tarinamallit linkitty- vät vahvasti odotuksiin ja ymmärryksiin siitä, mikä mielletään mahdolliseksi, toivotuksi tai suotavaksi tapahtumakuluksi. Tämän kautta kertomus löytää yh- teyden odotushorisonnin käsitteeseen. Se on erityisesti kirjallisuudentutkimuk- sessa ja reseptioestetiikassa käytetty käsite. Odotushorisontti voidaan määritellä sellaisten odotusten kertymäksi, jotka nousevat aiemmista elämänkulun koke- muksista ja vaikuttavat siihen, millä tapaa kokemusta arvioidaan, tulkitaan ja ar- votetaan. (Jauss 1983; Koselleck 1985.) Odotushorisontit ovat muuttuvia ja sidok- sissa tiettyyn kontekstiin. Vastaavasti kertomisen hetki on aina tekijä, joka voi muuttaa tulkintaa, sillä ajan myötä muuttuu myös se maisema, jota vasten omaa kokemusta peilataan.

5 HAASTATTELUT TIEDONKERUUN VÄLINEENÄ

Ajattelen elämän jäsentyvän kertomuksellisesti. Ymmärrän narratiivin siten, että kertomus ja tarinamallit ovat läsnä jo tapahtumahetkellä. Tällöin elämisen kulun voidaan ajatella muotoutuvan osaltaan näiden tarinamallien ohjaamana eikä niin, että kertomus olisi vain elämänkulun tapahtumien jälkikäteistä rekonstruktioita. Kokemus syntyy asioiden kertomusmuotoisen merkityksellistämisen kautta, ja nuo merkitykset täsmentyvät ja saavat ilmaisunsa kertomisen tapahtumassa. (Hänninen 2003; Miettinen 2004.) Tarinat eivät koskaan synny tyhjiössä, vaan käsitteet itsestä, hyvästä ja tavoiteltavasta ovat yhteydessä aikaan, paikkaan ja kulttuuriin. Kerronta tapahtuu aina väistämättä tietyssä hetkessä, ja siten sitä tulkittaessa on tärkeää huomioida kertomisen tilanne. Kertomuksen suhde todellisuuteen voidaan ymmärtää eri tavoin: sen voidaan ymmärtää esittävän todellisuutta sinänsä tai konstituoivan sitä. (Riessman 1993, 21–23.) Suhde todellisuuteen tulee ymmärrettäväksi, jos ajatellaan kertomiseen liittyvää ajallisuutta: muistelemisen ja menneestä kertominen voi olla eheä ja looginen kertomus, mutta suhteeltaan faktoihin täysin fiktiivinen tai väärä. Voidaan siis ajatella konstruktionistisen käsityksen mukaisesti kertomuksen tuottavan sosiaalista todellisuutta: narratiivisessa analyysissä kiinnostus ei kohdistu välttämättä itse todellisuuteen ja faktoihin vaan siihen, mitä kertomuksella saadaan aikaan ja miten se jäsentää maailmaa. (Riessman 2002; Hänninen 2003, 127.)

Tämän väitöskirjan neljän empiirisen artikkelin aineistot koostuvat ikäihmisten ja heidän läheistensä haastatteluista. Tässä luvussa kuvaan tutkimuksen aineistoja ja menetelmiä. Ensin käsittelen sitä erityisyyttä, mitä liittyy haastattelutilanteessa rakentuviin kertomuksiin. Tämän jälkeen esittelen tutkimuksessa käytetyt haastatteluaineistot tarkemmin. Luvussa 5.3 käyn läpi analyysin vaiheita pääpiirteissään, mutta koska jokainen neljästä artikkelista on tehty hieman erilaisella narratiivisella menetelmällä, tarkempi kuvaus itse metodista löytyy luvusta 6, jossa kuvaan väitöskirjan osa-artikkeleita, sekä itse osa-artikkeleiden metodiosista. Tämän luvun 5 lopussa luon vielä katsauksen eettisiin kysymyksiin.

Tämän väitöskirjan aikana olen ollut mukana eri tutkimusprojekteissa, jotka ovat osaltaan tuoneet omat painotuksensa tutkimustyöhön. Näistä viimeisimpiä ovat olleet *Linked Ageing: Interdependencies in Housing and Care in the Course*

of *Later Life* (LinkAGE, 2016–2020, nro 299053) sekä *Ikääntymisen ja hoivan tutkimuksen huippuyksikkö* (CoE AgeCare, 2018–2025, nro 312303). Haastattelut on kerätty Suomen Akatemian rahoittamissa projekteissa *Muuttaminen ja vanhuus: Asumisen ja hoivan siirtymiä* (MOVAGE, 2011–2015, nro 255452) ja *Omaishoito, palkkatyö ja identiteetit: mitä hoivavelvollisuuksien ja työssäkäynnin yhteensovittaminen edellyttää?* (WoCaWo, 2008–2011, nro 124450). Kuvaan näitä aineistoja tarkemmin alaluvussa 5.2. Taulukko 2 esittää artikkelien teemat ja aineistot pääpiirteissään. Osa-aineistoja on rajattu siten, että ne heijastavat elämäntapojen periaatteita: koko eliniän mittaista muutosta, spatio-temporaalisen kehyksen merkitystä, toimijuutta ja elämien kietoutumista yhteen sekä elämäntapahtumien ajoittumista.

Taulukko 2. Artikkelien otsikot, teemat ja aineistot

Artikkeli	Teema	Aineisto
1 Mahdollinen, välttämätön ja väistämätön: jatkuvuudet ja siirtymät iäkkäiden asumiskertomuksissa	Paikoillaan vanheneminen: asumispolun keskeiset käännteet ja niiden kannalta merkitykselliseksi kerrottu	15 haastattelua (MOVAGE); yli 25 vuotta samassa kodissa asuneet ikäihmiset
2 Not ageing in place. Negotiating meanings of residency in age-related housing	Asumispaikalle ja sen muutoksille annetut merkitykset ikäperustaisessa asumisessa	11 haastattelua (MOVAGE); ikäperustaiseen asumiseen muuttaneet
3 Opposite ends: Widows' narratives of contemporary late life	Käsitykset (hyvän) vanhenemisen tekijöistä	16 haastattelua (MOVAGE); yksinasuvat naislesket
4 Hoivan kertomuksia. Juonityypit ikääntynyttä äitiään hoitavien tyttärien narratiiveissa	Huolenpidon kokemuksen jäsentyminen läheisillä	14 haastattelua (WoCaWo); äidistään päivittäin huolehtivat tyttäret

Aineiston haastattelut ovat temaattisesti rakentuneita. Haastattelijalla oli väljä kysymysrunko mukanaan, mutta tutkimukseen osallistuville annettiin tilaa ja mahdollisuus päättää siitä, miten paljon ja miten syvällisesti he eri teemoista halusivat puhua. Tämän kaltainen lähestymistapa antaa tilaa ja mahdollisuuden sille, että haastattelutilanteessa alkaa rakentua kertomuksia. Jos tutkimuksen tarkoituksena on hankkia faktatietoa, haastattelut voivat olla enemmän yksinkertaista kysymys-vastaus-muotoa. Tämä sopii yhdenlaisen tiedon keräämiseen: esimerkiksi missä ja milloin olet syntynyt. Kokemuksesta, sen tulkinnasta ja kerrottavuudesta kiinnostunut tutkija sen sijaan avaa tilaa nimenomaan sille, että vastaukseksi rakentuisi kertomuksia, esimerkiksi kutsumalla kertomusta muuttamisesta kysymyksellä ”kerro, miten päädyit tähän asumaan”. Kiinnostavaa on nimenomaan kuva yksilön kokemuksesta faktatiedon sijaan. (Hyvärinen & Löytyniemi 2009, 191.) Vaikka narratiivitkin voivat sisältää todennettavissa olevia tosiseikkoja, yhteen totuuteen keskittymisen sijasta on hedelmällisempää ajatella kertomuksia merkityksenantoina. Tällöin ne eivät ole vain menneen toistamista,

vaan ne ovat nimenomaisesti tulkintoja menneestä. (Bruner 1990; Riessman 2002, 705–706.)

5.1 Haastattelutilanteessa rakentuvat kertomukset

Olen tarkastellut aineiston kertomuksia erilaisin narratiivisen analyysin keinoin. Analyysia on ohjannut ymmärrys siitä, että tutkittavan ja tutkijan välisessä vuorovaikutuksessa rakentuu kertomuksia. Referentiaalisen käsityksen mukaan kertomus oletetaan ikkunaksi alkuperäiseen elämään sellaisena kuin kertoja on sen kokenut (Hänninen 2003, 127), mutta kertominen ei ole passiivista selontekoa eivätkä haastateltavat tiedon varastoja, joihin tutkija pääsisi käsiksi kysymystensä avulla (Gubrium & Holstein 2009, 37). Näen kertomisen aktiivisena, intentionaalisenä ja strategisenakin toimintana, jolla on erilaisia sosiaalisia seurauksia. Kertojan äänestä tekee kiinnostavan se, että kertominen on aina yhteydessä tilanteeseen ja yleisöön; mitä kerrotaan, kenelle, miten ja missä. (Riessman 2008, 3.)

Kertomus kertomisen tekona on suhde. Haastattelutilanteessa syntynyt kertomus ei ole vain kertojan konstruktio tietylle yleisölle, vaan se on rakentunut yhdessä yleisön eli haastattelijan kanssa. (Ruusuvuori & Tiittula 2005.) Tämän ymmärtäminen on tärkeää analyysin kannalta: yksittäistä kertomusta ei voi ymmärtää huomioimatta sen kontekstia ja sitä, miksi se ylipäätään kerrotaan (Frank 2000, 354–355). Jokainen narratiivi on kiinni historiallisessa ajassa ja paikassa, ja siihen liittyy siten kulttuurin itsestään selvinä pidettyjä kerrontatapoja (Bruner 1990; Riessman 2008, 3). Tietyt konventiot säätelevät myös sitä, mikä katsotaan sopivaksi kertomukseksi esimerkiksi eri sukupuolien tai sukupolvien välillä. Haastatteluaineiston analyysissa on otettava huomioon itse tilanne ja sen erityisyys sekä osapuoliin ja heidän vuorovaikutukseensa liittyviä tekijöitä. Tieto on paikantunutta, osittaista ja tilanteista: kielen kautta sekä kuvataan että rakennetaan todellisuutta ja näin tutkimuksessakin tuotettu tieto rakentuu erilaisissa kohtaamisissa (Hakala & Hynninen 2007).

Haastattelutilanteen erityisyys ilmenee nimenomaan haastattelijan antamissa kehoitteissa sekä haastattelijan ja haastateltavan vuorovaikutuksessa, ja se vaikuttaa siihen, mistä voidaan puhua ja millaisia merkityksiä tässä tuotetaan (Hänninen 2003; Chase 2005; Mietola 2007, 176). Kerronnallisessa haastattelussa kutsutaan kertomuksia ja niiden kertomiselle annetaan tilaa (Hyvärinen & Löytyniemi 2009, 191). Kun kertominen on tavoitteellista ja rajattua, konteksti rakentaa niiden muotoa enemmän kuin luonnollisesti syntyneessä puheessa. On myös syytä huomioida, että haastattelutilanne ei ole mitenkään erityisen neutraali tila, jossa pystyttäisiin sulkeistamaan pois erilaiset kertomiseen liittyvät tilannetekijät tai valtasuhteet. (Tiittula & Ruusuvuori 2005, 12–13; Ruusuvuori & Tiittula 2005, 23–31.) On siis ilmeistä, että tuloksena ei välttämättä synny eheitä kertomuksia, vaikka kertojalle jää yhä valtaa valita, mitä ja miten hän kertoo.

Kokemuksen käsite on keskeinen kerronnallisessa tutkimuksessa: sen ymmärretään viittaavan johonkin aitoon, ainutlaatuiseseen ja subjektiiviseen. Tästä huolimatta se ei ole irrallinen kulttuurista ja sen merkityksenannoista: vallitsevat

ajattelutavat, käsitykset ja odotukset, joihin yksilö tietyn kulttuurin jäsenenä tiettyssä ajassa ja paikassa on kosketuksissa, vaikuttavat siihen. (Jähi 2004.) Henkilökohtaisen merkityksen perinteessä (*personal meaning tradition*) on ymmärrystä siitä, että selonteot ovat aina pikemminkin versioita kuin objektiivisia ja puolueettomia kuvauksia todellisuudesta. Yksilöt toimivat sen pohjalta, miten he määrittelevät tilanteen. Merkitykset konstruoidaan kontekstissa: samalla tapahtumalla voi olla erilaisia merkityksiä riippuen niistä olosuhteista, ajasta ja paikasta, missä ne rakentuvat. (Riessman 1990, 12–13, esimerkkinä avioero.)

Riessman (1993) on osuvasti todennut, ettei henkilökohtaisella narratiivilla tavoitella peilikuvaa ja tarkkaa tallennetta tapahtumista. Kokemuksen kannalta oikea ja niin sanottu tuotettu tieto eivät itse asiassa eroa toisistaan (Chase 2005, 657–658). Kertomuksen muotoon pukeminen edellyttää nimenomaan aina tietyn näkökulman ja ymmärryksen siitä, että sen sisältämät niin kutsutut tosiasiat ovat tulkitsevan prosessin tuotteita. Tämä ei merkitse tarkoituksellista valehtelemista tai harhaan johtamista, mutta kertomus menneestä on aina selektiivinen rekonstruktio, johon sisällytetyt ja ulkopuolelle jätetyt seikat kertoja valitsee itse tiettyssä tilanteessa, tietylle yleisölle ja tiettyä tarkoitusta varten. Tämän ymmärtäminen on tärkeää, ja se selittää myös sen, miksi narratiivit voivat muuttua. Tieteellisesti ajatellen tämä haastaa perinteisen käsityksen tutkimuksen reliabiliteetista. Totuudellisuuden sijasta voidaan kuitenkin ajatella niin, että kertomuksia arvioitaisiin luottamuksen (*trustworthiness*) näkökulmasta: kertomus ymmärretään tällöin tulkintana kokemuksesta tiettyssä ajan ja paikan hetkessä. Parhaimmillaan kertomus on oivaltava ja vakuuttaa kuulijan. (Riessman 1993, 64–65; vrt. myös Bruner 1990, 19, 61; Earthy & Cronin 2009, 437–438.)

5.2 Haastatteluaineistot

Olen päätenyt käyttämään kahta eri haastatteluaineistoa tämän väitöskirjan empiirisissä artikkeleissa. Molempien aineistojen haastattelut on tallennettu ja nämä äänitallenteet on litteroitu. Molemmat on kerätty Suomen Akatemian rahoittamissa tutkimusprojekteissa Jyväskylän yliopistossa Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksella. Tutkimusryhmien johtajana on toiminut professori Teppo Kröger. Aineistoista vanhemman, *Omaishoito, palkkatyö ja identiteetit* (WoCaWo) äänitallenteet on jo tuhottu ja litteraatiot tallennettu Yhteiskuntatieteelliseen tietovarastoon jatkokäyttöä varten ja uudempi *Muuttaminen ja vanhuus* (MOVAGE) on tarkoitettu arkistoida myöhemmin.

5.2.1 Muuttaminen ja vanhuus (MOVAGE)

Väitöskirjan artikkeleista kolmessa käytän *Muuttaminen ja vanhuus: Asumisen ja hoivan siirtymiä* (MOVAGE)⁵ -tutkimusprojektissa kerättyjä ikäihmisten haastatteluja. Aineiston keruun aikana työskentelin tutkimusryhmässä tutkimusavustajana, ja minulla oli mahdollisuus päästä mukaan tekemään haastatteluja projektin kolmen muun tutkijan lisäksi. Aineistonkeruusuunnitelman laatimisessa en siis ollut osallisena, mutta viimeisten haastattelujen aikana olin jo siirtynyt väitöskirjatutkijaksi samaiseen tutkimusryhmään. Väitöskirjani tutkimussuunnitelma rakentui pitkälti ajatukselle siitä, että nämä haastattelut olisivat pääaineistoani.

Alkuperäinen tutkimussuunnitelmani on luonnollisestikin elänyt omaa elämänsä näiden väitöskirjavuosien saatossa, mutta tutkimusprojektin *Muuttaminen ja vanhuus* perusidea vanhojen ihmisten asumisen ja muuttamisen sekä näihin liittyvän päätöksenteon ja sen seurausten tutkimisesta näkyy yhä tässä väitöskirjan yhteenvetoluvussa. Myös keskeinen käsite, asumispolku, on yhdistynyt luontevasti elämänkulun perspektiiviin: näen elämis- ja asumishistorian merkityksellisenä sen kannalta, millaiset asumis- ja hoivaratkaisut näyttäytyvät mielekkäinä ja toivottavina nyt ja tulevaisuudessa.

Tämän tutkimusaineiston haastateltavat rekrytoitiin vuonna 2010 kerätyn *Arki, apu ja palvelut (AAP)* -kyselytutkimuksen⁶ vastaajien joukosta: lomaketta palautettaessa kyselyyn vastanneilla oli mahdollisuus ilmoittaa halukkuutensa osallistua mahdollisiin jatkotutkimuksiin. Yhteystietonsa jättäneiden joukosta poimittiin joukko haastateltavia. He poikkesivat toisistaan niin asumismuodon ja siviilisäädyn kuin terveydentilan ja mahdollisen avuntarpeen osalta. Tarkoituksena oli rakentaa aineiston pohjalta monipuolista kuvaa siitä, millaisia asumisen ja hoivan järjestelyjä ikäihmisten joukosta löytyy ja millaisia kokemuksia näihin liittyy.

Kokonaisuudessaan haastatteluja tehtiin Keski-Suomessa 47: osaa haastateltiin yksin, osaa yhdessä puolison tai muun läheisen kanssa. Aineiston kertojat olivat haastatteluhetkellä iältään 77–88-vuotiaita⁷. Suurin osa haastateltavista oli naisia; kaiken kaikkiaan näihin 47 haastatteluun osallistui 58 haastateltavaa. Heistä naisia oli 39 ja miehiä 19. Yksin haastateltiin 36 ikäihmistä, joista miehiä oli 8 ja naisia 28. Pariskuntia haastateltiin 11 haastattelussa. Näistä yhdessä pääkertojana oli mies, kahdessa nainen. Lisäksi muutamassa haastattelussa oli läsnä tukihenkilö. Litteroitua aineistoa on kokonaisuudessaan 3557 minuuttia, ja keskimäärin haastattelut kestivät noin tunnin ja vartin⁸. Haastattelun teemoja käytiin läpi vapaassa järjestyksessä, mutta tyypillisimmin aloitettiin kysymyksellä siitä, kuinka kauan nykyisessä asunnossa oli asuttu ja miten sinne oli päädytty.

⁵ Moving in Old Age: Transitions in Housing and Care (MOVAGE); Suomen Akatemia (nro 255452) / Asumisen tulevaisuus ASU-LIVE -tutkimusohjelma 2011–2015.

⁶ Kyselytutkimus oli Jyväskylän ja Tampereen yliopistojen yhteinen hanke, jossa aineistoa kerättiin molemmilta paikkakunnilta. Sen tuloksista on raportoitu useissa julkaisuissa, esim. Van Aerschot 2014; Mathew Puthenparambil 2019.

⁷ Syntymävuodet välillä 1923–1934, haastattelut tehty 2011.

⁸ Keskiarvo 76 minuuttia, pisin 207 minuuttia, lyhin 26 minuuttia.

Tästä edettiin nykyisen asumiskokemuksen kautta muuttamisen tematiikkaan, yleiseen terveydentilaan ja mahdolliseen avun saamiseen sekä palvelujärjestelmään ja sosiaaliseen osallistumiseen. Haastattelut päättyivät kysymykseen asumisen unelmasta.

Haastattelut muodostavat kokonaisuudessaan rikkaan aineiston. Aineiston keruuta voi pitää onnistuneena siinä mielessä, että tutkimuksessa kyettiin tavoittamaan sekä paikoillaan vanhenevia, vanhemmalla iällä muuttaneita sekä niitä, jotka olivat tämän päätöksen kynnyksellä. On silti syytä huomauttaa, että vaikka mukaan pyrittiin sisällyttämään erilaisia elämäntilanteita, nämä haastateltavat tuskin edustavat kaikkein heikoimmassa asemassa olevien kokemusta. On melko ilmeistä, että kaikkein vanhimmat, sairaimmat ja raihnaisimmat eivät jaksaneet osallistua kasvokkain haastatteluihin. On myös selvää, että esimerkiksi haastateltavien terveydentila saattoi vaikuttaa niin, että kaikkia kiinnostavia teemoja ei kyetty käsittelemään toivotussa määrin. Aineistolla on rajoituksensa, mutta se onnistuu silti tehtävässään kuvata asumisen järjestelyille ja niiden muutoksille liitettyjä merkityksiä iäkkäiden joukossa. Sen keskiössä ovat ikäihmisten asumiskokemukset ja näistä kokemuksista tehdyt tulkinnat, jotka on puettu kertomuksen muotoon.

MOVAGE-aineisto on kvalitatiiviseksi aineistoksi melko suuri, ja päädyin rajaamaan artikkelien aineistoja eri tavoin. Ensimmäinen artikkeli *Mahdollinen, välttämätön ja väistämätön* käsittelee kokemusta pitkäaikaisessa kodissa vanhenemisesta ja siihen liittyvistä ratkaisuista ja heijastelee nykyiseen asumispolitiikkaan liittyvän paikoillaan vanhenemisen periaatteen tematiikkaa. Artikkeleista toinen, *Not ageing in place*, keskittyy puolestaan kuvaamaan niiden ikäihmisten kokemusta, jotka ovat syystä tai toisesta päätyneet muuttamaan jonkinlaiseen ikäperustaiseen asumiseen. Kolmannen artikkelin, *Opposite ends*, keskiössä on ikääntyneiden naisleskien käsitykset hyvästä vanhenemisestä: erilaisista arjen ja asumisen ratkaisujen toiveista.

5.2.2 Omaishoito, palkkatyö ja identiteetit (WoCaWo)

Elämänkulun perspektiivin yksi keskeisistä periaatteista on elämien linkittyminen toisiinsa: ihminen ei ole saari, joka tekisi päätöksiään irrallaan läheisistään. Tämän vuoksi päädyin antamaan äänen myös niille, jotka ovat osallisina asumisen ja hoivan järjestelyissä epäsuoremmin. *Hoivan kertomuksia* -artikkelissa keskityn tarkastelemaan läheiselleen apua tarjoavien kokemusta: miten omasta vanhemmasta huolehtiminen jäsenyi työssäkäyvien omaishoitajien haastatteluissa. Sain mahdollisuuden saada käyttööni osan Suomen Akatemian rahoittamassa projektissa *Omaishoito, palkkatyö ja identiteetit: mitä hoivavelvollisuuksien ja työssäkäynnin yhteensovittaminen edellyttää?*⁹ valmiiksi kerätystä haastatteluaineistosta.

⁹ *Working Carers – Caring Workers. Making Paid Employment and Care Responsibilities Compatible?* (WoCaWo); Suomen Akatemia (nro 124450) / Työn ja hyvinvoinnin tutkimusohjelma 2008–2011. Tutkimuksen tuloksista on raportoitu useissa julkaisuissa, esim. T. Kröger & S. Yeandle (eds.) (2013) *Combining Paid Work and Family Care: Policies and Experiences in International Perspective*. Bristol: Policy Press.

Nämä puolistrukturoidut haastattelut oli kerätty talven 2008–2009 aikana kolmen tutkijan toimesta Etelä-, Keski- ja Länsi-Suomen alueella. Haastateltavat oli rekrytoitu lähinnä lehti-ilmoitusten avulla, minkä lisäksi muutama suuri työnantaja oli jakanut haastattelukutsua joko henkilökunnan sähköpostilistan tai viikotiedotteen kautta. Haastattelut oli pääsääntöisesti tehty haastateltavan kotona, mutta muutama myös työpaikalla, kahvilassa tai yliopiston tiloissa.

Haastattelut käsittelivät useita teemoja: hoivasuhteen muotoutumista ja sisältöjä, hoivan yhdistämistä työhön, omaishoitajan perhettä, sosiaalisia suhteita, harrastuksia, palvelujärjestelmää sekä tulevaisuutta koskevia odotuksia. Tämän tutkimuksen kannalta kiinnostavin teema liittyi hoivan paikkaan ja asumisjärjestelyihin. Väitöskirjan kolme ensimmäistä artikkelia antoivat äänen ikääntyneille itselleen, mutta halusin tuoda mukaan myös toisenlaisen näkökulman. Näiden kertojien äidin elämässä oli tapahtunut muutos, hoivan tarve, joka oli johtanut heidät pohtimaan sitä, mikä oli läheiselle paras asumisen järjestely ja miten se voitaisiin mahdollistaa. Pidän tätä tärkeänä näkökulmana sen vuoksi, että vain harvoin asumisen ratkaisuja tehdään yksin. Niistä neuvotellaan usein läheisten kanssa: joskus hyvin yllättäen on tehtävä ratkaisuja siitä, miten toisten elämässä halutaan olla osallisina ja mihin sen osallisuuden vuoksi ollaan valmiita. Tytärten kertomukset tuovat uuden äänen keskusteluun siitä, mitä merkityksiä asuinpaikalle vanhuudessa annetaan ja miten hoivan tarve jäsentyy elämäntilanteeseen.

Kokonaisuudessaan aineisto oli varsin laaja: 76 omaishoitajan haastattelukokonaisuudesta valtaosa kertojista oli kokopäivätyössä käyviä naisia, jotka tarjosivat apua ja tukea iäkkäille vanhemmilleen. Heidän ikänsä vaihteli 34 ja 69 ikävuoden välillä. Haastattelujen kestot vaihtelivat 45 minuutista lähes kolmeen tuntiin, ja keskimäärin ne olivat noin puolentoista tunnin mittaisia. Tästä kokonaisuudesta poimin niiden tytärten haastattelut, jotka oman kuvauksensa mukaan vastasivat äitiensä päivittäisestä huolenpidosta. Voidaan ajatella, että hoivan sidos on näissä äidin ja tyttären suhteissa melko vahva, mutta toisaalta ne peilaavat yhtä tyypillisintä avun dyadia: iäkkään vanhemman ja aikuisen lapsen, erityisesti tyttären, keskinäissuhdetta.

Tässä omaishoitajien aineistossa tyypillinen kertoja oli eläkeiän tuntumassa oleva mutta yhä kokopäivätyössä käyvä ja vakiintuneessa parisuhteessa elävä nainen, jonka äiti tarvitsi apua korkean iän, sairauden tai vamman vuoksi. Aineisto välitti kuvaa hoivasuhteeseen tyypillisesti liittyvistä sisällöistä sekä sen taipumuksesta tiivistyä ajan myötä. On syytä huomata, että tämä omaishoitajille suunnattu haastattelupyynnö oli kutsunut nimenomaan kertomuksia huolenpidon kokemuksesta auttajan näkökulmasta. Näin aineisto oli rajautunut sellaisiin kertomuksiin, joissa kuvattiin erilaisia tapoja, joilla epävirallinen hoiva oli jäsentynyt osaksi apua tarjoavan omaa elämäntilannetta. Tästä huolimatta rinnalla hiljaisena kertomuksena kulkevat myös toisten äänet, jotka peilasivat esimerkiksi kertomuksia hoivan kohteena olemisesta, sisarusten välisestä työnjaosta, sukulaisuudesta tai hyvinvointivaltion palveluiden merkityksestä.

5.3 Analyysin vaiheita

Kertomukset ovat monikerroksisia, ja niitä voidaan analysoida monin eri tavoin: huomio voi kiinnittyä vaikkapa siihen, kuka ne tuottaa ja millä tavoin, miten niitä kulutetaan ja miten kertomus voidaan hiljentää, kiistää tai hyväksyä (Squire ym. 2008, 1–2). Kerronnallinen tutkimusote soveltuu mainiosti ikääntyneiden asumisen tutkimukseen, jos kiinnostuksen kohteena on tilastollisten yleistysten sijaan kokemus ja sille annetut merkitykset ja tavoitteena on ymmärtää jotakin ilmiötä. Tämän väitöskirjan artikkeleissa olen tehnyt tietynlaisia metodisia valintoja: esimerkiksi ikääntyneiden leskien kertomusten aineistossa katse kohdistui kertomuksen sisältöön muotoa enemmän, hoivan kertomuksissa taas rakenne oli keskiössä. Kertomuksia olisi ollut kiinnostavaa tarkastella myös esimerkiksi sukupuolen ja sosioekonomisen aseman näkökulmasta, mutta tässä tutkimuksessa aineiston rajauksen painopisteinä ovat olleet asumisen pitkäaikaisuus, muuttaminen, hyvän vanhenemisen tekijät sekä elämien yhteen linkittymisen merkitys. Jokainen aineistoon tehtävä raja on tuottanut omanlaisensa näkökulman (Ruusuvoori, Nikander & Hyvärinen 2010, 15), mutta samalla eri näkökulmista tarkastelemalla tutkimuksen keskiössä olevasta ilmiöstä, ikääntyneiden asumiseen liittyvästä tematiikasta, on pyritty saamaan moniulotteisempaa kuvaa (vrt. esim. Mason 2011: *facet methodology*).

Haastatteluaineistojen analyysissä aineiston kokoaminen ja käsittely eivät ole toisistaan irrallisia: eri vaiheet limittyvät usein toisiinsa niin, että esimerkiksi aineiston analyysi alkaa jo samanaikaisesti tutkijan kerätessä, tutustuesssa ja luokitellessa aineistoa. Tutkimuksen tekemistä kuvataan usein osuvasti kehänä, jolla tutkija liikkuu edestakaisin, siirtyen eteenpäin tai palaten takaisin tarkentamaan ja arvioimaan jo tehtyä. (Ruusuvoori, Nikander & Hyvärinen 2010, 11–12.) Tässä tutkimuksessa käytin osittain valmista aineistoa, osittain olin mukana varsinaisessa haastatteluvaiheessa. Tutkijan olisi hyvä olla mukana alusta lähtien, mutta toisaalta valmiiden aineistojen käyttäminen on pelkän resurssikysymyksen ohella myös tutkimuseettinen valinta.

Molempien aineistojen osalta litterointityö oli ulkoistettu, joten aloitin aineiston parissa työskentelyn kuuntelemalla ja lukemalla litteroituja haastatteluja aktiivisesti useampaan kertaan. Tein samalla muistiinpanoja: kun jokin kuulemani tai lukemani herätti kiinnostukseni, kirjasin välittömästi siitä huomion tai kysymyksen. Lisäksi olin jo *Muuttaminen ja vanhuus* -aineiston haastatteluja tehdessäni pitänyt pientä kenttätyöpäiväkirjaa, johon olin kirjannut omia vaikutelmiani ja havaintojani. Nämä auttoivat hahmottamaan tutkimuskysymyksiä sekä sitä, miten aineistoa voisi rajata eri tutkimusartikkeleita varten. Alkuvaiheessa kiinnostukseni kohdistui nimenomaan paikoillaan vanhenemisen politiikkaan ja läheisten merkitykseen huolenpidon, avun ja tuen saamisen kannalta.

Artikkeli 4 valmistui ensimmäisenä vanhemmasta jo olemassa olevasta aineistosta: se pohjautui työssäkäyvien omaishoitajien haastatteluaineistoon ja piirsi kuvaa siitä, miten kodista ja läheisen auttamisesta oli päätetty pitää kiinni ja miten keskinäinen huolenpitosuhde nähtiin suhteessa hyvään vanhenemiseen.

Tältä pohjalta varsinaiset tutkimuskysymykseni toiselle aineistokokonaisuudelle alkoivat tarkentua: halusin tietää, tuottaako fyysisen pitkäaikaisen kodin ylläpitäminen jotenkin erityisesti hyvän vanhenemisen kertomuksia iäkkäälle itselleen. Toisaalta minua kiinnosti myös muuttamisen vaikutus: rakentuiko muuttaminen iäkkäänä aina pakon ja väistämättömyyden kehyksessä poisjoutumiseksi ja jokikin vältettäväksi asiaksi. Artikkelit 1 ja 2 ovat tulosta näistä pohdinnoista, ja niihin linkittyä artikkeli 3, jossa tarkastelen lähemmin sitä, mistä tekijöistä hyvän vanhenemisen kokemus ikääntyneillä voi koostua.

Aineiston käsittelyssä olen käyttänyt apuna muun muassa Atlas.ti-ohjelmaa, jonka avulla pyrin aluksi hahmottamaan sitä, mistä aiheista ylipäättään puhuttiin. Molempien aineistojen haastatteluissa oli käytetty apuna haastattelijan muistilistaa kiinnostavista teemoista: apukysymysten ja käsiteltävien aiheiden järjestys vaihteli paljon, mutta lähes jokaisessa haastattelussa oli vähintäänkin sivuttu kaikkia yhteisiä teemoja. Niitä oli ehkä käsitelty eri määriä, mutta näiden yhteisten valmiiksi nimettyjen perusteemojen pohjalta pystyin rakentamaan aluksi ymmärrystä siitä, mistä haastatteluissa oli puhuttu ja minkä verran. Tämän avulla pystyin edelleen pohtimaan eri tutkimuskysymyksiäni tarkemmin ja rajaamaan aineistoa edelleen. Voidaan ajatella, että tutkijan katseeni kohdistui ensin laajempaan kokonaisuuteen ja sen jälkeen rajatumminkin yksittäiseen tapaukseen ja edes takaisin näiden välillä (vrt. Alasuutari 1989, 39). Katseen fokuksen vaihtelevuus auttoi hahmottamaan sitä, mikä aineistossa lopulta oli kiinnostavaa ja millä tapaa sitä voisi kannattaa lähestyä.

Myöhemmässä vaiheessa, aineistoa jo rajattuani, tein valinnan keskittyä muutamassa kertomuksessa niiden sisältöön, toisissa lähinnä niiden muotoon. Atlas.ti-ohjelman avulla koodasin esimerkiksi sisällöllisessä analyysissä kertomuksen keskeisiä piirteitä. Kertomusten rakennetta analysoidessani olen lisäksi käyttänyt apuna esimerkiksi erilaisia piirroksia, kaavioita ja janoja, joiden kautta olen hahmottanut kertomuksen juonta eteenpäin kuljettavia jaksoja ja niiden keskinäisiä suhteita. Tavoite näissä erilaisissa lähestymistavoissa on sama: lisätä ymmärrystä siitä, miten elämäntilanne ja kokemus jäsentyvät kerronnallisesti. Analyysiprosessia olen kuvannut lyhyesti kunkin artikkelin esittelyosuudessa luvun 6 alaluvuissa ja tarkemmin jokaisen yksittäisen osa-artikkelin metodiosassa. Olen pyrkinyt kuvaamaan tekemäni valinnat ja päätelmät sekä niiden perustelut mahdollisimman tarkasti luotettavuuden ja vakuuttavuuden nimissä.

Luvussa 6 käyn läpi väitöskirjan neljä osa-artikkelia ja yhteenveto-osan luvussa 7 olen koostanut yhteen näiden keskeisimpiä tuloksia kolmesta eri näkökulmasta, jotka osatutkimusten perusteella näyttäytyivät painavimpina teemoina. Tarkastelemalla ikääntyneiden ja heidän läheistensä kokemusta asumisen ja mahdollisen hoivan erilaisista järjestelyistä tavoitteena on avata uudenlaisia näkökulmia johonkin sellaiseen, mikä oletetaan helposti tutuksi ja loppuun ajatelluksi asiaksi. Lopultakin kysymys on paikoillaan vanhenemisen politiikan legitimitetistä, asemasta ja sen tuottamista seurauksista ikääntyneille ja heidän läheisilleen.

Yksi olennainen osa tutkimuksen tekemistä on myös sen raportointi yleisölle: sisältö ei ole irrallinen esitysmuodostaan. Jo aiemmin viittasin siihen, että

kertomukset voivat muuttua ja saada uudenlaisia tulkintoja, mutta tämä ei vähennä niiden luotettavuutta. Kertoja on aina suhteessa kertomisen tilanteeseen: aikaan, paikkaan ja yleisöön. Vastaavasti myös tutkija yhteiskuntatieteilijänä on osa tutkimaansa kulttuuria, ja tietäminen on paikantunutta: tutkija jakaa yhteiskunnan yhteisiä käsityksiä eikä siten voi täysin päästä sen ulkopuolelle. Tutkijalla on merkittävä rooli siinä, millaisia ratkaisuja ja tekoja hän tutkimuksen kuлуessa tekee ja miten hän analysoi aineistoa. Näistä valinnoista on otettava vastuuta, ja tämän vuoksi olen pyrkinyt kuvaamaan tekemäni tutkimukselliset valinnat tarkasti. En myöskään tässä työssä halua piiloutua passiivimuodon taakse, vaan pyrin osoittamaan tekemäni konkreettiset ratkaisut, omat sitoumukseni ja taustaolettamukseni sekä tulkintani mahdollisimman selkeästi niin, että lukijalla on mahdollisuus arvioida sitä vaikutusta, mikä minulla tutkijana on ollut tuloksiin. (Luukka 2002, 20–21, 26; Rahtu 2013, 101–102, 113–114.)

5.4 Tutkimukseen liittyviä eettisiä käytäntöjä

Tämän väitöskirjan aineistona käytettyjä haastatteluja oli suunnittelemassa ja toteuttamassa tutkimusryhmä, johon kuului useita kokeneita tutkijoita. Tutkimuksen tekemisessä noudatettiin Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2009; ks. myös 2019) ohjeita ja aineistonkäsittelylle annettuja hyvän tutkimustavan käytäntöjä. Perussääntönä oli huolehtia siitä, että tutkimus suoritetaan hyvän tieteellisen käytännön edellyttämällä tavalla ja kunnioitetaan tutkimuksen tekemiseen liittyviä eettisiä periaatteita (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009, 284–394; Varantola 2013; ks. myös Talentia 2017 sosiaalialan ammattihenkilön eettisistä ohjeista). Näihin periaatteisiin kuuluu ajatus siitä, että osallistujilta pyydetään tietoon perustuva suostumus, kunnioitetaan yksilön itsemääräämisoikeutta ja yksityisyyttä ja pyritään olemaan aikaansaamatta minkäänlaista haittaa tutkimukseen osallistuville (Bulmer 2009, 144). Jokaisella haastateltavalla oli esimerkiksi oikeus päättää siitä, mihin hän veti osallistumisensa rajat: tässäkin aineistossa oli selvää, että avoimuudesta huolimatta ihan kaikesta ei haluttu kertoa. Oli myös asioita, joista haluttiin keskustella tallennuksen ulkopuolella. Haastattelun aluksi osallistujille kerrottiin tutkimuksen tarkoituksesta, ja sen päätyttyä he antoivat oman vapaaehtoisen suostumuksensa haastattelujensa käyttöön. Näin ollen heille jäi mahdollisuus vielä haastattelun aikana harkita osallistumisestaan, ja myös myöhemmin oman haastattelun käyttö lupa oli mahdollista perua. (Pelkonen & Louhiala 2002, 129–131; Tiittula & Ruusuvuori 2005, 17; Bulmer 2009, 144–151.) Vaikka monet haastateltavista totesivatkin, etteivät näe erityistä syytä salata omaa henkilöllisyyttään, henkilöllisyydet on pyritty salaamaan muuttamalla yksilölliset tiedot, kuten nimet, asuinpaikat ja ammatit (Bulmer 2009, 152).

Työssäkäyvien omaishoitajien haastattelut sain käyttööni valmiina pseudonymisoituna litteroituna aineistona, mutta *Muuttaminen ja vanhuus* -haastattelujen keräämiseen pääsin itse osallistumaan tutkimusavustajana viimeistellesäni sosiaalityön pro gradu -tutkielmaani, minkä myötä tutkimuksen tekemiseen

sekä ammatilliseen etiikkaan liittyvien eettisten ohjeiden merkitys kirkastui itselleni. En ollut kokenut haastattelija aloittaessani tekemään näitä tutkimushaastatteluja ja olin hyvin vaikuttunut siitä, miten avoimesti syvimpiä tunteita saatettiin jakaa vieraalle. Kun haastattelun teemat liikkuivat yksilöiden kokemuksissa ja niihin liitetyissä merkityksissä, oli tärkeää olla herkkä niille tunnetiloille, joita esimerkiksi muisteleminen saattoi herättää. Toisaalta on myös syytä huomioida omat ennakkokäsityksensä sekä mahdolliset haastattelutilanteeseen liittyvät kulttuuri- ja valtaerot ja näiden mahdollinen vaikutus haastattelutilanteeseen. (Rastas 2005; Tiittula & Ruusuvuori 2005, 17.)

Kun pyritään ymmärtämään asioille ja tapahtumille annettuja merkityksiä, on tärkeää ymmärtää, että tietyssä kulttuurissa tietyssä ajassa ja paikassa eläminen vaikuttaa niihin tapoihin, joiden kautta hahmotamme ympäröivää todellisuutta. Esimerkiksi tutkijan ikä, sukupuoli ja sosioekonominen asema saattavat vaikuttaa tutkimuksen kulkuun. (Rastas 2005, 94–95.) Esimerkiksi eräässä haastattelussa omanlaisen alkujäykkyuden toi se, miten haastateltava asemoi haastattelijan korkeakoulutetuksi ja siten korkeamman sosioekonomisen aseman omaavaksi henkilöksi: alussa vuorovaikutus muistutti enemmänkin kysymys-vastaus-asetelmaa, jossa haastateltava pyrki löytämään tutkijaa miellyttävän oikean vastauksen (vrt. esim. lasten haastateleminen, Alasuutari 2005). Haastattelu on aina erityinen tilanne, ja tutkijan on pyrittävä olemaan tietoinen omasta asemastaan ja pohtimaan sen merkitystä haastattelussa rakentuvalle vuorovaikutukselle.

Jokaisen tekemäni haastattelun osalta pyrin huolehtimaan siitä, että haastateltavalle ei jäänyt mieleen kaihertavia asioita: en esimerkiksi koskaan lopettanut haastatteluja siihen, kun haastateltava kertoi elämäänsä liittyvästä surusta. Oivallisena apuna tässä oli tutkimuksen viimeinen teema, asumisen unelma, joka usein, joskaan ei aina, kuljetti ajatukset vakavammista teemoista myönteisempiin kuvitelmiin (vrt. Lumme-Sandt 2005, 140). Tarjosimme myös jokaiselle haastateltavalle mahdollisuuden siihen, että hänen valitsemansa tukihenkilö olisi voinut olla paikalla haastattelutilanteessa. Muutama haastateltava päätyikin tähän ratkaisuun, ja sitä voi pitää eettisesti hyvänä ratkaisuna. Itse haastattelujen kannalta se ei valitettavasti ollut niin hyvä ratkaisu: usein ulkopuolisen henkilön läsnäolo muutti haastattelun dynamiikkaa, ja äärimmäisessä tapauksessa varsinaiseksi päähaastateltavaksi nousi ikäänntyneen itsensä sijasta hänen läheisensä. (Ks. sivullisten läsnäolosta esim. Lumme-Sandt 2005, 131–133.)

Vaikka vierailin kunkin haastateltavan luona vain kerran, käynnit saattoivat kestää useamman tunnin ja etenkin kahdenkeskinen tilanne tuntui luovan erityisen tunnelman ja sidoksen tutkijan ja tutkittavan välille. Pidin tärkeänä sitä, että varasin haastattelulle riittävästi aikaa: jos haastateltava oli valmis antamaan omaa aikaansa ja jakamaan elämäänsä, tutkijalla ei mielestäni saanut olla kiire. Jälkikäteen tosin havahduin siihen, että hiljaisuuksien sietokykyyni oli turhan lyhyt, ja myöhemmissä haastatteluissa yritin oppia pysähtymään herkemmin tilaisuuden tullen. (Ks. esim. Lumme-Sandt 2005 ikäänntyvien haastatelemisen erityispiirteistä.) Tuon talven aikana, jolloin haastatteluja keräsin, sain myötäelää näiden kertomusten kautta kokonaisen tunneskaalan naurusta kyyneliin. Elä-

mänkohtaloita oli monenlaisia, ja monet haastateltavista olivat käyneet läpi varsin koskettavia elämäntapahtumia. Heidän muistelevan katseensa lempeys jäi silti päällimmäisenä mieleeni – kärsimys ei ehkä ollut kirkastanut mitään, mutta kokemus oli antanut perspektiiviä ja kykyä hyväksyä ja sopeutua elämän vaihteleviin käännteisiin.

Niiniluoto (2002, 32) on todennut, että ”realistien mukaan tieteen tavoitteena on mahdollisimman totuudenkaltainen tieto, pragmatisteille tieteen tehtävänä on etsiä elämän käytäntöjen kannalta hyödyllisiä uskomuksia”. Tämän tutkimuksen tarkoituksena ei ole etsiä lopullista totuutta vaan lisätä ymmärrystämme maailmasta. Jokainen tutkimukseen osallistuva antaa oman panoksensa tämän tavoitteen saavuttamiseksi, ja tutkijan on pyrittävä parhaaseen mahdolliseen lopputulemaan saamansa aineiston varassa. Vaikka aiheet voivat olla herkkiä, on tärkeää antaa ääni näille kokemuksille. Kvalitatiivisissa tutkimuksissa näkökulma on usein subjektiivinen ja ainutlaatuinen, mutta se ei vähennä niiden arvoa: yksilöllisyydessäänkin ne kertovat jotain tärkeää tästä maailmasta ja niistä jäsenyksistä, joita siitä tehdään. Eettiseen kestävyyskuuluu myös ajatus siitä, että ei kerätä turhia aineistoja, vaan jaetaan niitä perustellusti tutkimusyhteisön kesken tutkittavien yksityisyyden suoja huomioiden niin aineiston käsittelyn, säilyttämisen ja tutkimuksesta raportoinnin osalta (Tiittula & Ruusuvuori 2005, 17). Tämä tarkoittaa myös sitä, että tutkimusprojektissa huolehditaan siitä, että kertomukset saavat jäädä elämään. Näistäkin aineistoista toinen on jo tallennettu tietoaarkistoon tieteellistä jatkokäyttöä varten, toinen vielä odottaa omaa hetkeään.

Tämä tutkimus antaa äänen lopultakin pienelle joukolle iäkkäitä ihmisiä ja heidän läheisiään. On hyvä muistaa, että tutkimus tavoittaa usein vain ne, jotka eivät ole kaikkein hauraimmassa asemassa. Vaikka tämä aineisto ei ehkä tavoitakaan kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevien kokemusta, se ei vähennä tämän tutkimuksen arvoa. Näiden ikäihmisten kertomukset tarjoavat mahdollisuuden päästä luomaan katse siihen, millaisia merkityksiä asumisen paikkaan ja siihen liittyviin muutoksiin ja jatkuvuuksiin voi liittyä ja millaiseksi elämänvaiheeksi vanheneminen voi jäsentyä. Samaten se tarjoaa yhden näkökulman siihen, miten huolenpito voi jäsentyä osaksi omaa elämää: niin avun ja tuen vastaanottajana kuin sen antajanakin. Narratiivinen analyysi on lähellä yksilön ainutlaatuista kokemusta: se ei pyri yleistyksiin tai suosituksiin, sellaisia tavoitellaan toisenlaisten metodisten ratkaisujen kautta. Tämän tutkimuksen arvo on siinä, että se tarjoaa mahdollisuuden lisätä ymmärrystämme siitä, mitä on elää tässä maailmassa. Tavoite ei ole ollut kaivaa esiin vain surkeutta, murhetta ja epäkohtia, vaan tämän tutkimuksen tavoitteena on ollut epäkohtien rinnalla pohtia myös niitä asioita, jotka ehkä voivat muodostua merkityksellisiksi hyvän vanhenemisen kokemuksen kannalta ja joiden toteutumista voitaisiin tukea myös yhteiskuntapolitiikan keinoin.

6 KERTOMUKSIA IKÄÄNTYNEEN ASUMISPOLULTA

Jokainen meistä asuu omalla tavallaan, mutta se ei ole jotain sellaista, joka olisi irrallaan ympäröivästä yhteiskunnasta, ajasta tai toisista ihmisistä. Historiallinen aika ja paikka asettavat tietynlaisia reunaehtoja sille, millaisiin ratkaisuihin on päädytty ja millaiset järjestelyt näyttäytyvät mahdollisina. Tämän väitöskirjan artikkelit piirtävät kuvaa siitä, millaisia asumisen järjestelyjä ikäihmisillä on 2010-luvun Suomessa. Tässä luvussa 6 esittelen tutkimusartikkelit pääpiirteissään ja seuraavassa luvussa 7 nostan esiin keskeisimpiä teemoja artikkelien tulosten pohjalta ja suhteutan niitä laajempaan keskusteluun.

Väitöskirjan artikkelien punaisena lankana kulkee kysymys siitä, *millaisina erilaiset arjen asumisratkaisut jäsenyöt aineiston kertomuksissa*: mikä nähdään toivottavana, hyväksyttävänä, mahdollisena tai vastaavasti mahdottomana ja poikkeavana aineiston kertomuksissa niin ikäihmisten kuin heidän läheistensäkin näkökulmista. Näiden neljän artikkelin avulla jäsenän asumisen ja vanhenemisen kokemusta erilaisista näkökulmista. Yksittäisten artikkelien teemat nivoutuvat tämän yhteenvetoluvun neljään näkökulmaan, ja keskeisenä kehyksenä ovat elämänkulun periaatteet ja kokemuksen jäsentyminen kerronnallisesti. Asumispolku ja yksilön muuttuva suhde paikkaan tuovat ajallista ulottuvuutta tähän melko pysyväksi katsottuun asumisen ilmiöön. Yhdessä nämä neljä näkökulmaa johdattavat pohtimaan asumiselle ja sen pysyvyydelle annettuja merkityksiä ja sitä, millaisia muutostoiveita ja mahdollisuuksia ajan kulumisen tuo näihin järjestelyihin ja niistä tehtyihin tulkintoihin.

Haastatteluaineistoja olen analysoinut erilaisin narratiivisen analyysin keinoin. Haastatteluissa tuotettujen kertomusten analyysin avulla luon katseen siihen, millaisia taite- ja nivelkohtia omalla asumisen polulla tulkitaan olevan ja millaisia merkityksiä ne saavat näissä kertomuksissa (erityisesti artikkelit 1 ja 2). Kiinnostuksen kohteena on myös se, millaisia kertomuksia hyvään ikääntymiseen liittyvistä tekijöistä jäsenyys ikäihmisten ja heidän läheistensä kertomuksissa (erityisesti artikkelit 3 ja 4) ja millaisia merkityksiä asuinpaikkaan ja sen muutokseen liitetään omassa kerronnassa (erityisesti artikkelit 2 ja 1). Taulukossa

3 esittelen kunkin artikkelin tutkimuskysymyksen sekä keskeisimmät metodiset valinnat tuloksineen.

Taulukko 3. Artikkelien tutkimuskysymykset, metodiset valinnat ja lopputulemat

Artikkeli	Tutkimuskysymys	Metodisia valintoja	Lopputulemia
1 Mahdollinen, välttämätön ja väistämätön: jatkuvuudet ja siirtymät iäkkäiden asumiskertomuksissa	Miten kertojat jäsentävät käsityksiään menneeseen, nykyiseen ja tulevaan liitetyistä valinnan mahdollisuuksista asumispolullaan?	Rinnakointi, ennakoointi ja jälkikäteen ennakoointi asumispolun jäsentämisessä (Morson, Riessman)	Omaan kotiin päätyminen kuvattiin usein jälkikäteen ennakoinnin loogikalla, sen pysyvyys ilmeni pikemminkin ajautumisena. Kodin jatkuvuuden toive linkittyi siihen liitettyihin symbolisiin merkityksiin.
2 Not ageing in place. Negotiating meanings of residency in age-related housing	Millaisia kertomuksia muuttamisesta ja nykyisestä asuinpaikasta kerrotaan? Millaisia merkityksiä nykyiseen asuinpaikkaan liitetään ja millaisia neuvotte-luja asumisen paikkaan liittyvien merkitysten ympärillä käydään?	Kertomusta jäsentävät kanoniset narratiivit ja niiden rikkomisesta käydyt neuvottelut (Bruner, Frank, Reynolds, Taylor)	Romanttinen oman kodin merkitystä korostava kanoninen narratiivi kertomisen perustana. Muuttaminen rakentui rikkomukseksi, joka neuvoteltiin osaksi kertomusta eri tavoin positiivisen lopputuleman saavuttamiseksi.
3 Opposite ends: Widows' narratives of contemporary late life	Mistä tekijöistä hyvän vanhenemisen kokemus jäsentyy iäkkäillä naisilla? Miten omat toiveet, tarpeet ja mielty-mykset neuvotellaan osaksi vanhenemisen kertomusmalleja?	Temaattinen narratiivinen analyysi; hyvän ikääntymisen teorioihin nojaavat kertomusmallit, odotushorisontti (Cumming & Henry, Havighurst, Atchley, Jauss, Koselleck, Kaufman)	Kerronnassa lainattiin aineksia klassisista ikäteorioista: toinen rakentui elämästä vetäytymisen, toinen siitä tiukasti kiinni pitämisen kertomusmalliin. Tyytyväisyyden ja hyvän vanhenemisen tavan löytymisen kokemus peilautui elämänsä myötä syntyneisiin odotuksiin ja käsityksiin.
4 Hoivan kertomuksia. Juonityypit ikääntynyttä äitiään hoivaavien tyttärien narratiiveissa	Miten huolenpidon kokemus jäsentyy äidistään huolehtivien tyttärien kertomuksissa?	Kulttuuriset tarinamallit, kertomisen narratiiviset perusrakenteet (Frye, Murray)	Kertomisen tavat nojautuivat romansiin, tragediaan ja ironiaan. Hyvän tyttären tarinamalli jäseni osallisuutta vaihtoehtottomuuden kontekstissa.

Artikkelissa 1, *Mahdollinen, välttämätön ja väistämätön*, keskityin tarkastelemaan paikoillaan vanhenevien kertomuksia ja sitä, miten he jäsensivät omaa asumispolkuaan. Sitä inspiroivat Saul G. Morsonin (1994) ajatukset ennakoinnista, jälkikäteisestä ennakoinnista ja rinnakoinnista. Myös Riessman (1990) on käsitellyt rinnakointia, jota hän on kutsunut hypoteettisen kertomuksen luomiseksi. Näiden käsitteiden avulla jäsensin asumispolun kertomuksen logiikkaa: miten kertojat merkityksellistivät kokemuksiaan omalla asumispolullaan ja erityisesti millaisia valinnanmahdollisuuksia he siihen liittivät. Artikkelissa 2, *Not ageing in place*, keskeisenä teemana olivat kanoniset narratiivit sekä paikkaan liitetyt merkitykset, jotka voivat olla myös stigmatisoivia. Klassikoista tärkeimpiä teoreettisia lähestymistavan viittoja tässä tarjosivat Jerome S. Brunerin (1990) ajattelu kanonisuudesta, tavanomaisesta ja siitä poikkeamisesta, sekä sairausnarratiiveihin keskittyneet tutkimukset, kuten Arthur W. Frank (1995), Shlomith Rimmon-Kenan (1999; 2002) ja Gareth Williams (1984). Myös Jill Reynoldsin, Stephanie Taylorin ja Margaret Wetherellin ajatukset stigmatisoidusta identiteetistä (Reynolds & Wetherell 2003; Reynolds & Taylor 2005; Reynolds, Wetherell & Taylor 2007) ja paikan merkityksestä (Taylor 2003; 2005; 2010) sekä Michael Bambergin (2004) tutkimukset vastanarratiiveista ovat tuoneet oman värinsä artikkelin hahmottumisen tapaan.

Artikkelissa 3 *Opposite Ends* pohdittiin hyvään vanhenemiseen liittyviä tekijöitä: mitä sen kannalta kerrottiin merkitykselliseksi ja millaisia toiveita ja odotuksia vanhenemiselle asetettiin. Artikkelissa hyödynsin temaattista narratiivista analyysia, ja sen keskeistä tutkimuskysymystä inspiroivat ikääntymisen klassiset suuret teoriat (Cumming & Henry 1961; Havighurst 1961; Atchley 1989) sekä erilaiset ikääntyneenä elämisen mielekkyyden kokemusta käsittelevät kirjoitukset, esimerkiksi Sharon R. Kaufman (1983). Näiden lisäksi reseptioestetiikka ja erityisesti Reinhert Koselleckin (1985) ja Robert J. Jaussin (1983) käyttämä odotushorisontin käsite ohjasivat artikkelin kirjoittamista. Artikkelissä 4, *Hoivan kertomukset*, puolestaan nojautui klassisiin tarinamalleihin ja kertomisen perusrakenteisiin, joista päädyin käyttämään Northrop Fryen (1990) teoretisointeja. Artikkelissa keskityin tarkastelemaan sitä, miten huolenpidon kokemus jäsenyi äidistään huolehtivien tyttärien kertomuksissa. Tarkoituksena oli pyrkiä ymmärtämään sitä dynamiikkaa, mikä liittyy yksittäisen kertomuksen rakentumiseen: miten jokainen kertomus on samalla yksittäinen ja ainutlaatuinen, mutta samalla kuitenkin peilaa ja lainaa yleisemmistä kulttuurisista (tarina)malleista ja kertoo jotakin siitä yhteisestä, jota jaamme. Neljäs artikkeli poikkeaa kolmesta edeltäjästä siinä, että äänen saavat ikääntyneiden sijasta heidän läheisensä – näin se valottaa elämänkulun periaatteiden mukaisesti sitä, miten yhden ihmisen elämänkulussa tapahtuvalla on merkitystä myös hänen läheisilleen.

6.1 Kertomuksia paikoillaan vanhenemisesta

Artikkelissa 1 *Mahdollinen, välttämätön ja väistämätön: jatkuvuudet ja siirtymät iäkkäiden asumiskertomuksissa* pureuduin toistaiseksi paikoillaan vanhenevien kokemuksiin. Omassa kodissa eli paikoillaan vanheneminen on nykyisen hoiva- ja asumispolitiikan keskiössä, ja se on usein esitetty hyvántahtoisena ja iäkkäiden omia toiveita kunnioittavana periaatteena (nk. Vanhuspalvelulaki 980/2012; STM 2003; 2008; 2013; 2017). Artikkelin tarkoituksena oli peilata tätä periaatetta haastateltavien kertomuksiin omasta pitkäaikaisesta asumisestaan ja tarkastella niitä merkityksiä, joita omalle asumispolulle ja sen erilaisiin käännteisiin liitettiin. Aineistoksi valitsin sellaisten iäkkäiden kertojien haastatteluja, jotka olivat asuneet vuosikymmeniä nykyisessä asuinpaikassaan ja joita saattoi siten pitää aidosti paikoillaan vanhenneina (ainakin toistaiseksi). Kiinnostuksen kohteena olivat kertojien jäsennykset oman asumispolkunsa risteyskohdista: mitä asioita he kertoivat nivelkohtien kannalta merkityksellisiksi asioiksi ja millaisia tulkintoja ne saivat heidän kertomuksissaan.

Käytännössä muodostin jokaisesta haastattelusta eräänlaisen kertomuksen tarinajanan, jolle kokosin asumisen kannalta keskeisinä kerrotut risteyskohdat, valinnat ja toisin olemisen mahdollisuudet. Näitä asumispolun keskeisiä käännteitä ja niiden kannalta merkitykselliseksi koettuja asioita tarkastelin Saul G. Morsonin (1994) ennakkoinnin, rinnakkoinnin ja jälkikäteisen ennakkoinnin käsitteiden avulla. Jälkikäteistä ennakointia (*backshadowing*) voidaan myös kutsua jälki-*viisaudeksi*, ja sen ydinajatus tulee ymmärrettäväksi kausaliteettien logiikan kautta. Tämän tapaisessa rakenteessa jokin tapahtuma esitetään eräänlaisena avainkokemuksena, jonka perusteella muut, sitä seuraavat tapahtumakulut näyttäytyvät loogisina ja ymmärrettävinä seurauksina. (Morson 1994, 118–119.) Ennakoinnissa (*foreshadowing*) puolestaan tapahtumat esitetään väistämättömyyksinä; ajan kulumisen paljastaa kohtalon ennalta määräämät tapahtumat (Morson 1994, 51). Kolmas Morsonin käsitteistä on rinnakointi (*sideshadowing*), jolla viitataan mahdollisten todellisuuksien joukkoon. Ne ovat mahdollisia, tosin toteutumattomia, rinnakkaisia vaihtoehtoja nykyisyydelle, tulevalle ja menneelle. (Morson 1994, 6–7.) Rinnakointiin voi viitata myös Catherine Kohler Riessmanin (1990) käsitteellä hypoteettinen kertomus (*hypothetical narrative*): ne kertovat siitä, mitä olisi voinut tapahtua, vaikka niin ei tapahtunutkaan.

Aineistoksi valitun viidentoista haastattelun kertomusten avulla piirtyi kuvaa siitä, millaisten logiikoiden varassa kertomusta omaan kotiin päätyemisestä ja siellä asumisen jatkamisesta rakennettiin. Kertojat olivat keskimäärin kahdeksankymmenen vuoden ikäisiä, ja yli puolet heistä oli asunut nykyisessä kodissaan koko aikuisikänsä, 40–50 vuotta. Tässä aineistossa ennakointi ja jälkikäteinen ennakointi kertoivat siitä, mitä kertojat jäsensivät merkityksellisiksi tapahtumiksi oman asumispolkunsa kannalta. Niiden kautta voitiin ymmärtää asumispolun juonenkulkua: sitä, mikä kertojille rakentui oman tarinan kannalta käännekohtaksi tai niveleksi, joka ohjasi tiettyihin valintoihin. Rinnakointi puolestaan lisäsi uuden mahdollisen mutta toteutumattoman kategorian mahdollisen

ja mahdollittoman lisäksi – tämä kiinnitti huomion siihen, mitä pidettiin odotettuna, tavanomaisena ja mahdollisena.

Kertomusten analyysissä kokosin aluksi asumisen kannalta keskeisiksi kerrotut risteyskohdat sekä niihin sisältyvät valinnat ja toisin olemisen mahdollisuudet tarinajanelle kronologiseen jatkumoon. Tämän jälkeen tarkastelin niihin liittyvää kerrontaa ennakkoinnin, jälkikäteisen ennakkoinnin ja rinnakkoinnin näkökulmista. Käytännössä havainnollistin tapahtumien välisiä yhteyksiä erilaisilla nuolilla ja symboleilla kertomuksen logiikan mukaisesti ja jäsentäin näiden avulla kertojan käsitystä menneeseen, nykyisyyteen ja tulevaan liittyvistä valinnan mahdollisuuksista, kertomuksiin rakentuneista syy-seuraussuhteista, kohtaloista ja vaihtoehtoisista tarinalinjoista. Tämän avulla sain esille sen, mikä kertomuksessa näyttäytyi ehkä ennakkoinnin logiikkaa noudattavana, mikä taas jälkikäteisen ennakkoinnin tai rinnakkoinnin ehdoin operoivana tapahtumaketjuna.

Ei ole yllättävää, että aineistossa suuri osa kertojista kuvasi omaan kotiin päätymistä jälkikäteisen ennakkoinnin logiikkaa noudatellen: he rakensivat oman kertomuksensa siten, että nykyinen koti esitettiin menneiden tapahtumien ja tehtyjen valintojen loogisena seurauksena. Oman kertomuksen taustalla oli näkyvässä kulttuurinen kertomusmalli suomalaisesta elämäntilasta ja sen etenemislogiikasta. (Ks. esim. Roos 1987; Saarenheimo ym. 2014.) Kausaliteeteiksi tulkitut tapahtumakulut perustuivat yhteisen jaetun tarinavarannon tarjoamiin kertomusmalleihin ja perusjuoniin, joiden avulla tulkittiin sitä, mikä ymmärrettiin tavanomaisiksi, odotetuiksi tai mahdollisiksi siirtymiksi asumispolulla elämäntilasta eri vaiheissa (Bruner 1991, 18–20; Morson 1994, 19).

Moni kuvasi asumispolkuaan noudattaen asumisen kaarimallia: tietyt elämäntilasta tapahtumat, kuten opiskelu, työllistyminen, työpaikan vaihto, perheellistyminen tai sairastuminen, sijoitettiin asumispolun nivelkohtiin ja niihin liitettiin tietynlaisia kulttuurisesti odotettuja asumisen vaiheita. Esimerkiksi nuoruuden resurssien vähäisyys ja vaatimattomampi asuminen näyttäytyivät joinakin luonnollisina tiettyyn elämäntilastavaiheeseen kuuluvina kehyksinä, joista ponnisteltiin oman ahkeruuden ja sisukkuuden tuloksena vaurastumisen tielle. Resurssien lisääntyessä luontevana seurauksena oli kulttuurisen ideaalin mukainen oman kodin hankinta, joka oli edustanut jotain tavoiteltavaa kulminaatiopistettä asumispolulla. Etenkin omin käsin rakennettu talo on vanhemmille sukupolville merkinnyt saavutusta: siihen liittyi tämänkin aineiston kertojilla vahva symbolinen merkitys saavutuksesta, mikä osaltaan näytti selittävän myös sitä, miksi siitä ei oltu halukkaita luopumaan kevein perustein.

Inhimilliseen kokemukseen kuuluu halu ymmärtää itsensä toimijana, eikä ole yllättävää, että omaan kotiin päätymistä oltiin taipuvaisia kuvaamaan perustelluksi ja tietoiseksi rationaaliseksi valinnaksi ja että jokin elämäntilasta tapahtuma rakennettiin avainkokemukseksi, jonka tulkittiin osoittaneen tulevan tien. Yllättävämpää oli se, että asumisen pysyvyyttä kuvattiin pikemminkin eräänlaisena ajautumisena: vaikka mennyt tapahtuma olikin kenties viitoittanut asumispolun suunnan, suunnan jatkuvuutta ei kyseenalaistettu ilman erityistä syytä. Koti oli tärkeä ja tuttu lähiympäristö, joka näytti tarjoavan mielekäästä, hallittua ja turvallista arkea, jonka suotiin jatkuvan. Tavanomaisimmin kuvaus asumisen

jatkuvuudesta rakentui *niin kauan kuin* -rakenteena, jossa itse muuttamista tai sen ajatustakin lykättiin mahdollisimman pitkään. Vaikutti siltä, että elämän ja asumispolun taitekohta kulminoitui ikään liittyvien toimintakyvyn vajeiden kasautumiseen, jolloin entisen kaltaista elämää ei olisi enää nähty mahdollisena.

Toisaalta oli niitäkin, jotka näkivät oman asumispolkunsu puhtaasti kohtalon ohjaamana vääjämättömänä kulkuna. Harva tunnustautui suoraan fatalistiksi, vaan ennakointi ja taipumus kohtalonuskoon ilmenivät piilotetummin niin, että elämän päälinjat otettiin ikään kuin annettuina. Tämänkin rakenteen avulla kertojalla oli mahdollisuus pitää kiinni omasta toimijuudestaan jossain määrin, vaikka esimerkiksi synnyinpaikka, sukupuoli tai rakastuminen saatettiin tulkita kohtalon viitoiksi, jotka ohjasivat vahvasti omaa asumis- ja elämispolkua. Osalle kertojista kotiseutu ja lapsuuden maisemat tuntuivat muodostavan lähes kohtalomaisen yhteyden yksilön ja hänen ympäristönsä välillä niin, että meren rannalla syntynyt saattoi yhä tuntea kaipuuta sinne mantereella viettämiensä vuosikymmenten jälkeen. Toisaalta kohtalonusko toi asumisvalintoihin mukaan väistämättömyyden tematiikan esimerkiksi siinä, että ikään liittyvä tuleva raihnaistuminen voitiin ennakoida vääjämättömyydeksi, joka lopulta pakottaisi muuttamaan.

Asumispolun jäsenyyksiä tarkasteltiin myös kolmannen rakenteen, rinnakkoinnin, kautta. Vaikka kertojilla oli taipumus rakentaa eheä kertomus, kertomukset mahdollisista vaihtoehdoista (niin sanotut mahdollisen kertomukset) nousivat esiin esimerkiksi vastakertomuksina. Ne toivat kerrontaan mukaan uudenlaisten mahdollisten todellisuuksien kategorian, jonka avulla kerrottiin siitä, mitä toteutuneen elämänpolun rinnalle avautui. Erityisen hedelmällisiä tämän kaltaiset kertomukset ovat sen kannalta, että ne avaavat näkökulmaa elämänkulun ennakoituihin käännteisiin, siirtymiin ja kulttuurisesti hyväksytyyn: siihen, mitä ei tapahtunutkaan, vaikka näin olisi odotusten mukaan ehkä pitänyt käydä. (Riessman 1990, 76; Morson 1994; Hyvärinen 2010, 96–98.) Tässä aineistossa tämän kaltaiset rakenteet kuvasivat sitä, millaiset asumisen ja muuttamisen vaihtoehdot nähtiin soveliaina vaikkapa nuorelle naiselle.

Narratiivisessa analyysissä ei oleteta, että kertomus on suorassa suhteessa todellisuuteen (Riessman 1993, 64–65; Hänninen 2003, 78; Squire ym. 2008, 4–8). Se, oliko tietty elämänpolku tosiasiallisesti valittavissa, ei oikeastaan ole merkityksellistä tämän tutkimuksen kannalta, vaan olennaista on ymmärtää kertomuksen sisältämä mahdollisuus ja se, mitä se kertoo tuosta ajasta ja paikasta. Hypoteettisen kertomuksen arvo on nimenomaan siinä, mitä se paljastaa väistämättömyyden harhan olemassaolosta.

6.2 Kertomuksia ikäperustaisesta asumisesta

Artikkeleista ensimmäisessä tarkastelin paikoillaan vanhenemisen kokemusta, mutta toisessa, *Not ageing in place. Negotiating meanings of residency in age-related housing*, kuvaan nimenomaan ei-paikoillaan vanhenevien kokemuksia. Tässä nostin keskiöön sen, millaisia merkityksiä ikäperustaiseen asumismuotoon

muuttaneet ikäihmiset liittivät asumispaikkaansa. Narratiivin kertomisen perusta on kulttuurisessa tarinavarannossa, joka koostuu kaikista niistä kertomuksista, joita yksilö elämänsä aikana kohtaa. Näistä yksilö voi ammentaa omaan kertomukseensa perusjuonia ja toimintalogiikoita, ja ne myös auttavat ymmärtämään sitä, mikä käsitetään tavanomaiseksi tai mikä rikkoo sitä vastaan. (Bruner 1991, 18–20; Herman 2009, xvi, 20.) Kertomukset ovat aina kiinni ajassa ja paikassa: ne ovat kertojien tulkintoja maailmasta ja kokemuksesta, ja niitä täytyy tarkastella siinä kontekstissa, jossa ne on luotu.

Perusajatuksenani oli se, että vallitsevan politiikkasuosituksen mukaisesti nimenomaan paikoillaan vanheneminen tulkituu tavanomaiseksi ja odotetuksi ja muuttaminen siitä poikkeamiseksi. Keskityin tarkastelemaan sitä, millaisia kertomuksia muuttamisesta ja nykyisestä asuinpaikasta kerrottiin ja millaisia merkityksiä uuteen asuinpaikkaan liitettiin. Paikoillaan vanhenemisen kulttuurinen odotus jäseni aineiston kertomuksia: asuinpaikalle annetut merkitykset nousivat kertomuksissa kulttuurisesti jaetuista käsityksistä siitä, mikä nähtiin hyväksi tavaksi ja oikeaksi paikaksi vanheta. Kanonisuuden idea liittyy juuri tavanomaisuuteen ja poikkeavuuteen: jokainen kulttuuri jakaa tietyn normiston, jonka mukaan toimitaan erilaisissa arkielämän tilanteissa. Näitä voidaan kutsua myös eräänlaisiksi käsikirjoituksiksi: kanoniset kertomukset heijastavat sosiaalisesti hyväksyttävää kertomusta tietyssä kulttuurissa. (Bruner 1990.)

Käsitykset siitä, mikä on kanonista ja tavanomaista, muodostuvat aina yhteisön jäsenten vuorovaikutuksessa. Näistä ymmärryksistä tulee tausta, jonka kautta tulkitaan omaa kokemusta ja jonka kautta poikkeamat tulevat ymmärrettäviksi.

I wanted to show how human beings, in interacting with one another, form a sense of the canonical and ordinary as a background against which to interpret and give narrative meaning to breaches in and deviations from "normal" states of the human condition (Bruner 1990, 67).

Bruner puhuu niin kutsutusta tilannesäännöstä: kun käyttäytyään tilanteen mukaisesti, käyttäytyminen otetaan itsestäänselvyytenä eikä sitä tarvitse selittää: *"Because it is ordinary, it is experienced as canonical and therefore as self-explanatory"* (Bruner 1990, 48). Säännöistä ja kulttuurisista odotuksista voidaan myös poiketa, vaikka pääsääntöisesti ihmisten oletetaan toimivan niiden mukaan. Tällainen poikkeaminen on kuitenkin tilanne, joka täytyy jollakin tapaa käsitellä elävässä elämässä, ja nimenomaan kertomukset saavat merkityksensä siitä, että ne selittävät tavanomaisesta poikkeamista ymmärrettävästi. (Bruner 1990, 47–50.) Kertomus tekee kohdatusta poikkeamasta jotenkin järkevä tai antaa sille jonkinlaisen merkityksen. Tämä voi tapahtua esimerkiksi niin, että toimimisen tapaa selitetään jollakin toimijan uskomuksella tai halulla ja jonkin kulttuurin kanonisen elementin avulla. Kertomuksen tehtävänä on tällöin toimia välittäjänä, jonka avulla poikkeaminen kanonisesta voidaan selittää kulttuuriseksi toimintatavaksi. (Bruner 1990, 49–50.)

Kertomusten analyysi osoitti, että tässä aineistossa tarinamaailmaa jäseni romanttinen kanoninen narratiivi, joka liittyi paikoillaan vanhenemiseen: samassa pitkäaikaisessa asuinpaikassa vanheneminen idealisoitiin, minkä vuoksi

muuttaminen rakentui häiriöksi tässä harmonian tilassa. Omatoimiselle ja sisukkaalle suomalaiselle oma pitkäaikainen koti symboloi itsenäisyyttä ja valittua elämäntapaa. Tällöin asuinpaikan menetys ja sen korvautuminen toisella erityisasumisen paikalla eli ei-kodilla symboloivat menetystä. Pitkäaikaisessa ja omassa kodissa vanhenemiseen liitettiin myös ajatus siitä, että uudelleen kotiutuminen ei enää vanhana olisi todennäköistä, minkä vuoksi kodin mahdollisuus olisi menetetty iäksi muuttamisen myötä. Ikäperustaiseen asumiseen muuttamisesta on tullut näin nykyisen paikoillaan vanhenemisen ideaalin yhteiskunnassa kotoa pois joutumista ja viimesijaista, mikä selittää tulkintaa omassa kodissa vanhenemisen epäonnistumisesta.

Aineiston neljätoista iästä kertoo olivat asuneet uudessa asuinpaikassaan vähintään vuoden, pisimmillään jopa vuosikymmenen. He eivät siis vain olleet muuttaneet ikääntyneinä vaan muuttaneet nimenomaan jonkinlaiseen erityisasumisen muotoon. On tosin syytä huomata, että ikäperustaisen asumisen muodot ovat varsin kirjavia. Tässäkin aineistossa osa asui esimerkiksi kaupungin tuetuissa vuokra-asunnoissa lähellä palveluita, osa senioritaloissa tai varsinaisen palveluasumisen piirissä. Käytännössä ikäperustaisen asumisen nimekkeen alle tarjotaan hyvin erilaista asumista ja monenlaisia tuen muotoja, ja myös asukkaiden tarpeet ja toimintakyvyt ovat varsin erilaisia. Tästä huolimatta kaikenlainen ikäperustainen asuminen rakentui näissä kertomuksissa erityisasumiseksi, joka haastoi ideaalia sisukkaasta ja omillaan toimeen tulevasta suomalaisesta; siihen liitettiin jonkinasteisen haurauden tai raihaistumisen leima, mikä yleisesti tulkittiin joksikin negatiiviseksi ja ei-toivotuksi.

Muuttaminen ikäperustaiseen asumiseen edusti kertojille kaksinkertaista rikkomusta kanonista narratiivia vastaan, ja tämä rikkomus odotuksia vastaan täytyi kyetä jollakin tapaa selittämään. Omanarvontunnon ja myönteisen minäkuvan rakentumisen kannalta on tärkeää, että itsestä voidaan rakentaa positiivinen kertomus. Jotta tämä onnistuisi, tarvittiin erityisiä neuvotteluja. Toiset selittivät pitkäaikaisesta kodista muuttamista syillä, jotka kertomuksessa rakennettiin legitiimeiksi ja yleisesti hyväksytyiksi selityksiksi. Yksinkertaisimmillaan nojautettiin objektiivisiin kriteereihin ja käytännön seikkoihin selittämään omaa muuttamista, ja esimerkiksi pitkät välimatkat ja autottomuus esitettiin ilmeisinä väistämättöminä muuttosyinä. Lisäksi itsenäisestä asumisesta ja entisestä kodista saatettiin puhua esimerkiksi turvattomuuteen viitaten – tällöin koti ei enää ollutkaan koti sanan täydessä merkityksessä, jolloin muuttamisen ajatus erkaannutettiin kodin menettämisen teemasta ja asuinpaikasta oli perusteltua luopua.

Näiden lähes itsestäänselvyyksiksi rakennettujen syiden lisäksi käytettiin strategiaa, jolla itsestä muodostettiin kuva hyvin epätyypillisenä ikäperustaisen asumisen asukkaana. Asukkaat kuvasivat itsensä merkittävästi parempikuntoisiksi ja vähemmän apua tarvitseviksi kuin naapurinsa, minkä avulla vältettiin tähän asumismuotoon liitettyjä negatiivisia leimaavia määreitä. (Vrt. Reynolds & Wetherell 2003; Reynolds & Taylor 2005 ja vastaavat neuvottelut, joita käydään siviilisäätyyn liittyen.) He myös ylläpitivät kuvaa itsestään itsenäisinä ja aktiivisina toimijoina: tarjolla olevaa apua arvostettiin, mutta se pidettiin minimissään.

Lisäksi itsestä luotiin kuvaa moraalisen toimijana. Oli tärkeää olla kuormittamatta läheisiään omilla avun tarpeillaan, ja tämä kyettiin välttämään muuttamalla erityisasumiseen, jossa oli apua tarjolla mahdollisiin tarpeisiin.

Muuttosyiden legitimoiminen ja itsensä esittäminen epätyypillisenä asukkaana olivat oivaltavia keinoja luoda positiivisia kertomuksia omasta asumisesta. Näiden lisäksi kertomuksissa käytettiin vielä kolmatta tapaa: luotiin vastakertomuksia luonnollisista siirtymistä ja omista valinnoista. Nämä ammensivat vallitsevasta kanonisesta narratiivista, mutta ne haastoivat mallikertomuksiin sisältyvän normatiivisuuden (Andrews 2002a; Andrews 2002b; Jones 2002; Bamberg 2004; Phoenix & Smith 2011; Andrews 2012). Vastakertomuksien luomisen avulla oma muutto saatettiin esittää nimenomaisesti joutumisen ja luopumisen sijasta menestyskertomuksena, jossa onnekas päähenkilö onnistui saavuttamaan tavoittelemansa eli itselleen elämäntilanteessaan sopivan asumismuodon. Näiden erilaisten retoristen keinojen tuloksena, huolimatta ikäperustaiseen asumiseen liitetystä monista negatiivisista merkityksistä, aineiston kertojat kykenivät luomaan positiivisia kertomuksia, joissa kodin ja suomalaisen sisukkuuden kanonisiin narratiiveihin liitetyt perinteiset arvot saatiin neuvoteltua oman kertomuksen osaksi.

6.3 Kertomuksia hyvästä vanhuudesta

Ensimmäinen artikkeli tarkasteli paikoillaan vanhenemista, toinen ikäperustaiseen asumiseen liitettyjä merkityksiä. Yhteistä näille kertomuksille oli se, että molemmissa ryhmissä, niin pitkäaikaisessa kodissaan vanhenevien kuin uuteen kotiin muuttaneidenkin keskuudessa, oli mahdollista luoda lopputulemaltaan positiivisia kertomuksia hyvästä arjesta, elämästä ja vanhuudesta. Kolmas artikkeli keskittyikin erityisesti kysymykseen siitä, mistä tekijöistä hyvän vanhenemisen kokemus rakentui iäkkäiden naisten kertomuksissa erilaisissa asumisratkaisuissa.

Opposite ends: Widows' narratives of contemporary late life -artikkelissa keskityin ikääntyneiden naisleskien kokemuksiin vanhenemisestä nykyisessä modernissa maailmassa. Pitkäikäisyyttä ihannoidaan, mutta yhä useammin negatiiviset määreet näyttävät hallitsevan vanhuuden kuvastoja. Vanhat ihmiset, etenkin vanhat naiset, näyttäytyvät joukkona, jonka ääntä ei välttämättä kuulla tässä yhä äänekkäämmässä kiistassa sopivasta aktiivisuuden tasosta ja oikeanlaisesta tavasta vanheta. Tässä tutkimuksessa pyrin antamaan äänen iäkkäille naisille: millaisena toivottu, odotettu ja todennäköinen vanhuus rakentuivat heidän kertomuksissaan. Artikkelissa käsittelin sitä, mistä tekijöistä vanheneva yksilö voi kokea hyvän vanhenemisen koostuvan ja miten omia odotuksia, tarpeita ja koettuja mahdollisuuksia sovitetaan yhteen tässä ristipaineiden aallokossa. Asumisen järjestelyt olivat tässä se kehys, joka oli yhteydessä elämäntapaan ja siihen, mikä koettiin hyvän vanhenemisen kannalta merkitykselliseksi. Yhdenlaiset asumisen ratkaisut saattoivat mahdollistaa esimerkiksi arjen jatkumisen pitkälti entisen kaltaisena, toisaalta taas toisenlaiset järjestelyt saattoivat vaatia, edellyttää tai

mahdollistaa uudenlaisia elämisen ja arjen ratkaisuja tai toiminnan sopeuttamista muuttuneeseen toimintakykyyn. Näihin ratkaisuihin ja niistä tehtyihin tulkkintoihin liitetyt perustelut ja toiveet avasivat sitä käsitystä, mitä nämä kertojat kokivat mielekkään vanhenemisen kannalta merkitykselliseksi: toivottiinko omaa aktiivista osallisuutta vai haluttiinko siirtyä syrjään ja luopua liian työläiksi katsotuista arjen osasista.

Artikkelin aineisto koostui 16 iäkkään naislesken haastatteluista. Analysoin naisten kertomuksia temaattisen narratiivisen analyysin keinoin. Tämän tapaisessa analyysissä kiinnostus kohdistuu nimenomaan kertomisen sisältöihin rakennetta painokkaammin, vaikka käytännössä kertomisen tapaa ja sisältöjä ei voikaan pitää koskaan irrallisina toisistaan. (Riessman 2008, 53.) Kertominen on aina ainutkertaista, mutta samalla se välittää jotain yhteistä: vaikka tarkastelin jokaista haastattelussa rakentunutta narratiivista yksittäisenä kokonaisuutena, niistä oli mahdollista tunnistaa kertomuksissa esiintyviä yhteisiä jäsennyksiä (Riessman 2008, 57). Analyysin tarkoituksena ei ollut tehdä yleistyksiä kertomusten pohjalta, mutta en myöskään pyrkinyt todentamaan elämäkerrallisia tapahtumia tai luokittelemaan erityisiä avainkokemuksia näiden naisten elämänpolun varrelta. Sukupolven käsitettä (vrt. Roos 1987; Alestalo 2007; Purhonen 2007) käytin löyhästi apukäsitteenä sijoittamaan naisten kertomukset historialliseen aikaan ja paikkaan, minkä ymmärsin kontekstina, joka omalta osaltaan muokkasi heidän odotuksiaan ja käsityksiään heidän ympäristönsä tarjoamista mahdollisuuksista. Erilaiset elämäntapahtumat ajoittuneet elämäntapahtumat ajoittuneet olivat merkityksellisiä, ja niihin oli liitetty erilaisia ajassa muuttuvia tulkkintoja. Nämä ymmärrykset ammensivat voimaansa historiallisesta ja paikallisesta kontekstista ja niistä kulttuurisista malleista, joihin ne kytkeytyivät. Mennyt toimi kaukupohjana tulevalle, jota vasten mahdollista ja toivottavaa arvioitiin (ks. kanonisuus Bruner 1990; odotushorisontti Jauss 1983; Koselleck 1985).

Aineiston kertojat olivat syntyneet lähinnä 1920-luvun loppupuolella tai 1930-luvun alkupuolella. Aikakaudelle tavanomaiseen tapaan elämänpolun ääriiivat sen alkupäässä olivat nykyaikaa säädellympiä. Siteet maahan ja paikkaan olivat vahvempia, ja esimerkiksi sukupuoliroolit määrittivät naisiin kohdistuvia odotuksia ja mahdollisuuksia erityisesti työskentelyn ja perheen perustamisen suhteen. Koko 1900-luvun ajan yhteiskunta muuttui kiihtyvään tahtiin, ja aikuisikänsä aikana kertojat päätyivät elämään vaurastuneessa hyvinvointi-, kulutus- ja tietoyhteiskunnassa. (Roos 1987; Alestalo 2007; Anttila 2007; Wass & Torsti 2011; Saarenheimo ym. 2014.) Voidaan ajatella, että tällä laajemmalla yhteiskunnallisella muutoksella oli väistämättä oma vaikutuksensa siihen, millaisia odotuksia kertojat kokivat itselleen asetetun, miten he erilaisia elämänvaiheita pyrkivät ajoittamaan ja mitä he hyvällä vanhenemisella ymmärsivät (ks. esim. Bengtson & Warner Schaie 1999). Samanaikaisesti he olivat eläneet läpi tämän muutoksen ja peilasivat odotuksiaan ja kokemuksiaan tulevan ohella myös menneeseen: siihen, mitä oli ollut ja mikä oli ymmärretty tavanomaisena ja toivottuna heidän elämäntapahtumissaan.

Haastatteluissa syntyneistä kertomuksista vanhenemisestä hahmottui kahdenlaisia kertomuksia, joihin sisältyvä käsitys hyvästä vanhenemisestä oli toisistaan poikkeava. Näistä toisen mukaan maailmasta vetäytyminen oli tavoiteltavaa, toisen käsityksen mukaan taas pidettiin kiinni elämästä tiukoin ottein. Alkuperäisartikkelissa käytetyt englanninkieliset ilmaukset *retiring to solitude* ja *keeping up* eivät käänny ongelmitta suomeksi: yksinoloon vetäytyminen viittaa pikemminkin negatiiviseen yksinäisyyteen, toisaalta maailman menossa mukana pysyttelemisenkään ei tavoita kertomuksille leimallisia piirteitä. Olennaisinta näiden kertomusten analyysin kannalta oli ymmärrys siitä, että ne asemoivat kertojan eri tavalla: toisaalla oltiin enemmän, toisaalla vähemmän kiinnittyneitä elämään ja sen käänteisiin. Kysymys ei ole suoraviivaisista dikotomisista selkeärajaisista tyyppirajoista, vaan kertomukset olivat taipuvaisia lainaamaan joko vetäytymisen tai pysyttelemisen kertomusten kuvastoa. Luokittelin näiden naisten kertomukset sen pohjalta, millaiseen kerrontaan niissä oli taipumus nojautua.

Maailman menosta vetäytyvien kertomuksissa iäkäs nainen asettui eräällä tapaa sivustaseuraajan rooliin, ja korkea ikä antoi luvan irrottautua päivittäisestä aktiivisemmasta elämäntavasta. Nämä kahdeksan naista kuvasivat irrottautumistaan vapaaehtoisena: heidän katseensa kohdistuivat tulevan sijasta enemmänkin menneeseen. Tavanomaisia ilmaisuja, jotka kuvasivat heidän suhdettaan nykyisyyteen, olivat *ei enää* tai *ei pitkään*. Oman elämän kuvausten sanastoa leimasivat ilmaisut, kuten vetäytyminen, menetys, hyväksyminen, vanha, muistelu, rapistuminen ja loppu. Omaan ikään ja lähestyvään kuolemaan saatettiin viitata varsin suorasukaisesti, jopa brutaalilla tavalla.

Kertomusten keskiössä oli mennyt aika, ja nostalgian tunteet kultasivat erityisesti perhe-elämän vuodet. Elämän tulkittiin olleen pääsääntöisesti hyvää ja soljuneen eteenpäin odotetusti. Oli tehty työtä, eletty hyvää avioliittoa ja arkea sekä kasvatettu elämässään menestyneitä lapsia, joista nyt voitiin olla ylpeitä. Menneeseen kohdistuva katse oli lempeä: vuodet olivat olleet täynnä elämää, mutta nyt oli aika päästää irti. Oikeus vetäytyä rauhaan elämän viimeisiksi vuosiksi koettiin joksikin ansaituksi ja toivotuksi asiantilaksi. Kiinnostus elämää kohtaan tuntui hiipuneen, mutta tätä ei tulkittu negatiiviseksi, vaan irtautuminen ja vetäytyminen kerrottiin vapaaehtoisiksi ja omasta tahdosta juontuviksi luonnollisiksi elämänkulun tapahtumiksi.

Nykyinen sosiaalinen elämä keskittyi kapealle alalle. Tärkeimpiä verkoston jäseniä olivat omat lapset ja lapsenlapset, mutta yhteydenpitoa ja tekemistä rajattiin. Haastatellut naiset tekivät selkeän eron aiempaan: ennen he olivat aktiivisesti osallistuneet nuorempien sukupolvien ja läheistensä elämään, mutta nyt he olivat astuneet tästä sivuun. Rauha ja hiljaiselo kuvattiin lähinnä ansaittuna palkintona hyvin vietetystä elämästä ja aktiivisista vuosista – ei negatiivisena hylätyksi tulemisen tai yksinäisyyden kokemuksena.

Toisessa kertomustyyppissä oltiin elämän pyörteissä vielä täysillä mukana, ja *yhä, ei vielä* ja *jospa* olivat kerrontaa leimaavia sanontoja. Nämä naiset näkivät itsensä aktiivisina yhteiskunnan jäseninä. Omaan ikään suhtauduttiin positiivisesti, jopa hivenen ylpeillä. Omasta lähiympäristöstä, kodista ja elämästä oltiin

uteliaan kiinnostuneita, sillä tulevaisuus näyttäytyi vielä avoimena mahdollisuuksien kenttänä. Muutoksiin ja esimerkiksi muuttamiseen suhtauduttiin vetäytyjiä myönteisemmin. Omaa elämäntapaa haluttiin jatkaa itselle mielekkäällä tavalla ja sen eteen oltiin valmiita tekemään asioita. Vaikka vauhdin koettiin hidastuneen, ei luovuttamiselle nähty mitään syytä. Kuvaavaa onkin kertojien suhtautuminen terveyspalveluihin: vetäytyjien joukossa monet kokivat jo turhaksi erilaiset toimenpiteet ja terveydestään huolehtimisen elämän lopun läheisyydessä, mutta elämässä mukana pysyttelevät naiset olivat valmiita panostamaan omaan terveyteen, hyvinvointiin ja kuntoutukseen.

Kertomukset olivat varsin erilaisia käsityksissään hyvään vanhuuteen liittyvistä tekijöistä. Joillekin se merkitsi jatkuvuutta, toisille irtautumista, mutta aineistosta nousi yhteisenä leimaavana piirteenä tyytyväisyys. Vanhenemista voitiin kuvata jatkuvuutena tai käännekohtana, jolloin läsnä oli melkein käsin kosketeltavana sellainen hetki, jolloin irtautuminen ja elämän suunnanmuutos olivat tapahtuneet. Toisille vanhuus oli erilaista aktiivisuutta, toisille samankaltaisen elämän ja jatkuvuuden toteutumista. Olipa sitten kysymys jatkuvuudesta, siirtymästä tai käännteestä, tyytyväisyys elämään näytti kumpuavan mahdollisuudesta tehdä omanlaisia ratkaisuja ja järjestää arki itselle mieluisalla ja toivotulla tavalla. Askeleen taaksepäin ottaneilla vetäytyjillä katse kohdistui enemmänkin elettyyn elämään ja arjen helpottamiseen, kun taas elämästä kiinni pitävien horisontti avautui edemmäs. Pintatasolta tarkastellen heidän toiveensa ja halunsa olivat tyystin erilaisia, mutta kun kertomukset asetettiin rinnakkain, niistä löytyi syvemmällä merkitystasolla jotain yhteistä ja jaettua. Hyvä ikääntyminen näyttäytyi mahdollisuutena elää elämää omien toiveiden, mieltymysten ja tapojen mukaisesti. Tärkeää oli autonomian ja toimijuuden säilyminen, omien valintojen tekeminen sekä mahdollisuus jatkaa omaa hyväksi koettua elämäntapaa vanhuudessaakin.

6.4 Kertomuksia omaishoivasta

Ensimmäinen, toinen ja kolmas artikkeli ovat antaneet äänen ikääntyneiden omalle kokemukselle. Elämänkulun periaatteet kuitenkin muistuttavat siitä, että ihminen ei ole saari vaan elämämme linkittyvät toisiinsa. Se, mitä tapahtuu henkilön elämässä, vaikuttaa myös hänen läheistensä elämään varsin monella tapaa. Tämän vuoksi olen ottanut mukaan neljännen artikkelin, jossa nostan keskiöön läheisten näkökulmaa ikääntyneiden asumisen ja hoivan järjestelyissä. Artikkeleissa 4, *Hoivan kertomuksia. Juonityypit ikääntyneitä äitiään hoitavien tyttärien narratiiveissa*, keskityn siihen, miten huolenpidon kokemus jäsenyi omasta äidistään huolehtivien tyttärien kertomuksissa ja millaisia kertomuksia hoivasta rakentui.

Aineistona oli neljätoista haastattelua. Kertojat olivat eri-ikäisiä tyttäriä, jotka huolehtivat oman äitinsä hyvinvoinnista päivittäin. Luin heidän litteroituja haastattelujaan kertomuksina, jotka yksilöllisyydessään heijastivat laajemmin käsityksiä läheisen auttamisesta, huolenpidosta ja hyväksytyiksi katsotuista arjen ratkaisuksista. Ne myös välittivät kuvaa siitä, mikä oikeastaan ymmärretään

hoivaksi ja läheisen huolenpidoksi. Kuten hoivan moninaiset määritelmätkin osoittavat, hoiva voi olla monenlaisia asioita. Tyttäret saattoivat kuvata hyvin fyysisiä ja tarkkoja rutiininomaisia tehtäviä, toisaalta taas kerrottiin pyrkimyksestä luoda turvallisuuden tunnetta olemalla läsnä ja saatavilla. Yhteistä kertomuksille oli se, että auttaminen oli ajan mittaan tiivistynyt ja hoivassa oltiin kiinni arjen keskellä melko tiiviisti. (Vrt. esim. Tikkanen 2016.)

Ikääntyneiden leskien kertomusten temaattisessa narratiivisessa analyysissä keskityin sisältöön rakennetta enemmän, mutta tässä keskipisteenä oli nimenomaan kertomusten rakenne. Tämän tapaisessa analyysissä huomio kiinnittyy kertomuksen eri osiin: eri vaiheet kuljettavat juonta eteenpäin. (Hänninen 2003, 74, 93–105; Riessman 2008; Earthy & Cronin 2009, 434–437.) Aineiston analyysi osoitti, että kertomisen tavat nojautuivat neljästä narratiivisesta perusrakenteesta kolmeen: romanssiin, tragediaan ja ironiaan (Frye 1990). Kertomuksissa esiintyvistä hahmoista päärooli oli aina tyttären. Myös äiti oli useimmiten juonen keskiössä, minkä lisäksi esiintyi erilaisia liittolaisia ja vastustajia, kuten puolisoja, lapsia, sisaruksia sekä erilaisten palveluntuottajien edustajia.

Romanssin juonirakenne oli aineistossa tyypillisin, ja sitä noudatti kahdeksan kertojaa. Se rakentui harmonian tilaa tavoittelevaksi kamppailuksi hyvän ja pahan ikaikaisessa vastakkainasettelussa. Lopullisena tavoitteena oli palauttaa harmonian eli äidin hyvinvoinnin tila, jota tyypillisesti hoivatilanteita laukaisevat tekijät, kuten sairaus, leskeytyminen ja ikääntyminen, uhkasivat (Lewis & Meredith 1988). Kertomukset etenivät jaksollisesti sankarin ja hänen vastustajiensa konfliktien kautta. Näitä olivat esimerkiksi sairauden erilaiset käännteet ja pyrkimykset hankkia tarvittavaa lisäapua äidille. Tytär oli kertomuksen neuvokas sankari, joka taisteli hyvän puolesta. Koska hyvä on jotain, jonka puolesta kamppailua ei voi lopettaa, kerrontaan rakentui vaihtoehdottomuutta toimia toisin.

Romanssissa päähenkilö oli sankari, joka taisteli ja voitti hyvän nimissä. Tragedian rakenteessa puolestaan tarinan sankari ei tähän kyennyt, ja tilanne jäsentyi häviöksi elämää suurempia voimia vastaan. Juoni nojautui deterministiseen kohtalonuskoon ja kausaliteetteihin: sairaudet etenivät ja ikä toi mukanaan raihnaistumista ja toimintakyvyn vajeita. Vaikka näiden neljän kertomuksen päähenkilö oli moraalisesti hyvä ja sinnikäs, hän ei kyennyt voittamaan kaikki-voipaista kohtaloa. Tämä kamppailu ja lähellä selviytymistä oleminen ennen väistämätöntä häviötä toi kerrontaan väsymyksen ja riittämättömyyden kuvaston.

Kaksi kertomuksista eteni ironian tarinarakennetta noudatellen. Nämä kertomukset toisin kuin dikotomisesti hyvän ja pahan vastakkainasetteluun perustuvat romanssit ja tragediat kyseenalaistivat normatiivisia käsityksiä arjen huolenpidon tilanteista. Ne haastoivat tavanomaisia käsityksiä ja loivat mahdollisuuden erilaisiin tulkintoihin ja vastatarinoin. Katse oli etäämpänä, jolloin kulttuurisia normeja voitiin tarkastella eri näkökulmista käsin. Kerronta oli keveämpää ja optimistisempää, ja narratiiviin piirtyi vaihtoehtoja ja toisin toimimisen paikkoja, vaikka ehkä omakohtaisesti niitä ei sellaisiksi aidosti koettukaan. Komedia

puhtaana lajityyppinä jäi tästä aineistosta puuttumaan, mutta usein omaa kertomusta kevennettiin komediallisin keinoin.

Kokonaisuudessaan tytärten kertomukset välittivät kuvaa siitä monimutkaisesta kudelmasta, joka punoutui arjen erilaisiin ratkaisuihin silloin, kun läheinen tarvitsi apua ja tukea. Ne kiinnittivät huomion siihen, miten läheisestään huolehtivat kokivat oman roolinsa hoivasuhteen osapuolena, millaisiin hoivan ja asumisen ratkaisuihin oli päädytty riittävän huolenpidon mahdollistamiseksi ja miten he kantoivat huolta oman aikansa, kykyjensä ja resurssiensa riittävydestä. Osaltaan ne kertovat myös siitä, miten vastuiden jakautuminen ja yhteiskunnan tukirakenteiden koettiin toimivan. Samalla ne kertoivat myös siitä, miten tärkeää on pystyä kokemaan oma elämä mielekkääksi ja nivomaan omaan elämäntähtäykseen mahdollisuus olla läsnä läheisen elämässä hyvin konkreettisella tavalla. Vaikka huolenpito oli usein raskasta, useimmille se näyttäytyi siten, ettei osallisuudesta oltu valmiita päästämään irti.

7 VÄISTÄMÄTTÖMYYSIÄ JA VALINTOJA

Tämän tutkimuksen lähtökohtana oli ihmettely yksipuolisen paikoillaan vanhenemisen politiikkasuosituksen valtaa kohtaan: halusin koetella politiikkaperiaatteen kestävyyttä. Oman pitkäaikaisen asuinpaikan ja hyvän vanhenemisen mahdollisuus näyttäytyi tässä politiikkapainotuksessa väistämättömänä symbioosina – koti suhteessa fyysiseen paikkaan rakentui välttämättömyyssuhteeksi, jossa yhtä ei ollut ilman toista. Ajan kuluessa tätä politiikkasuositusta on alettu myös kyseenalaistaa, ja omalta osaltaan tämän väitöskirjan artikkelit pyrkivät tavoittamaan sitä, millaiseksi politiikka koetaan erilaisissa arjen asumisratkaisuissa. Väitöskirjan neljä artikkelia tarkastelevat kertomuksia ikääntyneiden ja heidän läheistensä kokemuksista asumis- ja elämispolulla. Ensimmäisessä artikkelissa keskiössä olivat paikoillaan vanhenevien kokemukset ja heidän jäsenyyksensä oman asumispolkunsa risteyskohdista. Toinen puolestaan tarkasteli heidän vastapariaan eli entisestä kodistaan myöhäisemmällä iällä pois muuttaneita. Kolmas artikkeli laajensi näkökulmaa ikääntyneiden kokemuksiin hyvän vanhuuden tekijöistä, ja neljännessä nousivat esiin läheisten kokemukset. Tässä luvussa vedän yhteen keskeisimpiä tuloksia väitöskirjan neljästä osa-artikkelista: millaisia merkityksiä liitetään asuinpaikkaan, sen muutoksiin sekä hyvään vanhenemiseen. Luvun lopuksi nostan esiin muutamia politiikkasuosituksia sekä huomioita tutkimuksen rajoituksista ja lisätutkimuksen tarpeista.

Tarkastelun näkökulma on yksilön aikaan ja paikkaan kiinnittyneessä kokemuksessa ja siinä, miten erilaiset kokemukset tulkitutuvat ja merkityksellistyvät elämänkulussa. Yksilön elämä sijoittuu aina johonkin historialliseen aikaan ja maantieteelliseen paikkaan, joka sitoo sen osaksi laajempaa kulttuurista kontekstia. Ihmiselämään kuuluvat erilaiset tapahtumat, joista tehdään erilaisia tulkintoja niiden tapahtumisen hetkellä. Pelkkä tapahtumisen hetki ei kuitenkaan ole erityisen määräävä tai ainoa asema, josta tulkintoja tehdään. Tietty tapahtuma voi saada hyvin erilaisia tulkintoja ja merkityksiä itse tapahtumisen hetkellä, pian sen jälkeen tai vasta paljon myöhemmin muisteltaessa, mitä osaltaan todistivat asumispolun nivelkohtien kertomukset. (Riessman 1993, 64–65.)

Tämän väitöskirjan perusajatuksena on käsitys siitä, että kertomukset ovat tapa jäsentää maailmaa ja omaa kokemusta siitä. Kertomukset ovat läsnä jo tapahtumisen hetkellä, ja ne voivat ohjata käsityksiämme siitä, mitä kulloinkin tapahtuu ja millaisia tulkintoja siitä on mahdollista tehdä. Ne eivät synny tyhjiössä, vaan jokaisen kertomuksen pohjana ovat tarinavarannon kaikki kertomukset. Sitä kautta ne ovat yhteydessä maailmaan. Ne pohjautuvat jaettuihin ymmärryksiin siitä, mikä ehkä on todennäköistä, mahdollista, toivottua tai väistämätöntä. (Bruner 1991, 6–7; Hänninen 2003, 129–130; Miettinen 2006, 30–32.)

Väistämättömyyksiä ja valintoja -otsikko kiteyttää osaltaan tämän tutkimuksen perimmäisen tuloksen. Se pohjautuu ajatukseen näkökulmien moninaisuudesta ja yksilön toimijuuden mahdollisuudesta. Aika ja paikka tuovat omat rajoituksensa, eikä pelkkä näkökulman tai position vaihdos tee automaattisesti mustasta valkoista, mutta yksilön toimijuuden idea sisältää käsityksen toisen olemisen mahdollisuudesta, joka sisältyy jokaiseen kokemukseen, elämäntapahtumaan ja niistä tehtyihin tulkintoihin. Aineiston kertomuksessa pitkäaikainen asuminen saattoi näyttäytyä väistämättömyytenä ja vaihtoehtojen puuttumisena, toiselle kysymys oli arvostetusta asiasta kiinni pitämisestä. Vastaavasti pitkäaikaisesta kodistaan pois muuttaneiden kertomus saattoi jäsentyä pois joutumiseksi tai pääsyksi. Kyse on yksilön subjektiivisista tulkinnoista, ja kiinnostavaa onkin nimenomaan se, miten tähän tulkintaan on päädytty ja miten sitä perustellaan. Yksikään näistä tulkinnoista ei ole toista oikeampi: ne ovat vain tulkintoja, jotka tulevat ymmärrettäviksi vasta kontekstissaan.

7.1 Asuinpaikalle annettuja merkityksiä: koti

Ihmisytyteen näyttää jollakin syvällä tasolla liittyvän halu ja tarve juurtua ja kuulua johonkin. Vain harva meistä suhtautuu asumisen paikkaan välinpitämättömästi. On toki niitäkin, jotka ovat valmiita heittämään reppunsa mihin tahansa sopivaksi katsomaansa nurkkaan, viivähtämään tovin ja jatkamaan sitten matkaansa kohti uusia kokemuksia. On silti tavanomaisempaa, että yksilöllä on jokin paikka, johon hän kokee muodostaneensa pysyvän suhteen tai johon kuulumista hän kaipaa. Yhdelle se voi olla synnyinpaikka, toiselle aikuistumisen ympäristö, kolmannelle paikka voi linkittyä ihmissuhteisiin. (Taylor 2010.)

Käsitteenä koti on kiinnostava, sillä se johdattelee lähes automaattisesti ja poikkeuksetta ajattelemaan jotain myönteistä. En ole varma, voidaanko omasta kodista edes puhua kovin kielteiseen sävyyn – toki sitä voidaan totuttuun tapaan vähätellä ja sen vaatimattomuutta korostaa, mutta perustoteamuksena erään kertojan lausahdus *kyllä se minulle riittää, ainakin se on ihan minun omani* kuvaa hyvin kertojien suhdetta kotiinsa. Koti on tärkeä: materiaalisesti parempaa kohti voidaan pyrkiä, esimerkiksi suurempaan ja paremmin varusteltuun kotiin nuorempana, mutta sen idea irtautuu kaikista objektiivisista määrittelyistä (Clapham 2005).

Koti oli monelle kertojista tärkeä oman itsen symboli. Joissain kertomuksissa suhdetta kuvattiin esimerkiksi tutulla lausahduksella *kotini on linnani*, joka

kuvastaa siihen liitettyjä mielikuvia itsenäisyydestä ja mahdollisuudesta tehdä itselle tärkeitä asioita. (Young 1997; Johansson & Saarikangas 2009; Taylor 2010; Vilkkö, Suikkanen & Järvinen-Tassopoulos 2010.) Se oli jotain saavutettua, jotain minkä eteen oli ponnisteltu. Paikoillaan vanhenneiden kertomuksissa sen säilyminen symboloi toivetta terveydestä, toimintakyvystä ja siitä, että elämä jatkuisi entisen kaltaisena. Muuttaneiden joukossa oli niitä, joille uusi asuinpaikka oli *tuntunut heti kodilta*, osa oli vielä kotiutumisen prosessissa, mutta sinänsä kotiutuminen, merkityksellisen suhteen muodostaminen, oli ainakin mahdollisuutena läsnä kertomuksissa. Olennaista heillekin oli asuinpaikkaan liitetty symbolinen merkitys hyvän elämän mahdollisuudesta (Mallett 2004; Johansson & Saarikangas 2009; Vilkkö ym. 2010). Molemmissa oli monella tapaa kyse jatkuvuudesta: joko fyysisen ympäristön tai oman elämäntavan.

Kodin käsitteellä puhuminen edellyttää sitä, että yksilön ja paikan välillä on muotoutunut merkityksellinen suhde. Tuo suhde voi yksinkertaisimmillaan tarkoittaa asumisen paikkaa, jolloin se viittaa lähinnä fyysisen suojan ja uusiutumisen paikkaan. Kodin mahdollisuus ei ole sidoksissa ajalliseen keston, sillä koti voi olla pysyvä ja pitkäaikainen, uusi tai väliaikaisempi levähdyspaikka. Olennaista on se, että siihen latautuu tunteita ja merkityksenantoja, ja symbolisesti se voi viitata monenlaisiin asioihin, kuten fyysiseen paikkaan, tilaan tai ihmissuhteisiin. Itse paikka ei ole itsessään merkityksellinen, vaan se voi olla mikä tahansa. Yksilön ja paikan välinen suhde merkityksellistyy vasta erilaisissa käytänteissä ja keskinäisessä vuorovaikutussuhteessa, ja elämänkulun käännteiden myötä kuulumisen, kodin, paikka voi muuttua.

Lopulta tässäkin aineistossa koti pakeni täsmällistä määrittelyä. Yksi kertojista kaipasi ympärilleen turvaa luovia muureja, toinen vilskettä ja vilinää, kolmas toisia ihmisiä lähelle. Normatiiviset diskurssit ja ideologiat olivat vaikuttaneet ymmärryksiin hyvästä, itselle sopivasta ja toivotusta (Clapham 2005), mutta kotiin liitetyt merkitykset oli tuotettu yksilöllisesti elämänkulun aikana. Historiallisella ajalla ja paikalla sekä erilaisilla elämäntapahtumilla oli ollut oma vaikutuksensa siihen, millaisia odotuksia (Elder 1994; Bruner 1990) kodille asetettiin. Jostain syystä esimerkiksi äidistään huolehtivista tyttäristä huomattavan suuri osa oli asunut tai asui yhdessä äitinsä kanssa, vaikka sitä ei välttämättä ole enää pidetty kulttuurisesti erityisen suotavana järjestelyinä. Usein asumisen pysyvyyteen liitettiin tyytyväisyyden olettaimus, ja onkin totta, että tietynlainen pitkäaikaisuus ja tuttuus voivat vahvistaa sidettä paikkaan (Taylor 2010; Wiles ym. 2009; Wiles ym. 2012).

Yksilöllisyydestään huolimatta asuinpaikalle annetuista merkityksistä löytyy jotain yhteistä ja jaettavaa, niin pidempään kodissaan asuneiden kuin sinne vastikään muuttaneidenkin kertomuksista. Yksi tärkeimmistä kodille annetuista merkityksistä liittyi turvallisuuden tunteeseen. Youngin (1997) mukaan turvallisuus viittaa vähimmillään siihen, että yksilö voi tuntea olevansa fyysisesti turvassa, mutta psyykkisenkään turvapaikan merkitystä ei voi vähätellä. Toisaalta kodin mahdollisuutta voidaan peilata ihmisen perustarpeisiin (Doyal & Gough 1991): ne ovat jotain, joka ei ole vaihdettavissa. Kodin voisi ajatella olevan jotain

sellaista, jossa ihmisen inhimillisten perustarpeiden, kuten osallisuuden, autonomian ja terveyden, on mahdollista toteutua.

Koti tuo suojaa maailman melskeiltä ja luonnonvoimilta, mutta se on myös yksityisyyden paikka: kodin tila on oma. Itsen symbolina sen koskemattomuutta on varjeltava. Kodin haltijalla on säilyttävä valta päättää siitä, mitä siihen kuuluu ja kuka sinne pääsee, jotta koti voi olla aidosti koti. Nämä kodin ulottuvuudet, turvallisuus ja yksityisyys, nousivat esille aineiston kertomuksissa kodille annetuista merkityksistä. Ne näyttäytyivät teemoina, joiden pohtiminen mahdollisten tai jo toteutuneiden ikämuutosten myötä ajankohtaistuvat. Muutamalle yksittäiselle kertojalle nykyinen asuinpaikka oli muuttunut merkitykseltään negatiiviseksi, arjen sujumattomuuden, avuttomuuden ja suojattomuuden tilaksi, josta toivottiin poispääsyä. Osa heistä oli muutoksen kynnyksellä, ja muutos oli vasta tapahtumassa ja saisi merkityksensä käännekohtana tai siirtymänä vasta jälkikäteen. Pitkäaikaisesta kodistaan jo pois muuttaneiden kertomuksissa puolestaan korostui retrospektiivinen tulkinta, ja se rakennettiin hyvän kertomuksen kokonaisuuteen sopivaksi. (Artikkelit 2 ja 3.)

Valtaosa kertojista kuvasi asuinpaikkaansa liittyviä positiivisia merkityksiä. Heille asuinpaikka oli koti sanan täydessä merkityksessä, ja se symboloi hyvinvoinnin ja hyvän vanhenemisen mahdollisuutta. Monet tämän aineiston kertojista, jotka olivat asuneet vuosikymmeniä samassa kodissa, kuvasivat vahvaa tyytyväisyyttä omaan asumiseensa. Osa heistä oli luonut lujan siteen paikkaan ajan myötä, ja tutussa ympäristössä oli opittu luovimaan itselle sopivalla tavalla. Heidän kokemustaan voisi kuvata lausahduksella *kokemus tuo varmuutta*, sillä usein tuttu ympäristö, vakiintuneet rutiinit ja kiinteät ihmissuhteet tukivat kodin tunnun ja paikoillaan vanhenemisen hyvää kokemusta. (Artikkeli 1.)

On todettava, että osaltaan tämä tutkimus todentaa jo monissa tutkimuksissa ja politiikkasuosituksissa toistettua väitettä asuinpaikan merkityksestä hyvinvoinnille (esim. Lawton 1977; YM 2013; STM 2013; Golant 2015; STM 2017; Vilkkö ym. 2018). Lisäksi aineiston kertomukset vahvistavat ajatusta siitä, että paikoillaan omassa pitkäaikaisessa kodissa vanheneminen on sellaista, mitä monet iäkkäät itse toivovat ja minkä he itse kokevat tukevan hyvinvointiaan. (Laurinkari ym. 2005, 20–22; Poutanen ym. 2008, 45–47; Strandell 2011, 112, 59–61; Pursiainen & Seppälä 2013; Vilkkö ym. 2018, 171; vrt. kansainvälisessä tutkimuksessa esim. Means 2007; Wiles ym. 2012; Kerbler 2017.) Iäkkäiden itsensä lisäksi pitkäaikaisen kodin merkityksellisyys hyvinvoinnin kannalta toistui myös heidän läheistensä kertomuksissa. Tyttäret olivat valmiita venymään monin tavoin voidakseen turvata äidilleen mahdollisuuden jatkaa asumista kotona esimerkiksi palveluasumiseen muuttamisen sijaan.

Paikoillaan vanhenemisen periaate saa osittain tukea tämän tutkimuksen tuloksista, mutta päätelmän rinnalle on tärkeää nostaa niiden kertomuksia, jotka eivät syystä tai toisesta olleet vanhenneet omassa pitkäaikaisessa kodissaan. Myös uuteen kotiin muuttaneet, joko tavanomaiseen asumiseen tai erilaiseen tuetun asumisen muotoon, olivat muodostaneet merkityksellisiä suhteita asuinpaikkaansa, ja monella siihen latautui hyvin vahvoja myönteisiä merkityksiä (vrt. esim. Groger 1995). Tämä uudelleen kotiutumisen mahdollisuus unohtuu usein

yksipuolisessa pitkäaikaisen kodin merkitystä korostavassa keskustelussa. Iäkäänäkin voidaan sopeutua uuteen: olennaista on avoimuus, vaihtoehtojen näkeminen ja usko uudenlaisen kotiutumisen mahdollisuuteen. Koti ei ole vain fyysisiä seiniä tai ajallista pitkäaikaisuutta vaan paljon enemmän, esimerkiksi oman elämäntavan jatkuvuuden toteutumista ja sosiaalisia verkostoja.

7.2 Asuinpaikan muutokselle annettuja merkityksiä: toisella tapaa toteutuva koti

Pitkäaikainen ja tuttu ympäristö ymmärretään useimmiten hyvinvointia ja turvallisuuden tunnetta tukevaksi, minkä vuoksi omassa kodissa vanhenemisen tukeminen tulkitaan toivottavaksi ja hyvinvointia edistäväksi tavoitteeksi. Kodin jatkuvuus näyttäytyy tavoiteltavana asiana, jolloin muuttaminen vanhuudessa rakentuu turhan usein negatiiviseksi, ja se tuotetaan lähinnä väistämättömäksi olosuhteiden pakosta juontuvaksi tapahtumaksi (STM 2008; STM 2013; THL 2017b), jossa menetetään jotain, pahimmillaan jopa kodin mahdollisuus.

Pitkäaikaisen pysyvän kodin mahdollisuutta korostavassa politiikassa harvemmin ääneen pääsevät ne, jotka eivät ole toteuttaneet tätä periaatetta omassa elämänsäkulussa. Suomalaisessa yhteiskunnassa on ollut tyypillistä, että asumista jatketaan omassa pitkäaikaisessa kodissa mahdollisimman pitkään sen käytäntöjä suuremmin kyseenalaistamatta. Viimeaikaiset ikääntyneiden asumisen palvelujen muutokset ovat osaltaan vaikuttaneet siihen, että asumisen vaihtoehtojen kirjo on kapeutunut siinä vaiheessa, kun apua tarvitaan enemmän (THL 2017a). Markkinatkaan eivät ole kyenneet tavoittamaan ajatusta ikäihmisistä asumisen kuluttajina: vaikka ikääntymiseen liitetään monenlaisia fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia muutoksia (ks. esim. Strandberg, Viitanen, Rantanen & Pitkälä 2006; Pohjolainen & Heimonen 2009), vanhojen ihmisten ei nähdä olevan kovin halukkaita muuttamaan. Kiinnostavalla tavalla asuminen näyttää kilpistyvän pysyvyyden tavoitteluksi vanhuudessa, eikä muutosta ainakaan kaivata itse muutoksen vuoksi.

Muuttaminen ei tässäkään tutkimuksessa rakentunut automaattisesti toivottavaksi, mutta muuttopäätöstä ei välttämättä haluttu viivyttää loputtomiin, sillä turvallisuus ja hyvä huolenpito olivat vähintäänkin yhtä tärkeitä kuin asuinpaikan säilyminen (vrt. Karisto & Haapola 2013; Vilkkö ym. 2018). Pitkäaikaiset sairaudet ja vammat voivat vaikuttaa monella merkittävällä tavalla siihen, millainen suhde yksilöllä on lähiympäristöönsä. Erilaiset toimintakyvyn muutokset vaikuttavat arjen järjestelyihin ja kodin tunnun saavuttamisen mahdollisuuteen sanan täydessä merkityksessä. On tilanteita, jolloin asuinympäristö fyysisenä tilana voi pikemminkin ehkäistä tunnetta siitä, että suoriutuu omatoimisesti ja autonomisesti arjesta. Tällöin arki voi käydä liian raskaaksi, minkä myötä monet asumiselle annetut myönteiset merkitykset karkaavat ulottumattomiin. Tällaisessa tilanteessa iäkäs sekä hänen läheisensä voivat kyseenalaistaa paikoillaan

vanhenemisen toivottavuutta, jos se edellyttää jatkuvaa sopeutumista ja sopeutamista arjessa. (Peace ym. 2011; Hillcoat-Nallétamby & Ogg 2014; Golant 2015.) Toisaalta uudelleenlaiseen paikkaan muuttaminen ei aina ole mahdollista monenlaisista syistä.

Usein ikäperustaisia muutoksia pyritään ennakoimaan ja yritetään valita muuttaminen helpommin ylläpidettävään asumismuotoon riittävän ajoissa, etenkin jos läheisiä ei haluta rasittaa omilla avun ja tuen tarpeilla (Borglin, Edberg & Hallberg 2005; Vilkkö, Muuri & Finne-Soveri 2010; Naumanen, Perista & Ruonavaara 2012). Valitettavasti vain näyttää siltä, että toisinaan mahdollisten muutosten ennakointi pikemminkin monimutkaistaa asioita. Jos muuttamisen ajatus linkitetään siihen, millaisia muutoksia omassa terveydessä ja toimintakyvyssä mahdollisesti tapahtuu, upottaudutaan helposti toiveiden ja pelkojen verkoon, sillä elämässä tapahtuvat muutokset ovat usein laadultaan, määrältään ja ajoitukseltaan varsin epämääräisiä ja vaikeasti ennakoitavia. Mukaan nousevat tällöin helposti myös fyysisen kodin jatkuvuuden ideaan liitetyt symboliset merkitykset. Koti ja itsenäinen asuminen rinnastuvat terveyteen ja omatoimisuuteen, jolloin muuttamisen ajatuskin tuo kerrontaan luopumisen, menetysten ja jopa lähestyvän kuoleman merkityksiä. Olisikin tärkeää, että kotia ei automaattisesti pyrittäisi samaistamaan vain tiettyyn fyysiseen pitkäaikaiseen asumukseen. Jos kodin idean ja omannäköisen elämän jatkuvuuden voi nähdä toteutuvan myös jollakin toisella tapaa, muuttaminen voi rakentua iäkkäänäkin menetysten kehysten ulkopuolelle.

Monet itselle soveliaammaksi koettuun asuntoon muuttaneet kuvasivat muutosta positiivisin termein, vaikka itse muuttamisen prosessi olikin saattanut tuntua raskaalta. Muutos vaati silti aina sopeutumista: elämänlaatu koettiin vähintäänkin riittävän hyväksi kyseisissä olosuhteissa, vaikka kompromisseja ja myönnytyksiä oli jouduttu tekemään (Gabriel & Bowling 2004; Vaarama, Moisio & Karvonen 2010; Haapola, Karisto & Fogelhom 2013; Callaghan & Towers 2014). Kun pitkään samassa kodissa asuneiden tyytyväisyys näytti usein perustuvan ajan myötä syntyneeseen kiintymykseen, totuttuihin tapoihin tai menneisiin muistoihin, uuteen paikkaan muuttaneiden kertomuksissa korostuivat asuinpaikan tarjoamat mahdollisuudet elää itselle mielekäästä ja hyvää arkea. Usein myös kuvattiin sitä, miten läheiset kokivat iäkkään turvallisen asumisen helpotuksena huolen tunteesta. Tyytyväisyyttä muutokseen ja uuteen asuinpaikkaan näytti selittävän usein se, että oli kyetty löytämään sopiva tasapaino omien kykyjen ja lähiympäristön tuomien rajoitteiden ja mahdollisuuksien välillä (Golant 2015). Erityisesti ikäperustainen asuminen eri muodoissaan tarjosi mahdollisuuden kokea asuvansa turvallisessa ympäristössä sekä osallistua yhteiskuntaan. Arjen sujuvuus tuki omanarvontuntoa ja toimijuutta sekä mahdollisti sen, että nämä kerrotut kykenivät luomaan positiivisen kuvan itsestään. Uusi koti oli samalla oman itsen ja pärjäämisen symboli.

Vanhaa ja uutta vertailtiin monissa kertomuksissa toisiinsa. Muutoksen myötä jotain oli ehkä menetetty, mutta tilalle oli saatu vastaavasti jotain vähintään yhtä tärkeää. Esimerkiksi vakavan sairaskohtauksen saanut mieskertoja kuvasi sitä, miten uudessa kodissa parasta oli turvallisuus. Hänen ajatuksissaan se

oli vielä *kunnalliskoti* sanan ikävässä merkityksessä, mutta se tarjosi silti mielekkäämpää elämää aktiviteetteineen ja sosiaalisine verkostoineen kuin entinen yksinäinen koti. Vilkkonen (2000) puhuukin *riittävästi koti* -käsitteestä: jos nykyinen asuinpaikka ei täytäkään kaikkia kodille asetettuja määreitä, se voi olla kuitenkin *riittävästi koti*, jossa siihen keskeisimmin liittyviä ja itselle tärkeitä ydinarvoja voidaan kunnioittaa.

Asuinpaikan muutosta ei kuvattu yhdessäkään kertomuksessa kevein perustein tehdyksi helpoksi ratkaisuksi. Käytännössä ihmiset kuitenkin muuttavat, niin nuorempina kuin vanhempina, erityisesti löytääkseen omiin tarpeisiinsa soveltuvan asunnon. On hämmäntävä ajatus, että erilaiset elämänmuutokset ja omat muuttuvat tarpeet eivät saisi pohtimaan asumisjärjestelyitä. Muuttotutkimusten mukaan nimenomaan asunnon sopimaton koko tai sen puutteet, raskaat kotityöt, ylläpito ja esteettömyys mainitaan tavanomaisimpina muuttamisen syinä. (Laurinkari ym. 2005; Poutanen ym. 2008; Tyvimaa & Kemp 2011; Karisto & Haapola 2013; YM 2013; Vilkkonen ym. 2018). Vaikka nykyisen paikoillaan vanhenemisen politiikan aikana muuttaminen tulkitaan lähinnä muuttuvien tarpeiden ja toimintakyvyn vajeiden lopputulemaksi, tämän tutkimuksen aineisto viittaa toisenlaisiin tulkintoihin. Muuttaminen ei suinkaan tulkkiudu ikääntyneiden kertomuksissa aivan niin yksiselitteisten kausaliteettien lakien tulokseksi, mitä vallitseva politiikkasuositus otaksuu. On totta, että kronologisen iän lisääntyminen ja etenkin erilaiset terveystilanteet ajankohtaistavat asumista koskevaa pohdintaa. Käytännössä on kuitenkin hyvin vaikea ennakoita sitä, millaisia nuo mahdolliset muutokset ovat ja millaisella aikataululla ne toteutuvat. Muuttaminen voidaan iäkkäänäkin kehystää myös toisella tapaa: se ei väistämättä ole pakon sanelemana tehty ratkaisu, vaan se voi olla myös pyrkimystä järjestää elämä niin, että omannäköistä elämää voidaan kyetä jatkamaan. Tämän tutkimuksen aineistossa oli esimerkiksi iäkäs pariskunta, joka oli muuttanut vastikään kerrostaloon kaupungin keskustaan. Tämä oli rouvan toive ja pitkän avioliiton kompromissi. Aikuisikänsä he olivat asuneet omakotitalossa kaupungin liepeillä miehen toiveesta, mutta nyt oli aika toteuttaa puolison toisenlainen asumisen unelma.

Tässä aineistossa korostui se, että on tärkeää, että ikääntyneellä on aikaa pohtia asuinpaikan muutosta rauhassa ja saada riittävästi tietoa asiasta. Tutkimusten mukaan riittämätön tieto vaihtoehtoista ja käytännöistä luo epävarmuutta (ks. esim. Ala-Nikkola 2003; Klemola 2006), erityisesti jos iäkäs kokee menettäneensä päätöksentekovaltaansa ja autonomiaansa. Aiemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että erityisesti muutto palveluasumiseen koetaan usein vaikeana siirtymänä (Ala-Nikkola 2003; Klemola 2006; Vuorinen 2009; Tedre & Pehkonen 2011). Lisäksi on huomioitava se, että omasta kodista luopumiseen liittyy paljon käytännön tehtäviä, jotka voivat olla raskaita, vaivalloisia ja aikaa vieviä prosesseja (ks. esim. Eckert, Sergeant, Dingel & Bowen 2004; Shenk, Kuwahara & Zablotsky 2004; Ekerdt ym. 2009; Nord 2013; Ekerdt & Addington 2015).

Se, mihin ihmiset ikääntyneenä päättävät muuttaa, on myös monitahoinen kysymys. Monet tekijät vaikuttavat muuttopäätöksiin, ja esimerkiksi asunto-markkinoiden alueellisen kysynnän ja tarjonnan tilanteet vaikuttavat siihen,

mikä voidaan ajatella mahdolliseksi. Myös maantiede ja palvelurakenne osaltaan määrittävät sitä, millaisessa kodissa asumista voidaan jatkaa tai mihin voidaan muuttaa myös iäkkäänä. Erityisesti maaseudulla pitkien välimatkojen päässä voidaan joutua toteamaan, että tarvittavia palveluita ei yksinkertaisesti ole mahdollista saada järkevällä tavalla. Toisaalta taas asuntojen kysyntä ja markkinat tietyillä alueilla voivat olla kovin hiljaisia, mikä saattaa vaikeuttaa uuden kodin löytymistä. Vaihtoehtoista keskustellaan usein myös läheisten kanssa, joiden mielipiteitä ja toiveita pyritään huomioimaan.

Parhaimmillaan tuttu ympäristö helpottaa arkista elämää iäkkäänäkin. On kuitenkin varsin pulmallista olettaa, että yksilö, paikka tai näiden välinen suhde ei muuttuisi ajassa. Maailma ei pysähdy, ja lähtökohdaksi tulisi pikemminkin ottaa muutos. Kun yksilö itse muuttuu vanhetessaan, hänen tarpeensa ja toimintatapansa muuttuvat – ja niin muuttuu itse ympäristökin. Ei ole lainkaan sama asia tehdä niin sanotusti tutussa ympäristössä samoja asioita vuosikymmenten ajan, vaan ajan myötä kaikki muuttuu ja muutos vaatii sopeutumista. Sama paikka ei koskaan merkitse lopultakaan samanlaista kokemusta, mutta toisaalta – kukapa sitä toivoisikaan?

7.3 Hyvään vanhenemiseen liitettyjä merkityksiä: oman näköinen koti

On varsin lohdullista ajatella, että tutkimusten mukaan suomalaiset ovat maailman onnellisimpien kansojen joukossa (Helliwell, Layard & Sachs 2019). Suomalaiset, myös iäkkäät, kokevat voivansa vähintäänkin melko hyvin, vaikka koettu terveydentila heikkeneekin ja pitkäaikaissairaiden osuus lisääntyy iän myötä (Vaarama ym. 2010; Vaarama ym. 2014; Koponen, Borodulin, Lundqvist, Sääksjärvi & Koskinen 2018; Koskinen, Aalto, Luoma & Saarni 2018; Koskinen, Manderbacka & Koponen 2018; Kestilä & Kervonen 2019). Asumiseen ja kotiin ollaan useimmiten tyytyväisiä, vaikka tapana ei olekaan kehua omalla onnellisuudellaan tai onnekkuudellaan kovin suureen ääneen. Tässäkin aineistossa kertojat kuvasivat tyytyväisyyden tunteita: yhdellä oli ilo voida jatkaa asumista omassa rakkaassa kodissaan, toisella oli onni löytää uusi turvallinen asuinpaikka ja uusia ystäviä, kolmas nautti mahdollisuudesta vetäytyä omaan rauhaan, neljäs taas kuvasi auttamisen merkitystä omassa elämässään. Nopealla silmäyksellä hyvinvointi näytti rakentuvan varsin erilaisista tekijöistä.

Se, mikä tekee ihmisen onnelliseksi ja tyytyväiseksi elämäänsä, on aina mietityttänyt ihmiskuntaa, niin tieteilijöitä kuin arkisempiäkin pohdiskelijoita (OECD 2011). Tämäkään tutkimus ei anna tyhjentävää vastausta iäkkäiseen kysymykseen. Tämän tutkimuksen ansio on siinä, että aineiston kertomukset tarjoavat mahdollisuuden päästä kurkistamaan siihen, millaisten tekijöiden kertojat kokevat vaikuttavan omaan hyvinvointiinsa. Kyse on siitä, mikä nähdään merkitykselliseksi ja tärkeäksi hyvän vanhenemisen kokemuksen kannalta. Ymmär-

tämällä näitä tekijöitä voidaan luoda erilaisia mahdollisuuksia tukea hyvän vanhenemisen kokemusta myös yhteiskuntapolitiikan keinoin, sillä pelkkä kysymys siitä, haluaako iäkäs vanheta omassa kodissaan vai ei, ei lähtökohtaisestikaan lopulta tavoita sitä olennaisinta, mikä hyvään vanhenemiseen liittyy.

Yksi eniten toistetuista toiveista ikääntyneenä on terveyden säilyminen, joka tulkitaan hyvän vanhenemisen osatekijäksi ja linkittyy toiveeseen omassa kodissa asumisen jatkamisesta. Se on tekijä, joka voi määrittää paljon elämässä koettuja mahdollisuuksia ja arjen ratkaisuja. Osittain kyse on sairauksien olemassaolosta, mutta terveys on myös koettua terveyttä eli subjektiivista kokemusta. Tässäkin aineistossa korostui se, että usein omiin toimintakyvyn vajeisiin oli opittu sopeutumaan. Osalle se tarkoitti neuvokkaita ja kekseliäitä uudenlaisia tapoja, osalle oman toiminnan rajaamista ja liian työläiksi koetuista asioista luopumista. (Peace ym. 2011; Golant 2015.) Valmius sopeutua ja hyväksyä tilanne oli erityisen ilmeinen iäkkään naislesken kertomuksessa. Hänen liikuntakykynsä oli heikentynyt erittäin merkittävästi, mutta hän totesi tyynesti, että *ihan hyvin se sujuu, kun ei hötkyile, päivä on aina samanmittainen kuitenkin*. Hänelle kuten monelle muullekin aineiston kertojalle objektiivista kykymittaria tärkeämpää oli kyetä luovimaan oman olotilan mukaan. Jos jonain päivänä ei jaksanutkaan, aina oli seuraava tulossa. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, että omassa kodissa asuminen olisi haluttu välttämättä jatkaa silloin, jos sen ajateltiin olevan liian raskasta esimerkiksi terveydentilan heikkenemisen vuoksi – riittävän avun saaminen ja turvallinen arki olivat tärkeitä hyvän vanhuuden tekijöitä.

Mahdollisuus järjestää oma arki jokseenkin omien toiveiden mukaisesti näyttäytyi keskeisenä. Aina tämä mahdollisuus ei kuitenkaan ole itsestään selvä. Rekisteriaineistojen perusteella on selvää, että elämän viimeiset vuodet ovat yhä usein sairauksien ja avun tarpeiden leimaamaa aikaa, vaikka ihmiset elävätkin entistä pidempään entistä terveempinä ja toimintakykyisempinä (Forma ym. 2012; Aaltonen ym. 2017). Viimeisten vuosien raihnaisuus on tutkimusten perusteella tärkeä huomioida, mutta viime vuosina ympärivuorokautisen hoidon paikkoja on vähennetty ja omassa kodissaan asuvat ovat yhä huonokuntoisempia ja tarvitsevat yhä enemmän apua ja tukea arjesta selviytymiseen. (STM 2008; Kehusmaa, Erhola & Luoma 2017; STM 2017; THL 2017b; Kehusmaa & Hammar 2019; Noro 2019.) Turhan usein hyvän vanhenemisen ja valintojen tekemisen mahdollisuuden kokemisen kompastuskiveksi muodostuvat avun ja tuen saamisen ehdot tai toisaalta turvattomuuden kokemus tilanteessa, jolloin tarpeelliseksi koettua apua ei ole saatavilla.

Kun julkiset palvelut kohdentuvat yhä tiukemmin vain niitä eniten tarvitseville ja kun laitoshoidon on ajettu alas, katset kääntyvät useimmiten ikääntyvien läheisiin ja markkinoihin (Yeandle, Kröger & Cass 2012; Szebehely 2017; Kehusmaa & Erhola 2018). Omaishoidosta puhutaan usein velvollisuuksien kontekstissa ja huolta kannetaan hoivan kentän refamilisaatiosta, markkinoistumisesta ja palvelujen yksityistämisestä sekä siitä, mitä pohjoismainen universalismi tarkoittaa ikääntyneiden palveluissa (Anttonen & Häikiö 2011; Anttonen & Karsio 2016; Szebehely 2017; Szebehely & Meagher 2017). Usein toistetaan sitä, että aikuistuneilla lapsilla ei ole velvollisuutta huolehtia ikääntyvistä vanhemmistaan.

Velvollisuuden korostamisen ohella on tärkeää myös huomioida ne, jotka eivät koe auttamista käytännössä mahdolliseksi, ja ne ikääntyneet, joilla ei ole läheisiä syystä tai toisesta. Toisaalta tässä keskustelussa usein unohdetaan ne, jotka kokevat auttamisen olevan osa omaa elämänkulkuaan. (Ks. esim. Haavio-Mannila ym. 2009.) Tämän tutkimuksen aineiston tytärien kertomukset kuvaavatkin sitä, miten läheisen avuntarve punottiin osaksi omaa elämänkudosta: vaikka juridista pakkoa auttamiseen ei ollut, se koettiin omaan elämään kuuluvaksi. Hyvinvoinnin kannalta on tärkeää, että yhteiskunta tukee mahdollisuutta auttaa ja olla lähellä omaisiaan niin auttajana kuin autettavanakin sellaisissa tilanteissa, joissa molemmat osapuolet sitä toivovat. Vaikka omaisistaan huolehtivien jaksamisesta kannetaan huolta, ei tule unohtaa sitä, että huolenpidon mahdollisuus voi olla myös suhde, joka saa positiivisia merkityksiä. *Jotenkin se nyt kuuluu vaan asiaan*, totesi yksi aineiston kertojista lakonisesti. Hoivan tehtävät olivat raskaita, mutta tuntui hyvältä olla osallisena oman äidin viimeisissä vuosissa.

Terveyden ohella keskustellaan myös kodin pysyvyydestä hyvän vanhenemisen reunaehtona. Aiemmissa luvuissa on jo pureuduttu asuinpaikalle ja sen muutoksille annettuihin merkityksiin. Hyvän vanhenemisen kannalta on tarpeen vielä todeta, että tämän tutkimuksen valossa on selvää, että asumisen ja kodin pysyvyys, muutos, pitkä- tai lyhytaikaisuus ei takaa mitään. Vallitseva politiikka painottaa paikoillaan vanhenemisen mahdollisuutta hyvän vanhuuden tekijänä, eikä tämän tutkimuksen tarkoituksena ole yksipuolisesti kiistää tätä väitettä. Tämänkin tutkimuksen aineistosta löytyy joukko niitä ihmisiä, joille asumisen pitkäaikaisuus näytti tarjoavan mahdollisuuden hyvinvointiin. Yhtä lailla on huomionarvoista, että hyvän vanhenemisen ainekset voivat löytyä myös silloin, kun pitkäaikaisesta kodista on muutettu pois. Vastaavasti voidaan peilata tämän tutkimuksen tuloksia myös suuriin ikäteorioihin, jotka ovat vääntäneet peistä oikeasta tavasta vanheta (Bengtson & Settersten 2016). Tässäkään suhteessa vastaus ei näytä löytyvän niin aktiivisuudesta, irtautumisesta, jatkuvuudesta kuin tuoteliaisuudestaan.

Vasta sitten, kun voidaan sivuuttaa yksioikoiset perinteiset jaot kodin säilyttämisen ja siitä luopumisen tai aktiivisuuden ja passiivisuuden välillä, voidaan päästä tarkastelemaan niitä ulottuvuuksia, joista hyvän elämän ja mielekkään vanhenemisen kokemus koostuu. Tämän tutkimuksen aineiston kertomusten tehtävä oli antaa ääni tuolle yksilön kokemukselle ja auttaa ymmärtämään hyvän vanhenemisen kokemusta. Subjektiiivisten merkityksenantojen kautta voidaan luoda katse siihen, mikä oikeastaan nähdään oman hyvinvoinnin kannalta merkityksellisenä, mikä on säilyttämisen arvoista sellaisenaan tai mahdollista toteutua toisin; mitkä ovat sellaisia muutoksia, joihin voidaan sopeutua ja mitkä ovat sellaisia menetyksiä, jotka voidaan hyväksyä ja punoa osaksi omaa elämän kudelmaa.

Tämän aineiston kertomusten valossa näyttää siltä, että avaimet hyvään vanhenemiseen voisivat löytyä yksilöiden elämänkulun varrelta: mahdollisuudesta kunnioittaa elämänkulun aikana muotoutuneita tapoja ja arvostuksia. Ei ole yhtä oikeaa tapaa, vaan on monenlaisia hyviä tapoja, ja erilaiset elämänkulun kokemukset vaikuttavat siihen, mitkä niistä koemme merkityksellisiksi oman

hyvinvointimme tekijöinä. Kysymys ei olekaan siitä ikäaikaisesta dikotomiasta, onko pitkäaikainen koti hyvä paikka vanheta vai ei, vaan kysymyksen pitäisi kohdistua siihen, kuka haluaa mitä, minkä vuoksi ja millä ehdoin. Toiselle tärkeää oli mahdollisuus nähdä auringon laskevan tutun mäenrinteen taa, toiselle oma hyvinvointi rakentui mahdollisuudesta olla osallinen läheisen viimeisiin vuosiin. Kertoipa eräs haastateltava siitäkkin, miten mahdollisuus vielä yhden lampunvälin juoksemiseen kahdeksankymmenen paremmalla puolella kruunasi päivän, toiselle taas päivän kohokohdan muodostivat kohtaamiset vanhojen ystävien kanssa.

Eksistentiaalistit puhuvat siitä, miten olemme maailmaan heitettyjä, samanaikaisesti sekä vapaita että pakotettuja valitsemaan olemisen tapamme. Elämänkulun perspektiivi puhuu ajan ja paikan tarjoamista mahdollisuuksista ja rajoitteista, joiden rinnalle nostetaan toimijuuden mahdollisuus (Elder 1994). Tämän aineiston kertomukset alleviivaavat toimijuuden merkitystä: hyvän vanhenemisen kokemus voi palautua lopultakin yksilön subjektiiviseen kokemukseen ja mahdollisuuteen tehdä omaa elämäänsä koskevia ratkaisuja, jotka perustuvat henkilökohtaisesti koettuihin arvoihin, toiveisiin ja tarpeisiin. Yksilö ei ole irti maailmasta, vaan hänen ymmärryksensä ja tulkintansa pohjaavat elämänkulun aikana kertyneisiin kokemuksiin ja jaettuihin käsityksiin. Nämä luovat odotuksia ja olettamuksia siitä, mikä koetaan mahdolliseksi, toivottavaksi ja hyväksi itselle. Ne eivät muodosta mitään objektiivista tai universaalia totuutta, vaan jokainen rakentaa omat tulkintansa menneestä, nykyisyydestä ja tulevasta tietyssä ajallistilallisessa kehyksessä.

Ikäperustaiseen asumiseen muuttaneiden kertomukset osoittavat, että sopivaksi koettu elinympäristö, jossa on riittävästi palveluita ja apua tarjolla, tukee ja mahdollistaa hyvinvointia ja itsenäisyyden tunnetta. Tämä huomio ei horjuta pitkäaikaiseen kotiin liitettyjen arvojen merkitystä, vaan se kiinnittää huomion siihen, mikä tekee elämästä mielekäästä iäkkäänäkin. Hyvän vanhenemisen kokemukseen tarvitaan mahdollisuutta kokea sopivassa määrin turvallisuutta ja läheisyyttä, itsenäisyyttä ja toimijuutta – aivan kuten muissakin ikävaiheissa. Kun lähtökohdaksi otetaan fyysinen paikka hyvinvoinnin lähtökohtana, asemoidutaan paikoilleen ja huomio kiinnittyy vain mitattaviin suureisiin, joiden kautta arvioidaan kotia ja sen soveltuvuutta ja siten asumisen jatkamisen mahdollisuutta ja oikeaa tapaa vanheta. Tällainen lähestymistapa ei jätä tilaa subjektiiviselle kokemukselle – sille, millä ehdoin iäkäs ihminen kokee haluavansa jatkaa arkeaan samassa paikassa tai samalla tapaa.

7.4 Tutkimukseen liittyviä rajoituksia ja suosituksia

Joskus on väitetty, että tutkimus on parhaillaan silloin, kun se osoittaa uudenlaisia suuntia, jonne tutkijan katseen tulisi seuraavaksi kohdistua. Vähintäänkin tämä kriteeri täyttyy tämän tutkimuksen osalta. Se on osaltaan vahvistanut joitakin käsityksiä ja kyseenalaistanut toisia mutta myös osoittanut aukkoja, joita tie-

tämyksessämme ja ymmärryksessämme on. Erityisesti tämän työn kautta on tullut ilmi se, että tarvitaan lisää tutkimusta siitä, miten erilaiset elämäntapahtumat ja niiden ajoittumiset vaikuttavat elämäntulussa. Tämä on erityisen tärkeää yhteiskunnan tasa-arvon ja eriarvoistumisen kannalta. Elämäntulun perspektiivi osoittaa oivallisesti sen, miten pitkäkestoisia vaikutuksia tapahtumilla voi yksilöiden elämäntululla olla ja miten toisaalta hyvä tai huono voi kumuloitua arvaamattomin tavoin. Yhteiskuntapolitiikka voi tässä olla merkittävässä roolissa niin, että ainakaan rakenteet eivät johda kohtalomaisesti poluille, joilla on ei-toivottuja päätepisteitä.

Asumis-, ikä- ja hoivapolitiikan risteyskohdasta tarkastellen on erityisen tärkeää se, että huomioidaan niitä kehityskulkuja, jotka jo nyt ovat meneillään yhteiskunnassamme. Näitä ovat esimerkiksi väestön ikääntyminen, yksinasumisen lisääntyminen, pidentyvä elinikä ja sukupuolen ja sosioekonomisen aseman mukanaan tuomat terveyserot. Myös perherakenteisiin liittyvien muutoksien suuntaa ja vaikutuksia täytyy tutkia. Nykyisin yksinasuminen on lisääntymässä, mutta toisaalta avioitumisen vähentyessä sekä avioerojen ja avoliittojen lisääntymässä perhe- ja läheisrakenteet monipuolistuvat ja muuttavat muotoaan. Lisäksi on syytä huomioida globaalin tason muutoksia, sillä jo nyt suomalaisen yhteiskunnan rakenteita on koeteltu erilaisten taloudellisten kriisiaikojen, pakolaistulvien ja muiden muutosvaiheiden aikaan. Tarvitaan lisää tietoa siitä, miten yhteiskunnan eri jäsenet voivat ja millaista tukea he tarvitsevat voidakseen elää hyväksi katsomaansa elämää.

Toisaalta on myös syytä tuntee huolta siitä, että asumispolitiikassa ei näytä kehittyvän uudenlaisia ratkaisuja. Poliittikatasolla on kaivauduttu tiukasti entisiin dikotomisiin jakoasemiin, jolloin turhan usein vastakkain asettuvat yksioikoisesti oma koti hyvänä ja toivottavana vanhenemisen paikkana ja laitos viimeisijaisena ratkaisuna. Niukkuuspuhe on tavanomaista, mutta käytännössä kaivataan uudenlaista ajattelua niin asuntorakentamisessa kuin arjen huolenpidon ratkaisujen tukemisessakin. On mielestäni selvää, että naapureiden yhteisöllisyyden ja hyväntahtoisuuden varaan jättäytyminen ei näyttäydä houkuttelevana tai kestäväenä vaihtoehtona modernissa maailmassa. On hyvä, että uudenlaisissa yhteisöllisyyttä korostavissa senioritaloissa ja monisukupolvisissa kortteleissa pyritään tuottamaan niin sanottuja satunnaisia kohtaamisia, joiden avulla keskinäisiä yhteyksiä voidaan alkaa rakentaa. Se ei kuitenkaan ole pitkällä aikavälillä suunta, joka yksistään kantaa määrällisesti lisääntyvien ikäihmisten avun ja tuen järjestelyt. Usein tunnutaan unohtavan, että vaikka ihmiset elävät entistä pidempään ja entistä terveempinä, viimeisinä elinvuosina tarvitaan usein erilaisia kiinteämpiä tai löyhempiä avun ja tuen ratkaisuja.

Paikoillaan asumisen politiikkaa on mielestäni jo koeteltu riittävässä määrin, ja se on osoittautunut kestävämmäksi ratkaisuksi ainoana politiikkasuosituksena. Se tarvitsee rinnalleen muita mahdollisia ratkaisuja, jotka tukevat erilaisuutta ja tilaisuutta järjestää arki vaihtoehtoisin tavoin. Poliittikan tasolla olisi suotavaa, että yksipuolisista politiikkapainotuksista voitaisiin päästää irti. Se ei tarkoita runsaudensarvea, jossa resurssit hukkuvat erilaisten vaihtoehtojen luomiseen vain moninaisuuden nimissä, vaan ikääntyneiden kuuntelemista. Olisi

myös tarpeen kuulla jo nuorempiakin sukupolvia niin, että olisi aikaa löytää vaihtoehtoisia uudenlaisia kestäviä ratkaisuja, jotka pystyisivät vastaamaan myös tulevien ikääntyvien sukupolvien tarpeisiin. Tätä tarkoitusta varten tarvitaan lisätutkimusta, jotta voidaan ymmärtää yhteiskunnan prosesseihin liittyvää dynamiikkaa. Ennustaminen on mahdotonta, ennakointi ei.

8 LOPUKSI

Ikääntymisteoreetikot ovat kautta aikain kiistelleet siitä, tarkoittaako hyvä vanheneminen irtaantumista aiemmista rooleista ja velvoitteista (Cumming & Henry 1961), toiminnallista aktiivisuutta ja toiminnan suuntaamista toisin (Havighurst 1961) vai jatkuvuuden toteutumista pitämällä kiinni totutuista tavoista (Atchley 1989). Vielä uudemmissakin teorioissa paikka nähdään usein vain samankaltaisena pysyvänä näyttämönä, jossa vanheneminen, menetykset ja raihnaistuminen tapahtuvat (Bengtson & Settersten 2016). Myös paikoillaan vanhenemisen määritelmiin sisältyy yleisesti oletamus paikan ja kodin staattisesta luonteesta. Vanhenevaan yksilöön liitetään rapistumista, haurastumista ja kykyjen menetyksiä, mutta muutos nähdään useimmiten lähinnä yksilön muutoksena. Vähemmälle huomiolle jää se, että myös fyysiset paikat ikääntyvät ja muuttavat muotoaan ajan kuluessa. On väistämätöntä, että kun vuorovaikutussuhteen molemmat osapuolet muuttuvat, niiden välinen vuorovaikutuskin saa ajallisen muutoksensa.

Vaikka yksilön ja ympäristön suhdetta on tutkittu paljon ja jo 1960-luvulla esiteltiin ajatus siitä, että ympäristöllä on sitä suurempi merkitys, mitä heikommat kompetenssit yksilöllä on (Lawton & Nahemow 1973), tämä suhde tuntuu yhä jäävän taustalle. Tämän väitöskirjan perusolettamuksena on se, että yksilö on aina suhteessa ympäristöönsä eikä fyysistä ympäristöä voi ymmärtää ilman sen sosiaalista ulottuvuutta ja vuorovaikutteisuutta. Tämän valossa paikoillaan vanheneminen näyttäytyykin varsin erikoisena periaatteena. Jos yksilön elämäntapa nähdään muutosprosessina ja yksilön ja ympäristön suhde ajassa muuttavana, on varsin vaikea ymmärtää, miten paikoillaan vanheneminen itsessään voisi tuottaa itsestään selvästi hyviä lopputulemia (Elder 1994; Golant 2015).

Elämäntapojen perspektiivi (Elder 1994) perustuu ajatukselle siitä, että ihmiselämä on jatkuvaa muutosta. Vaikka tietynlaisiin elämäntilanteisiin usein liitetty tietynlaista asumista, olisi virhe pitää näitä kulttuurisia malleja itsestäänselvyyksinä tai universaaleina preferensseinä (Clapham 2005). Aineiston kertomukset alleviivaavat sitä, että käsitykset hyvästä ja mielekkästä elämästä ja sitä myöten hyvästä ja toivotusta asumisen muodosta muovautuvat elämäntapojen aikana hankittujen kokemusten ja merkityksenantojen myötä. Historiallinen aika ja paikka sekä elämäntapahtumat ja niiden ajoittuminen vaikuttavat siihen, mikä

lopultakin koetaan itselle sopivaksi ja toivottavaksi vaihtoehdoksi missäkin hetkessä. Tässä mielessä vanhenemista ja suhdetta paikkaan tulisikin tarkastella meillä olevina neuvotteluina, missä sekä ikääntyminen että paikan kokemus nähdään dynaamisina ja keskenään vuorovaikutteisina prosesseina (Scharlach & Diaz-Moore 2016, 410).

Tämän tutkimuksen aineiston kertomusten valossa avautuu rikas moniäänisyys vanhenemisen kokemukseen. Elämänkulun, asumispolun, kokemuksen kerronnallisen jäsentymisen kautta välittyy ymmärrys siitä monimutkaisesta kudelmasta, joka muovautuu yksilön ja hänen ympäristönsä suhteessa. Kertomuksia asumisesta ja erityisesti hyvästä asumisesta oli vähintään yhtä monta kuin kertojiakin. Tämä osaltaan todentaa sitä, että ikäihmiset eivät muodosta toiveiltaan, tavoiltaan ja kyvyiltään homogeenistä joukkoa, jonka asumisen toiveet olisi mahdollista niputtaa yhdenlaiseen asumisen malliin. Kodit olivat erilaisia samoin kertomukset niihin päätyemisestä. Tyytyväisyyttä koettiin paikoillaan vanhenevien joukossa mutta myös toisenlaistakin asumispolkua seuraavien kohteissa.

Hyvinvointivaltion tehtävänä on perinteisesti ollut tarjota kansalaisilleen mahdollisuus elää hyvää elämää. Suomalaisessa yhteiskunnassa on siirrytty hyvinvoinnin tasolla jo sille asteelle, että suoranaista nälkää tai puutetta ei kenenkään tarvitse kokea. Materiaalisesti tarkastellen voitaisiin ajatella, että riittävän hyvän raja-arvo on saavutettu, mutta kysymys on myös hyvinvoinnin kokemuksesta. Tällöin huomio kiinnittyy subjektiiviseen ja yksilöiden välisiin eroihin: niiden tunnistamiseen ja tunnustamiseen. Universalismiin usein liitetään iskulauseita, kuten *yksi sopii kaikille ja kaikille sama on tasavertaista*, mutta ne eivät enää välttämättä näyttäydykään yhteensopivina hyvän elämän ja hyvän vanhenemisen kannalta modernissa maailmassa.

Suomalainen yhteiskunta monien muiden tapaan on käymässä läpi suurta murrosta, jossa tarvitaan harkintaa ja kestäviä ratkaisumalleja. On hyvä palata perimmäisten kysymysten äärelle ja pohtia, mikä on se tapa, jolla ymmärrämme tasa-arvon: tulisiko kaikkien saada sama, tarpeensa mukaan vai olisiko eriarvoisuutta aiheuttaville rakenteille ehkä tehtävissä jotakin? Kysymykset ovat suuria, eikä valmiita vastauksia ole. Se on kuitenkin mielestäni selvää, että tarvitaan erilaisia ratkaisuja, jotka eivät voi seistä puhtaan markkinalogiikan tai naapureiden hyväntahtoisuuden varassa. Asumisen ja hoivan ratkaisujen kehittäminen yhteiskunnassa ovat hitaita prosesseja, joiden kehityskulut etenevät usein omaa vääjäämätöntä tahtiaan. Taloja ei rakenneta päivässä, eikä niitä toisaalta tulisi rakentaa lyhytnäköisesti ajallisesti kestävämmiksi. Tarvitaan ennakointia, panostusta tutkimukseen ja kehitystoimintaan jo nyt, jotta voidaan löytää järjestelyjen toimivia tapoja monenlaisiin tilanteisiin niin tässä ajassa ja paikassa kuin tulevaisuudessa.

Yhteiskunta ei voi olla vastuussa yksilön onnellisuudesta, mutta yhteiskuntapolitiikan perustehtävänä on tukea mahdollisuutta elää hyväksi kokemaansa elämää. Ihmisten käsitykset itselle sopivista ja toivotuista ratkaisuista muovautuvat ajan ja paikan yhteisessä kehityksessä, mutta elämänkulun myötä nämä saavat yksilöllisiä tulkintoja. Nämä jäsenyykset voivat ehdottaa erilaisia tulkintoja

järjestelyille: jatkuvuuden toteutumista, siirtymiä tai käännekohtia. Kokemukselle annettu tulkinta ei ole olennaisinta. Olennaisinta on nimenomaan se, että yksioikoisten valmiiksi tehtyjen ratkaisujen sijaan jätetään tilaa toimijuudelle ja mahdollisuutta päästää irti väistämättömyyksiensä logiikasta ja kokea mahdollisten valintojen olevan läsnä. Hyvä vanheneminen edellyttää kokemusta siitä, että on mahdollista muovata sellaisia asumisen ja arjen ratkaisuja, joiden myötä voi kokea kunnioittavansa itselle tärkeitä arvoja. Lyhyesti sanottuna: myös elämän viimeisinä vuosina tarvitaan tilaa sille, että elämän puitteet voidaan järjestää oman elämäntavan ja arvojen mukaisiksi.

YHTEENVETO (SUMMARY)

This study explores the complexities around housing and care in old age and how different kinds of arrangements are perceived in the narratives of older people and their close ones. There is a strong emphasis on ageing in place in Finland; continuing to live in long-term homes with services provided in place is considered a means to enable good ageing. In practice, the vast majority of older Finns live in homes they own and describe themselves as satisfied with their current housing and express no desire to move. This is in line with the policy recommendations, and current housing and ageing policies are described as benevolent principles that honour older people's preferences. Nonetheless, supporting living in one's home in old age is also a policy that is used as means to tackle the financial challenges faced by the welfare states in ageing societies. In addition, this policy is at the very least unwieldy as it leaves very little room for alternative arrangements and strengthens normative expectations of the good and proper place to age and the manner in which to do so.

Narrative analysis was employed in order to explore what kinds of narratives of housing pathways were being constructed, what kinds of meanings were assigned to various places of residency and moving, and what were perceived as meaningful factors related to the ability to age well. The data in this study comprised two interview sets. Older people were interviewed in the Moving in Old Age: Transitions in Housing and Care research project and their family and kin were interviewed in the Working Carers – Caring Workers: Making Paid Employment and Care Responsibilities Compatible research project.

There are four important theoretical viewpoints, which are also discernible in the four articles that are part of this study. The idea of a life course frames this inquiry into human experience. Elder's (1994) thinking relies on the five principles of life-span development, agency, time and place, timing and linked lives. Another cornerstone is Clapham's (2005) housing pathways approach which, instead of emphasising universal preferences, emphasises the subjective meanings constructed in time and place in regard to housing decisions. The changing relationship between individual and place (home) (Tuan 1979; Massey 2000; Vilkkio et al. 2010) is another important facet: it is understood that time continuously alters the individual, the place and the relationship between them and thus nothing can actually be considered as the 'same' with the passing of time. The final viewpoint is narrative (Bruner 1990): narrating is considered as both something individual and, at the same time, shared. Stories are viewed as means of guiding and structuring experiences, the way in which they are told and the way that sense is made of them.

The study comprises four articles and a summary. The first article focuses on older people's experiences among those who have, at least for the time being, aged in place. The focus is on narrative form and temporal structures: what kinds of narrative lines are imposed on events over the life course? The second article focuses on moving and the interpretations that are given to residential relocation among older people. The interest is in whether it is possible to experience good

ageing even if one has not aged in place and has instead relocated to age-related housing which carries a certain stigma in light of the strong emphasis on growing old in one's home. The focus is on the negotiations around the multiple meanings assigned to one's place of residency. The third article continues along the lines of the first two: if ageing in place and not ageing in place are both capable of enabling experiences of good ageing, what then are the factors that are narrated as meaningful in regard to experiences of good ageing? Thematic narrative analysis was employed in order to analyse the stories of older Finnish widows (in their eighties). The final, fourth article, focuses on the perspective of linked lives and people close to those in more vulnerable positions and how they view the everyday arrangements of housing and care. This article sheds light on how the experience of providing care in its various forms is organised in the narratives of care constructed by daughters caring for their mothers on a daily basis and on how different kinds of classical story models were applied in the telling of this.

The results question the validity of the single policy recommendation of ageing in place. They indicate that it is not stability, change, continuing residency or moving that self-evidently lead to good outcomes. The relationships between individual and place, inhabitant and home, are far more complex and are affected both by individual experiences over the life course and by shared cultural understandings about what is expected and accepted in a certain historical time and place. It is clear that even if long-term homes are valued, particularly due to the strong symbolic meanings attached to living independently, continued residency in them is hardly preferred in all circumstances. Nor is moving welcomed at any time or to any place that does not meet the expectations set for good everyday living. For some, staying put was preferred and necessary adaptations were at least accepted, but for others, moving may offer opportunities to find their home in other ways and enable continuing to live in the manner to which they are accustomed. The narratives highlight the variety in stories told: there were those who chose to retire in solitude and focused on things already done and those whose life stories were told as ongoing narratives of things still to come.

These results suggest that, instead of a one-sided policy emphasis, enough leeway should be left for agency and for older people to arrange their housing, care and everyday life according to their preferences. Their penchants concerning the arrangements of everyday life in old age are built on individual experiences over time and they are always affected by culturally shared understandings set by a certain time and place. Thus, understanding the factors related to individual experiences of wellbeing and the ability to arrange one's way of living in a manner compatible with one's personal values and preferences might offer the opportunity to enable good wellbeing in old age as well as in other phases of life.

LÄHTEET

- Aaltonen Mari, Forma Leena, Rissanen Pekka, Raitanen Jani & Jylhä Marja (2010) Transitions in health and social service system at the end of life. *European Journal of Ageing* 7 (2), 91–100.
- Aaltonen Mari, Forma Leena, Pulkki Jutta, Raitanen Jani, Rissanen Pekka & Jylhä Marja (2017) Changes in older people's care profiles during the last 2 years of life, 1996–1998 and 2011–2013: a retrospective nationwide study in Finland. *BMJ Open* 2017; e015130.
- Ahosola Päivi (2018) Vanhushoivapolitiikan uusfamilismi: Omaisettomat hoivan tarvitsijat institutionaalisen hallinnan kohteena. *Acta Universitatis Tamperensis* 2401. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Ala-Nikkola Merja (2003) Sairaalassa, kotona vai vanhainkodissa? Etnografinen tutkimus vanhustenhuollon koti- ja laitoshoidon päätöksentekotodellisuudesta. *Acta Universitatis Tamperensis* 972. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Alastalo Hanna, Vainio Suvi & Kehusmaa Sari (2017) Kotihoidon asiakasmäärät kasvussa, henkilöstön määrän kasvu ei kaikissa maakunnissa seuraa perässä. *Tutkimuksesta tiiviisti* 18, elokuu 2017. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.
- Alasuutari Maarit (2005) Mikä rakentaa vuorovaikutusta lapsen haastattelussa? Teoksessa Johanna Ruusuvaara & Liisa Tiittula (toim.) *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 145–162.
- Alasuutari Pertti (1989) *Erinomaista, rakas Watson*. Johdatus yhteiskuntatutkimukseen. Helsinki: Hanki ja jää.
- Alestalo Matti (2007) Rakennemuutokset ja sukupolvet. *Yhteiskuntapolitiikka* 72 (2), 146–157.
- Allardt Erik (1976) *Hyvinvoinnin ulottuvuuksia*. Porvoo: WSOY.
- Almeida David M. & Wong Jen D. (2009) Life Transitions and Daily Stress Processes. Teoksessa Glen H. Elder, Jr. & Janet Z. Giele (toim.) *The Craft of Life Course Research*. New York: The Guilford Press, 141–162.
- Andersson Sirpa (2012) Ageing in place – Ikäihmisten asumisen ongelmat ja sosiaaliset suhteet. *Gerontologia* 26 (1), 2–13.
- Andrews Molly (2002a) Introduction: Counter-narratives and the power to oppose. *Narrative Inquiry* 12 (1), 1–6.
- Andrews Molly (2002b) Memories of mother: Counter-narratives of early maternal influence. *Narrative Inquiry* 12 (1), 7–27.
- Andrews Molly (2012) Unexpecting age. *Journal of Aging Studies* 26 (4), 386–393.
- Anttila Jorma (2007) Kansallinen identiteetti ja suomalaisiksi samaistuminen. *Sosiaalipsykologisia tutkimuksia* 14. Helsinki: Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitos.
- Anttiroiko Ari-Veikko, Haveri Arto, Karhu Veli, Ryyänen Aimo & Siitonen Pentti (toim.) (2007) *Kuntien toiminta, johtaminen ja hallintasuhteet. Kunnallistutkimuksia*. Tampere: Tampere University Press.

- Anttonen Anneli & Zechner Minna (2009) Tutkimuksen lähestymistapoja hoivaan. Teoksessa Anneli Anttonen, Heli Valokivi & Minna Zechner (toim.): Hoiva. Tutkimus, politiikka ja arki. Tampere: Vastapaino, 16–53.
- Anttonen Anneli & Häikiö Liisa (2011) Care 'going market': Finnish elderly-care policies in transition. *Nordic Journal of Social Research* 2 (Special Issue), 1–21.
- Anttonen Anneli & Sipilä Jorma (2012) Suomalaista sosiaalipolitiikkaa. Helsinki: Vastapaino.
- Anttonen Anneli & Karsio Olli (2016) Eldercare Service Redesign in Finland. Deinstitutionalization of Long-Term Care. *Journal of Social Service Research* 42 (2), 151–166.
- Arajärvi Miina, Väyrynen Riikka & Kuronen Raija (2018) Kotihoito ja sosiaalihuollon laitos- ja asumispalvelut. Tilastoraportti 41/2018. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.
- Atchley Robert C. (1989) A continuity theory of normal aging. *The Gerontologist* 29 (2), 183–190.
- Bamberg Michael (2004) Considering counter narratives. Teoksessa Michael Bamberg & Molly Andrews (toim.) *Considering Counter-Narratives. Narrating, resisting, making sense.* Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 351–371.
- Bengtsson Bo (2002) Promising but not Post Modern. *Housing, Theory and Society* 19 (2), 69–70.
- Bengtson Vern L. & Warner Schaie K. (toim.) (1999) *Handbook of Theories of Aging.* New York: Springer Publishing Company.
- Bengtson Vern L. & Settersten, Jr. Richard A. (toim.) (2016) *Handbook of Theories of Aging.* 3rd edition. New York: Springer.
- Borglin Gunilla, Edberg Anna-Karin & Hallberg Ingalill Rahm (2005) The experience of quality of life among older people. *Journal of Aging Studies* 19 (2), 201–220.
- Bowlby Sophia, McKie Linda, Gregory Susan & MacPherson Isobel (2010) Interdependency and care over the lifecourse. London: Routledge.
- Bowlby Sophie (2012) Recognising the time-space dimentions of care: caringscapes and carescapes. *Environment and Planning A* 44, 2101–2118.
- Bruner Jerome (1990) *Acts of Meaning.* Cambridge: Harvard University Press.
- Bruner Jerome (1991) The Narrative Construction of Reality. *Critical Inquiry*, 18 (1), 1–21.
- Bruner Jerome (2004) Life as Narrative. *Social Research* 71 (3), 691–710 / *alkuperäisjulkaisu Social Research* 1987, 54 (1), 11–32.
- Bulmer Martin (2009) The Ethics of Social Reseach. Teoksessa Nigel Gilbert (toim.) *Researching Social Life.* Los Angeles: Sage, 144–161.
- Burr Vivien (2010) *Social Constructionism.* London and New York: Routledge.
- Callaghan Lisa & Towers Ann-Marie (2014) Feeling in control: comparing older people's experiences in different care settings. *Ageing and Society* 34 (8), 1427–1451.

- Chase Susan E. (2005) Narrative Inquiry. Multiple Lenses, Approaches, Voices. Teoksessa Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln (toim.): The Sage Handbook of Qualitative Research, 3. painos. London: Sage, 651–679.
- Clapham David (2002) Housing Pathways: A Post Modern Analytical Framework. *Housing, Theory and Society* 19 (2), 57–68.
- Clapham David (2005) The Meaning of Housing. A pathways approach. Bristol: Policy Press.
- Clapham David (2009) Introduction to the Special Issue – A Theory of Housing: Problems and Potential. *Housing, Theory and Society* 26 (1), 1–9.
- Clapham David (2011) The Embodied Use of the Matril Home: and Affordance Approach. *Housing, Theory and Society*, 28 (4), 360–376.
- Cumming Elaine & Henry William E. (1961) Growing Old: The Process of Disengagement. New York: Basic Books.
- Daatland Svein Olav, Høyland Karin & Otnes Berit (2015) Scandinavian Contrasts and Norwegian Variations in Special Housing for Older People. *Journal of Housing for the Elderly*, 29 (1–2), 180–196.
- Doherty Elaine Eggleston, Laub John H. & Sampson Robert J. (2009) Group-Based Trajectories in Life Course Criminology. Teoksessa Glen H. Elder, Jr. & Janet Z. Giele (toim.) The Craft of Life Course Research. New York: The Guilford Press, 187–210.
- Doyal Len & Gough Ian (1991) A Theory of Human Need. London: Macmillan.
- Earthy Sarah & Cronin Ann (2008) Narrative Analysis. Teoksessa Nigel Gilbert (toim.) Researching Social Life. Los Angeles: Sage, 420–439.
- Easthope Hazel (2004) A Place Called Home. *Housing, Theory and Society* 21 (3), 128–138.
- Eckert J. Kevin, Carder Paula C., Morgan Leslie A., Frankowski Ann Christine & Roth Erin G. (2009) Inside Assisted Living. The Search for Home. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Ekerdt David J., Sergeant Julie F., Dingel Molly & Bowen Mary Elizabeth (2004) Household Disbandment in Later Life. *Journal of Gerontology: Social Sciences* 59B (5), S265–S273.
- Ekerdt David J. & Addington Aislinn (2015) Possession divestment by sales in later life. *Journal of Aging Studies* 34, 21–28.
- Elder Glen H., Jr. (1986) Military times and turning points in men's lives. *Developmental Psychology*, 22 (2), 233–245.
- Elder Glen H., Jr. (1994) Time, Human Agency, and Social Change: Perspectives on the Life course. *Social Psychology Quarterly* 57 (1), 4–15.
- Elder Glen H., Jr. (1998) The life course as Developmental Theory. *Child Development* 69 (1), 1–12.
- Elder Glen H., Jr (1999) Children of the Great Depression. Social Change in Life Experience. 25th Anniversary Edition (alkuperäispainos 1974). Oxford: Westview Press.
- Elder Glen H., Jr & Giele Janet Z. (2009) Life Course Studies. An Evolving Field. Teoksessa Glen H. Elder, Jr. & Janet Z. Giele (toim.) The Craft of Life Course Research. New York: The Guilford Press, 1–24.

- Esping-Andersen Gøsta (1990) *The three worlds of welfare capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Evans Simon (2009) *Community and Ageing. Maintaining quality of life in housing with care settings*. Bristol: Policy Press.
- Finch Janet (1989) *Family Obligations and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Finch Janet & Mason Jennifer (1993) *Negotiating Family Responsibilities*. London and New York: Routledge.
- Forma Leena, Jylhä Marja, Aaltonen Mari, Raitanen Jani & Rissanen Pekka (2012) *Vanhuuden viimeiset vuodet*. Tutkimusjulkaisu nro 69. Helsinki: Kaks-Kunnallisan kehittämissäätiö.
- Frank Arthur W. (1995) *The Wounded Storyteller: Body, Illness, and Ethics*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Frank Arthur W. (2000) *The Standpoint of Storyteller*. *Qualitative Health Research* 10 (3), 354–365.
- Fret Bram, Mondelaers Britt, De Donder Liesbeth, Switsers Lise, Smetcoren An-Sofie, Verté Dominique & the D-SCOPE consortium (2018) *Exploring the Cost of "Ageing in Place": Expenditures of Community-Dwelling Older Adults in Belgium*. *Ageing International*. Published online, first view 7.12.2018.
- Frye Northrop (1990) *Anatomy of Criticism. Four Essays*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- Gabriel Zahava & Bowling Ann (2004) *Quality of life from the perspectives of older people*. *Ageing and Society* 24 (5), 675–691.
- George Linda K. (2009) *Conceptualizing and Measuring Trajectories*. Teoksessa Glen H. Elder, Jr. & Janet Z. Giele (toim.) *The Craft of Life Course Research*. New York: The Guilford Press, 163–186.
- Grenier Amanda (2012) *Transitions and the Lifecourse. Challenging the constructions of 'growing old'*. Bristol: Policy Press.
- Greve Bent (2007) *What Characterise the Nordic Welfare State Model*. *Journal of Social Sciences* 3 (2), 43–51.
- Golant Stephen M. (2003) *Conceptualizing Time and Behavior in Environmental Gerontology: A Pair of Old Issues Deserving New Thought*. *The Gerontologist* 43 (5), 638–648.
- Golant Stephen M. (2015) *Aging in the Right Place*. Baltimore: Health Professions Press.
- Granfelt Riitta (1998) *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. Pieksämäki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Raamattutalo.
- Granfelt Riitta (2016) *Vankilasta desistanssipolun kautta kotiin*. Teoksessa Kirsi Juhila & Teppo Kröger (toim.) *Siirtymät ja valinnat asumispoluilla*. Jyväskylä: SoPhi, 60–84.
- Groger Lisa (1995) *A nursing home can be a home*. *Journal of Aging Studies* 9 (2), 137–153.

- Gubrium Jaber F. & Holstein James A. (2008) *The Constructionist Mosaic*. Teoksessa James A. Holstein & Jaber F. Gubrium (toim.) *Handbook of Constructionist Research*. London: Guilford Publications, 8–11.
- Gubrium Jaber F. & Holstein James A. (2009) *Analyzing Narrative Reality*. Los Angeles: Sage.
- Haapola Ilkka, Karisto Antti & Fogelholm Mikael (toim.) (2013) *Vanhuusikä muutoksessa. Ikihyvä Päijät-Häme -tutkimuksen tuloksia 2002–2012. Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveysyhtymän julkaisuja 72*. Lahti: Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveysyhtymä.
- Haavio-Mannila Elina, Majamaa Karoliina, Tanskanen Antti, Hämäläinen Hans, Karisto Antti, Rotkirch Anna & Roos JP (2009) *Sukupolvien ketju. Suuret ikäluokat ja sukupolvien välinen vuorovaikutus Suomessa. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 107*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Hacking Ian (2009) *Mitä sosiaalinen konstruktioismi on?* Tampere: Vastapaino.
- Hakala Katariina & Hynninen Pirkko (2007) *Etnografisesta tietämisestä*. Teoksessa Sirpa Lappalainen, Pirkko Hynninen, Tarja Kankkunen, Elina Lahelma & Tarja Tolonen (toim.) *Etografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*. Tampere: Vastapaino, 209–225.
- Hannikainen Katri (2018) *Ikääntyneiden sosiaali- ja terveystalveluiden tarve ja käyttö eroavat tulotason mukaan. Suomen sosiaalinen tila 1/2018. Tutkimuksesta tiiviisti 3/2017*. Helsinki: Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos.
- Havighurst Robert J. (1961). *Successful ageing*. *The Gerontologist* 1, 8–13.
- Helliwell John F., Layard Richard & Sachs Jeffrey D. (2019). *World Happiness Report 2019*. Haettu 2.4.2019 <https://s3.amazonaws.com/happiness-report/2019/WHR19.pdf>.
- Helminen Sanna, Sarkeala Tytti, Enroth Linda, Hervonen Antti & Jylhä Marja (2012) *Vanhoista vanhimpien terveys ja elämäntilanne – tuloksia vuoden 2010 Tervaskannot 90+ -tutkimuksesta*. *Gerontologia* 26 (3), 162–171.
- Herman David (2009) *Basic Elements of Narrative*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Herranen Olli (2015) *Uusi julkisjohtaminen ja valtion tuottavuusohjelman kova ydin*. *Hallinnon tutkimus* 34 (1), 27–42.
- Hillcoat-Nallétamby Sarah & Ogg Jim (2014) *Moving beyond ‘ageing in place’: older people’s dislikes about their home and neighbourhood environments as a motive for wishing to move*. *Ageing & Society*, 34 (10), 1771–1796.
- Hirvonen Tatu (2013) *Suomalaisen naapuruuden piirteitä asukaskyselyn valossa*. *Tiede + teknologia* 4/2013. Helsinki: Aalto-yliopisto.
- Hoppania Hanna-Kaisa, Karsio Olli, Näre Lena, Olakivi Antero, Sointu Liina, Vaittinen Tiina & Zechner Minna (2016) *Hoivan arvoiset. Vaiva yhteiskunnan ytimessä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hyvärinen Matti & Löyttyniemi Varpu (2009) *Kerronnallinen haastattelu*. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 189–222.

- Hyvärinen Matti (2010) Haastattelukertomuksen analyysi. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 90–118.
- Hänninen Vilma (2003) Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Acta Universitatis Tamperensis 696. Tampere: Tampere University Press.
- Hänninen Vilma (2007) Narratiivinen terveystutkimus. Haettu 12.4.2010 <http://www.med.utu.fi/hoitotiede/tutkijakoulu/VH.pdf>.
- Ilmarinen Katja (2017) Iäkkäiden kotihoidon ja tukipalvelujen asiakasmaksuissa isoja eroja kuntien välillä. Tutkimuksesta tiiviisti 3, tammikuu 2017. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- JASO (2020) Kohteet. Haettu 28.2.2020 <https://www.jasoasunnot.com/ilona/>
- Jauss H. R. (1983). Kirjallisuushistoria kirjallisuustieteen haasteena. Teoksessa Maria-Liisa Nevala (toim.) Kirjallisuudentutkimuksen menetelmiä (Tietolipas 94). Jyväskylä: WSOY, 197-235.
- Johansson Hanna & Saarikangas Kirsi (toim.) (2009) Homes in Transformation. Dwelling, Moving, Belonging. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Jolanki Outi & Kröger Teppo (2015) Onko vanhalla vara valita? Vanhojen ihmisten uudet asumisvaihtoehdot. Teoksessa Jouni Häkli, Risto Vilkkonen & Leena Vähäkylä (toim.) Kaikki kotona? Asumisen uudet tuulet. Helsinki: Gaudeamus, 82–92.
- Jolanki Outi & Vilkkonen Anni (2015) The Meaning of a "Sense of Community" in a Finnish Senior Co-Housing Community. Journal of Housing for the Elderly, 29, 111–125.
- Jolanki Outi, Leinonen Emilia, Rajaniemi Jere, Rappe Erja, Räsänen Tiina, Teittinen Outi & Topo Päivi (2017) Asumisen yhteisöllisyys ja hyvä vanhuus. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 47/2017. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Jolanki Outi & Topo Päivi (2017) ASUVA-käsitteitä. Ikäinstituutti. Haettu 28.6.2019 <https://www.ikainstituutti.fi/content/uploads/2017/12/ASUVA-k%C3%A4sitteit%C3%A4.pdf>.
- Jones Rebecca L. (2002) "That's very rude, I shouldn't be telling you that": Older women talking about sex. Narrative Inquiry 12 (1), 121–143.
- Juhila Kirsi, Jolanki Outi & Vilkkonen Anni (2016) Siirtymät ja valinnat vanhojen ihmisten ja asunnottomien asumispoluilla. Teoksessa Kirsi Juhila & Teppo Kröger (toim.) Siirtymät ja valinnat asumispoluilla. Jyväskylä: SoPhi, 11–39.
- Juhila Kirsi & Kröger Teppo (2016) Esipuhe. Teoksessa Kirsi Juhila & Teppo Kröger (toim.) Siirtymät ja valinnat asumispoluilla. Jyväskylä: SoPhi, 5–10.
- Juhila Kirsi & Kröger Teppo (toim.) (2016) Siirtymät ja valinnat asumispoluilla. Jyväskylä: SoPhi.
- Julkisten ja hyvinvointialojen liitto (JHL) (2019) Vanhustenhuolto tarvitsee lisää vakituisia työntekijöitä, hoiva-avustajista apua alan työvoimapulaan. Haettu 31.10.2019 <https://www.jhl.fi/2019/09/16/vanhustenhuolto->

- tarvitsee-lisaa-vakituisia-tyontekijoita-hoiva-avustajista-apua-alan-tyovoimapulaan/.
- Jyväskylän kaupunki (2019) Ympäri vuorokautinen asuminen. Arviointi ikääntyvän asumispalvelujen tarpeesta. Haettu 28.6.2019 <https://www.jyvaskyla.fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/ikaihmissen-palvelut/asuminen/ymparivuorokautinen-asuminen>.
- Jähi Rita (2004) Työstää, tarinoida, selviytyä. Vanhemman psyykinen sairaus lapsuudenkokemuksena. Acta Universitatis Tamperensis 1015. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Jämsen Esa & Jylhä Marja (2019) Vanhuuden vallankumous on jo täällä – mutta miten siihen suhtaudumme? Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim 135 (11), 1061–1063.
- Kannisto Otto (2017) Asumisesta tulossa yksilölaji. Tieto & Trendit 4/2017. Haettu 20.5.2019 <https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2017/asumisesta-tulossa-yksilolaji/>.
- Karisto Antti & Haapola Ilkka (2013) Elinympäristö. Teoksessa Ilkka Haapola, Antti Karisto & Mikael Fogelholm (toim.) Vanhuusikä muutoksessa. Ikihyvä Päijät-Häme -tutkimuksen tuloksia 2002–2012. Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveysyhtymän julkaisuja 72. Lahti: Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveysyhtymä, 27–39.
- Karisto Antti, Koskimäki Tiina & Seppänen Marjaana (2013) Sosiaaliset suhteet. Teoksessa Ilkka Haapola, Antti Karisto & Mikael Fogelholm (toim.) Vanhuusikä muutoksessa. Ikihyvä Päijät-Häme -tutkimuksen tuloksia 2002–2012. Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveysyhtymän julkaisuja 72. Lahti: Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveysyhtymä, 41–49.
- Kaskiharju Eija (2019) Mitä virkaa on vanhuspalvelulla? Palvelun laatua jäljittämässä. Gerontologia 33 (2), 57–73.
- Kaufman Sharon R. (1986) The Ageless Self. Sources of Meaning in Late Life. Madison: University of Wisconsin Press.
- Kehusmaa Sari, Erhola Kaaren & Luoma Minna-Liisa (2017) Kotihoidon käyntien lukumäärä ei aina perustu arvioituun hoivan tarpeeseen. Tutkimuksesta tiiviisti 17, elokuu 2017. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Kehusmaa Sari & Erhola Kaaren (2018) Kotihoito omaishoidon tukipalveluna. Tutkimuksesta tiiviisti 1, tammikuu 2018. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Kehusmaa Sari & Hammar Teija (2019) Kahdeksan faktaa vanhuspalvelujen tilasta. Haettu 17.10.2019 <https://thl.fi/fi/-/8-faktaa-vanhuspalvelujen-tilasta>.
- Kemeny Jim (1992) Home Ownership and Privatization. Journal of Urban and Regional Research 4 (3), 372–388.
- Kerbler Boštjan, Sendi Richard & Filipovič Hrast Maša (2017) The Relationship of the Elderly toward Their Home and Living Environment. Urbani Izziv 28 (2), 96–109.

- Kestilä Laura & Karvonen Sakari (toim.) (2019) *Suomalaisten hyvinvointi 2018*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Klemola Annukka (2006) *Omasta kodista hoitokotiin. Etnografia keskipohjalaisten vanhusten siirtymävaiheesta*. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 138. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Koponen Päivikki, Borodulin Katja, Lundqvist Annamari, Sääksjärvi Katri ja Koskinen Seppo (toim.) (2018) *Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa. FinTerveys 2017 -tutkimus. Raportti 4/2018*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
- Koselleck Reinhart (1985) *Futures Past: On the Semantics of Historical Time*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Koskinen Seppo, Aalto Annamari, Luoma Minna-Liisa & Saarni Samuli (2018) *Elämänlaatu. Teoksessa Päivikki Koponen, Katja Borodulin, Annamari Lundqvist, Katri Sääksjärvi ja Seppo Koskinen (toim.) Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa. FinTerveys 2017 -tutkimus. Raportti 4/2018*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 24–26.
- Koskinen Seppo, Manderbacka Kristiina & Koponen Päivikki (2018) *Koettu terveys ja pitkäaikaissairastavuus. Teoksessa Päivikki Koponen, Katja Borodulin, Annamari Lundqvist, Katri Sääksjärvi ja Seppo Koskinen (toim.) Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa. FinTerveys 2017 -tutkimus. Raportti 4/2018*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 50–52.
- Koskinen Seppo, Sainio Päivi & Alastalo Hanna (2018) *Avun tarve ja saaminen. Teoksessa Päivikki Koponen, Katja Borodulin, Annamari Lundqvist, Katri Sääksjärvi ja Seppo Koskinen (toim.) Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa. FinTerveys 2017 -tutkimus. Raportti 4/2018*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 159–160.
- Kröger Teppo (2009) *Hoivapolitiikan rajanvetoja. Teoksessa Anneli Anttonen, Heli Valokivi & Minna Zechner (toim.): Hoiva. tutkimus, politiikka ja arki*. Tampere: Vastapaino, 99–125.
- Kröger Teppo (2011) *Retuning the Nordic welfare municipality. Central regulation of social care under change in Finland. International Journal of Sociology and Social Policy, Vol 31 (3/4), 148–159*.
- Kröger Teppo & Leinonen Anu (2012) *Transformation by Stealth: The Retargeting of Home Care in Finland. Health and Social Care in the Community 20 (3), 319–327*.
- Kröger Teppo & Yeandle Sue (toim.) (2013) *Combining Paid Work and Family Care: Policies and Experiences in International Perspective*. Bristol: Policy Press.
- Kröger Teppo, Van Aerschot Lina & Mathew Puthenparambil Jiby (2018) *Hoivatyö muutoksessa. Suomalainen vanhustyö pohjoismaisessa vertailussa. YFI-julkaisuja 6*. Jyväskylä: SoPhi.
- Labov William & Waletzky Joshua (1997) *Narrative analysis: oral versions of personal experience. Teoksessa June Helm (toim.) Essays on the verbal*

- and visual arts (alkuperäinen painos 1967). Seattle: University of Washington Press, 12–44.
- Labov William & Waletzky Joshua (1972) *Language in the inner city: studies in the black English vernacula*. Philadelphia: The University of Pennsylvania Press.
- Labov William (1997) Some Further Steps in Narrative Analysis. *Journal of Narrative and Life History* 7, 395–415.
- Lahti Anna-Maria, Simonsen Nina, Seppänen Marjaana, Finne Maria, Sarvimäki Anneli & von Bonsdorff Mikaela B. (2019) Folkhälsans seniorboende och aktivt åldrande. *BoAktiv-studien. Gerontologia* 33 (2), 74–85.
- Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista 980/2012 (Vanhuspalvelulaki).
- Laki omaishoidon tuesta 937/2005.
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000.
- Laslett Peter (1989) *A Fresh Map of Life. The Emergence of the third age*. London: Weidenfield and Nicolson.
- Laurinkari Juhani, Poutanen Veli-Matti, Saarinen Anja & Laukkanen Tuula (2005) Senioritalo ikääntyneen asumisvaihtoehtona. Kysely- ja haastattelututkimus Joensuussa, Kuopiossa ja Tampereella vuonna 2005. *Suomen Ympäristö* 815/2005. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Lawton M. Powell & Nahemow Lucille (1973) Ecology and the Aging Process. Teoksessa Carl Eisdorfer & M. Powell Lawton (toim.) *The psychology of adult development and aging*. Washington: American Psychological Association, 619–674.
- Lawton M. Powell (1977) An Ecological Theory of Aging Applied to Elderly Housing. *Journal of Architectural Education* 31 (1) Environments and Aging, 8–10.
- Lawton M. Powell (1990) Residential Environment and Self-Directedness Among Older People. *American Psychologist* 45 (5), 638–640.
- LeanWorkGender -hanke (LeWoGe) (2018) Haettu 28.10.2019 <https://www.lewoge.fi>.
- Leinonen Anu (2009) Tutkittavana työssäkäynnin ja omaishoivan yhdistäminen: keskiarvoja, kokemuksia ja käsitteellistämisen tarpeita. *Gerontologia* 23 (1), 14–22.
- Leinonen Anu (2011) Adult children and parental care-giving: making sense of participation patterns among siblings. *Ageing & Society* 31 (2), 308–327.
- Lewis Jane & Meredith Barbara (1988) *Daughters Who Care. Daughters Caring for Mothers at Home*. London and New York: Routledge.
- Linnosmaa Ismo, Jokinen Sari, Vilkkö Anni, Noro Anja & Siljander Eero (2014) Omaishoidon tuki. Selvitys omaishoidon tuen palkkioista ja palveluista kunnissa vuonna 2012. Raportti 9 / 2014. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.
- Lumio Jarkko (2015) Laitoksesta kotiin – syntyikö säästöjä? Ikäihmistien palveluiden muutosten kustanusvaikutukset Tampereella. Sitran

- selvityksiä 94. Haettu 14.5.2019
<https://media.sitra.fi/2015/06/19152101/Selvityksia94.pdf>.
- Lumme-Sandt Kirsi (2005) Vanhan ihmisen kohtaaminen haastattelutilanteessa. Teoksessa Johanna Ruusuvoori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 125–144.
- Luukka Minna-Riitta (2002) Mikä tekee tekstistä tieteellisen. Teoksessa Merja Kinnunen & Olli Löytty (toim.) Tieteellinen kirjoittaminen. Tampere: Vastapaino, 13–28.
- Mallett Shelley (2004) Understanding home: a critical review of the literature. *The Sociological Review*, 52 (1), 62–89.
- Manzo Lynne C. (2003) Beyond house and haven: toward a revisioning of emotional relationships with places. *Journal of Environmental Psychology* 23 (1), 47–61.
- Martikainen Pekka, Moustgaard Heta, Murphy Michel, Einiö Elina K., Koskinen Seppo, Martelin Tuija, Noro Anja (2009) Gender, Living Arrangements, and Social Circumstances as Determinants of Entry Into and Exit From Long-Term Institutional Care at Older Ages: A 6-Year Follow-Up Study of Older Finns. *The Gerontologist* 49 (1), 34–45.
- Martin-Matthews Anne (2011) Revisiting Widowhood in Later Life: Changes in Patterns and Profiles. *Advances in research and understanding. Canadian Journal on Aging* 30 (3), 339–354.
- Mason Jennifer (2011) Facet methodology: The case for an inventive research orientation. *Methodological Innovations Online* 6(3), 75–92.
https://pdfs.semanticscholar.org/b62b/16ccbb4609b3766cf43a41717441f9f7f2d3.pdf?_ga=2.219361119.732570327.1582297426-243638965.1572595736
- Massey Doreen (2000) The conceptualization of place. Teoksessa Doreen Massey & Pat Jess (toim.) *A Place in the World? The Open University Series The Shape of the World: Explorations in Human Geography* 4. New York: Oxford University Press, 45–85.
- Massey Doreen (2008) *Samanaikainen tila*. Tampere: Vastapaino.
- Mathew Puthenparambil Jiby (2019) Marketisation of care within the Nordic context: Private care provision for older people in Finland. JYU Dissertations 128. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Meagher Gabrielle & Szebehely Marta (2013) Marketisation in Nordic eldercare: a research report on legislation, oversight, extent and consequences. *Stockholm Studies in Social Work* 30 / Norma Care. Haettu 21.1.2016
<http://www.normacare.net/wp-content/uploads/2013/09/Marketisation-in-nordic-eldercare-webbversion-med-omslag1.pdf>
- Means Robin (2007) Safe as Houses? Ageing in Place and Vulnerable Older People in the UK. *Social Policy & Administration* 41 (1), 63–85.
- Meeus Bruno & De Decker Pascal (2015) Staying Put! A Housing Pathway Analysis of Residential Stability in Belgium. *Housing Studies* 30 (7), 1116–1134.

- Mestheneos Elisabeth (2011) Ageing in Place in the European Union, *Global Ageing* 7 (2), 17–24.
- Mielikäinen Lasse & Kuronen Raija (2019) Säännöllisen kotihoidon asiakkaat marraskuussa 2018. Tilastoraportti 21/2019. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Mietola Reetta (2007) Etnografisesta haastattelusta etnografiseen analyysiin. Teoksessa Sirpa Lappalainen, Pirkko Hyninen, Tarja Kankkunen, Elina Lahelma & Tarja Tolonen (toim.) *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*. Tampere: Vastapaino, 151–176.
- Miettinen Sonja (2004) Kun ikääntynyt äiti kuolee: kulttuuriset kuoleman kohtaamisen mallit kahden tyttären menetyskertomuksissa. *Gerontologia* 18 (4), 241–256.
- Miettinen Sonja (2006) Eron aika: tyttärien kertomuksia ikääntyneen vanhemman kuolemasta. *Yhteiskuntapolitiikan laitoksen tutkimuksia* 4/2006. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Mikkola Tuula (2009) Sinusta kiinni – tutkimus puoliso- ja arjen toimijuuksista. *Diakonia ammattikorkeakoulu A Tutkimuksia* 21. Tampere: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Moen Phyllis & Hernandez Elaine (2009) *Social Convoys. Studying Linked Lives in Time, Context, and Motion*. Teoksessa Glen H. Elder, Jr. & Janet Z. Giele (toim.) *The Craft of Life Course Research*. New York: The Guilford Press, 258–279.
- Morson Gary Saul (1994) *Narrative and Freedom. The Shadows of Time*. New Haven & London: Yale University Press.
- Murray Kevin (1989) *The Construction of Identity in the Narratives of Romance and Comedy*. Teoksessa Shotter John and Kenneth J. Gergen (toim.) *Texts of Identity*. London: Sage.
- Naumanen Päivi, Perista Pedro & Ruonavaara Hannu (2012) Homes as Old Age Security? Households' Perceptions of Housing and Elderly Care in Finland and Portugal. *International Journal of Housing Policy* 12 (1), 47–68.
- Neugarten Bernice L. (1974) Age Groups in American Society and the Rise of the Young-Old. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 415 (1), 187–198.
- Niiniluoto Ilkka (2002) Tieteen tunnuspiirteet. Teoksessa Sakari Karjalainen, Veikko Launis, Risto Pelkonen & Juhani Pietarinen (toim.) *Tutkijan eettiset valinnat*. Helsinki: Gaudeamus, 30–41.
- Nord Catharina (2013) A day to be lived. Elderly peoples' possessions for everyday life in assisted living. *Journal of Aging Studies* 27 (2), 135–142.
- Normann Tor Morten, Ronning Elisabeth & Norgaard Elisabeth (2013) *Challenges to the Nordic Welfare State - Comparable Indicators*. 2. edition. NOSOSCO Social-Statistical Committee 54/2013. Copenhagen: Nordic Social-Statistical Committee (NOSOSCO).
- Noro Anja, Alastalo Hanna, Finne-Soveri Harriet & Mäkelä Matti (2015) *Kotihoidon toimintamallit ja henkilöstö vuonna 2014 – Vanhuspalvelulain*

- toimeenpanon seuranta tutkimus. Tutkimuksesta tiiviisti 2, helmikuu 2015. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Noro Anja (toim.) (2019) Omais- ja perhehoidon kehitys vuosina 2015–2018. Päätelmät ja suositukset jatkotoimenpiteiksi. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 61/2018. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Nososco (2016) Social Protection in the Nordic Countries 2014/2015. Scope, Expenditure and Financing. Nososco Nordic Social Statistical Committee 62:2016. Haettu 17.5.2017 <http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1059435/FULLTEXT02.pdf>
- Nousiainen Kirsi (2016) Oma ovi yhteisössä: pitkäaikaisasunnottomien asumispolut ja asumiseen liittyvät valinnat. Teoksessa Kirsi Juhila & Teppo Kröger (toim.) Siirtymät ja valinnat asumispoluilla. Jyväskylä: SoPhi, 163–191.
- OECD (1994) Caring for Frail Elderly People: New Directions in Care. Paris: OECD.
- OECD (2011) How's Life? Measuring Well-being. OECD Publishing. Haettu 6.11.2013 <http://dx.doi.org/10.1781/9789264121164-en>.
- Omaishoitajaliitto (2019) Mitä on omaishoito. Haettu 18.10.2019 <https://omaishoitajat.fi/omaishoidon-tietopaketti/mita-on-omaishoito/>.
- Peace Sheila & Holland Caroline (2001) Homely residential care: a contradiction in terms? *Journal of Social Policy* 30 (3), 393–410.
- Peace Sheila, Holland Caroline and Kellaher Leonie (2011): 'Option recognition' in later life: variations in ageing in place. *Ageing & Society*, 31 (5), 734–757.
- Pelkonen Risto & Louhiala Pekka (2002) Ihminen lääketieteellisen tutkimuksen kohteena. Teoksessa Sakari Karjalainen, Veikko Launis, Risto Pelkonen ja Juhani Pietarinen (toim.) Tutkijan eettiset valinnat. Helsinki: Gaudeamus, 126–136.
- Perhehoitolaki 263/2015.
- Perustuslaki 731/1999.
- Phoenix Cassandra and Smith Brett (2011) Telling a (Good?) Counterstory of Aging: Natural Bodybuilding Meets the Narrative of Decline. *The Journals of Gerontology, Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 66 (5), 628–639.
- Pitkälä Kaisu & Jylhä Marja (2019) Elämän viimeiset vuodet – yhteiskunnan, ikääntyneen ja perheen näkökulma. *Duodecim* 135, 1673–1674.
- Pohjolainen Pertti & Heimonen Sirkkaliisa (2009) Toimintakyvyn laaja-alainen arviointi ja tukeminen. *Oraita* 1/2009. Helsinki: Ikäinstituutti.
- Poutanen Veli-Matti, Laurinkari Juhani & Hynynen Raija (2008) Ikääntyneiden asumisratkaisut vuoden 2004 Asumis- ja varallisuustutkimuksen valossa. *Suomen Ympäristö* 20/2008. Helsinki: Suomen ympäristöministeriö.
- Propp Vladimir (1958) *Morphology of the Tale*. Austin: University of Texas Press.

- Purhonen Semi (2007) Sukupolvien ongelma: tutkielmia sukupolven käsitteestä, sukupolvi-tietoisuudesta ja suurista ikäluokista. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia 251. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Pursiainen Heikki & Seppälä Timo (2013) Hoivakodissa vai kotihoivassa? Suurten ikäluokkien halukkuus maksaa vanhuspalveluista. VATT Tutkimukset 173. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.
- Pyykkönen Topias (2013) Elämänvaihe vaikuttaa asumistoiveisiin – työura valinnan mahdollisuuksiin. Hyvinvointikatsaus 2, Haettu 2.1.2014 https://www.tilastokeskus.fi/artikkelit/2013/art_2013-06-03_003.html.
- Pyykkönen Topias (2016) Väestörakenteen muutos selittää yksinasumisen yleistymistä. Yhteiskuntapolitiikka 81 (2), 221–226.
- Rahtu Toini (2013) Tieteellisestä yleisjätajuiseen kirjoittamiseen. Teoksessa Urpu Strellman & Johanna Vaattovaara (toim.) Tieteen yleistajuistaminen. Helsinki: Gaudeamus, 99–118.
- Rastas Anna (2005) Kulttuurit ja erot haaastattelutilanteessa. Teoksessa Johanna Ruusuvoori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 78–102.
- Reynolds Jill & Wetherell Margaret (2003) The Discursive Climate of Singleness: The Consequences for Women's Negotiation of a Single Identity. *Feminism & Psychology* 13 (4), 489–510.
- Reynolds Jill & Taylor Stephanie (2005) Narrating singleness. Life stories and deficit identities. *Narrative Inquiry* 15 (2), 197–215.
- Reynolds Jill, Wetherell Margaret and Taylor Stephanie (2007) Choice and chance: negotiating agency in narratives of singleness. *The Sociological Review* 55 (2), 331–351.
- Riessman Catherine Kohler (1990) *Divorce Talk. Women and Men Make Sense of Personal Relationships*. New Brunswick and London: Rutgers University Press.
- Riessman Catherine Kohler (1993) *Narrative Analysis. Qualitative Research Methods Series, Vol 30*. Newbury Park, London and New Delhi: Sage.
- Riessman Catherine Kohler (2002) *Analysis of Personal Narratives*. Teoksessa Jaber F. Gubrium & James A. Holstein (toim.) *Handbook of Interview Research. Context & Method*. London: Sage, 695–710.
- Riessman Catherine Kohler (2008) *Narrative Methods for the Human Sciences*. Los Angeles, London, New Delhi and Singapore: Sage.
- Rimmon-Kenan Shlomith (1999) Kertomuksen poetiikka. *Tietolipas* 123. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Rimmon-Kenan Shlomith (2002) The Story of "I": Illness and Narrative Identity. Haettu 25.2.2009 <http://muse.jhu.edu/journals/narrative/v010/10.1rimmon-kenan.pdf>, 25.2.2009.
- Roos J.P. (1987) Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 254. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Roos J.P. (2002) Life's Turning Points and Generational Consciousness. Teoksessa Günter Burkart & Jürgen Wolf (toim.) *Lebenszeiten. Erkundungen zur Soziologie der Generationen*. Opladen: Leske und Budrich, 119–134.
- Rose Gillian (2000) Place and identity: A sense of place. Teoksessa Doreen Massey & Pat Jess (toim.) *A Place in the World? The Open University Series The Shape of the World: Explorations in Human Geography 4*. New York: Oxford University Press, 87–132.
- Rorty Richard (1989) *Contingency, Irony, and Solidarity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ruusuvuori Johanna & Tiittula Liisa (2009) Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 22–56.
- Ruusuvuori Johanna, Nikander Pirjo & Hyvärinen Matti (2010) Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 9–36.
- Saarenheimo Marja, Pietilä Minna, Maununaho Sonja, Tiihonen Arto & Pohjolainen Pertti (2014) *Ikäpolvien taju: elämänkulku ja ikäpolvet muuttuvassa maailmassa*. Helsinki: Vanhustyön keskusliitto.
- Scharlach Andrew E. & Diaz Moore Keith (2016) Aging in place. Vern L. Bengtson & Richard A. Settersten, Jr. (toim.) *Handbook of theories of Aging*, 3. painos. New York: Springer, 407–425.
- Shenk Dena, Kuwahara Kazumi & Zablotsky Diane (2004) Older women's attachments to their home and possessions. *Journal of Aging Studies* 18 (2), 157–169.
- Severinsen Christina Anne (2013) Housing Pathways of Camping Ground Residents in New Zealand. *Housing Studies*, 28 (1), 74–94.
- Severinsen Christina, Breheny Mary & Stephens Christine (2015) Ageing in Unsuitable Places, *Housing Studies*, e-julkaisu DOI: 10.1080/02673037.2015.1122175.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (STM) (2014) *Sosiaalihuoltolaki 1301/2014*.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (STM) (2008) *Ikäihmisten palvelujen laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriö julkaisuja 3/2008*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö ja Suomen Kuntaliitto.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (STM) (2013) *Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 11/2013*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö ja Kuntaliitto.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (STM) (2014) *Kansallinen omaishoidon kehittämisohjelma. Työryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2/2014*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (STM) (2015) *Yksitoista teesiä ikääntymisestä. Kokoneet ja viisaat -asiantuntijaryhmä, muistio 26.8.2015*. Haettu

- 18.10.2019 https://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/tyoryhmaykasyrjinta-pois-ja-palvelut-kuntoon.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (STM) (2017) Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 6/2017. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö ja Kuntaliitto.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (STM) (2019) Iäkkäiden palvelujen uudistaminen. STM025/00/2019. Haettu 31.10.2019
<https://stm.fi/hanke?tunnus=STM025:00/2019>.
- Squire Corinne, Andrews Molly, Tamboukou Maria (2008) What is narrative research?. Teoksessa Molly Andrews, Corinne Squire & Maria Tamboukou (toim.) Doing Narrative Research. Los Angeles, London, New Delhi and Singapore: Sage, 1–21.
- Stone Elizabeth (2008) Black Sheep and Kissing Cousins. How Our Family Stories Shape Us. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Strandberg Timo, Viitanen Matti, Rantanen Taina & Pitkälä Kaisu (2006) Vanhuksen hauraus-raihnausoireyhtymä. Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim 122 (12), 1495–1502.
- Strandell Anna (2011) Asukasbarometri 2010 – Asukaskysely suomalaisista asuinympäristöistä. Suomen ympäristö 31/2011. Helsinki: Suomen ympäristökeskus.
- Suomen virallinen tilasto (SVT) (2015) Asunnot ja asuinolot [verkkojulkaisu]. ISSN=1798-6745. 2015. Helsinki: Tilastokeskus. Haettu 18.10.2019
http://www.stat.fi/til/asas/2015/asas_2015_2016-05-24_tie_001_fi.html.
- Suomen virallinen tilasto (SVT) (2017) Perheet [verkkojulkaisu]. Vuosikatsaus 2017, 7. Yksinasuminen vaihtelee iän mukaan. Helsinki: Tilastokeskus. Haettu 18.10.2019
http://www.stat.fi/til/perh/2017/02/perh_2017_02_2018-12-05_kat_007_fi.html.
- Suomen virallinen tilasto (SVT) (2018a) Asunnot ja asuinolot [verkkojulkaisu]. Suomen virallinen tilasto (SVT). Yleiskatsaus 2018. Helsinki: Tilastokeskus Haettu 17.10.2019
http://www.stat.fi/til/asas/2018/01/asas_2018_01_2019-10-10_tie_002_fi.html.
- Suomen virallinen tilasto (SVT) (2018b) Väestöennuste [verkkojulkaisu]. ISSN=1798-5137. Helsinki: Tilastokeskus Haettu 25.9.2019
<http://www.stat.fi/til/vaenn/index.html>.
- Suomen virallinen tilasto (SVT) (2018c) Väestörakenne [verkkojulkaisu]. 2018. Helsinki: Tilastokeskus. Haettu 17.10.2019
http://www.stat.fi/til/vaerak/2018/vaerak_2018_2019-03-29_tie_001_fi.html.
- Suomen virallinen tilasto (SVT) (2019) Kuolleet [verkkojulkaisu] 2018. Helsinki: Tilastokeskus. Haettu 17.10.2019
http://www.stat.fi/til/kuol/2018/kuol_2018_2019-04-26_tie_001_fi.html.

- Szebehely Martha (toim.) (2005) *Äldreomsorgsforskning i Norden. En kunskapsöversikt. TemaNord 2005:508* Köpenhamn: Nordiska ministerrådet.
- Szebehely Marta (2017) *Voitontavoittelu hyvinvointipalveluissa: mitä Suomi voi oppia Ruotsin kokemuksista. Talous ja yhteiskunta* 3, 3–7.
- Szebehely Marta & Meagher Gabrielle (2017) *Nordic eldercare – Weak universalism becoming weaker? Journal of European Social Policy* 28 (3), 294–308.
- Szebehely Marta (2018) *Nordic eldercare in the time of privatization: Experiences from Sweden. Luento Ikääntymisen ja hoivan tutkimuksen huippuyksikön aloitusseminaarissa. Helsinki 2.3.2018.*
- Talentia (2017) *Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Haettu 4.2.2020* https://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/docs/Talentia_Etiikkaopas_2017.pdf.
- Taylor Stephanie (2003) *A place for the future? Residence and continuity in women's narratives of their lives. Narrative Inquiry* 13 (1), 193–215.
- Taylor Stephanie (2005) *Identity Trouble and Opportunity in Women's Narratives of Residence. Auto/Biography*, 13 (3), 249–265.
- Taylor Stephanie (2010) *Narratives of Identity and Place. New York: Routledge.*
- Tedre Silva & Pehkonen Aini (2011) *Miltei omalla kylällä loppuun asti – Hoivakodin asukkaiden paikkasidoksia ja kyläsuhteita. Janus* 19 (2), 174–183.
- Teittinen Antti (2000) *Miten tutkia vammaisuutta yhteiskunnallisena kysymyksenä. Jyväskylän yliopiston sosiologian julkaisuja 65. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.*
- Terveydenhuoltolaki 1326/2010.*
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) (2017a) *Kotihoito ja sosiaalihuollon laitos- ja asumispalvelut 2016. Tilastoraportti 42/2017. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.*
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) (2017b) *Sosiaalihuollon laitos- ja asumispalvelut 2015. Suomen virallinen tilasto. Tilastoraportti 2/2017. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.*
- Tiilikainen Elisa (2016) *Yksinäisyys ja elämänkulku. Laadullinen seurantatutkimus ikääntyvien yksinäisyydestä. Akateeminen väitöskirja. Valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisuja 4/2016. Helsinki: Helsingin yliopisto.*
- Tiilikainen Elisa (2019) *Jakamattomat hetket - Yksinäisyyden kokemus ja elämänkulku. Helsinki: Gaudeamus.*
- Tiittula Liisa & Ruusuvuori Johanna (2009) *Johdanto. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 9–21.*
- Tikkanen Ulla (2016) *Omaishoidon arki. Tutkimus hoivan sidoksista. Valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisuja 5. Helsinki: Helsingin yliopisto.*
- Timonen Virpi & Kautto Mikko (2014) *Sustaining the Nordic welfare model in the face of population ageing. Teoksessa Sarah Harper & Kate Hamblin*

- (toim.) International Handbook on Ageing and Public Policy. Handbooks of Research on Public Policy Series. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 279–290.
- Topo Päivi (2019) Estääkö ikä syrjintä tutkimustiedon käytön vanhuspalveluista päätettäessä? *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 2, 73–75.
- Tronto Joan (1993) *Moral Boundaries: A political argument for an ethics of care*. London: Routledge.
- Tuan Yi-Fu (1979) *Space and Place: Humanistic Perspective*. Stephen Gale and Gunnar Olsson (toim.) *Philosophy in Geography (Annual)*, Dordrecht: D. Reidel Publishing Company, 387–427.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) (2009) *Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi*. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Haettu 24.10.2019
<https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/eettisetperiaatteet.pdf>
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) (2019) *Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa*. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta.
- Tynkkynen Liina-Kaisa (2009) *Purchaser-provider models in Finnish health care*. *Health Policy Monitor*, October 2009. Haettu 14.5.2019
<http://www.hpm.org/survey/fi/a14/3>.
- Tyvimaa Tanja & Kemp Candace L. (2011) *Finnish Seniors' Move to a Senior House: Examining the Push and Pull Factors*. *Journal of Housing For the Elderly*, 25 (1), 50–71.
- Törrönen Maritta (2000) *Elämistila - elävä paikka*. *Janus* 3 (8), 266–280.
- Uotila Hanna (2011) *Vanhuus ja yksinäisyys. Tutkimus iäkkäiden ihmisten yksinäisyyskokemuksista, niiden merkityksistä ja tulkinnoista*. *Acta Universitatis Tamperensis* 1651. Tampere: Tampere University Press.
- UPIAS (1976) *Union of the Physically Impaired against Segregation*. Disability Resource Center (DRC) Haettu 3.5.2018
<http://www.disability.co.uk/fundamental-principles-disability>.
- Wærness Kari (1984) *The Rationality of Caring*. *Economic and Industrial Economy* 5 (2), 185–211.
- Vaarama Marja, Moisio Pasi & Karvonen Sakari (toim.) (2010) *Suomalaisten hyvinvointi 2010*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Vaarama Marja, Karvonen Sakari, Kestilä Laura, Moisio Pasi & Muuri Anu (toim.) (2014) *Suomalaisten hyvinvointi 2014*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Wahl Hans-Werner & Weisman Gerald D. (2003) *Environmental Gerontology at the Beginning of the New Millennium: Reflections on Its Historical, Empirical, and Theoretical Development*. *The Gerontologist* 43 (5), 616–627.

- Van Aerschot Lina (2014) Vanhusten hoiva ja eriarvoisuus. Sosiaalisen ja taloudellisen taustan yhteys avun saamiseen ja palvelujen käyttöön. Acta Universitatis Tamperensis 1971. Tampere: Tampere University Press.
- Varantola Krista (2013) Yleistajuistamisen etiikka. Teoksessa Urpu Strellman & Johanna Vaattovaara (toim.) Tieteen yleistajuistaminen. Helsinki: Gaudeamus, 48–62.
- Wass Hanna & Torsti Pilvi (2011) Limittyvät sukupolvet ja jaetut näkemykset: suomalaiset yhteiskunnalliset sukupolvet ja sukupolvittaiset erot poliittisessa käyttäytymisessä. *Politiikka* 53 (3), 167–184.
- Wiles Janine L., Allen Ruth E. S., Palmer Anthea J., Hayman Karen J., Keeling Sally & Kerse Ngaire (2009) Older people and their social spaces: A study of well-being and attachment to place in Aotearoa New Zealand. *Social Science & Medicine* 68 (4), 664–671.
- Wiles Janine L., Leibing Annette, Guberman Nancy, Reeve Jeanne & Allen Ruth E.S. (2012) The Meaning of "Ageing in Place" to Older People. *The Gerontologist* 52 (3), 357–366.
- Vilkko Anni (2000) Riittävästi koti. *Janus* 8 (3), 213–229.
- Vilkko Anni (2010) Koti vanhetessa. Teoksessa Anni Vilkko, Asko Suikkanen & Johanna Järvinen-Tassopoulos (toim.) Kotia paikantamassa. Rovaniemi: Lapin Yliopistokustannus, 213–236.
- Vilkko Anni, Muuri Anu & Finne-Soveri Harriet (2010) Läheisapu iäkkään ihmisen arjessa. Teoksessa Marja Vaarama, Pasi Moisio & Sakari Karvonen (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2010. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 60–77.
- Vilkko Anni, Suikkanen Asko & Järvinen-Tassopoulos Johanna (toim.) (2010) Kotia paikantamassa. Rovaniemi: Lapin Yliopistokustannus.
- Vilkko Anni, Sainio Päivi, Hammar Teija & Vainio Suvi (2018) Asuinympäristö. Teoksessa Päivikki Koponen, Katja Borodulin, Annamari Lundqvist, Katri Sääksjärvi ja Seppo Koskinen (toim.) Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa. FinTerveys 2017 -tutkimus. Raportti 4/2018 Helsinki: THL, 169–174.
- Williams Gareth (1984) The genesis of chronic illness: narrative re-construction. *Sociology of Health & Illness* 6 (2), 175–200.
- Willyard Jennifer, Miller Katherine, Shoemaker Martha, Addison Penny (2008) Making sense of sibling responsibility for family caregiving. *Qualitative Health Research* 18 (12), 1676–1686.
- Virkola Elisa (2014) Toimijuutta, refleksiivisyyttä ja neuvotteluja – muistisairaus yksinasuvan naisen arjessa. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 491. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Vuorinen Leena (2009) Ikääntyminen maalaiskylässä. *Verson julkaisuja* 3/2009. Lahti: Päijät-Hämeen ja Itä-Uudenmaan sosiaalialan osaamiskeskus Verso.
- Yeandle Sue, Kröger Teppo & Cass Bettina (2012) Voice and choice for users and carers? Developments in patterns of care for older people in Australia, England and Finland. *Journal of European Social Policy* 22 (4), 432–445.

- Ympäristöministeriö (YM) (2012) Ehdotus ikääntyneiden asumisen kehittämisohjelmaksi vuosille 2012–2015. Ympäristöministeriön raportteja 16/2012. Helsinki: Ympäristöministeriö.
- Ympäristöministeriö (YM) (2013) Ikääntyneiden asumisen kehittämisohjelma vuosille 2013–2017 Helsinki: Ympäristöministeriö. Haettu 19.8.2014 <http://www.ym.fi/download/noname/%7BEAF4ED7E-F582-414E-8A33-1A9BC0067707%7D/37430>.
- Young Iris Marion (1997) *Intersecting Voices. Dilemmas of Gender, Political Philosophy, and Policy*. Princeton: Princeton University Press.
- Zacheus Tuomas (2008) Luonnonmukaisesta arkiliikunnasta liikunnan eriytymiseen. Suomalaiset liikuntasukupolvet ja liikuntakulttuurin muutos. Turun yliopiston julkaisuja C 268 Scripta Lingua Fennica Edita. Turku: Turun yliopisto.
- Zechner Minna & Sointu Liina (2009) "Kyllä kaks huonoo on paljon rattosampi". Yksin asuvien vanhojen ihmisten sosiaaliset suhteet ja hoiva Suomessa ja Italiassa. *Gerontologia* 23 (4), 189–199.

LIITTEET

LIITE 1 HAASTATELTAVAN INFORMOINTI/ MOVAGE

MOVAGE – Muuttaminen ja vanhuus-tutkimusprojekti

Jyväskylän yliopistossa on käynnistynyt tutkimusprojekti, jossa tutkitaan vanhempien ihmisten asumiseen liittyviä tarpeita ja toiveita sekä muuttopäätöksiä. Projekti saa rahoituksen Suomen Akatemian Asumisen tutkimuksen-tutkimusohjelmasta (2011–2014). Jyväskylän yliopiston lisäksi mukana on Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Vanhempien ihmisten asumiseen ja muuttamiseen liittyviä toiveita ja päätöksiä on tutkittu Suomessa vähän. Tässä tutkimuksessa olemme kiinnostuneita kuulemaan millaisia kokemuksia Teillä on asumisesta ja onko nykyinen asunto ja asumisympäristö mielestänne sopiva teille. Olemme myös kiinnostuneet kuulemaan oletteko harkinneet muuttoa nykyisestä asunnosta. Jos olette muuttaneet hiljattain, haluaisimme kuulla mitkä asiat saivat teidät muuttamaan, ja onko uusi asunto ja asuin ympäristö toiveidenne mukainen. Olemme kiinnostuneet myös palveluiden käytöstä ja avuntarpeesta, ja siitä mistä saatte tarvitessanne apua ja palveluja.

Tämän tutkimuksen avulla hankimme tietoa mm. siitä, millainen asunto ja asuin ympäristö koetaan hyvänä asuinpaikkana ja miksi päätetään muuttaa. Tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa tietoa asuin ympäristön ja muuttamisen merkityksestä hyvinvoinnille sekä auttaa kehittämään kotiin saatavia palveluja, sekä iäkkäiden ihmisten tarpeisiin sopivia asuntoja.

Haastatteluihin osallistuminen on vapaaehtoista. Haastattelun luottamuksellisuus turvataan niin, että siitä tehtyä äänitallennetta käsittelevät tutkijat ja tutkimusavustajat allekirjoittavat vaitiolositoumuksen. Haastattelussa esille tulleet asiat raportoidaan julkaisuissa siten, että yksittäisiä henkilöitä ei voi tunnistaa. Lisäksi haastateltavien ja haastateluissa esille tulevien muiden henkilöiden, organisaatioiden ja paikkakuntien nimet muutetaan. Haastatelluja analysoivat vuosina 2011–2015 hankkeessa työskentelevät tutkijat ja opiskelijat sekä myöhemmin samoihin aihepiireihin liittyvissä hankkeissa työskentelevät tutkijat. Haastattelujen äänitallenteet hävitetään projektin loputtua. Mikäli tutkittava antaa luvan (erillinen lupapaperi), tekstitiedostot **ilman tunnistefietoja** arkistoidaan Yhteiskuntatieteelliseen tietoarkistoon myöhempää tutkimusta varten. Tiedusteluihin vastaavat tutkimusavustajat Salla Majanen (040 8054 236, salla.majanen@jyu.fi), Paula Vasara (040 8054 193, paula.vasara@jyu.fi), tai tutkija Outi Jolanki (040 8054 138, outi.jolanki@jyu.fi).

Ystävällisin yhteistyöterveisin,

Teppo Kröger
Professori, Tutkimushankkeen johtaja
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
PL 35, 40014 Jyväskylän yliopisto

LIITE 2 HAASTATTELUN TEEMAT / MOVAGE

MOVAGE 75 +haastattelut / AIHEALUEET:

ASUMISHISTORIA JA NYKYINEN ASUNTO – Asumishistoria sekä nykyisen asunnon ominaisuudet ja mieluisuus

1. KERROTKO ALUKSI KUINKA KAUAN OLET ASUNUT TÄSSÄ ASUNNOSSA JA MISTÄ MUUTITTE? → ENTÄ SITÄ ENNEN?

Kysytään aiemmista muutoista ja niiden syistä, jos vastaajalla useita muuttoja takanaan; jotkut ovat voineet asua vuosikymmeniä esim. samassa omakotitalossa ennen muuttoa nykyiseen.

2. MIKSI MUUTITTE TÄLLE ALUEELLE JA TÄHÄN ASUNTOON?

→ voi kysyä apukysymyksen, jos htva ei osaa vastata: Miksi valitsitte juuri tämän asunnon? Onko tässä asunnossa jotain erityisen hyviä puolia? Entä huonoja puolia?

Haastateltavalta voi kysyä seuraavista vaihtoehdoista, jos ei itse ota näistä mitään puheeksi

→ esim. asunnon koko, varustelutaso (keittiö, pesutilat ja sauna, parveke), käytännöllisyys ja esteettömyys (liikkumisen sisällä ja ulkona, portaat, huonekoko, ovien leveys, valaistus), viihtyisyys, taloudelliset seikat

3. MINKÄLAINEN TÄMÄ ASUINALUE ON ASUA?

Kysytään asuinympäristöstä erikseen, jos ei tullut puheeksi jo edellä asunnosta puhumisen yhteydessä

→ voi kysyä apukysymyksen, jos htva ei osaa vastata: Onko tällä alueella jotain erityisen hyviä puolia? Entä huonoja puolia?

Haastateltavalta voi kysyä seuraavista vaihtoehdoista, jos ei itse ota näistä mitään puheeksi

→ asioiden hoitaminen ja ostoksilla käyminen helppoa (pankki, posti, apteekki yms.)

→ terveysaseman ja muiden palvelukeskusten läheisyys (kaupungin tai yhdistysten ylläpitämät päiväkeskukset, kerhot tms.)

→ millaiset liikenneyhteydet ja mahdollisuudet liikkua jalan

→ millaiset mahdollisuudet ulkoiluun ja luonnonläheisyys

→ omaisten, naapurien ja ystävien läheisyys

MUUTTO – Muuttamisen syyt ja seuraukset

Jos haastateltava ei ole muuttanut lähiaikoina (selviää ensimmäisestä kysymyksestä), niin kysytään:

4.a OLETKO HARKINNUT MUUTTAMISTA?

→ jos vastauksesta ei käy ilmi, niin kysytään lisäkysymys: Mistä syystä?

Jos haastateltava on muuttanut lähiaikoina, EIKÄ aloituskysymyksessä käsitelty asiaa, niin kysytään:

4.b MINKÄLAISESTA ASUNNOSTA JA MILLAISelta ALUEelta MUUTIT TÄHÄN ASUNTOON?

→ jos vastauksesta ei käy ilmi, niin kysytään millaisesta asuntotyypistä muutti (omakotitalo-, rivitalo-, kerrostalo, vuokra- vai omistusasunto) ja millaiselta alueelta (haja-asutus tai maaseutualue, lähiö, keskusta)

5. MINKÄ VUOKSI MUUTIT? (JOS EI OLE TULLUT EDELLÄ PUHEEKSI tai vastaus niukka, niin laajennetaan)

Haastateltavalta voi kysyä seuraavista vaihtoehdoista, jos ei itse ota näistä mitään puheeksi

→ terveyteen liittyvät: esim. oma tai puolison terveys huonontui

→ asuntoon ja asuinympäristöön liittyvät (asunto liian suuri/pieni, sopimaton esimerkiksi rollaattorilla/pyörätuolilla liikkumiseen, kauppojen, pankkien tms. sijainti, liikenneyhteydet, liikkumis- ja ulkoilumahdollisuudet)

→ lasten tai muiden omaisten tai ystävien läheisyys

→ jatkokysymys: Kuka teki päätöksen muuttaa? → jos ei tule aiemmin puheeksi oliko oma, puolison, lasten, kotipalvelun tai jonkun muun aloite

6. MILTÄ TUNTUI JÄTTÄÄ VANHA ASUNTO JA MUUTTAA TÄNNE?

→ voi esittää jatkokysymyksen, jos ei tule edelle esille: Oletteko tyytyväinen, että muutitte?

TERVEYS – Terveyden arvio ja merkitys arjessa selviämiseksi ja muuttopäätökselle

Terveys tulee todennäköisesti puheeksi jo aiemmin, mutta jos puhe aiemmin niukka tässä voi laajentaa. Katsotaan lomakkeesta terveydenarvio keskustelun pohjaksi, mutta ei viitata siihen, vaan kysytään suoraan:

7. MINKÄLAINEN TERVEYS SINULLA ON OMASTA MIELESTÄSI?

8. ONKO SINULLA JOTAIN SELLAISIA SAIRAUKSIA, JOTKA VAIKEUTTAVAT ARKEA?

→ voi kysyä apukysymyksen: Miten näkyy päivittäisessä elämässä? → esim. liikkumista asunnossa ja kotitöiden tekemistä, pihatöitä, ulkoilua, kaupassa käyntiä, kaupungilla liikkumista ja asioiden hoitamista, sosiaalista osallistumista (harrastusryhmät, kerhot, yhdistykset tms.), muita harrastuksia (jos ulkoilu ja yhdistys/kerhotoiminta lasketaan harrastukseksi)

PALVELUT – Avuntarpeen ja -saamisen ja palvelujen merkitys asumis- ja muuttopäätöksiin

9. SAATKO JULKISIA SOSIAALI- JA TERVEYSPALVELUJA, JA JOS, NIIN MITÄ? Jos haastateltava ei osaa vastata, annetaan vaihtoehtoja:

→ Onko sinulla esimerkiksi kotipalvelu, kuljetuspalvelu, ateriapalvelu tai turvapuhelin tai käytkö päiväkeskuksessa?

→ Jos on muuttanut lähiaikoina, kysytään: Saitko näitä palveluja jo aiemmassa asunnossa vai vasta tässä nykyisessä?

Jos on asunut pitkään samassa, kysytään: Kauanko olet saanut näitä palveluja? (kuukausia/vuosia jne.)

10. ENTÄ YKSITYISIÄ PALVELUJA? KENEN JÄRJESTÄMÄÄ JA MILLAISISSA TEHTÄVISSÄ?

Jos haastateltava ei osaa vastata, annetaan vaihtoehtoja

→ esim. yksityinen yritys tai/ja jokin yhdistys

→ Jos on muuttanut lähiaikoina, kysytään: Saitko näitä palveluja jo aiemmassa asunnossa vai vasta tässä nykyisessä?

Jos on asunut pitkään samassa, kysytään: Kauanko olet saanut näitä palveluja? (kuukausia/vuosia jne.)

HUOM! oletus, että palveluista kysyttäessä tulee esille palvelujen tarpeen syy ts. miksi ja millaista apua tarvitsee, mutta jos ei tule, niin kysytään erikseen ks. seuraava kysymys: Tarvitsetko apua joissakin asioissa? Millaisissa asioissa?

Jos haastateltava ei osaa vastata, annetaan vaihtoehtoja

→ esim. kotityöt, pukeminen ja peseytyminen, asiointi ja ulkoilu ja harrastuksiin meno

11. MILLAISIA KOKEMUKSIA SINULLA ON JULKISISTA PALVELUISTA? ENTÄ YKSITYISISTÄ PALVELUISTA?

→ voi kysyä apukysymyksen: Oletko saanut omasta mielestäsi riittävästi ja sopivaa apua?

12. SAATKO APUA MUILTA? ESIMERKIKSI OMAISILTA TAI YSTÄVILTÄ?

→ voi kysyä lisäkysymyksen: Millaisissa asioissa? Autatko itse jotakuta?

YHTEYDENPITO LÄHEISIIN JA NAAPUREIHIN JA SOSIAALINEN OSALLISTUMINEN -Yhteydenpito sukulaisten, ystävien ja naapuriensa kanssa ja miten nykyinen asuinympäristö tukee sosiaalista osallistumista ja keskinäistä vuorovaikutusta

Huom! Tapaamiskysymykset voivat olla arkaluontoisia – siksi muodossa: pidättekö yhteyttä

13. PIDÄTTEKÖ YHTEYTTÄ LASTEN JA LASTENLASTEN KANSSA?

→ voi esittää tarkentavan kysymyksen: Tapaatteko heitä täällä kotona tai jossain muualla?

→ jatkokysymykset: Asuvatko lapset lähellä vai kaukana? Oletteko ajatellut asumista lähempänä lapsia tai lasten kanssa? (HUOM! vain niiltä, joilla on elossa olevia lapsia)

14. PIDÄTTEKÖ YHTEYTTÄ MUIDEN SUKULAISTEN JA YSTÄVIEN KANSSA?

→ voi esittää tarkentavan kysymyksen: Tapaatteko heitä täällä kotona tai jossain muualla?

15. TAPAAVATKO NAAPURIT TÄÄLLÄ (ASUINALUEELLA) TOISIAAN? ENTÄ AUTTAVATKO NAAPURIT TOISIAAN?

→ voi esittää tarkentavan kysymyksen: Minkälaisissa tilanteissa tapaatte?

16. ONKO SINULLA JOITAIN ERITYISIÄ HARRASTUKSIA?

→ voi tarkentaa: Esimerkiksi yhdistystoimintaa, kerhoja, teatteria, liikuntaa?

→ jatkokysymys, jos mainitsee jonkin erityisen/-iä voi kysyä: Käytkö...:ssa jonkun kanssa vai yksin?

→ jatkokysymys: Oletko luopunut jostakin harrastuksista viime aikoina? Jos, niin miksi? → esim. terveyden vuoksi (ei esimerkiksi pysty liikkumaan yksin ja tarvitsisi toisen henkilön avuksi), matkan pituus, liikenneyhteydet, ei halua liikkua iltaisin ulkona, muu syy?

Ihan lopuksi (asumisen unelma):

17. JOS VOISIT VALITA ASUNNON JA ASUINPAIKAN ILMAN MITÄÄN RAJOITTEITA, NIIN MINKÄLAINEN PAIKKA SE OLISI?

HAASTATTELUJEN YLEISOHJEET

Puolistrukturoituja narratiivisia haastatteluja. Tavoitteena on saada haastateltavat puhumaan asumisen ja muuttamisen kokemuksesta. Määritellään aihealueet, joilta kysytään asioita. Kysymysten järjestys ja muotoilu voi vaihdella riippuen haastattelusta. Pyritään nivomaan kysymykset osaksi haastateltavan kerrontaa ja välttämään jäykkää 'kysymys-vastausformaattia'. Haastattelut nauhoitetaan digitaalisella nauhurilla. Haastateltavilta täytyy kysyä lupa nauhoitukseen suullisesti ennen haastattelua ja pyytää haastattelun jälkeen allekirjoitus lomakkeeseen, jossa annetaan lupa käyttää haastatteluja tutkimuksessa. Haastateltavalle jätetään informointilomake ja oma kappale lupalomakkeesta. Haastattelija kysyy pääkysymyksen ja tarkentaa tarpeen mukaan. Kysymykset teitittely tai sinuttelu-muodossa tarpeen mukaan. Haastateltavien syntymävuosi, avioasema, onko lapsia vai ei, terveyden arviointi sekä taloudellinen tilanne tärkeää pitää tiedoissa mukana, näkyy kyselylomakkeesta.

Haastattelujen tarkoituksena on kartoittaa haastateltavien kokemuksia muuttamisesta ja nykyisestä asunnosta. Keskeiset käsiteltävät asiat ovat asumis- ja muuttohistoria, muuttamisen syyt ja syyt miksi nykyinen asunto ja asuinalue valittiin, oliko muuttopäätös oma aloite, tyytyväisyys/tyytymättömyys nykyiseen asuntoon, nykyisen asunnon ja asuinalueen ominaisuudet käytännön arkielämän kannalta ja mahdollisuudet sosiaaliseen osallistumiseen ja itselle tärkeisiin harrastuksiin, nykyiseen asuntoon saatavat julkiset ja yksityiset sosiaali- ja terveyspalvelut ja kokemukset palveluista. Keskeisenä tavoitteena saada selville millaisen merkityksen muuttopäätöksissä ja asunnon valinnassa saa avun tarve ja saaminen, terveys, palvelut, sosiaaliset suhteet ja harrastukset.

LIITE 3

HAASTATELTAVAN INFORMOINTI

7.1.2009

Jyväskylän yliopistossa on käynnistymässä hanke, jossa tutkitaan työelämän ja omaishoivan yhteensovittamista. **Tarkoituksena on haastatella ihmisiä, jotka käyvät ansiotyössä ja auttavat säännöllisesti ikääntyvää läheistään, jonka toimintakyky on alentunut ja joka tarvitsee apua arjessaan.** Hanke on saanut rahoitusta Suomen Akatemian Työn ja hyvinvoinnin tulevaisuus -tutkimusohjelmasta vuosiksi 2008–2011. Jyväskylän yliopiston lisäksi siinä ovat mukana Työterveyslaitos ja Kehitysvammaliitto. Hanke on verkostoinut myös kansainvälisesti.

Työn ja omaishoivan yhdistämistä on tutkittu Suomessa erittäin vähän, ja työssä käyvät omaishoitajat ovat olleet melkoisen näkymättömissä yhteiskuntapoliittisessa keskustelussa. Väestön vanhetessa eli työvoiman ikääntyessä ja vanhusten lisääntyessä tematiikka kuitenkin ajankohtaistuu entisestään. Tutkimuksen avulla tuotamme tietoa työssäkäyvien omaishoivaajien arjen haasteista ja toiveista palvelujärjestelmän, kolmannen sektorin, työnantajien ja omaishoivaajien itsensä käyttöön.

Haastattelut tehdään alkuvuodesta 2009, ja niihin osallistuminen on vapaaehtoista. Haastateltavilta pyydetään lupaa säilyttää yhteystiedot mahdollista, myöhemmin sovittavaa, jatkohaastattelua varten.

Haastattelussa esille tulleet asiat raportoidaan tutkimusjulkaisuisissa tavalla, jossa tutkittavia tai muita haastattelussa mainittuja yksittäisiä henkilöitä ei voi tunnistaa. Haastattelun luottamuksellisuus turvataan niin, että siitä tehtyä äänitallennetta käsittelevät tutkimusapulaiset ja tutkijat allekirjoittavat vaitiolositoumuksen. Haastattelu kirjataan tekstitiedostoksi ja siinä yhteydessä haastateltavien ja haastatteluissa esille tulevien muiden henkilöiden, organisaatioiden ja paikkakuntien nimet muutetaan peitenimiksi.

Haastatteluja analysoivat vuosina 2008–2011 hankkeessa työskentelevät tutkijat ja opiskelijat sekä myöhemmin välittömästi samoihin aihepiireihin liittyvissä hankkeissa työskentelevät tutkijat ja opiskelijat. Haastattelujen äänitallenteet hävitetään vuonna 2015. Mikäli tutkittava antaa luvan, tekstitiedostot ilman tunnistetietoja arkistoidaan Yhteiskuntatieteelliseen tietoaarkistoon myöhempää tieteellistä tutkimusta varten.

Tiedusteluihin vastaavat ja haastatteluja tekevät (tutkijoiden nimet ja yhteystiedot).

Ystävällisin yhteistyöterveisin,

(tutkimushankkeen johtajan nimi)

(yhteystiedot)

SUOSTUMUS HAASTATTELUN KÄYTTÖÖN TUTKIMUSTARKOITUKSESSA

Haastatteluani saavat käyttää tieteellisen tutkimuksen aineistona Omaishoito, palkkatyö ja identiteetit: mitä hoivavelvollisuuksien ja työssäkäynnin yhteensovittaminen edellyttää?

-hankkeessa vuosina 2008–2011 työskentelevät tutkijat ja opiskelijat sekä ko. hanketta seuraavissa, välittömästi samoihin aihepiireihin liittyvissä tutkimushankkeissa työskentelevät tutkijat ja opinnäytetöitään tekevät opiskelijat.

Yhteystietoni saa/ ei saa tallentaa ja minuun saa/ ei saa ottaa yhteyttä seuruuhaastattelun sopimiseksi.

Haastatteluni saa/ ei saa arkistoida ilman henkilökohtaisia tunnistetietoja Yhteiskuntatieteelliseen tietokantoon myöhempää tieteellistä tutkimuskäyttöä varten.

Tätä lomaketta on laadittu kaksi kappaletta, toinen haastateltavalle ja toinen tutkimushankkeen edustajalle.

Haastattelu-aika ja -paikka

Haastateltavan allekirjoitus ja nimenselvennys

Haastattelijan allekirjoitus

Haastattelijan yhteystiedot:

XXXXXX

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

PL 35 (Agora)

40014 Jyväskylän yliopisto

email XXXXX

puh nro XXXXXXXX

LIITE 4 HAASTATTELUN TEEMAT / WOCAWO

WOCAWO-projekti

HAASTATTELUKÄYTTÖKÄSIKIRJA JA KYSYMYKSET

Haastatteluissa käsitellään alla mainittuja teemoja; tarkentavia kysymyksiä esitetään tarpeen mukaan.

1 [Esitellään tutkimushankkeen tavoite, informointilomake ja haastattelun teemat]

2 [Omaishoiva]

- Kerrotko siitä ajankohdasta, kun hoivasuhde/ auttamissuhde alkoi. Kuinka kauan olet auttanut läheistäsi? Minkä vuoksi hoivasuhde/ auttamissuhde alkoi? (Mikä oli hoivan saajan kunto ja asumistilanne tuolloin? Mikä oli oma työtilanteesi silloin?)
- Miten teit päätöksen auttamisen/ hoivaamisen aloittamisesta?/Millainen asia auttamisen aloittaminen sinulle henkilökohtaisesti oli? Mitä muita vaihtoehtoja oli tarjolla, miksi niistä luovuttiin?
- Missä asioissa autat (henkilökohtaiset toimet, käytännön asiat ym.)? Kuinka paljon/ usein autat (esim. viikossa)?
- (Miten avun saajan kunto on muuttunut hoivasuhteenne aikana? Onko avun tarve kasvanut?)
- Mikä saa sinut jatkamaan auttamista/ hoivaamista? Oletko harkinnut hoivaamisesta luopumista, miksi? Haluatko auttaa enemmän, jos niin miksi?
- Koetko itsesi joskus riittämättömäksi tai yksinäiseksi tai uupuneeksi? (Kerro noista tilanteista.)

3 [Työn ja omaishoivan yhdistäminen]

- Kerro lyhyesti työsi sisällöistä.
- Mitä työ Sinulle merkitsee?
- Onko auttaminen vaikuttanut työhösi? Muuttanut sinua työntekijänä?
- Millaisia työaikajärjestelyjä olet tehnyt työhösi auttamisen vuoksi?
- Oletko jo/ miltä tuntuisi, jos joutuisit vähentämään työtunteja tai luopumaan työstäsi omaishoivan takia?
- Oletko jättänyt jotain hoivaan ja auttamiseen liittyviä tehtäviä tai asioita tekemättä työhön liittyvien velvollisuuksien vuoksi?
- Oletko jättänyt jotain työelämään liittyvää väliin (esim. koulutustilaisuudet, illanvietot) hoivavelvollisuuksien vuoksi?
- Miten nykyinen työnantaja suhtautuu omaishoivatilanteeseesi? Tietääkö?
- Miten nykyiset työkaverit suhtautuvat omaishoivatilanteeseesi? Tietävätkö? Jutteletteko asiasta? (Onko työkavereilla omaishoivatilanteita?)
- Miten työpaikallasi on suhtauduttu auttamisen vuoksi tekemiisi työaikajärjestelyihin?

4 [Perhe, sosiaaliset suhteet ja harrastukset]

- Ketä kotitaloudessasi asuu?
- oJos puoliso, onko hän työelämässä?
- oJos lapsia, missä he asuvat? Entä lapsenlapset? Mitä isovanhemmuus merkitsee?
- oJos sisaruksia, missä he asuvat?
- Miten kuvailisit suhdettasi hoivattavaasi? Kuinka läheisiä olette? (Miten suhde on muuttunut ajan kuluessa ja elämäntilanteen varrella?)
- Taustatietojen mukaan: Miten/ missä asioissa puoliso/ lapsesi/ sisaresi/ muut sukulaiset ja ystävät auttavat? Vai oletko sinä ainut, joka auttaa?
- Taustatietojen mukaan: Kerro tilanteista, jolloin et saanut puolisoitasi/ lapsitasi/ sisaritasi/ ystäväiltäsi kaipaamaasi apua. Miten he perustelivat sitä, etteivät auta?
- (Kuka ottaisi auttajan roolin, jos sinä lopettaisit?)
- (Koetko, että autettavasi kuuluu perheeseesi?)
- Onko hoivavelvollisuutesi vaikuttanut perhe-elämääsi/ parisuhteeseesi?
- Miten kuvailisit suhdettasi sisaruksiisi? Onko hoivavelvollisuutesi vaikuttanut suhteeseesi sisaruksiisi?
- Miten elämäntilanteesi vaikuttaa ystävyysuhteisiisi/ seuraelämääsi?
- Mitä harrastat? Mitä omat harrastukset merkitsevät sinulle?
- Miten vietät vuosilomasi? Kenen kanssa ja mitä tehdet?
- (Miten vietät/ vietit tulevan/ menneen joulun?)Miten vietät juhlapyhät?

5 [Palvelujärjestelmä]

- Millaista 'virallisuonteista' apua sinä ja autettavasi saatte (kunnalta yksityisiltä, järjestöiltä)?
- Millaisia kokemuksia Sinulla on paikallisesta/ suomalaisesta palvelujärjestelmästä oma elämäntilanteesi huomioon?
- Onko saamasi apu riittävää? Millaista lisäapua ja neuvoja tarvitsisit?
- Saatko tarpeeksi tietoa saatavilla olevista palveluista?
- (Oletko selvittänyt mahdollisuutta saada omaishoidontukea?)

6 [Tulevaisuus]

- Miten ennakoit elämäsi eteenpäin? Mitä ajatuksia tulevaisuus herättää?
- Millaisia ajatuksia oma ikääntymisesi Sinussa herättää? Mitä odotat omalta eläkeajaltasi?
- Mitä ajatuksia autettavan ikääntyminen herättää?
- Miten läheisen auttaminen on vaikuttanut henkilökohtaisiin arvoihisi? Mitä olet saanut? Mistä olet joutunut luopumaan?
- Mitä mieltä olisit erityisestä omaishoivaajille kohdistetusta lakisääteisestä hoitovapaasta? Tulisiko sen olla palkallinen vai palkaton? Käyttäisitkö sellaista itse, miksi/ miksi et?
- Miten koet, että yhteiskunta suhtautuu ihmisiin, jotka käyvät työssä ja hoivaavat säännöllisesti omaistaan?
- (Kohdellaanko lapsiperheitä ja omaishoivaperheitä Suomessa tasa-arvoisesti?)

7 [Loppuhuomioita]

- Haluaisitko kertoa työstäsi ja perhe-elämästäsi ja niiden yhdistämisestä vielä jotain sellaista, josta emme ole puhuneet? Haluatko antaa meille muuta palautetta tutkimuskysymyksistä ja tutkimusteemasta?
- (Koetko vertaistuen tarvetta? Mitä terveisiä haluaisit sanoa vastaavassa elämäntilanteessa eläville?)

8 [Luvat haastattelun käyttöön, uusintahaastatteluun ja arkistointiin]



ALKUPERÄISET JULKAISUT

I

MAHDOLLINEN, VÄLTTÄMÄTÖN JA VÄISTÄMÄTÖN: JATKUVUUDET JA SIIRTYMÄT IÄKKÄIDEN ASUMISKERTOMUKSISSA

by

Vasara, Paula 2016

Juhila K. & Kröger T. Siirtymät ja valinnat asumispolulla, 85–107

Reproduced with kind permission by SoPhi, Jyväskylä.

Paula Vasara

MAHDOLLINEN, VÄLTTÄMÄTÖN JA VÄISTÄMÄTÖN: JATKUVUUDET JA SIIRTYMÄT IÄKKÄIDEN ASUMISKERTOMUKSISSA

Kun mä en osaa ajatella mitään muuta kun tämän paikan. Enää tässä vaiheessa, ei. Vaikka kyllä mä sitte aina kesälläkin ku mä yritän tuolla ulkona tehdä niin, kyllä mä joskus niin tuskaannun kun, pitäis marjapensaana juurikin siellä kuoputtaa ja pitäis tuota tehdä ja tuota tehdä, että hitsiläinen, kyllä tästä tarttis lähteä. Mutta sitte ku mä rupeen aatteleen, että mun pitäis ruveta romppeitani kokoomaan ja, mistä mä sen asunnon saisin ensin?

Johdanto

Yhteiskunnan jäsenet jakavat käsityksiä siitä, mikä on tavanomaista, hyväksyttyä tai mahdollista elämäntavalla. Suomalaiseen asumiseen liittyy usein eräänlainen kaarimalli: nousevana linjana on lapsuuden kodista muuttaminen itsenäiseen vuokra-asumiseen, josta edetään kattuvien säästöjen ja perheen perustamisen myötä omistusasumiseen. Korkeimmalle askelmalle tässä kaarimallissa sijoittuu omakotitalo;

perinteiseksi stereotyyppiseksi suomalaiseksi unelmaksi on piirretty kuvaa punaisesta tuvasta järven rannalla lähellä keskustaa. Tämä mielikuva toteutuu vain harvalle, mutta tyyppillisesti jo keski-ikään mennessä suomalainen omistaa mukavan kokoisen, usein luonnonläheisen, kodin rauhallisella asuinalueella.

Oma koti, erityisesti oma talo, edustaa yleisesti elämänkulun arvostettua päämäärää. Etenkin vanhemmille sukupolville se symboloi ahkeruutta, työteliäisyyttä ja saavutusta. Koti on myös jotain, josta useimmat huolehtivat rakkaudella ja jonka he toivovat säilyvän. Kaarimallin ajatukseen sisältyy nousun vastapuolena kuitenkin aina väistämättä laskeutuminen. Suomalaisessa yhteiskunnassa tämä useimmiten liitetään vanhenemiseen, jolloin omasta pitkäaikaisesta omistusasunnosta luovutaan moninaisista syistä. Objektiiiset kriteerit, kuten asunnon soveltumattomuus, puutteet ja kunnossapitovaikeudet sekä raskaat kotityöt ovat yleisiä omistusasunnosta luopumisen perusteita. Iäkkäiden asumistoiveeksi kuvataan tavanomaisesti mahdollisimman itsenäinen asumismuoto palvelujen lähellä, rauhallisessa ja helposti ylläpidettävässä kodissa. (Poutanen, Laurinkari & Hynynen 2008; Tyvimaa & Kemp 2011; Karisto & Haapola 2013.)

Itselle sopivaa asumisen paikkaa ja hoivan muotoja koskevien valintojen mahdollisuuksia rajaavat monet tekijät. Nykyisin keskusteluissa korostetaan omaa kotia hyvän asumisen ja hyvinvoinnin takeena. Kotiin liittyy vahvoja positiivisia merkityksiä, jotka toimivat kaikupohjana myös hoivapolitiikkaa koskevissa julkilausumissa. (Mallett 2004; Johansson & Saarikangas 2009; Vilkkö, Suikkanen & Järvinen-Tassopoulos 2010.) Kodissa tuotettu hoiva todetaan usein yksiselitteisesti muita vaihtoehtoja paremmaksi, mikä saattaa lykätä esimerkiksi palveluasumiseen muuttamisen viimesijaiseksi valinnaksi (Clapham 2005; Peace, Holland & Kellaher 2011; Andersson 2012; Ikääntyneiden... 2013; Laatusuositus hyvän ikääntymisen... 2013). Yhä useammin vastuuta asumisen järjestelystä sekä tuleviin muutoksiin varautumisesta siirretään iäkään itsensä harteille.

Siirtymät asumispolulla voidaan nähdä valintoina, mutta osa näistä valinnoista voi olla vahvasti ohjattuja (ks. Raitakari & Juhila tässä teoksessa). Asumispolkua määrittävät erilaiset kulttuuriset mallit sekä normatiiviset käsitykset eri-ikäisille sopivista asumismuodoista (ks.

Juhila, Jolanki & Vilko tässä teoksessa). Käytännössä asumispolkuun liittyviä päätöksiä tehdään harvoin yksin; soveliaista vaihtoehtoista neuvotellaan tavanomaisesti vähintäänkin perheenjäsenten kesken. Vakiintuneet käsitykset sopivista asumisen tavoista elämänkulun eri vaiheissa rajaavat mahdollisiksi koettuja valintoja, mutta erityisesti iäkkäiden asumista poluttavat myös viranomaiset ja erilaiset asumis- ja hoivapoliittiset ohjelmat (Ikääntyneiden... 2013; Laatusuositus... 2013).

Myöhemmällä iällä saatetaan kokea, ettei valintojen tekemiseen ole aitoja mahdollisuuksia. Alueelliset vaihtelut asumisen ja palvelujen tarjonnassa ovat suuria. Maantiede ja palvelurakenne osaltaan määrittävät sitä, voidaanko tietyssä fyysisessä kodissa jatkaa asumista myös iäkkäänä, erityisesti jos toiminnalliset vajeet vaikeuttavat omatoimista selviytymistä. Joskus siirtyminen ikäperustaiseen palveluasumiseen saatetaan kokea vaihtoehdottomuutena ja siirtymisenä asumiskaaren alimmalle askelmalle.

Monet jatkavat asumistaan samassa asunnossa vuosikymmenten ajan, jopa elämänsä loppuun saakka. Tämän luvun tarkoituksena on tarkastella sitä, millaisia merkityksiä iäkkäiden asumispolun kertomuksissa liitetään asumisen pitkäaikaisuuteen ja jatkuvuuteen. Aineiston kertojat ovat asuneet samassa kodissa yli neljännesvuosisadan ajan, joten he edustavat aidosti paikoillaan vanhenneiden (*ageing in place*) iäkkäiden ryhmää. Millaisia toteutuneita ja toteutumattomia tarinalinjoja heidän asumispolkuaan koskevaan kerrontaansa rakentuu? Rakentuuko jatkuvuus aitona valintana, passiivisena valitsematta jättämisenä vai vaihtoehdottomuuden kokemuksena? Mikä asumispolulla kerrotaan mahdollisena risteyskohtana? Millaisia valintoja nämä vuosikymmenten asumispolut lopulta pitävät sisällään niin menneen, nykyisyyden kuin tulevan suhteen? Luku etenee siten, että ensin esitellään tutkimusaineisto ja analyysitapa. Tämän jälkeen tarkastellaan sitä, kuinka valinnan mahdollisuudet ovat rakentuneet paikoillaan vanhenneiden asumispolukertomuksiin: mikä näyttäytyy omalla asumispolulla mahdollisena, välttämättömänä ja väistämättömänä?

Kerronnalliset haastattelut aineistona

Asumisen jatkuvuuden, siirtymien ja valintojen kokemusta lähestytään tässä luvussa narratiivisen analyysin keinoin. Luvun aineisto koostuu viidestätoista keskimäärin puolitoistatuntisesta haastattelusta. Se on rajattu asumisajan pituuden perusteella laajemmasta haastatteluaineistosta, joka on kerätty Suomen Akatemian rahoittamassa tutkimusprojektissa *MOVAGE Muuttaminen ja vanhuus: Asumisen ja hoivan siirtymiä* (2011–2015).

Luvun aineiston muodostavat sellaisten iäkkäiden kertomukset, jotka ovat jatkaneet asumistaan nykyisessä asuinpaikassaan yli neljännesvuosisadan (ks. taulukko 1). Suurin osa on yksilohaastatteluja, mutta kolmea pariskuntaa haastateltiin yhdessä. Lisäksi muutamassa puoliso osallistui ajoittain kerrontaan kommentoiden taustalta. Kertojien ikä oli kahdeksankymmenen ikävuoden vaiheilla, pääsääntöisesti muutaman vuoden sen ylitse. Noin puolet vastaajista oli naimisissa ja lähes kaikilla oli elossa olevia lapsia, useimmilla myös lapsenlapsia ja muutamilla myös lastenlastenlapsia. Taulukkoon 1 on kerätty haastateltavista joitain keskeisiä piirteitä.

Näiden kertojien yli neljännesvuosisadan jatkunutta asumista voi kuvata luonteeltaan pysyväksi: neljä heistä oli asunut nykyisessä kodissaan yli 50 vuotta ja viiden muun kertojan asumisaika sijoittui lähelle neljääkymmentä vuotta. Vain harvalla heistä oli käytössään säännöllisiä julkisia palveluita, vaikka nykyisten ikääntymis- ja asumispolitiikan linjausten myötä korostetaan kotiin tuotavien palveluiden merkitystä asumisen jatkuvuuden turvaajana (Sosiaalihuollon... 2012; Laatusuositus hyvän ikääntymisen... 2013). Kaikilla oli diagnosoituja pitkäaikaissairauksia, mutta tavanomaisesti terveyttä kuvattiin suomalaisen tapaan vähintäänkin keskinkertaiseksi (vrt. Vaarama, Moisio & Karvonen 2010; Koskinen & Martelin 2013). Kertojille terveydentilan muutosten merkitykset olivat yksilöllisiä: esimerkiksi ajan myötä lisääntyneisiin toimintakyvyn vajeisiin oli voitu oppia sopeutumaan oman kekseliäisyyden avulla, osa taas oli rajannut omaa toimintaansa ja luopunut liian työläiksi koetuista asioista (vrt. Peace, Holland & Kellaher 2011; Golant 2015).

Suurimmalla osalla oli vähintäänkin satunnaisia avun tarpeita, joihin hankittiin apua pääsääntöisesti erilaisista epävirallisista verkostoista. Usein tärkeimmiksi avun lähteiksi kerrottiin puoliso, lapset ja lapsen-

Taulukko 1. Perustietoja kertojista

Nimi	Asumis- muoto	Muuton ajankohta	Syntymä- vuosi	Siviili- sääty	Lapset	Avunsaanti	
						Formaali	Informaali
Alli	okt	1928	1928	naimaton	0		x
Antti & Eeva	kt	1970~	1932 1931	avioliitto	3		x
Eerikki & Miina	okt	1981	1930 1930	avioliitto	2		x
Henrik	rt	1979	1933	avioliitto	2		
Hertta	kt	1955	1933	avioliitto	5		x
Karoliina	kt	1960~	1925	leski	6	x	x
Lea	pt	1979	1927	leski	5	x	x
Loviisa	okt	1980~	1930	leski	2	x	x
Lyydia	okt	1961	1927	leski	3	x	x
Martti	kt	1979	1926	avioliitto	2	x	
Nestori	kt	1977	1932	leski	5		
Raakel & Sakari	okt	1974	1933 1928	avioliitto	2		x
Sointu	okt	1984	1928	leski	2	x	x
Verna	kt	1974	1926	leski	3		x
Viljo	kt	1972	1932	avioliitto	2		

kt = kerrostalo, okt = omakotitalo, pt = paritalo, rt = rivitalo

lapset, mutta myös naapurit auttoivat lumitöissä, nurmenleikkuussa tai kyyditsivät kauppa-asioille. (vrt. Blomgren ym. 2006; Haavio-Mannila ym. 2009; Vilkkö, Muuri & Finne-Soveri 2010.) Osaltaan tämä kuvastaa pitkäaikaiseen asumiseen liitettyjä piirteitä; esimerkiksi monella iäkkäällä oli alueella hyvin vakiintuneita sosiaalisia suhteita, joiden avulla arkea voitiin helpottaa. Julkisista palveluista käytettiin lähinnä kuljetuspalveluita ja kotisairaanhoidoa. Näiden lisäksi muutama kertoja käytti myös yksityisiä palveluita, erityisesti siivouspalveluja.

Kertojien asumismuodon ja -ajan sekä omistussuhteen vaihtelut kuvastavat tyypillistä omakoti- ja kerrostaloasumisen jakaumaa keski-suomalaisessa keskisuuressa kaupungissa. Samassa kodissa asutaan tavanomaisesti pitkään ja myös aineiston muutamit vuokra-asujat olivat omistusasujien tapaan pysyneet samassa kodissa vuosikymmeniä (vrt. Asunnot ja asuinolot 2012). Tutkimusten mukaan suomalaiset asuvat näiden kertojien tapaan tavanomaisesti toiveitaan vastaavassa asumismuodossa ja arvostavat rauhallisuutta, luonnonläheisyyttä, sopivaa sijaintia ja kulkuyhteyksiä, palveluita sekä vapaa-ajan viettomahdollisuuksia (Poutanen, Laurinkari & Hynynen 2008; Strandell 2011; Karisto & Haapola 2013).

Kaikki tämän aineiston haastattelut tehtiin kertojien kodeissa, mikä tarjosi näkökulman myös itse kotiin liittyviin toimimisen tapoihin ja subjektiivisiin merkityksenantoihin. Koti voidaan tulkita persoonallisuuden ilmentymäksi, joka heijastaa sitä, millaisena itse halutaan toisille esittää (ks. Juhila, Jolanki & Vilkkonen tässä teoksessa). Käytännössä kaikki asuivat kodeissa, jotka on suunniteltu perheasunnoiksi. Niitä voi kuvata viihtyisiksi paikoiksi, jotka olivat täynnä vuosien myötä kerrytettyä itselle merkityksellistä esineistöä, valokuvia ja toimimisen tapoja. Vaikka niihin ei pääsääntöisesti oltu tehty suurempia muutoksia vuosien varrella, huolenpito ja arvostus näkyivät.

Kotien etäisyys keskustaan vaihteli, mutta kukaan ei asunut kaupungin ydinkeskustassa. Kertojat asuivat joko keskustasta 3–6 kilometrin etäisyydellä sijaitsevalla oman kokonaisuutensa muodostavalla asuinalueella tai maaseutumaisessa taajamassa kaupungin läheisyydessä. Asumisen lähiympäristöinä molemmat tarjoavat samantyyppistä asumista: rajattuja palveluja, kuten päivittäistavarakauppa, voi sijaita melko lähelläkin, mutta muutoin asiointimatkat muodostuvat usein pitkiksi. Haastatteluhetkellä kenelläkään ei ollut varmoja muuttosuunnitelmia, vaikka muutama kertoi käyneensä katselemassa erilaisia vaihtoehtoja ja hankkineensa niistä tietoa tai otaksui muuttavansa tulevaisuudessa.

Analyysi: välttämätön, väistämätön ja mahdollinen tarinankulussa

Aineiston haastattelut ovat luonteeltaan kerronnallisia; väljän haastattelurungon kysymysten tarkoituksena oli suunnata kertomista ennalta tärkeiksi oletettuihin teemoihin. Itse haastattelutilanteeseen ja sen aiheeseen liittyvät odotukset ja käsitykset osaltaan muokkaavat kerrontaa, mutta haastateltaville pyrittiin antamaan tilaa kertoa itselle merkityksellisistä asioista. Lisäksi heillä oli valta päättää siitä, miten paljon ja syvällisesti eri teemoista keskusteltiin. Näin pyrittiin tavoittamaan nimenomaan kertojan subjektiivisia kokemuksia: mitkä asiat merkityksellistyvät hänen elämänsä ja miten. (Bruner 1990, 124–125.)

Haastatteluissa rakentuneet narratiivit ovat tilanteisia ja muuttuvia kertomuksia kokemuksesta tietyssä hetkessä (Riessman 2008, 185–188). Väljän temaattisen aineiston analyysin tarkoituksena oli muodostaa käsitys siitä, miten haastateltavat jäsentävät asumispolkuaan elämänsä ja mitä asioita he kertovat asumispolkunsuunnalta merkityksellisiksi. Haastatteluissa esiintyviä yhteisiä teemoja koodattiin Atlas.ti-ohjelman avulla. Näitä olivat esimerkiksi nykyinen koti ja sen lähiympäristö, tulevaisuuden suunnitelmat, muuttokokemukset sekä käsitykset itsestä, omasta terveydentilasta, läheisten merkityksestä ja palveluista. Asumiseen ja siihen liittyvien valintojen, mahdollisuuksien ja siirtymien osalta mennyt, nykyinen ja tuleva asumispolku jäsentyivät selkeiksi mutta toisiinsa kietoutuviksi kokonaisuuksiksi. Asumispolkuun sisältyviä valintoja ja tapahtumakulkuja kehystivät erilaiset elämänsä siirtymät kuten perhetilanteen, terveydentilan ja lähiympäristön muutokset. Samalla kulttuuriset jäsenyydet odotetusta ja hyväksyttävästä rajasivat sitä, millaisia merkityksiä elämänsä tapahtumille annettiin.

Jokaisesta haastattelusta muodostettiin tarinajana, jolle asumisen kannalta keskeisiksi kerrotut risteyskohdat, valinnat ja toisin olemisen mahdollisuudet koottiin. Näitä tarkasteltiin Gary Saul Morsonin (1994; 1998) ennakkoinnin (*foreshadowing*), rinnakkoinnin (*sideshadowing*) ja jälkikäteisen ennakkoinnin/jälkiviisauden (*backshadowing*) käsitteiden avulla. Koska nämä käsitteet nojautuvat toteutuneeseen, mahdolliseen ja mahdotoman ulottuvuuksiin, voidaan niiden avulla jäsentää kertojan käsitystä menneeseen, nykyiseen ja tulevaan liittyvistä valinnan mahdollisuuksista

asumispolulla. Millaisia syy-seuraussuhteita, kohtaloita tai vaihtoehtoisia polulta poikkeamisen paikkoja kertomuksiin rakentui? Mikä koettiin mahdollisena tai mahdottomana ja missä avautui mahdollisuus rinnakkaiseen toteutumattomaan juonenkulkuun?

Menneen viitoittama polku

Haastattelut alkoivat tavanomaisesti kysymyksellä siitä, kuinka kauan nykyisessä kodissa oli asuttu ja miten sinne oli päädytty. Tämän kaltaisen aloitus osaltaan kutsuu rakentamaan ehyen kertomuksen, jossa rakenne ja kaikki sen osat palvelevat tiettyä kokonaisuutta (Morson 1994, 20). Asumispolun kerronnassa tämän tapainen rakenne näkyy esimerkiksi silloin, kun asumispaikan valintaa selittäväksi tapahtumaksi esitetään muuttamisajankohdan elämäntilanteen muutos. Tällöin syy-seuraussuhteet esitetään välttämättöminä: jokin tapahtuma esitetään eräänlaisena avainkokemuksena, jonka perusteella muut, sitä seuraavat tapahtumakulut näyttäytyvät loogisina ja ymmärrettävinä seurauksina. Morson kutsuu tätä jälkikäteiseksi ennakoinniksi tai jälkiviisaudeksi. (Morson 1994, 118–119.)

Kaiken kerronnan perustana on yhteinen kulttuurinen tarinavaranto, joka tarjoaa omassa kerronnassa muunneltavia perusjuonia. Tämä kertomusten kertymä jäsentää käsityksiä siitä, mitkä ymmärretään tavanomaisiksi, odotetuiksi ja mahdollisiksi siirtymiksi ja valinnoiksi asumispolulla elämänkulun eri vaiheissa. (Bruner 1991, 18–20; Morson 1994, 19.) Käsitykset tavanomaisesta, soveliaasta ja odotettavissa olevasta määrittävät sitä tapaa, jolla käännekohtissa nähdään mahdolliseksi toimia ja millaisia syy-seuraussuhteita asioiden välille luodaan omassa kertomuksessa.

Osalle kertojista työllistyminen Keski-Suomeen rakentuu tällaisen jälkikäteisen ennakoinnin logiikan mukaiseksi käännekohtaksi. Kun kertojalla on kaikkivoipainen valta valita, mitä kertomukseen sisällytetään, korostuu itse kertomusrakenteeseen sisältyvä taipumus ajan sulkeutuneisuuteen. Tällöin sivujuonteita ja toisin olemisen mahdollisuuksia ei nähdä kertomisen arvoisina, ja esimerkiksi asunnon hankinta voidaan esittää työpaikan saamisen loogisena seurauksena. Näin menneestä luodaan hyvin juonellistettu eheä kertomus. Myös kulttuurisesti

jaetut käsitykset asumispolulla etenemisestä heijastuvat kertomuksissa. Nykyiseen kotiin päätyminen esitetään esimerkiksi yhteisen kodin harjittuna perustamisena tai päätyminen puolison sukutilalle avioitumisen myötä (esim. Lyydia). Muuttaminen rakentuu tällöin perhetilanteen muutoksen kontekstissa odotettavissa olevaksi elämänkulun siirtymäksi.

Kertomusten kertymän avulla voidaan ymmärtää tavanomaista ja odotettavissa olevaa mutta myös sitä, mikä rikkoo mahdollisen sääntöjä vastaan (Herman 2009). Odotettavissa olevien elämänkulun taitekohtien lisäksi myös poikkeuksellinen tapahtuma voidaan rakentaa asumispolun kannalta merkitykselliseksi avainkokemukseksi. Esimerkiksi Nestori kuvaa jättäneensä entisen kotinsa taakseen vaimon sairastuttua. Nuoren Allin muuttosuunnitelmat puolestaan lykkäytyivät äidin yllättävän ja dramaattisen menehtymisen vuoksi.

Alli: En tiää [naurahtaen], mutta kyllä mä ainakin olen ollu, kyllähän mä nuorempana olin semmonen, vähän semmonen äkäpussikin ja, mä aina, totta kai sitä silloin nuorena ihmisenä, sitä miettii sitä elämää, että mihkää sitä sitte lähtee ja missä olis se työpaikka. Mutta se äidin kuolema tuli siinä ihan niin äkkiä että, sen vuoks mä en voinu lähtee moneen vuoteen, koska mä tiesin, että mä en siskooni jätä tähän. En.

Allin kerronnassa ovat vahvasti mukana myös kulttuuriset odotukset soveliaasta valinnasta. Äidin kuoleman aikaan hänen sisarensa oli vielä hyvin nuori, joten vanhemman sisaren oletettiin omaksuvan perheen huoltajan rooli. Toisin valitseminen olisi merkinnyt poikkeamista tavannoaisesti hyväksyttävästä ja edellyttänyt vahvaa perustelemista.

Tiettyyn kotiin päätyminen kuvataan yleensä perustelluksi tietoiseksi ratkaisuksi eli aktiivisen valinnan tulokseksi. Asumisen pysyvyys puolestaan rakentuu pikemminkin eräänlaisena ajautumisena näissä jälkikäteisen ennakoinnin logiikkaa noudattavissa kertomuksissa. Tämä ei kuitenkaan vähennä kodin kokemuksen merkityksellisyyttä. Vuosikymmeniä kestänyttä jatkuvuutta ei kyseenalaisteta ilman erityistä syytä, vaikka asukkaat näyttäisivät vain jatkavan elämäänsä menneen tapahtuman viitoittamalla polulla. Kodin pysyvyys voidaan perustella näissä kertomuksissa tyytyväisyydellä aikanaan tehtyyn valintaan, jonka aika on osoittanut hyväksi. Muutokselle ei tällöin Antin ja Eevan tapaan nähdä tarvetta,

vaan aikanaan valitulla polulla voidaan jatkaa matkaa siltä poikkeamatta.

Haastattelija: [...] Ette oo sitte harkinneetkaan muuttamista tästä?

Antti: Ei enää tässä iässä, oikein oo tarkotus mihinkään lähtee. Ja onko siitä nyt mitään iloa sitten jos muuttaa paikkaa?

Haastattelija: Niin et jos tässä on, kuitenkin hyvin pärjätte niin.

Antti: Kyllä tässä oikein mukavasti on tähän asti pärjätty.

Eeva: Niin niitä vois tulla niitä ongelmia enempi, jos tästä lähtis muuttamaan muualle. Kaikki ois sitte vieraampaa, niin tässä on kaikki jo, on naapurit tutut ja kaikki paikat on että, aika mukavasti sentään.

Kodin jatkuvuuden valitseminen perustuu subjektiivisiin ajan myötä syntyneisiin arvoihin ja näkemyksiin. Mennyt saattaa viitoittaa tulevaa niin vahvasti, että kodin jatkuvuuden turvaamiseksi ollaan valmiita sietämään kompromisseja ja hankaluksiakin. Erityisesti tämä korostuu silloin, kun kotiin liitetään symbolisia merkityksiä. Esimerkiksi Karoliinalle fyysinen koti on merkityksellinen myös vuosikymmenten aikana muotoutuneiden ystävyysseiteiden paikkana. Yhteys naapurinrouviin on erityisen vaalimisen arvoinen, sillä he ovat ainoita jäljellä olevia aikalaisia yhteisille muistoille nuorten perheiden onnesta. Lisäksi vuosikymmenten naapuruksia yhdistää menneen ohella nykyisen elämäntilanteen samankaltaisuus. Karoliina toteaaakin heidän kaikkien olevan *niin semmoisia, että myö on jääty nytte ihan seinien sisälle*. Rappukäytävänäapurit tarjoavat toisilleen arjen tärkeän sosiaalisen ja epävirallisen avun vastavuoroisen verkoston.

Muuttamisen ajatukseen sisältyviä ristiriitaisia tunteita toistettiin monissa kertomuksissa. Useimmiten kertojien kuvaus asumisen jatkuvuudesta rakentuu *niin kauan kuin* -rakenteena, missä muuttoa tai sen ajattelemistakin lykätään mahdollisimman pitkään. Toiset kertojista kuvaavat huomanneensa Nestorin tavoin *askeleen lyhenneen*, mikä on johtanut leikkittelyyn muuttamisen ajatuksella. Erityisesti ikään liittyvä toimintojen hidastuminen ja voimien vähentyminen käsitettiin sellaisiksi muutoksiksi, jotka tekevät valinnat asumisen jatkuvuuden suhteen ajankohtaisiksi. Tavanomaiset *ei vielä, sitten jos, jos tällaisenaikin pysyy* -lausahdukset toistuvuudessaan ja epämääräisyydessään kuvastavat yhtäältä kertomuksiin sisältyvää kokemusta elämän epävarmuudesta mutta toi-

saalta myös toiveikkuutta. Vaikka muutokset tunnustetaan, pitkäaikaiseen kotiin liitetyt vahvat merkitykset kuvastuvat taipumuksessa kieltäytyä ajattelemasta muutoksia vielä konkreettisiin valintoihin pakottavina tekijöinä. Eerikki ja Miinakin olivat käyneet katsellessaan erilaisia kerros- ja rivitaloasuntoja, vaikkei varsinaista päätöstä itse muuttamisesta ja oman talon myymisestä ollut tehty.

Haastattelija: Oikeestaan, jos sitte siihen vielä miettii nyt sitä, että ootte miettinyt sitä muuttamista, niin mikä se on se syy sitten? Ihan konkreettisesti?

Miina: No minun mielestä se syy on kuitenkin ihan siinä, että me ei oo yksinkertaisesti raskittu lähteä tästä. Eikä oo vielä ollu todella ihan pakkokaan.

Eerikki: Kyl kai se siihen mennee, että sitten vasta ku on pakko, niin sitte lähetään.

Miina: Että vielä pikkusen järki juoksee ja jalat kulkee, niin eihän sitte paljon muuta tarviikaan. Ja ruoan, kaikki tämmöset kotiaskareet tekee, niin sillonhan sitä pärjällään. Ei meille ruokia ikinä tuotu tai sillee. Me on enemmän vaan keitelty toisillemme.

Tutussa lähiympäristössä monet kertojat kuvaavat kokevansa arkensa mielekkääksi, hallituksi ja turvallisiksi. Pariskunnista monet kuvasivat Miinan ja Eerikin tavoin sitä, kuinka arjessa selvittiin yhdessä ponnistellen. Karttuvan iän myötä kysymys asumisesta ja sen jatkuvuudesta näyttää kuitenkin ajankohtaistuvan monelle valintatilanteeksi, jota tulkitaan syy-seurauslogiikan mukaisesti. Ikääntyessä tapahtuvat muutokset toimintakyvyissä voivat perhetilanteen muutosten tapaan määrittää asumisen valintojen tekemisen ajankohtaiseksi. Häkellyttävän usein kertojat tunnistavat selkeitä merkkejä, jotka sysäisivät heidät risteykseen valinnan kynnykselle. Esimerkiksi ajokortin menettäminen tulkitaan usein sellaiseksi tekijäksi, joka pakottaisi muuttamaan lähemmäs palveluita. Usein kysymys myös oli siitä, että perhosvaikutuksen tavoin pienempien tekijöiden koettiin kertyvän vyyhdeksi, joka ajankohtaistaisi asumisratkaisun pohtimisen.

Martti: On viihdytty ihan, sillä tavalla, hyvin, että tää nyt on, kuitenkin, no se työmaa kun oli tossa juuri lähellä ja niin päin pois, ja se nyt on tänä

päivänä sitte, ku emännällä on proteesi ja, se on, että, koska tulee sitte semmonen hetki, että, onneks hän on niin noi raput tossa vielä päässy tuon jalansa kanssa, mutta että jos siinä tulis sitten, jotakin ongelmia alkas olla, niin eihän tänne millään pyörätuolisysteemillä eikä..

Haastattelija: Niin, niin, ku ei hissiä oo ja toinen kerroshan tää on.

Martti: Niin, toisessa kerroksessa, ei siitä, että se on silloin, mut että niin kauan kun, ei me nyt olla sitä ajateltu sen paremmin, että se on sitten sen päivän murhe, kun jos tämmönenkin tulis, niin.

Haastattelija: Niin kyllä, mutta vielä ei oo ajankohtasta semmosta ajatella?

Martti: Niin. Ehkä se, siis periaatteessa varmasti olis sillä taval ajankohtainen, ainahan olis asiat parempi hoitaa, silloin kun on vielä hyvä hetki, mutta niin se on se, karsinan teko ennen vasikan tuloo, niin se on vähän sit semmosta. Että sitä eletään sitä elämää ja näin.

Monien muiden kertojien tavoin myös Martti ja Sanelma tunnistavat tarpeen varautua tuleviin muutoksiin vähintäänkin ajatuksen tasolla, vaikka asian aktiivinen pohtiminen ei vielä omalla kohdalla tunnukaan aivan ajankohtaiselta. Toisaalta tulevien muutosten ennakointi ja siirtymät koetaan niin pulmallisiksi aiheiksi, että valintatilannetta lykätään mielellään epämääräiseen tulevaisuuteen. Tilannetta hankaloittaa kuitenkin välttämättömyyden seurausten logiikkaan sisältyvä ajatus siitä, että merkit tulevasta olisivat itse asiassa olleet havaittavissa. Kun nykyisyyden ymmärretään juontuvan menneistä valinnoista, vastuuta valinnoista ja niiden seurauksista voidaan koetun hyvinvoinninkin osalta asettaa yksilön harteille. (Morson 1994, 13–14.)

Ennalta määrätty

Vain harvoin todellisessa elämässä tapaa vahvaa determinismiiä ja fatalismia puhtaassa muodossaan. Taipumus kohtalonuskoon ilmenee tavanomaisesti piilevämmiin, jolloin elämäntarinan päälinjat ymmärretään ikään kuin jo kirjoitetuiksi. Morson kutsuu tämän kaltaista rakennetta ennakoinniksi. Aika on sulkeutunutta ja elämä ymmärretään valmiiksi väistämättömyyksiä paljastumisiksi. Tällöin nykyhetki on vain avoin sivu jo valmiiksi kirjoitetussa romaanissa. (Morson 1994, 7–8, 51.)

Alli: Mä oon vaan ajatellu sen sillä tavalla näin että, meillä jokaisella ihmisellä on kohtalomme. Et se kohtalo johtaa meitä, että silloin ku ihminen syntyy tänne maailmaan, niin se kohtalo, ne pääpiirteet jo silloin määrätään. Ja sitten, ne muut asiat, ne perunan keittämiset ja pyykinpesut ja semmoset, niin ne sitte on sen ihmisen [naurahtaen], taikka mitä hyvänsä, kuka ryyppää ja kuka on ryyppäämättä niin, se on sitä omaa syytä. Mutta ne pääpiirteet niin, ne on ne.

Normatiiviset odotukset eri sukupuolille soveliaista tarinankuluista voivat määrittää käsitystä omasta kohtalonomaisesta elämänkulusta. Eri-tyisesti tämän sukupolven naisten valintoja ovat kehystäneet ajalle tyyppilliset sovinnaiset tavat. (Saarenheimo ym. 2014.) Myös esimerkiksi tulevan puolison tapaaminen voidaan selittää romanttisesti kohtaloksi, jonka viitoittamana elämät kiertyvät yhteen. Lyydian kohtalo kietoutui syntyperäiseen paikkakuntalaiseen, ja ajan myötä tottumukset ja pitkä asumisaika sinetöivät kotiutumisen sukutilalle ja sitä myöten tulevatkin valinnat. Vaikka Lydia oli leskeydyttyään ostanut itselleen kaupunkikaksion, hän toteaa lakonisesti luopuneensa muuttosuunnitelmastaan, koska *kyllä minusta ei oikein, kuitenkaan sinne kaupunkieläjäks ollu.*

Tutuimmillaan ennakointi näyttäytyy esimerkiksi siinä, miten arkielienkäytössä joitain ominaisuuksia, mieltymyksiä tai valintoja selitetään usein synnyinpaikalla. Omaan asuinpaikkaan päätymistä saatetaan selittää juurilla: elämän kohtalona voi olla viettää se synnyinseudulla Karoliinan, Nestorin tai Viljon tavoin. Kokemus tietylle seudulle kuulumisesta saattaa olla niin vahva, ettei onnellisen elämän viettämistä nähdä mahdolliseksi toisaalla. Toisaalta ajatus ei välttämättä liity itse fyysiseen paikkaan vaan siihen liitettyyn elämäntapaan.

Kertomukset sisältävät lukuisia kuvauksia siitä, miten lapsuuden kokemukset vaikuttavat ajatuksiin kotiutumisen mahdollisuuksista. Jo kaukaa lapsuudesta juontuvat tavat, omat tottumukset ja elämäntapa voivat saada jalansijaa perusteltaessa nykyisiä toiveita, sillä ne luovat elämään jatkuvuuden kokemusta (vrt. Silvasti 2001; Ådahl 2007; Vuorinen 2009). Tässä aineistossa muutaman miehen tarinoista nousee kiinnostavasti esille se, miten he rakentavat asumisen jatkumoa maiseman kautta. Nestorin kuvauksen tavoin tuttu maisemakokemus voidaan samaistaa kodin tuntuun.

Nestori: Joo. Tosiaan sit, mitä tuli, aina täällä ilta-auringon puolella nuoruudessa asuttiin, että se..

Haastattelija: Se tuntuu kotosalle?

Nestori: Joo, kyl se täälläkin monta kertaa.. Jotenki semmosen ikävänki lykkää toi. Ja se ol sitte, ku siitä [Pyhäniemestäkin] muutettiin pois, niin, siihen meni vuosien mittaan, se oli melkein joka yö unissa, sieltä.

Tutut maisemakokemukset voivat johdattaa kertojan Martin ja Nestorin tavoin liittämään kotiutumisen tunteen esimerkiksi veden läheisyyteen, minkä vuoksi nykyinen koti on voinut valikoitua järven läheiselle asuinalueelle. Tämänkaltainen ajattelutapa voi vahvistaa kertojan toivetta nykyisen kodin pysyvyydestä; erilaiseen lähiympäristöön tai asumismuotoon kotiutumista ei koeta mahdolliseksi. Lisäksi kodin jättämisen ajatus voi sisältää syvempiä tiedostamattomia symbolisia merkityksiä elämänpolun lopun lähestymisestä, minkä vuoksi jatkuvuutta vaalitaan.

Aineiston valossa näyttääkin siltä, että vaikka muuttokielteisyyttä usein perustellaan objektiivisilla kriteereillä, esimerkiksi keskusta-asuntojen kalleudella, pienuudella tai muutoin soveltumattomuudella, kysymys palautuu pitkäaikaiseen kotiin liitettyihin merkityksiin. Tällöin jatkuvuus kiinnittyy tiettyihin tapoihin, totuttuihin tiloihin ja esineistöön, joiden siirtäminen uuteen asuinpaikkaan – ja siten kotiutuminen sinne – saatetaan kokea mahdottomaksi (Young 1997; Johansson & Saarikangas 2009; Peace, Holland & Kellaheer 2011; Tyvimaa & Kemp 2011). Usko kohtalomaiseen jatkuvuuteen voi johdattaa sopeutumaan tapahtuneisiin muutoksiin. Ikääntymismuutokset voidaan tulkita väistämättöminä elämän hidastumisina, joiden kanssa on vain opittava tulemaan toimeen. Esimerkiksi Loviisa kertoo elämänpiirinsä kaventumisesta, mutta toteaa, että *se menee ihan, se aika kuluu siinä, että ku se on niin paljon hitaampata sitten ja se hommakin, niin päivä on aina saman mittanen*. Myös Sointu toistaa tätä toteamalla lakonisesti että, *kun oppii vaan olemaan, paikoillaan, niin ihan hyvä talo asua*.

Asumisen jatkuvuus voi kuitenkin rakentua myös vaihtoehtoisuudeksi. Vaikka monet kertojista toivovat voivansa jatkaa nykyisessä asunnossaan jopa elämänsä loppuun asti, kertomuksissa kulkee rinnalla varjona käsitys ikääntymisestä väistämättöminä, joskin ajoitukseltaan

ennakoimattomina toimintakyvyn menetyksinä, jotka lopulta pakottavat tekemään muutoksia asumisjärjestelyissä ja omissa tavoissa. Raihnaistumisen ja toimintakyvyn muutosten näkeminen kohtalonomaisina merkkeinä väijäämättömästi rakentavat tulevan asumispolun väistämättömyyksiä, joihin tulee alistua. Tällöin aidolle valinnalle ei jää sijaa.

Haastattelija: Entä sitten jos vielä ajatellaan tulevaisuutta sillä tavalla, että jos se avuntarve lisääntyy entisestään. Että mitäs sitte?

Hertta: Myrkkyä [naurahtaa]. Pääsee hautuumaalle. Ei... Se on vaan koitettava, no myö täytetään parin vuoden päästä kumpikin jo 80, niin eihän tässä enää montaa vuotta oo aikaa, ja tämmöstä menoo jatkuu, niin aina vaan lyhenee, lyhenee, mutta... En usko, että esimerkiksi meille kummallekaan on mitään mahdollisuutta päästä johonki noihin palvelutaloihin, en usko.

Haastattelija: Mistä se sitte ehkä saattas johtua?

Hertta: Tänne jätetään vaan ihan kylmästi. Keneltä mä pyydän apua, en keneltäkään.

Vaikka useimmat aineiston kertojista luottavat melko vahvasti asioiden järjestymiseen, kokemukset yksinäisyydestä, turvattomuudesta, julkisten palvelujen riittämättömyydestä tai palveluasumisen saavuttamattomuudesta näkyvät tässäkin aineistossa (vrt. Vaarama, Moisio & Karvonen 2010; Haapola, Karisto & Fogelholm 2013). Elämässä tapahtuvat muutokset, hidastumiset ja toimintakyvyn menetykset voidaan pienemmissäkin muodoissaan tulkita ennusmerkeiksi, jotka viitoittavat polkua kohti väijäämätöntä loppua. Vahvassa kohtalonuskossa valinnasta tulee puhtaasti illusorinen. Joskus ennusmerkit voidaan esittää varoituksena ja siten pyrkiä oikeuttamaan usko yksilön vastuuseen valintojen suhteen. Tällainen ajatus on kuitenkin paradoksaalinen, sillä merkki ennakoi tiettyä jo olemassa olevaa tulemaa. Olennaista on nimenomaan tuohon ennalta määrättyyn lopputulemaan päätyminen – joka tapauksessa, yksilön valinnoista riippumatta. (Morson 1994, 64–70.)

Mahdollisuuksien maailma

Tietyn hetken ymmärtämiseksi ei riitä, että ymmärtää vain sen, mitä tapahtuu, vaan myös sen, mitä muuta voisi tapahtua (Morson 1998, 602). Determinististen käsitysten mukaan tapahtumat jakautuvat yhtäältä toteutuneisiin eli mahdollisiin ja toisaalta mahdottomiin vaihtoehtoihin. Rinnakointi tuo näiden oheen uuden mahdollisten todellisuuksien joukon, joka olisi aivan yhtä hyvin voinut toteutua, vaikkei näin tapahtunutkaan. Näin sekä nykyisyydelle, tulevalle että menneellekin on olemassa mahdollisia, tosin toteutumattomia rinnakkaisia vaihtoehtoja. (Morson 1994, 6–7.)

Rinnakointiin sisältyvää vaihtoehtojen moninaisuutta voi lähestyä myös mahdollisten eli hypoteettisten kertomusten käsitteellä (*hypothetical narratives*; Riessman 1990). Ne kertovat siitä, mitä olisi voinut tapahtua, vaikka niin ei tapahtunutkaan. Allin kertomus on hyvä esimerkki tällaisen mahdollisen kertomisesta. Vaikka hän kuvaakin elämänsä pääpiirteet annettuina ja tulkitsee nuoruuden muuttosuunnitelmien lykkäytymisen äidin kuoleman välttämättömänä seurauksena, hän tunnistaa kuitenkin toisin toimimisen mahdollisuuksia. Vaikka hän on päätenyt asumaan koko ikänsä samassa paikassa, hän kertoo myöhemmälle asumispolulleen lukuisia risteyskohtia, joissa olisi sinänsä voinut valita toisinkin – jäämisen sijaan hän olisi voinut valita lähtemisen. Asumisen jatkuvuus on lopultakin vain jotain, jonka suhteen sattui käymään näin. Toteutumattomia tarinankulkuja Alli ei kuitenkaan jää harmittelemaan vaan kuvaa tyytyväisyyttään elettyyn pitkään elämään.

Alli: [...] Mutta kyllä meillä ihan hyvin isän kanssa meni, oikein näin jälestäpäin ku aattelee. Että mä en tiää ollenkaan minkälaista meidän elämä olis ollu, jos äiti olis saanu elää pitempään. Että minäki olisin tullu aikuiseks ihmiseks, tai ehkä mulla olis ollu vaikka perhettä tai jotain, mutta me ei keritty sitä elämään kun minä olin alle kaksikymppinen kun äiti kuoli.

Mahdollisen kertomukset keskittyvät nimenomaan toisten tarinoiden ilmaantumiseen toteutuneen rinnalle. Ne voivat kertoa esimerkiksi siitä, mitä ei tapahtunutkaan, mutta mitä olisi odotusten mukaan voinut tapahtua. Näin ollen ne myös avaavat näkökulmaa kulttuurisesti

jaettuihin käsityksiin siitä, mikä ymmärretään odotettavissa olevaksi, toivottavaksi tai hyväksyttäväksi. (Riessman 1990, 76, 84; Morson 1994; Hyvärinen 2010, 96–98.) Ne ovat luontevimmin läsnä puhuttaessa tulevasta, mutta myös menneellä asumispolulla saatetaan tunnistaa samanaikainen mahdollisuus jotenkin toisin olemiseen. Usein työllistyminen toiselle paikkakunnalle häilyy tällaisena rinnakkaisena mahdollisuutena nykyisyyden rinnalla, vaikka kotipaikka sinänsä saattaisikin määrittäytyä nimenomaisesti työpaikan seurauksena. Esimerkiksi Sointu oli nuoruudessaan kierrellyt muuallakin, mutta muutti sitten työllistyttyään Keski-Suomeen työsuhdeasuntoon, josta jatkoi asumispolkuaan puolisoon rakentamaan omistusasuntoon perheen kasvettua.

Sointu: [...] et mähän oon tavallaan muuttanu tänne työpaikan takia. Niin mulla on ollu enempi toi Pohjois-Karjala ja isoäidin puolta Savo, ja ensimmäinen työpaikka Kainuussa ja, isän sukujuuret [Savossa] että, jotenkin vaikka mä nyt oon eläkkeelle jäätyäni jääny tänne, sattunu jäämään tänne tähän taloon, minkä miesvainajani tosiaan meille rakensi niin, en mä silti vielä tunne tätä jotenki kotiseudukseni.

Olennaista on toteutuneen ymmärtäminen vain yhtenä mahdollisuutena, joka sattui tapahtumaan: se ei ehkä välttämättä ole kokonaan sattumanvarainen, mutta sen ilmaantumisesta ei ollut takeita eikä mikään ennakoanut sen tuleamista. Se ei myöskään ole välttämättä pysyvä, muuttumaton asiantila. Näin ollen välttämätön ja väistämätön itsessään paljastuvat harhakuvitelmiä; Sointukin olisi itse asiassa voinut päätyä asumaan aivan toisaalle elämään erinäköistä elämää. (Morson 1994, 117–118.) Itse asiassa toteutuneet mahdollisuudet eivät välttämättä ole olleet edes sopivimpia tai todennäköisimpiä, eivätkä tulevat tapahtumakaan välttämättä järkeistä kaikkia menneen tapahtumia (Morson 1994, 38–39).

Rinnakointi näyttää myös erilaisen tavan asumisen jatkuvuuden toteutumiseen. Tavanomaisesti jatkuvuus ja pysyvyys liitetään fyysiseen kotiin, mutta niiden voidaan tulkita toteutuvan myös toisenlaisten valintojen ja tarinankulkujen tuloksena. Vaikka monelle iäkkäälle nykyinen koti näyttyy merkityksellisenä ja muuttamista mieluisampana vaihtoehdona, tiettyä fyysistä kotia ei kerrota korvaamattomaksi tilanteessa,

jossa omillaan toimeen tulemista ei koeta mahdolliseksi (vrt. Vuorinen 2009; Karisto & Haapola 2013, 29–31). Joskus toisenlainen koti näyttäytyy pikemminkin hyvän elämän mahdollistajana. Tällöin muuttaminen ei rakennu elämän käännekohtaksi vaan nimenomaan tarpeellisena siirtymänä oman elämäntavan jatkuvuuden kannalta. Mihinkin tahansa ei kuitenkaan olla valmiita – jos rakkaasta kodista on luovuttava, jotakin on myös saatava vaihtokaupassa tilalle. Esimerkiksi Karoliinalle muutto lapsuuden maisemiin palvelutaloon on vielä toteutumaton, mutta sinänsä mahdollinen tulevaisuus, joka osaltaan näyttäytyy jatkuvuutena.

Karoliina: En tiää, kyllä mä oon ihan tyytyväinen tähän ympäristöön ku tässä on näin kauan ollu. Ja kun mulla ei nyt oo minkäänlaisia hankaluuksia, että mä pystyn vuokran vielä maksamaan ja, mulle on sanottu että, ei se, vaikka mä oon yksin niin ei mun tästä tarvi lähteä mihinkään niin kauan kun mä olen. Kyllä mä oon ihan tyytyväinen tähän niin kauan kun, jaksan sit, se on sitte taas eri asia, että jos mennee semmoseks että, ei pysty niin, ehkä mä sitten voisin anoa sinne [palvelukeskukseen] ku se on mun lapsuuden paikkaa ihan siinä. Yks talo on välissä siinä, niin siinä on ollu mun lapsuudenkoti siinä.

Kodin, tuttujen rutiinien ja itsenäisyyden säilyttäminen voidaan tulkita heijastukseksi toiveesta oman terveyden ja toimintakyvyn säilymisestä. Esimerkiksi Eerikille ja Miinalle koti merkitsee itsenäisyyden tyysijaa: he eivät luopuisi fyysisestä kodistaan mielellään mutta oma-toimisuudesta ja omista rutiineistaan vielä vastahakoisemmin. Muuttaminen rakentuu mieluisammaksi vaihtoehdoksi tilanteessa, jossa omaehtoinen asuminen nykyisessä kodissa ilman ulkopuolista apua ei ole mahdollista. Tämän vuoksi he ovat valmiita harkitsemaan muuttoa pienempään, helpommin hoidettavaan asuntoon lähemmäs palveluita. Osalle kertojista ajatus ikäperustaisesta palvelutalosta voi sinänsä kuulostaa harkinnan arvoiselta ja hyvältä ratkaisulta, mutta omalla kohdalla tällaisen valinnan tekeminen voi olla lopultakin vaikeaa itse fyysisen kotiin liitettyjen vahvojen tunteiden ja muistojen vuoksi.

Karoliina: Niin, kun se [tytär] kauheesti, toissapäivänä soitti ja sanoi että, ”eikö sun äiti nyt olis hyvä ruveta sinne [palvelukeskukseen] ruveta laittaa

niitä papereita vetämään?” niin, mua itketti, mä sanoin, että ”mä en halua vielä lähteä mihkään”.

Valintatilanteeseen kietoutuu käytännössä moninaisten tekijöiden vyyhti, joka rajaa mahdolliseksi koettuja tapahtumakulkuja. Raakelin ja Sakarin kertomus valottaa asumisjärjestelyihin liittyvän päätöksenteon koettua epävarmuutta. Nykyisellään he ovat hyvin kiintyneitä kotiinsa, mutta Raakelin terveysongelmat hankaloittavat omatoimista selviytymistä. Toisaalta terveydentila saattaa kohentuakin, mutta he ovat jo alkaneet pohtia nykyasumismuodon jatkuvuuden järkevyyttä. Toisaalta kysymys tulevasta asuinpaikastakin on avoin: itseä ei osata vielä täysin paikantaa ikäperustaiseen asumiseen, mutta useampien muuttojen kettjuttaminenkaan iäkkäänä ei houkuta. Oman lisäkäänteensä tilanteeseen tuovat monimutkaiset sukupolvien väliset suhteet: jo eläkeikäiset lapset eivät lupaudu tulevaisuudessa auttamaan käytännön askareissa, mutta uuden asunnon rahoituskin herättää keskusteluja, etenkin kun nykyisen kodin mahdollinen siirtäminen pojantyttäreille täyteen markkinahintaan ei tunnu sovelialta ratkaisulta.

Haastattelija: Elikkä teillä on nyt sitten suunnitelmia, kun on kerran arviotsija käyny että...?

Raakel: No [naurahtaa], myö tännään muutetaan ja huomenna myö ei ennää muuteta, että se on tämmöstä soutamista ja huopaamista. [...] asunnon suhteen, sitä ei koskaan tiiä koska se on, että se on pakko lähteä, mutta, tänään oltiin justinsa siellä [raviradalla] niin siellä oli poika sitten, [Matti]-poika, joka sano et ”sen ku lähete, nyt viel ku jaksatte”. Niin nyt se sit sano että, ”taitaa olla viisainta, että ootte siinä nyt niin kauan ku jaksatte”. Mä meinasin sanoa, että ”niinhän sie sanot ku [Mikkokin]” mutta, en viittäiny, ne on kumpikin niin eri mieltä siitä. Mutta, et mennään sitte palvelutaloon, siihenhän me, sitä mie oon koko ajan sanonu et ”ollaan täs niin kauan ku jaksetaaan, mennään sit palvelutaloon, sit ei tarvi tehä mittään”. Mitä?

Sakari: Kukahän tästä ensimmäisenä oli pois lähössä? En...

Raakel: No mie olen ollu mut kun mie oon tullu siihen tulokseen ku ollaan käyty kattomas, ku ei siit mittään tuu.

Sakari: Niin mä oon sanonu, että ”minähän en kolhoosiin lähe”.

Raakel: Niinhän sie oot sanonu mutta...

Sakari: En ihan hevellä, pakko...

Raakel: Mutta mie olen sanonu, et "jos kerta ei täst lähetä, niin lähetään sit niin, että mennään sinne". Samalla lailla sie oot käyny kattomas ku minäkin, joka päivähän sie kattelet niitä...

Kun elämän ja ajan kokemukset jäävät avoimiksi, mitä tahansa saattaa tapahtua. Tämä voi osaltaan aiheuttaa myös ahdistusta, kun kaikki koetaan epävarmana. Tällaisessa tilanteessa toiset pidättäytyvät tekemästä mitään, kun toiset taas yrittävät ottaa tilanteen haltuunsa. Esimerkiksi Loviisa kokee velvollisuudekseen pyrkiä parhaalla mahdollisella tavalla varautumaan näihin mahdollisiin, mutta ainakin vielä toteutumattomiin tapahtumakulkuihin, jotta hän voisi turvata itselleen edellytykset viettää hyväksi kokemaansa elämää.

Haastattelija: Viittasitte tossa muuttamiseen, niin ootteko harkinnu muuttamista?

Loviisa: No kyllä minä näillä avuilla oon pärjännä niin, että en yhtään enempäätä tartte, mutta eteenpäin ei kyllä tiä, että miten käy sitten, että sillä sitä on vähän varauduttava kaikkeen, että asuntoon ja kaikkeen tuommoseen niin, että ei tuu sitte mitään yllätystä, niin ku monelle on tullut, sitten ei tiä, mihkä päin säntää.

Näiden kertomusten valossa jatkuvuus tai pitkäaikaisesta kodista luopuminen näyttäytyvät aikaa vievinä monimutkaisina prosesseina, joissa epätietoisuus ja epävarmuus tulevista muutoksista tuovat mahdollisen maailman varjot näkyville. Osalle kertojista kokemusmaailma on avoin, täynnä mahdollisuuksia ja valinnan paikkoja. On silti huomionarvoista, että aidon valinnan kokemukselle ei välttämättä jää paljoa tilaa tilanteessa, jossa henkilökohtaiseen päätökseen kietoutuvat läheisten mielipiteet, kodin ja sen jättämiseen liittyvät kulttuuriset merkityksennannot sekä myös epävarmuus liittyen ikäperustaisen asumisen moninasiin muotoihin, palveluasumisen jonotuskäytäntöihin, sosiaali- ja terveystoimen portinvartijuuteen, kustannuksiin ja tuen kohdentumiseen yhä tiukemmin vain eniten apua tarvitseville. (Clapham 2005; Sosiaalihuollon... 2012; Ikääntyneiden... 2013; Laatusuositus... 2013.) Toisaalta hyvän asumisen suhteen voi Lydyian tavoin vain todeta, että *eihän sitä*

koskaan tiiä, jos käy petipotilaaks niin sitte on ihan, tuntus että on sama missä päin sitä on. Missä vaan hoidon saa. Oman valinnan tekemistä tietyn pitkäaikaisen kodin jatkuvuudesta ei välttämättä tarvitsekaan korostaa hyvinvoinnin ehtona, kunhan lopputulemana on subjektiivisesti hyväksi ja arvokkaaksi koettu elämä.

Lopuksi: aidon valinnan mahdollisuus asumispolulla?

Tässä luvussa on tarkasteltu iäkkäiden kertojien kokemuksia omaan asumispolkuunsa liitetystä valinnan ja siirtymien mahdollisuuksista. Julkisessa keskustelussa korostetaan yhä painokkaammin yhtäältä iäkkään omaa kotia hyvinvoinnin edellytyksenä, mutta toisaalta myös omaa vastuuta asumisen ja hoivan siirtymiin varautumisessa. Moderni maailma korostaa valintojen mahdollisuuden tärkeyttä, mutta käytännössä yksilöiden mahdollisuudet niiden tekemiseen ovat rajattuja. Objektivistien reunaehtojen lisäksi myös kulttuurisesti jaetut käsitykset siitä, mikä ymmärretään tavanomaiseksi, odotetuksi ja hyväksytyksi, rajaavat sitä, mikä ja millä perusteilla rakentuu omassa elämänsä jaksossa välttämättömäksi, väistämättömäksi tai mahdolliseksi.

Morsonin (1994; 1998) ennakkoinnin, jälkikäteen ennakkoinnin ja rinnakkoinnin käsitteiden kautta on tässä luvussa hahmotettu sitä tapaa, jolla kertojat tulkitsevat omaa asumispolkuaan ja siihen liittyviä siirtymiä ja valinnan mahdollisuuksia. Pääsääntöisesti kertojat kuvasivat olevansa tyytyväisiä omaan asumisvalintaansa. Nykyiseen kotiin päättämisestä kerrottiin useimmiten ennakkoinnin ja jälkikäteen ennakkoinnin logiikan mukaisesti, kuitenkin välillä rinnakkaisia toteutumattomia mahdollisuuksia tunnistaen. Tulevaisuudessa elämän olisi suotu jatkuvan monin tavoin entisen kaltaisena, vaikka useimmiten rinnalla olikin näkyvissä mahdollisiksi koettuja risteyskohtia ja vaihtoehtoisia polkuja.

Toivetta asumisen jatkuvuudesta nykyisessä kodissa voi pitää aineistolle leimallisena piirteenä. Toisille kysymys on tietoisesta harkitusta valinnasta, kun taas osalle asumisen jatkuvuus rakentuu erilaisten tapahtumakulkujen lopputulemaksi tai vaihtoehdottomuudeksi. Kodin jatkuvuuden ideaan sisältyy monia symbolisia merkityksiä ja vahvoja tunteita. Vaikka nykyisen kodin pysyvyyttä ei välttämättä koettu mah-

dolliseksi, ääneen lausumattomanakin jo tämän toiveen pelkkä olemassaolo liitti asumisen siirtymien ja valintojen kerrontaan luopumisen ja menetysten merkityksiä. Toisille tulevaisuuden elämänkulku hahmotui selkeämmin kohtalona tai syy-seuraussuhteina, toisille maailma oli avoimempi ja epävarmempi. Käytännössä kuitenkin asumisjärjestelyihin liittyvien valintojen tekeminen kuvattiin pulmalliseksi ja aikaa vieväksi prosessiksi. Erityisen haasteelliseksi se koettiin silloin, kun muutoksia ennakoitiin, mutta nuo tulevat mahdolliset muutokset jäivät vielä epämääräisiksi niin laadultaan, määrältään kuin ajoitukseltaankin.

On ilmeistä, että kertojat sisällyttivät monia tärkeitä merkityksiä omaan pitkäaikaiseen kotiinsa. Näistä ei oltu valmiita luopumaan kevein perustein, ja monelle muuttamista mieluisampana ja todennäköisempänä vaihtoehtona näyttäytyi tarkemmin määrittelemättömän lisäavun hankkiminen tulevaisuudessa. Näin aineiston kertomukset vahvistavat osaltaan käsitystä iäkkään pitkäaikaisen kodin jatkuvuuden tärkeydestä hyvinvoinnin kannalta. Kotia ei tulisi kuitenkaan yksiselitteisesti samastaa tiettyyn fyysiseen pitkäaikaiseen asuntoon. Asumispolun käsite muistuttaa nimenomaan siitä, että kotiin ja asumiseen liitetyt merkitykset rakentuvat subjektiivisesti elämänkulussa erilaisten tapahtumaketjujen myötä. Tällöin kodin merkitys voi laajentua fyysistä asumusta suuremmaksi, jolloin sen jatkuvuuskin voi toteutua toisin. Näin kysymys palautuu lopulta yksilön mahdollisuuteen tehdä omaa elämäänsä koskevia valintoja, jotka perustuvat henkilökohtaisesti koettuihin arvoihin, toiveisiin ja tarpeisiin.

Jos elämä käsitetään valmiiksi ja tapahtumien prosessi vain ikuisuudesta annetun suunnitelman automaattiseksi paljastumiseksi, aika ja sen myötä valinnan mahdollisuudet sulkeutuvat. Jos tulevaisuus on jo annettu, nykyisyyden valinnat eivät muovaa mitään ja kysymys on lopultakin vain väistämättömän tapahtumisesta. Aidosta valinnasta ei voida puhua myöskään silloin, jos ihmisten nähdään käyttäytyvän vain tiettyjen mallien tai lakien mukaisesti. Toteutuneen, mahdollisen ja mahdottoman kategorioiden kautta tulee ymmärrettäväksi, että aito valinta on läsnä vasta silloin, kun mikään ei ole määrättyä. Jotta valinnalla ja nykyisyydellä olisi todellista merkitystä, elämä on voitava kuvitella tapahtumien prosessiksi, joka voi johtaa moniin mahdollisiin tuleviin. Valinta edellyttää vaihtoehtoja – että jotain voi tapahtua tai olla tapahtumatta. (Morson 1994, 21–22.)

Avoimessa mahdollisuuksien maailmassa jokainen valinta johtaa aina uuteen joukkoon mahdollisia valintoja; osa näistä ei koskaan toteudu, osa ei koskaan johda oikeastaan mihinkään, kun taas osa pitää sisällään pitkäkestoisia ennalta arvaamattomia vaikutuksia. Vasta tämän rinnakkaisten, mahdollisten maailmojen olemassaolon kokemuksen kautta tulee ymmärrettäväksi, että subjektiivisesti hyväksi ja arvokkaaksi koettuun elämän- ja asumispolkuun voi päätyä montaa eri reittiä. Asumiseen liittyvien mahdollisuuksien, välttämättömyyksien ja väistämättömyyksien kokemusten ymmärtämisen kannalta on tärkeää, että ei pysähdytä yksioikoisesti kodin säilyttämisen ja luopumisen dikotomiaan. Olennaisempaa on tarkastella nimenomaan niitä ulottuvuuksia, joista kodin ja sen asukkaan välinen hyväksi koettu suhde koostuu – sitä, mikä nähdään jatkuvuuden ja hyvinvoinnin kannalta merkitykselliseksi, säilyttämisen arvoiseksi tai mahdolliseksi toteutua toisin.

LÄHTEET

- Andersson Sirpa (2012) Ageing in place – Ikäihmisten asumisen ongelmat ja sosiaaliset suhteet. *Gerontologia* 26 (1), 2–13.
- Asunnot ja asuinolot [SVT, verkkajulkaisu]. Tilastokeskus [viitattu: 13.6.2013].
- Bruner, Jerome (1990) *Acts of Meaning*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bruner Jerome (1991) The Narrative Construction of Reality. *Critical Inquiry*, 18 (1), 1–21.
- Blomgren Jenni, Martikainen Pekka, Martelin Tuija & Koskinen Seppo (2006) Ikääntyneiden saama epävirallinen ja virallinen apu Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 71 (2), 167–178.
- Clapham David (2005) *The Meaning of Housing. A pathways approach*. Bristol: Policy Press.
- Golant Stephen M. (2015) *Aging in the Right Place*. Baltimore: Health Professions Press.
- Herman David (2009) *Basic Elements of Narrative*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Haavio-Mannila Elina, Majamaa Karoliina, Tanskanen Antti, Hämäläinen Hans, Karisto Antti, Rotkirch Anna & Roos JP (2009) Sukupolvien ketju. Suuret ikäluokat ja sukupolvien välinen vuorovaikutus Suomessa. *Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia* 107. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Hyvärinen Matti (2010) Haastattelukertomuksen analyysi. Teoksessa Ruusu vuori Johanna, Nikander Pirjo & Hyvärinen Matti (toim.) (2010): *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 90–118.
- Ikääntyneiden asumisen kehittämisohjelma vuosille 2013–2017 (2013). Ympäristöministeriö.
- Johansson Hanna & Saarikangas Kirsi (toim.) (2009) *Homes in Transformation. Dwelling, Moving, Belonging*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Juhila Kirsi, Jolanki Outi & Vilkkö Anni (2016) Siirtymät ja valinnat vanhojen ihmisten ja asunnottomien asumispoluilla. Teoksessa Kirsi Juhila & Teppo Kröger (toim.) *Siirtymät ja valinnat asumispoluilla*. Jyväskylä: SoPhi, 11–39.
- Karisto Antti & Haapola Ilkka (2013) Elinympäristö. Teoksessa Ilkka Haapola, Antti Karisto & Mikael Fogelholm (toim.) *Vanhuusikä muutoksessa. Ikihyvä Päijät-Häme -tutkimuksen tuloksia 2002-2012. Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveysyhtymän julkaisuja* 72. Lahti: Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveysyhtymä, 27–39.
- Koskinen Seppo & Martelin Tuija (2013) Suomalaisten terveys, toimintakyky ja terveyserot. Teoksessa Marita Sihto, Hannele Palosuo, Päivi Topo, Lauri Vuorenkoski & Kimmo Leppo (toim.) *Terveyspolitiikan perusta ja käytännöt. Teema* 17. Tampere: Terveystieteiden tutkimuskeskus, 56–67.
- Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi (2013). Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 11/2013. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Mallett Shelley (2004) Understanding home: a critical review of the literature. *The Sociological Review*, 52 (1), 62–89.
- Morson Gary Saul (1994) *Narrative and Freedom. The Shadows of Time*. New Haven & London: Yale University Press.

- Morson Gary Saul (1998a) Sideshadowing and Tempics. *New Literary History* 29 (4), 599–624.
- Peace Sheila, Holland Caroline and Kellaher Leonie (2011) 'Option recognition' in later life: variations in ageing in place. *Ageing & Society*, 31 (5), 734–757.
- Poutanen Veli-Matti, Laurinkari Juhani & Hynynen Raija (2008) Ikääntyneiden asumisratkaisut vuoden 2004 Asumis- ja varallisuustutkimuksen valossa. *Suomen Ympäristö* 20/2008. Helsinki: Suomen ympäristöministeriö.
- Raitakari Suvi & Juhila Kirsi (2016) Asumispolkujen tutkimisen lähtökohdat ja menetelmät. Teoksessa Kirsi Juhila & Teppo Kröger (toim.) *Siirtymät ja valinnat asumispoluilla*. Jyväskylä: SoPhi, 40–59.
- Riessman Catherine Kohler (1990) *Divorce Talk. Women and Men Make Sense of Personal Relationships*. New Brunswick and London: Rutgers University Press.
- Riessman Catherine Kohler (2008) *Narrative Methods for the Human Sciences*. Los Angeles, London, New Delhi and Singapore: Sage.
- Saarenheimo Marja, Pietilä Minna, Maununaho Sonja, Tiihonen Arto & Pohjolainen Pertti (2014) *Ikäpolvien taju. Elämäntapaa ja ikäpolvet*
- Silvasti Tiina (2001) *Talonpojan elämä. Tutkimus elämäntapaa jäsentävistä kulttuurisista malleista*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 821. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Sosiaalihuollon laitos- ja asumispalvelut 2011 (2012). *Tilastoraportti 25/2012 (SVT)*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Strandell Anna (2011) *Asukasbarometri 2010 – Asukaskysely suomalaisista asuinympäristöistä*. *Suomen ympäristö* 31/2011. Helsinki: Suomen ympäristökeskus.
- Szebehely Martha (ed.) (2005) *Äldreomsorgsforskning i Norden. En kunskapsöversikt. TemaNord 2005:508* Köpenhamn: Nordiska ministerrådet.
- Tyvimaa Tanja & Kemp Candace L. (2011) Finnish Seniors' Move to a Senior House: Examining the Push and Pull Factors. *Journal of Housing For the Elderly*, 25 (1), 50–71.
- Vaarama Marja, Moisio Pasi & Karvonen Sakari (toim.) (2010a): *Suomalaisten hyvinvointi 2010*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Vilkko Anni, Muuri Anu & Finne-Soveri Harriet (2010) *Läheisapu iäkkään ihmisen arjessa*. Teoksessa Marja Vaarama, Pasi Moisio & Sakari Karvonen (toim.) *Suomalaisten hyvinvointi 2010*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 60–77.
- Vilkko Anni, Suikkanen Asko & Järvinen-Tassopoulos Johanna (toim.) (2010) *Kotia paikantamassa*. Rovaniemi: Lapin Yliopistokustannus.
- Vuorinen Leena (2009) *Ikääntyminen maalaiskylässä*. *Verson julkaisuja* 3/2009. Lahti: Päijät-Hämeen ja Itä-Uudenmaan sosiaalialan osaamiskeskus Verso.
- Young Iris Marion (1997) *Intersecting Voices. Dilemmas of Gender, Political Philosophy, and Policy*. Princeton: Princeton University Press.
- Ådahl Susanne (2007) *Good lives, hidden miseries. An Ethnography of Uncertainty in a Finnish Village*. Department of Sociology, Research Reports no. 250. Helsinki: Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia.



II

NOT AGEING IN PLACE. NEGOTIATING MEANINGS OF RESIDENCY IN AGE-RELATED HOUSING

by

Vasara, Paula, 2015

Journal of Aging Studies vol 35, 55–64

Reproduced with kind permission by Elsevier.



Contents lists available at ScienceDirect

Journal of Aging Studies

journal homepage: www.elsevier.com/locate/jaging



Not ageing in place: Negotiating meanings of residency in age-related housing



Paula Vasara^{*,1}

University of Jyväskylä, Department of Social Sciences and Philosophy, P.O. Box 35, FI-40014, University of Jyväskylä, Finland

ARTICLE INFO

Article history:

Received 13 April 2015

Received in revised form 1 July 2015

Accepted 14 July 2015

Available online 24 August 2015

Keywords:

Ageing in place

Age-related housing

Narrative analysis

ABSTRACT

Purpose: This article explores the experience of residing in age-related housing. The focus is on the negotiations around the multiple meanings assigned to place of residency among older people – in a situation where the official policy objectives of growing old in one's own home are not achieved.

Design and methods: Narrative analysis is employed to study the experiences of older people aged 75 or older living in special types of housing due to actual or anticipated difficulties associated with age. The interviews are part of a larger body of data gathered in *MOVAGE Moving in Old Age: Transitions in Housing and Care* research project.

Findings: The storyworld was structured by the romantic canonical narrative associated with the policy of 'ageing in place'; growing old at home is idealised and moving is constructed as a disruption. This breach was resolved through explaining deviance from canonical expectations by causes constructed as legitimate, through encountering trouble by constructing oneself as a non-typical resident, and through creating counter stories of natural transitions and choices. As a result, despite the commonly negative meanings associated with the residency in age-related housing, positive storylines respecting values embedded in the canonical narratives of home and endurance were achieved.

Implications: A living environment that is experienced as suitable, and that has adequate formal help available, supports and enables wellbeing and independence. This is true within age-related housing as well as in other forms. Thus, even though the important meaning of a long-term home should continue to be acknowledged, various other kinds of forms of housing should be made available in order to enhance older people's sense of security and feeling that they are autonomous, independent agents in their everyday life in accordance with their subjective life experiences.

© 2015 Elsevier Inc. All rights reserved.

Introduction

The housing and care policies of many countries openly promote the idea of home as the best place to grow old, and moving to special housing as a life transition that should be postponed or avoided by any means possible. In Finland, the

official emphasis of the policy of 'ageing in place' is interpreted as an aged person's right to continue living in the current physical home, and to receive adequate care services there, for as long as possible. Supporting older people to continue independent living in regular housing has been prevalent in government policies since the 1990s, but it has been given greater emphasis in recent years. It is promoted as a principle honouring older people's wishes, and in accordance with shared cultural values related to home and ageing as well. In addition, it has also been presented as a necessary way of restraining the increase of expenses in a financing crisis of

^{*} Tel.: +358 40 8054193.

E-mail address: paula.vasara@jyu.fi.

¹ For technical/conversional reasons letter ä is replaced with letter a.

publicly funded care services related to the rising dependency ratio. (Housing development programme for older population for 2013–2017, 2013; Institutional care and housing services in social care 2011, 2012; Quality recommendation to guarantee a good quality of life and improved services for older persons, 2013.)

Normative prescriptions of home and the proper place and manner of ageing frame understandings of what are considered to be acceptable ways of arranging one's housing and care. They also define the available alternatives, and circumstances that allow and enable members of a community to deviate from the expected. Under the recent normative emphasis on policy of ageing in place, support provided to enable one to live at home is seen as a means to postpone the declining life transition from independent, regular housing to serviced housing. However, with the current changes in the provision of welfare services (Anttonen & Häikiö, 2011; Kröger & Leinonen, 2012; Mathew Puthenparambil, Kröger & Van Aerschoot, 2015) and law reforms (Act on Supporting the Functional Capacity of the Older Population and on Social and Health Services for Older Persons, 2012, *enf.* 1.7.2013), growing concern has been expressed over the question of whether the climate of austerity has begun to weather the very basis of Nordic universalism. Critical voices are beginning to appear questioning the validity of this unilateral policy emphasis, and the overall possibility of older people with care needs to find suitable ways of arranging housing and care in old age in practice.

Recent studies on older people's housing have been more focused on the implications of the current policy recommendation, and thus concerned with the experiences of those who continue to reside at their own long-term homes. Whilst this kind of research is valuable, there is a lack of knowledge on the experiences of those whose housing paths do not follow the official policy preferences. Even if they represent a minority, there will always be those who are unable or unwilling to continue living in their long-term homes. Moreover, as it is beginning to appear that 'one size fits all'-kind of practices are losing their footing (e.g. Golant, 2015a), more detailed understanding on the experiences of residing as well as subjective interpretations of the circumstances and reasons leading to relocating to currently available forms of special housing is needed. This kind of knowledge can be used to evaluate whether and what kinds of alternative arrangements for housing and care should be made available in the future.

Thus, based on narrative interviews conducted among residents in age-related housing, the purpose of this paper is to discuss the experiences of those who for various reasons have not chosen to or found it possible to age in place. In order to shed light on the transitions in housing and care in old age, this study explores what kinds of shared understandings were assigned to residing in age-related housing, and what kinds of negotiations were involved in legitimating one's compliance or deviance from the expected.

Housing alternatives in old age

The overall aims in Finnish housing policies are ensuring an adequate volume of new as well as affordable forms of housing and improving the overall housing conditions, especially of those in need of special support. Older people, along with the

homeless and mentally disabled, are acknowledged as groups in need of separate programmes to facilitate their needs. (Housing development programme for older population for 2013–2017, 2013; National framework for high-quality services for older people, 2008; Quality recommendation to guarantee a good quality of life and improved services for older persons, 2013.). Continuing residency in regular housing is strongly encouraged, but the lack of suitable accessible dwellings is acknowledged as a future challenge. Different forms of sheltered housing and institutional care facilities exist, but they are presented as the last resort in a situation where the safety and wellbeing of an older person is considered to be otherwise impossible to assure. (Housing development programme for older population for 2013–2017, 2013; National framework for high-quality services for older people, 2008; Quality recommendation to guarantee a good quality of life and improved services for older persons, 2013.)

Forms of age-related housing are differentiated by the level of services offered (varying from 24-hours to very limited), and the funding management, from publicly provided to privately purchased. The concepts and practices concerning older people's housing vary due to historical reasons and geographical differences. The most common housing alternatives include regular apartment buildings with age restrictions without any special services but with a convenient location near services, such as municipality-owned rented apartments for those with modest income, or more recently built right-of-occupancy apartments or private senior houses. They may offer quite independent living, or service provision may be available in an assisted living unit close by or provided by private or third sector agencies. There are also housing alternatives with 24-hour services, but eligibility for residency in them must be evaluated by a group of care professionals. Places are limited and reserved for those most in need, and they often have long waiting lists. In addition, some interest has been shown towards co-housing units and senior villages by older people themselves and by housing developers, but retirement communities have not been established in Finland.

In practice, only a small minority of old people reside in age-related housing. Almost 90% of Finns over 75 years of age continue to reside in their own regular homes, most of which are owner-occupied homes where they have lived for decades. (Dwellings and housing conditions, 2012; Institutional care and housing services in social care 2011, 2012.) The percentage of those using institutional care and housing services has steadied at around 10%, but the actual number of older people in the age groups of 75 or over has continued to grow over the last two decades (Institutional care and housing services in social care 2011, 2012, p. 19). The amount of older people receiving sheltered housing with 24-hour assistance has increased, whilst the numbers in residential homes and sheltered housing have declined. This reflects targeting of services more strictly towards those with the greatest needs. Official policy aims are set at only five to six per cent of over 75-year-olds living in sheltered housing and three per cent in institutional care facilities. (Housing development programme for older population for 2013–2017, 2013; Institutional care and housing services in social care 2011, 2012; Quality recommendation to guarantee a good quality of life and improved services for older persons, 2013.)

Moving in old age

Current research on older people's housing issues tends to follow the path outlined by the government recommendations and to strengthen the legitimacy of supporting continuing living at the current long-term home. Studies indicate that older people actually live in the types of housing they prefer (Karisto & Haapola, 2013, pp. 28–31; Strandell, 2011), and do not want to move (Laurinkari, Poutanen, Saarinen & Laukkanen, 2005, pp. 20–22; Poutanen, Laurinkari & Hynynen, 2008, pp. 45–47; Pursiainen & Seppälä, 2013; Strandell, 2011, pp. 112, 59–61). Residents in general are depicted as highly satisfied with their pleasant living environments. Peacefulness, having nature close by, and the supply of service and leisure activities are all valued. Contact with neighbours is relatively common, but the meaning of neighbourhood in residents' social network has lost its meaning slightly during the last few decades. (Hirvonen, 2013, p. 73–74; Strandell, 2011, pp. 112, 59–61.) Relocation may be further hindered by strong attachment to place (Taylor, 2010; Wiles et al., 2009). Overall, Finnish people tend to be presented as content with their lives (Vaarama, Moisio & Karvonen, 2010).

All in all, moving is related to needs, functional capabilities, income and available housing stock, and reflects changes in housing preferences common to certain culturally interpreted life events and phases. It has been suggested that dislikes about the immediate home environment weigh more than neighbourhood factors, and particularly concerns about the property in terms of external maintenance increase and lead to older people considering relocation (Hillcoat-Nallétamby & Ogg, 2014). Retiring or other life changes, such as widowhood, often prompt people to make new kinds of housing arrangements. It is also fairly common to move to a smaller, more easily maintained apartment near services in old age. Inappropriate size or inadequacies of the dwelling, heavy housework, maintenance and accessibility issues are often mentioned as reasons for moving. (Housing development programme for older population for 2013–2017, 2013; Karisto & Haapola, 2013, pp. 30–31; Laurinkari et al., 2005; Poutanen et al., 2008, pp. 56–57; Tyvimaa & Kemp, 2011.)

Whilst moving is most typical at the age of over 60, with almost a fifth of the population having plans to move, 75–79-year-olds come second. Moving to service or senior housing is most commonly presented as an alternative at that time, which may be related to high age and age-related functional impairments. (Poutanen et al., 2008, pp. 56–57.) Many older people wish to be able to plan and time their move, and in anticipation of age-related changes in their functional capacity opt to move into a more easily maintained form of dwelling in order not to burden their family (Borglin, Edberg, & Hallberg, 2005; Naumanen, Perista, & Ruonavaara, 2012; Nostraty, Jylhä, Raittila, & Lumme-Sandt, 2015; Vilkkö, Muuri, & Finne-Soveri, 2010). Nonetheless, older people are not willing to prolong decisions about relocation at any cost. Good care and being well looked after are equally or even more important factors than mere continuity of place of residency (Karisto & Haapola, 2013, pp. 28–31).

Interview data

Narrative interviews were used as data in order to explore the experiences of older people living in age-related housing.

They are a part of a larger body of interview data gathered in the *MOVAGE Moving in Old Age: Transitions in Housing and Care* research project, funded by the Academy of Finland (2011–2015). This project focuses on older people's (age above 75) housing and moving decisions and experiences, and factors related to these decisions. This interview dataset is based on a prior survey 'Everyday, care and services', from which a sample of respondents were chosen.

Out of the 47 interviews, 11 were chosen for this study, based on their residency in some form of special housing intended for the aged in the region of Central Finland. Their life circumstances, such as time and place of residency, marital and socio-economic status and care needs varied and may have affected to the experience of residency to some extent. Nonetheless, the sample was chosen based on the objective of this study: to capture the multiple ways older people experience and negotiate the cultural meanings assigned to their residency in the currently available forms of special housing. It is assumed that relocation to age-specific housing may indicate at least an implicit acknowledgement of ageing as a state involving decline and frailty, and thus the status of residency affects the ways self may be perceived and presented to others.

All in all, this dataset contains narratives of 14 persons born in 1923–1933. All the interviews were recorded and transcribed, lasting 850 min in total, and on average 77 min. Each participant gave independent informed consent. Some modifications to the data were made in regard to anonymity and readability; names were changed to pseudonyms and repetition and expletives were removed. Table 1 summarises some key characteristics of these narrators.

The time of residency varied from approximately a year to a decade. Their relocation may have been the result of an official decision based on means-testing, and an assessment of difficulties related to managing independently in their own home. In such cases, residents may be considered eligible for publicly funded or subsidised forms of housing. However, they also had an opportunity to choose privately funded housing alternatives according to their own preferences. In addition to actual, objectively measured difficulties of independent living, the decision to move may also have been based on subjectively experienced or merely anticipated challenges related to age, health, and functional impairments. Nonetheless, all acknowledged having some care needs and received at least occasional informal or privately purchased help, such as cleaning services, even if the level and sources of care varied considerably.

Only a semi-structured storyline of themes of interest was used; at the beginning, the interviewees were invited to talk about their current place of residency. Later, the conversation usually meandered to the experience of moving and residing in the previous location, reasons for and decision-making about moving and choosing the current apartment and residential area. In addition, satisfaction with the housing decision, use of services, and social participation were discussed. As the interviews were intended to be narrative by their nature, the interviewees were also offered a chance to bring up themes of interest to them. They could also decide at what length they were willing to discuss (or not to discuss) each theme. Thus, the constructed individual narrative reflected the important meanings held by various narrators, but these narratives differed from spontaneous oral narratives as the focus and purpose of the study guided the narration to some extent.

Table 1
Participants' characteristics (m = male, f = female).

Name	Age group	Marital status	Children	Type of residency	Time of residency (years)	Regular formal care	Regular informal care
Aatos (m) and Kanerva (f)	84–88	Married	3	Senior housing	5	x	x
Eila (f)	78–83	Divorced	–	Rented housing for the aged	6	–	–
Enni (f)	84–88	Widow	4	Assisted living	5	x	–
Henriikka (f)	84–88	Widow	3	Senior housing	8	–	x
Hiikka (f) and Ilmari (m)	78–83	Married	4	Senior housing	1	–	–
Maria (f)	78–83	Widow	5	Rented housing for the aged	3	–	x
Paavali (m)	84–88	Widow	–	Assisted living	10	x	x
Pekka (m) and Ritva (f)	84–88	Married	1	Rented housing for the aged	5	–	–
Sirkka (f)	78–83	Widow	3	Senior housing	4	–	–
Teuvo (m)	84–88	Divorced	2	Assisted living	1	x	x
Toini (f)	78–83	Married	1	Senior housing	7	x	–

Method and key concepts

Stories can be viewed as means of guiding and structuring an experience, and the way it is told and made sense of. Narrating is always individual and shared at the same time. Each story is an interpretation of a subjective experience, situated in time and place, as narrators choose what to include. Yet the basis for telling is in the cultural stock of narratives which consist of all culturally encountered stories. These story models contain basic storylines and plots which narrators vary in their own stories. Their accumulation enables the understanding of commonalities as well as breaches in storytelling. (Bruner, 1991, pp. 18–20; Herman, 2009, pp. xvi, 20.)

Canonical narratives can be described as established understandings of sequences or consequences; culture-based stories of the accepted and normal, such as the life trajectory. These, as well as other story models, are shared by members of a certain culture, and they affect the ways subjective understandings are constructed and evolve. (Bruner, 1990, 1991.) At best, narratives offer choices and help make sense of life experiences as they contain scripts relating cultural models about meanings of events, the course of life, and expectations. However, they also guide action as normative structures dictating acceptable ways of feeling and behaving, and define breaches in need of explanation. (Bruner, 1991, p. 15; Herman, 2009.)

Due to the situated nature of the act of telling, each narrative must be interpreted and studied in its context (Bruner, 1991, pp. 18–20; Herman, 2009). Clapham's housing pathways approach underlines especially these subjective meanings, constructed in time and place, in regard to housing decisions. This approach focuses on ascertaining the perception the household has of its housing situation and the meanings that it attaches to it, without attempting to impose a predetermined set of assumptions as to what these will be and how the household will attempt to achieve them (Clapham, 2005, pp. 29–30).

The life course perspective focuses attention particularly to the connection between individual lives and their historical and socioeconomic context. It draws from the ideas of the interplay of human lives and historical times, the timing and interdependency of lives, and human agency. As an individual lives in a certain historical world, determined by the year of birth, some options as well as constraints are present. Nevertheless, individuals are able to plan and make choices within this frame, hence constructing their life course. There

are social meanings related to age, and the impact of life transitions depends not only on the timing of their occurrence, but on the individual's relationships with others as they shape the ways individuals interpret these life events. (Elder, 1994, pp. 5–6.)

Narrative analysis was employed to explore the subjective meanings assigned to place of residency. Preliminary thematic analysis of the interview data enabled to discern key elements in the telling about the experiences of moving and residing. The key themes were coded using the *Atlas.ti*-programme to categories such as current dwelling, neighbourhood, previous home, moving, self, others and so forth. This allowed to distinguish a storyline and identify what was perceived as expected or exceptional in each individual narrative. Through understanding which life events were considered to be meaningful, accepted, expected, or disruptions, and under what circumstances, an understanding of the culturally shared canonical narrative governing the telling about residing in age-related housing was reached. By understanding what were considered to be culturally expected statements and which were considered as breaches, the negotiations concerning the ways of complying and deviating from the expected could be examined in more detail.

Findings

Shared understandings

In order to understand meanings associated with housing, the spatio-temporal context must be taken into account. Reflecting on the time and place enables understanding of the subjectively constructed meanings and values associated with home and care. These narrators were born in the 1920s and 1930s into an agrarian society with strong roots in land and place. These ties were fractured, partly due to war, but also with the rapid social changes such as post-war industrialization, urbanisation and economic growth. In part, the experiences of this generation are unique compared to the younger ones. Their life trajectory is characterised by duality: scarcity, uncertainty, lack of education and consumer goods were typical experiences of the Finnish agrarian society of the narrators' childhood and youth, but the standard of living rose rapidly after the years of war. In addition, the building and expansion of the welfare state had an impact on their expectations and experiences. (Roos, 1987, pp. 56–58; Saarenheimo, Pietilä, Maununaho, Tiihonen & Pohjolainen, 2014; cf. Silvasti, 2001; Adahl, 2007.)

Their active years of working life were spent in a world of much greater prosperity, material wellbeing and optimism common to the post war societies in Western Europe. An appreciation of working hard and a belief in the opportunity to contribute to their own faith and wellbeing is apparent and shared with the younger generations.

The culturally expected housing path in Finland reflects these beliefs. It can be described as a curving line: being raised in the family home, moving on to independent living, and later on starting a family and advancing to home ownership. A house of your own is regarded as the highest step. From there on, an aged person is viewed to begin a descent through the steps as age-related issues make independent living more and more difficult. Nowadays, the path is commonly perceived as one that leads from a house to a more easily maintained apartment closer to services, and finally to age-related housing with more services available.

The value of owning a home is culturally indisputable. Being able to advance to home ownership is regarded as one of the major milestones in the life trajectory. A strong sense of accomplishment is often associated with home as it is acquired by hard work, and by one relying on oneself. Paavali's narration reflects these canonical expectations.

Paavali: In 1958 I left my birthplace to earn my living and got a job in a factory in Lapland, a secure job it was. So I went to the head office, and told them to save from my salary, started saving for my own place. And then they, the factory, built new apartment buildings, rental houses and owner-occupied dwellings. They were government subsidised, and I picked one of them... And I woke up in the middle of the night to ask our heavenly Father to give me my own apartment and a wife, that's all I'd need. And I got both.

Majority of Finns are non-practising Lutheran church members and religious beliefs are not customarily openly discussed. Nevertheless, Paavali's narration reflects the commonly shared protestant work ethic and a silent faith in God's benevolence towards those deserving. After the hardships of his childhood and youth, he was able to find permanent employment as a persistent, hardworking person. This, in turn, led to an opportunity to acquire a home of his own and to start a family. These kinds of understandings about the meaning of industriousness, resourcefulness and relying on oneself are shared with the younger generations as well as fairly common phenomena in other modern individualised western societies striving to improve the standard of living.

But homes are more than just dwellings; they are filled with personal meanings. As a social place it encompasses ideas about people's relationships with others, places, spaces and things, and as such is closely linked to the ways people are able to picture themselves. (Mallett, 2004; Taylor, 2010; Vilkkö, Suikkanen, & Järvinen-Tassopoulos, 2010b.) The place of residency also resonates with profound question of identity and mirrors the qualities of its inhabitants. A home of one's own can be seen as a representation of self and chosen lifestyle, and as such it also draws from another canonical narrative of Finnish people as independent, enduring and modest people. Particularly endurance and resiliency may be characterised as being more related to the early experiences of insecurity and hardship of this oldest generation. Even if the standard of living

rose rapidly, ostentatiousness or displaying material wealth openly is not considered culturally appropriate. Instead, secure living conditions providing the basics of life and a stable home are valued and considered as good enough.

Home, as modest as it may be, connotes to a site of independence and an ability to choose and maintain agency which is often connected to a good quality of life. Homes may also entail an image of halcyon days of life; they are deposits of memories and sites of important life events, and as such, considered worthy of preserving. Henriikka's description of her home as beautiful but '*very modest, it didn't have any amenities, but I was very happy and satisfied there, though*' is very characteristic of the way people discuss their homes and lives. However, time alters the experience of residing and the relationship between the home and its inhabitant. It is customary to attempt to adapt to these changes, yet in some cases modifying behaviour or environment or acquiring formal and informal services are not considered pertinent or adequate responses. In such situations, moving may be considered to be the only viable coping strategy left. (Golant, 2015b, pp. 104–105; Peace, Holland & Kellaher, 2011.)

Maria: So when we moved here, my husband had a kind of a condition, he had cancer, and he couldn't, he wasn't up to doing anything around the house. So we sold it, as it was old-fashioned, heated with wood, and had cold water only, so that's why we gave it up. He seemed to take it hard, it was built by him and he always mentioned that; that since it was built by him, he wouldn't move anywhere. But then he had to admit that if we'd get a rental apartment, we'd leave, sell the house.

Maria herself admitted to having gotten tired of the arduousness of their everyday life to some extent, but the strong meanings assigned to their home of decades made leaving difficult. Even if the modern apartment with amenities intended for the aged, and offered by the municipality, could be regarded as more suitable form of housing in Maria's situation, moving represented a concession to the terminal illness of her husband. As such, it was far from ideal. Echoes of the romantic canonical narratives of a resilient Finn growing old independently in a treasured home structure these narrators' storytelling. It may be agreed with or contested, but it is taken into account in the telling. And when conventional expectations are breached, trouble that must be resolved appears in the storytelling (Bruner, 1991, pp. 15–16).

Explaining deviance

Moving to special housing represents a deviation from the culturally expected storyline of continuing to live independently at home. Therefore, it requires explanation and delicate negotiations in order to comply with the canonical understandings of home and the enduring independent Finn. In order to construct a positive storyline breaches were explained in the interviews by utilising values ascribed to home. It became evident that these deeper meanings related to the relationship between the home and its' inhabitants were more pertinent in telling than mere practicalities of everyday life. Narrators commonly explained how important features of home such as feelings of safety, self-reliance, competency and certainty were

no longer possible to achieve in the previous home. This was due to life events and age-related changes that altered the relation between home and its inhabitants. For example, Teuvo described his feelings of deep insecurity in the midst of a seizure.

Teuvo: I got up, it was four thirty in the morning and I sat up by the bed, and the whole world was spinning, so fast in front of my eyes, and I tried to get up. There was no chance of me standing. I sat down again and started, then, I had to go on all fours to get to my cell phone, because it was in the other room, and I called my daughter that 'something is up, something is terribly wrong' [...] It was the worst thing I've ever experienced.

Due to his experiences of vulnerability and loneliness Teuvo had not been able to continue to feel 'at home'. Though he doubted whether his current place would neither 'ever feel exactly like home', he still considered it as *home enough* (cf. Vilkkko, 2000). The ability to achieve a sense of security and have his needs met was what mattered most. These kinds of examples indicate how age-related changes and life events may severely alter the experience of residing, and the ways self is perceived (cf. Golant, 2015a, pp. 30–33; Peace et al., 2011).

Many narrators tended to rely on objective criteria and practical issues as they depicted their departure from home. Moving away was most often presented as an accumulation of causal events and changes which had made living up to the values held paramount impossible. The emphasis was on culturally acknowledged factors as legitimate reasons for moving. These factors included old age, health problems, widowhood, inappropriate size of the previous dwelling, heavy housework and maintenance issues. (cf. Laurinkari et al., 2005; Tyvimaa & Kemp, 2011.) Moving was most often constructed as involuntary but exigent, and based on measurable difficulties with activities of everyday living (Housing development programme for older population for 2013–2017, 2013; Quality recommendation to guarantee a good quality of life and improved services for older persons, 2013). The contemporary policy emphasis further strengthens this normativity, exemplified in Sirkka's story logic.

Sirkka: [I lived on] a farm. I was left alone, could not cope with it.

Interviewer: So, there was the death of your spouse, then?

Sirkka: Yes, it was two years previously. And I had my son with me, but then he went on his way [...] Yes. That's what it got to. Sure, I would've liked to live there, but it, it was on the outskirts, and there was no I couldn't drive a tractor and a tractor would've been necessary to plough the roads, so that you could get out and about. I had never learned how to do it, although I was a farmer. Like that, that's the way it was. It really got to me, but when you can't, you can't.

Sirkka's familiar home as a remotely located physical structure failed to support independent living after there was no-one left to share the duties with. She no was longer a match for her home as she had not learned the necessary skills to manage everything on her own. Moreover, normative understandings of the ideas regulating the acceptance of help and care further complicate matters. Admitting an inability and

asking for help in a culture that emphasises independence and endurance is not straightforward, even if physical impairments are commonly admitted as legitimate reasons to claim assistance. (Haavio-Mannila et al., 2009; Vilkkko, Muuri, & Finne-Soveri, 2010.) In addition to mere acceptance, different kinds of sources of care are culturally judged. Hilikka's account reflects these narrators' tendency to favour public services.

Hilikka: [...] These youngsters help out if we really need help like that, suddenly. But in principle, I have made it clear to myself that I shouldn't have to bother these younger ones too much. When you start to feel like that, you go and get help. The municipality has these services, you must try those, even if it feels like they're hard to come by.

Reluctance to inconvenience family and friends was clearly discernible. Acquiring private services was also regarded as less suitable, and the purchasing of services may have been further hindered by the principle of frugality that is typical of older generations. Moreover, even if support was available, which is not always the case, and one could have claimed to be worthy of the assistance offered, accepting help would have further altered the relationship between the home and its resident.

Encountering trouble

Being able to take good care of one's home and oneself symbolises abilities and worthiness. Residency in age-related, especially serviced housing suggests an inability to manage independently, which contradicts the cultural ideal of an enduring Finn and represents trouble in the telling. During these narrators' childhood and early youth, public services were residual and could be described only as relief for the lonely poor. Despite the huge changes in welfare service provision, there is still a prevalent and negative image among the oldest generations of the old people's home as a publicly funded charity (Anttonen, 2009; cf. Peace & Holland, 2001). Echoes of this kind of thinking were evident in Teuvo's telling.

Teuvo: So, this is, this is an institution maintained by the society, it all comes back to the old times when I saw for what it was and how people thought about it.

Interviewer: Well then, you think about that?

Teuvo: Yes, and everybody keeps asking me "Why do you bother with that?", but what can you do

Even though older people can simultaneously be constructed as useless burdens, cherished relics or the hidden resource of actively greying panthers in public debates, skirting the stigmas of inability, burden and poor relief was by no means easily achieved by these narrators. Certain actual or anticipated challenges related to old age and declining abilities needed to be acknowledged in order to explain their choice of residency in a housing form intended for the aged, since this type of housing categorises old people as a group of people with special needs. Thus, encountering trouble involved negotiating around these meanings assigned to residency. One way of confronting trouble was to represent oneself as not a typical member of

this group, despite formally belonging to it (cf. Reynolds & Wetherell, 2003, pp. 502–505).

Enni: Well, there is this, if you have some wounds or such and, they come by, but no-one has come by my place, because I, I have made my bed and... But they make quite many of the beds and do the dishes and.... And then you could get someone to clean, but I have my own cleaning woman [...], so, the others get that, and well, they would do the laundry too, but I went on Saturday and there was no-one in the laundry room and I went there and washed all my sheets and pillow cases and everything, like that...

The availability of help was appreciated, but acceptance of it was kept to a bare minimum, which allowed Enni, as well as the narrators, to maintain an image of themselves as resourceful and capable, and to honour the ideal of independence embedded in the canonical narrative. This concession allowed these narrators to construct positive storylines and avoid deficit identities defined by a lack of positive attributes, which could have represented trouble, limits and constraints in depicting current residency positively. (Reynolds & Taylor, 2005, pp. 198–199; Reynolds & Wetherell, 2003, p. 497; cf. Dobbs et al., 2008.)

In addition, some narrators referred to moral goodness, and depicted themselves as people who were not free-riding at others' expense. Teuvo was able to refute the haunting image of residency as a public charity for the lonely, dependent poor by constructing himself as a good parent. Accepting formal care was a way of avoiding burdening his children and being dependent on them, letting 'the kids to be much more carefree now, compared to the time I was living alone out there', despite their willingness to help. With this twist, the storyline changed and trouble related to residency in age-related housing could be averted.

In addition to presenting reasons commonly accepted as reasonable and legitimate to justify accepting assistance, and even moving, narrators felt a need to prove themselves entitled and worthy of public welfare benefits such as care and housing services. This was achieved by explaining these benefits as something earned through years of working hard, paying taxes and contributing to the common good; in accordance with the expectations and values of the protestant ethic. They had, and continued to do their share.

Henriikka: I have managed, I Hoover and then I put everything to air out to the balcony and... That way, that way you have kind of something to do. If you just sit around twiddling thumbs, like there are many of those who just mope and moan, that time passes so slowly. It's not like that for me, then, when you have cleaned a while, then you lie down here and rest and then you continue. You don't, there's this lady living over there, she's very sick, and she said that it took her all day to clean this apartment, hers is the same kind, like 'Before I could have cleaned this whole floor'. And I said 'now you got that right', I completely agree that in that time that it takes to take care of these two rooms, I could have cleaned the whole building... I used to be quite a brisk worker once. But now you do like this...

These narrators did not attempt to present themselves as 'ageless' or deny any age-related impairments and adjustments

that had had to be made, even if the focus was clearly set on the things they were able to and continued to do. Being able to manage these kinds of activities seemed to function as a means of gaining self-esteem. In particular, physical exercises and managing on their own with certain chores were emphasised as creating an image of active agents. Many of them also offered accounts of social participation, and leisure and social activities, in support of their description of themselves as non-typical members of the category of frail, lonely and passive residents. Even if their health deteriorated with age, it was no excuse to give up daily routines and endeavours.

Creating counter stories

Another way of managing deviation from the expected normative storyline of growing old at home was to create counter stories. These stories can be understood as opposing, alternating and responding to existing cultural canonical narratives. Counter stories share experiences that go beyond dominant culture, and as such they challenge the normativity of story models. (Andrews, 2002; Bamberg, 2004; Jones, 2002.)

In the interview data, relying on the idea of natural transitions of life was a way of creating counter stories. The life course was viewed as a journey, and the telling was focused on the ability to adjust to inevitably changing circumstances. Life had taken its various turns, but there was an overall impression of wellbeing. These narrators neither denied the value of their previous home nor romanticised it with nostalgia, but acknowledged that there was a proper time for everything. Change did not necessarily imply loss in old age, and compared to the hardships endured by their generation, life was something to be content with.

This storyline refuted the idea of a long-term home as a prerequisite of wellbeing embedded in the policy of ageing in place, and thus enabled the narrator to tell a form of success story instead of a storyline of decline. An example of differing beliefs challenging the normative storyline was offered by Enni. She described her move as a fortunate event as she, well aware of the long waiting lists, had not thought of herself as eligible for assisted living.

Enni: [...] I'd never thought of it... but sometimes it did occur that I had four rooms and a kitchen, and that, with that, all that climbing the stairs and everything, that I should start looking, but I don't remember thinking of this place. But now, now I'm really pleased that I got here.

Enni's move was actually prompted by care professionals during her hospitalisation, but still she constructed it as a success story of being lucky enough to attain residency. Her story also reflected the discrepancy between impressions embedded in the policy of ageing in place; contrary to the belief in the insurmountable value of a family home, a small apartment with formal help available was more than enough to fulfil her modest needs as a widow living alone.

Moving often involves more than one individual, and as such, requires subtle negotiations and may require compromises over time, especially among older couples (Clapham, 2005, pp. 26–27). Spouses may have differing or even conflicting opinions regarding the suitability of the dwelling, which is further complicated by opinions of other parties

involved in the decision-making process. Nonetheless, even if various factors often intertwine in decision-making, the individual omnipotent narrator may interpret and choose contributing factors to be presented according to individual experience in a certain time and place.

Toini: Oh dear, I fancy, I fancy living in the town, with everything nearby. It has always been my dream, even when we lived in a house on the outskirts of the town, I always thought that I'd like to live downtown. I've always liked to live in the centre, in the middle. That's my dream. I have no wish to live on the outskirts. [...]

Interviewer: But you did live in a house, so...?

Toini: Yes, well he, it was his dream. When there are two, when there are two people, you have to listen to the other [laughing].

Older people also move due to personal preferences and various other reasons besides care and age-related issues, which is a self-evident but often neglected issue. Moving to more independent living instead of sheltered housing may be more easily interpreted as voluntary transition, as the decision may be based on subjective experiences and anticipated future needs, and housing is typically offered on the grounds of chronological age and necessary funds. For example, Toini chose to depict their joint decision to move with her husband primarily as a voluntary one, even if she later acknowledged its relation to anticipated age-related health issues.

The issues of identity and lifestyle should not be ignored. Their meaning is reflected by Hilikka and Ilmari, for whom the pursuit of managing independently outweighed other aspects. Even if they wished to continue their previous lifestyle and routines in their familiar neighbourhood, they did not want to overburden themselves with house maintenance or become dependent on outside help. Thus, it was time to move on to a more easily manageable form of residency. Housing supply and timing had pivotal roles in their story; as a new senior house was being built quite nearby, they were resourceful enough to be able to take matters into their own hands and acquire an apartment there by passing their treasured family home on to their son.

Being able to consider oneself as someone choosing and making arrangements according to subjectively experienced preferences, outside the discourse of dictating necessities and limitations, is important at any age. Older people should not be understood as mere objects of services and procedures due to age. (cf. Clapham, 2005.) Being able to construct services as things that can be accepted or rejected, or even portraying meal service as a rightfully earned liberation from tedious chores so often performed, is a valuable experience in regard to self-esteem.

Constructing counter stories offers practical means to encounter difficulties associated with the normativity of dominant narratives. They draw on common story models, but enrich the cultural stock of narratives and offer alternative models. As such, they can be perceived as means to widen the boundaries of normativity.

Discussion

The purpose of this study was to examine what kinds of meanings older people themselves attached to the place of

residency in situations where long-term homes are left behind in order to reside in different forms of age-related housing. In part, these narratives support studies emphasising the importance of home in regard to wellbeing. But simultaneously they question the vindication of the official policy guidelines that attach wellbeing merely to continuity of residency in a certain long-term physical dwelling.

There is no universal or objective way of measuring housing conditions as homes are more than just dwellings. Meanings related to home are individually produced and reproduced in the course of life, even if normative discourses and ideologies of family, home and tenure have an effect on these constructions. (Clapham, 2005, pp. 153, 201; Elder, 1994.) Nevertheless, homes are often idealised and romanticised, and accompanied by assumptions about the better quality of life and care given (Clapham, 2005; Peace & Holland, 2001). This is still discernible in Finnish recommendations regarding older people's housing that stress the need to support living at home, or in homelike environments (Housing development programme for older population for 2013–2017, 2013; National framework for high-quality services for older people, 2008; Quality recommendation to guarantee a good quality of life and improved services for older persons, 2013.) However, the stigma related to using public services and special housing is not as strong as in some cultures accustomed to rely primarily on family care, even if moving was associated with an admission of frailty and decline to some extent.

The places seen as suitable for ageing have varied over time, but relocation in old age has commonly been assigned negative meanings and connotations to exigent circumstances (Housing development programme for older population for 2013–2017, 2013; Institutional care and housing services in social care 2011, 2012; Kaskiharju, 2010; Quality recommendation to guarantee a good quality of life and improved services for older persons, 2013.) The transition phase is commonly assessed negatively, which is often related to feelings of insecurity and lack of sufficient knowledge about the alternatives and the practicalities concerning moving (cf. Ala-Nikkola, 2003; Klemola, 2006.) If the move is not prompted by the old person himself, transition may involve feelings of losing control and autonomy. Previous studies indicate that particularly moving to assisted living is often presented as a difficult transition (Ala-Nikkola, 2003; Klemola, 2006; Tedre & Pehkonen, 2011; Vuorinen, 2009), and the overall disbandment of home has been proven to be a burdensome and time-consuming process (e.g. Ekerdt, Sergeant, Dingel & Bowen, 2004; Nord, 2013; Shenk, Kuwahara & Zablotsky, 2004).

Given the strength of notions of home and meanings assigned to it, it is no wonder that the normative storyworld of growing old at home also framed these narrators' storytelling. Despite good outcomes, relocation was hardly presented as an ideal situation by these narrators either; neither the moving decision nor the leaving of the home behind was taken lightly. The culturally shared understandings on the expected and accepted structured their storytelling, and resulted in moving being constructed as a disruption in the storyworld of ageing in place. Moreover, as the prevailing storyline was accompanied by the appreciation of characteristics such as endurance, self-reliance, agency and independency, all of which are valued highly in Finnish society, moving to special housing was associated

with decline and difficulties in managing independently and was in need of an explanation.

Various practices were employed to negotiate meanings assigned to relocation and residency in special housing for the aged. Breaches were resolved by explaining deviance through causes constructed as legitimate, encountering trouble by constructing oneself as a non-typical resident, and creating counter stories of natural transitions and choices. As a result, positive storylines respecting values embedded in the canonical narratives were achieved. Moreover, these narratives included stories of contentment, autonomy and security. These are qualities that are commonly associated with a feeling of being at home, and thus point to the historically and culturally varying range of things included in the concept of home, from a physical place to a space or emotion (Johansson & Saarikangas, 2009; Mallett, 2004; Vilkkö, Suikkanen & Järvinen-Tassopoulos, 2010).

Young assigns normative values of safety, individuation, privacy and preservation to home. At the very least, safety refers to a home in which one can feel physically safe and secure, and privacy means owning a space and having autonomy over admission to it and its contents. As an extension of a person's body, home is the space in which a person performs the basics of life. In addition, home is the site of the construction and reconstruction of one's self, which entails safeguarding the meaningful things in which one sees the stories of one's self embodied, and rituals of remembrance that reiterate those stories. (Young, 1997, pp. 161–164.) Even if the current dwelling was not a place to call a proper home for some of the narrators, it was home enough, and a place in which these core values could be respected (cf. Vilkkö, 2000). The quality of life was considered to be at least good enough under the circumstances even if some compromises and adjustments had had to be made. (cf. Callaghan & Towers, 2014; Gabriel & Bowling, 2004; Haapola, Karisto, & Fogelholm, 2013; Nostraty et al., 2015; Vaarama et al., 2010.)

In very old age, limitations due to long-term illnesses or disabilities will often become more constraining. The home environment may actually impede a sense of personal competence and autonomy, which, in turn, may lead older persons themselves as well as others to question the overall desirability of ageing in place. (Golant, 2015a; Hillcoat-Nallétamby & Ogg, 2014; Peace et al., 2011.) For these older people, relocation was a question of finding a proper balance between one's capabilities and the constraints and opportunities their close surroundings presented (Golant, 2015b, p. 71, 2011, pp. 201–202). Residing in age-related housing offered experiences of being able to feel secure, participate in and contribute to society, which enabled them to depict their lives as meaningful. They experienced the surroundings as supportive and safe, in which managing everyday life gave self-esteem, and enabled them to construct themselves as responsible, resilient, and active agents living a good life.

This study is based on narrative interviews conducted with a limited number of representatives of a certain time, culture, area and generation. As such, these findings cannot be extrapolated without limitations, but still contribute to the growing literature focusing on older people's experiences of transitions in housing and care. The findings indicate the meaning of long-term home as a physical site, regardless of its importance, should not be exaggerated. Changes such as

moving to age-related housing are not necessarily viewed as losses and forfeits, but as processes requiring delicate negotiation and consideration (Wiles et al., 2009).

The policy of ageing in place, despite its benevolence, is at the very least unwieldy, as it strengthens normative expectations and identifies moving as an involuntary turning point signalling failure, impairment and dependency. If experiences of security and comfort are no longer achieved in the long-term home due to age-related difficulties, moving to such a form of housing that is subjectively experienced as suitable may very well be preferred and support overall wellbeing. Culturally shared meanings assigned to residency are negotiable, and adequate room to accommodate individual considerations should be allowed. Unfortunately, this is not always the case as particularly universalistic welfare societies tend to stress equality, and thereby treat older people as a homogenous group. The findings of this study underline a need for various kinds of viable choices to be available to meet the preferences and needs of older people, i.e. alternatives – to arrange housing and care in support of but also outside the canonical narratives embedded in the policy of ageing in place in old age.

Acknowledgments

The author is grateful for all those older people who were willing to share their stories with the research group. This study is conducted at the University of Jyväskylä as a part of the *MOVAGE Moving in Old Age: Transitions in Housing and Care* research project which has been funded by the Academy of Finland (ASU-LIVE Future of Living and Housing Research Programme, 2011–2015, grant no. 255452).

References

- Act on Supporting the Functional Capacity of the Older Population and on Social and Health Services for Older Persons No. 980/2012 (2012). *Unofficial translation*. Finland: Ministry of Social Affairs and Health (<http://finlex.fi/en/laki/kaannokset/2012/en20120980.pdf>) [Retrieved 22.6.2015].
- Ådahl, S. (2007). *Good lives, hidden miseries. An ethnography of uncertainty in a Finnish village*. Department of Sociology, Research Reports no. 250, Helsinki: Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia.
- Ala-Nikkola, M. (2003). *Sairaalassa, kotona vai vanhainkodissa? Etnografinen tutkimus vanhustenhuollon koti- ja laitoshoidon päätöksentekotodellisuudesta*. Acta Universitatis Tamperensis. Tampere: Tampereen Yliopisto, 972.
- Andrews, M. (2002). Memories of mother: Counter-narratives of early maternal influence. *Narrative Inquiry*, 12(1), 7–26. <http://dx.doi.org/10.1075/sin.4.03and>.
- Anttonen, A. (2009). Hoivan yhteiskunnallistuminen ja politisoituminen. In A. Anttonen, H. Valokivi, & M. Zechner (Eds.), *Hoiva. tutkimus, politiikka ja arki* (pp. 54–98). Tampere: Vastapaino.
- Anttonen, A., & Häikiö, L. (2011). Care 'going market': Finnish elderly-care policies in transition. *Nordic Journal of Social Research*, 2(Special Issue), 70–89.
- Bamberg, M. (2004). Considering counter narratives. In M. Bamberg, & M. Andrews (Eds.), *Considering counter-narratives. Narrating, resisting, making sense* (pp. 351–371). Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 10.1075/sin.4.43bam.
- Borglin, G., Edberg, A. -K., & Hallberg, I.R. (2005). The experience of quality of life among older people. *Journal of Aging Studies*, 19(2), 201–220.
- Bruner, J. (1990). *Acts of meaning*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bruner, J. (1991). The narrative construction of reality. *Critical Inquiry*, 18(1), 1–21.
- Callaghan, L., & Towers, A. -M. (2014). Feeling in control: Comparing older people's experiences in different care settings. *Ageing & Society*, 34(8), 1427–1451. <http://dx.doi.org/10.1017/S0144686X13000184>.
- Clapham, D. (2005). *The meaning of housing. A pathways approach*. Bristol: Policy Press.
- Dobbs, D., Eckert, J.K., Rubinstein, B., Keimig, L., Clark, L., Frankowski, A.C., et al. (2008). An ethnographic study of stigma and ageism in residential care

- or assisted living. *The Gerontologist*, 48(4), 517–526. <http://dx.doi.org/10.1093/geront/48.4.517>.
- Dwellings and housing conditions* [Asunnot ja asuinolot] (2012). *Official Statistics of Finland*. Helsinki: Statistics Finland (http://www.stat.fi/til/asas/2012/01/asas_2012_01_2013-10-18_kat_001_fi.html [Retrieved 22.5.2014]).
- Ekerdt, D.J., Sergeant, J.F., Dingel, M., & Bowen, M.E. (2004). Household disbandment in later life. *Journal of Gerontology: Social Sciences*, 59B(5), S265–S273.
- Elder, G. H., Jr. (1994). Time, Human Agency, and Social Change: Perspectives on the Life course. *Social Psychology Quarterly*, 57(1), 4–15.
- Gabriel, Z., & Bowling, A. (2004). Quality of life from the perspectives of older people. *Ageing and Society*, 24(5), 675–691. <http://dx.doi.org/10.1017/S0144686X03001582>.
- Golant, S.M. (2015a). *Aging in the right place*. Baltimore: Health Professions Press.
- Golant, S.M. (2015b). Residential normalcy and the enriched coping repertoires of successfully aging older adults. *The Gerontologist*, 55(1), 70–82. <http://dx.doi.org/10.1093/geront/gnu105>.
- Haapola, I., Karisto, A., & Fogelholm, M. (Eds.). (2013). *Vanhuusikä muutoksessa. Ikäihyvä Päijät-Häme - tutkimuksen tuloksia 2002–2012*. Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveysyhtymän julkaisuja, 72. Lahti: Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveysyhtymä.
- Haavio-Mannila, E., Majamaa, K., Tanskanen, A., Hämäläinen, H., Karisto, A., Rotkirch, A., et al. (2009). *Sukupolvien ketju. Suuret ikäluokat ja sukupolvien välinen vuorovaikutus Suomessa. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia, 107*. Kelan tutkimusosasto, Helsinki.
- Herman, D. (2009). *Basic elements of narrative*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Hillcoat-Nallétambay, S., & Ogg, J. (2014). Moving beyond 'ageing in place': Older people's dislikes about their home and neighbourhood environments as a motive for wishing to move. *Ageing & Society*, 34(10), 1771–1796. <http://dx.doi.org/10.1017/S0144686X13000482>.
- Hirvonen, T. (2013). *Suomalaisen naapurisuuden piirteitä asukaskyselyn valossa. Tiede + teknologia 4/2013*. Helsinki: Aalto-yliopisto.
- Housing development programme for older population for 2013–2017 (2013). *Ministry of the Environment*. (<http://www.ymp.fi/download/noname/%7BD52E351-806C-436A-831A-9DD911A0E265%7D/100449> [Retrieved 5. 9.2014]).
- Institutional care and housing services in social care 2011 (2012). *Statistical report 2012:25 (OSF)*. Helsinki: National Institute for Health and Welfare.
- Johansson, H., & Saarikangas, K. (Eds.). (2009). *Homes in transformation. Dwelling, moving, belonging*. Helsinki: Finnish Literature Society.
- Jones, R.L. (2002). "That's very rude, I shouldn't be telling you that": Older women talking about sex. *Narrative Inquiry*, 12(1), 121–143. <http://dx.doi.org/10.1075/ni.12.1.18jon>.
- Karisto, A., & Haapola, I. (2013). Elinympäristö. In I. Haapola, A. Karisto, & M. Fogelholm (Eds.), *Vanhuusikä muutoksessa. Ikäihyvä Päijät-Häme - tutkimuksen tuloksia 2002–2012*. Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveysyhtymän julkaisuja, 72. (pp. 27–39). Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveysyhtymä: Lahti.
- Kaskiharju, E. (2010). *Koteja ja kodinomaaisuutta. Tutkimus vanhenemisen ajoista valtiopäiväpuheissa 1950–2005*. Jyväskylän studies in education, psychology and social research, 393. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Klemola, A. (2006). *Omasta kodista hoitokotiin. Etnografia keskipohjalaisen vanhusten siirtymävaiheesta. [Leaving ones' home for the nursing home. Ethnography on the transition phase of old people living in Ostrobothnia.] Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet, 138*. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Kröger, T., & Leinonen, A. (2012). Transformation by stealth: The retargeting of home care services in Finland. *Health and Social Care in the Community*, 20(3), 319–327. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1365-2524.2011.01047.x>.
- Laurinkari, J., Poutanen, V.-M., Saarinen, A., & Laukkanen, T. (2005). *Senioritalo ikääntyneen asumisvaihtoehtona. Kysely- ja haastattelututkimus Joensuussa, Kuopiossa ja Tampereella vuonna 2005*. Suomen Ympäristö 2005, 815. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Mallett, S. (2004). Understanding home: A critical review of the literature. *The Sociological Review*, 52(1), 62–89. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-954X.2004.00442.x>.
- Mathew Puthenparambil, J., Kröger, T., & Van Aerscht, L. (2015). Users of home-care services in a Nordic welfare state under marketisation: The rich, the poor and the sick. *Health and Social Care in the Community*. <http://dx.doi.org/10.1111/hsc.12245>.
- National framework for high-quality services for older people (2008). *Ministry of Social Affairs and Health Publications 2008:5*. Helsinki: Ministry of Social Affairs and Health & Association of Finnish Local and Regional Authorities.
- Naumanen, P., Perista, P., & Ruonavaara, H. (2012). Homes as old age security? Households' perceptions of housing and elderly care in Finland and Portugal. *International Journal of Housing Policy*, 12(1), 47–68. <http://dx.doi.org/10.1080/14616718.2012.651322>.
- Nord, C. (2013). A day to be lived. Elderly peoples' possessions for everyday life in assisted living. *Journal of Aging Studies*, 27(2), 135–142. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jaging.2012.12.002>.
- Nostraty, L., Jylhä, M., Raittila, T., & Lumme-Sandt, K. (2015). Perceptions by the oldest old of successful aging, Vitality 90+ study. *Journal of Aging Studies*, 32(January), 50–58. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jaging.2015.01.002>.
- Peace, S., & Holland, C. (2001). Homely residential care: A contradiction in terms? *Journal of Social Policy*, 30(3), 393–410. <http://dx.doi.org/10.1017/S004727940100633X>.
- Peace, S., Holland, C., & Kellaher, L. (2011). 'Option recognition' in later life: Variations in ageing in place. *Ageing & Society*, 31(5), 734–757. <http://dx.doi.org/10.1017/S0144686X10001157>.
- Poutanen, V.-M., Laurinkari, J., & Hynynen, R. (2008). *Ikääntyneiden asumisratkaisut vuoden 2004 Asumis- ja varallisuustutkimuksen valossa. Suomen Ympäristö 2008, 20*. Helsinki: Suomen ympäristöministeriö.
- Pursiainen, H., & Seppälä, T. (2013). *Hoiavakodissa vai kotihoivassa? Suurten ikäluokkien halukkuus maksaa vanhuspalveluista. VATT Tutkimukset, 173*. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.
- Quality recommendation to guarantee a good quality of life and improved services for older persons* (2013). *Publications of the Ministry of Social Affairs and Health 2013, 19*. Helsinki: Ministry of Social Affairs and Health and Association of Finnish Local and Regional Authorities.
- Reynolds, J., & Taylor, S. (2005). Narrating singleness. Life stories and deficit identities. *Narrative Inquiry*, 15(2), 197–215. <http://dx.doi.org/10.1075/ni.15.2.02rey>.
- Reynolds, J., & Wetherell, M. (2003). The discursive climate of singleness: The consequences for women's negotiation of a single identity. *Feminism & Psychology*, 13(4), 489–510. <http://dx.doi.org/10.1177/09593535030134014>.
- Roos, J. P. (1987). *Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkertoista. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia, 254*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Saarenheimo, M., Pietilä, M., Maununaho, S., Tiihonen, A., & Pohjolainen, P. (2014). *Ikäpolvien taju. Elämänkulku ja ikäpolvet muuttuvassa maailmassa. Vanhustyön keskusliitto* (http://www.vtk.fi/fin/sahkoiset_julkaisut/ [Retrieved 14.4.2014]).
- Shenk, D., Kuwahara, K., & Zablotsky, D. (2004). Older women's attachments to their home and possessions. *Journal of Aging Studies*, 18(2), 157–169. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jaging.2004.01.006>.
- Silvasti, T. (2001). *Talonpojan elämä. Tutkimus elämäntapaa jäsentävistä kulttuurisista malleista. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia, 821*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Strandell, A. (2011). *Asukasbarometri 2010 – Asukaskysely suomalaisista asuinympäristöistä*. [Residents' barometer 2010 – Residents' survey on residential environments in Finland]. Suomen ympäristö 2011:31. Helsinki: Suomen Ympäristökeskus.
- Taylor, S. (2010). *Narratives of identity and place*. New York: Routledge.
- Tedre, S., & Pehkonen, A. (2011). Miltei omalla kylällä loppuun asti – Hoivakodin asukkaiden paikkasidoksia ja kyläsuhteita. *Janus*, 19(2), 174–183.
- Tyvimaa, T., & Kemp, C.L. (2011). Finnish seniors' move to a senior house: Examining the push and pull factors. *Journal of Housing for the Elderly*, 25(1), 50–71. <http://dx.doi.org/10.1080/02763893.2011.545742>.
- Vaarama, M., Moisio, P., & Karvonen, S. (Eds.). (2010). *Suomalaisten hyvinvointi 2010*. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Vilkko, A. (2000). Riittävästi koti. *Janus*, 8(3), 213–230.
- Vilkko, A., Muuri, A., & Finne-Soveri, H. (2010). Läheisapu iäkkään ihmisen arjessa. In M. Vaarama, P. Moisio, & S. Karvonen (Eds.), *Suomalaisten hyvinvointi 2010* (pp. 60–77). Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos: Helsinki.
- Vilkko, A., Suikkanen, A., & Järvinen-Tassopoulos, J. (Eds.). (2010). *Kotia paikantamassa* (pp. 35–58). Rovaniemi: Lapin Yliopistokustannus.
- Vuorinen, L. (2009). *Ikääntyminen maalaiskylässä*. [Ageing in a country village]. Verson julkaisuja 2009:3. Lahti: Päijät-Hämeen ja Itä-Uudenmaan sosiaalialan osaamiskeskus Verso.
- Wiles, J.L., Allen, R.E.S., Palmer, A.J., Hayman, K.J., Keeling, S., & Kerse, N. (2009). Older people and their social spaces: A study of well-being and attachment to place in Aotearoa New Zealand. *Social Science & Medicine*, 68(4), 664–671.
- Young, I.M. (1997). *Intersecting voices. Dilemmas of gender, political philosophy, and policy*. Princeton: Princeton University Press.



III

OPPOSITE ENDS: WIDOWS' NARRATIVES OF CONTEMPORARY LATE LIFE

by

Vasara, Paula 2020

International Journal of Ageing and Later Life, Advance Access

Reproduced with kind permission by Linköping University Electronic Press
(LiU E-Press).

Opposite ends: widows' narratives of contemporary late life

BY PAULA VASARA*

Abstract

The life course perspective frames this study of contemporary late life. Thematic narrative analysis is employed to analyse the stories of 16 Finnish widows aged 79–89 years (Moving in Old Age: Transitions in Housing and Care research project) in order to explore the experiences related to growing old. The results indicate two kinds of narratives: nostalgic reminiscences about a happy past are typical of the *retiring to solitude* story, characterised by experiences of life nearing its end and of letting go; and those inclined towards the *keeping up* narrative are still seeking new experiences and playing active roles in everyday life. Both kinds of stories encompass well-being, in spite of their apparent differences in outcome. These results indicate that there is no single description of ageing well. Individual experiences of growing old are unique, and are interpreted within the frame of past experiences and understandings acquired over the life course. Therefore, leeway should be given for individual considerations regarding the particularities of life arrangements in advanced age.

Keywords: ageing well, everyday life, narratives, widows.

*Paula Vasara, Department of Social Sciences and Philosophy, University of Jyväskylä, Finland

Introduction

Finland is considered to be a part of the Nordic group of universalistic welfare countries (Esping-Andersen 1990) and is described to be one of the happiest nations in the world (Helliwell et al. 2019). According to previous studies, people in Finland, including older people, describe themselves as satisfied with their lives, and their subjective health as being at least rather good (Vaarama et al. 2014). Finns are also living in fairly good health for longer than before (Vaarama et al. 2014). In Finland, there is a growing population of more than a million people aged 65 years and over: life expectancy for women is approximately 82 years, and the overall number of 90-year olds is growing fast and expected to double in the next two decades (Official Statistics of Finland (OSF) 2018).

In spite of these positive statements, ageing is often associated with negative images in public discussions. Studies suggest that the age of 75 often marks a watershed, after which illnesses and functional disabilities become more prevalent (Fogelholm et al. 2013: 11). The last years of old age have become associated with inevitable decline, loss and illness (Meisner & Levy 2016). The more positive attributes once associated with old age, such as serenity, wisdom and dignity, have too often given way to images of old age as characterised by dependency and care needs (Bengtson & Settersten 2016; Laslett 1989; Tuomi 2001). Old age is not depicted as a pastoral idyll or an achievement, but rather, a gloomy image is painted in dark brushstrokes (cf. Kaufman 1986: 4–5), particularly regarding older people's care in Finland (Kehusmaa & Hammar 2019; Szebehely & Meagher 2017).

Widowhood and living alone in old age are also worth considering, as bereavement is one of the markers most often associated with negative impacts in life, and spousal bereavement has been associated with many long-term consequences, including loneliness (e.g. Soulsby & Bennett 2015). Losing a spouse inevitably changes one's everyday life, often rather drastically, and loss of companionship may be particularly difficult to compensate for. Women are especially affected by this: since women have longer life expectancy, are usually younger than their husbands and are less inclined to remarry, widowhood is commoner among older women than older men in western societies (Martin-Matthews 2011; Soulsby & Bennett 2015).

It is only by understanding the individual's lived experiences that a society enables, supports and finds ways to facilitate the possibilities to live and age in the manner the individual considers suitable and desirable. Thus, the purpose of this study is to take a closer look at contemporary late life from the perspective of older people themselves through their stories. More particularly, this study aims to canvass the kinds of narrative that are told about growing old in contemporary Finnish society, and to ask how older women portray their aspirations regarding ageing in this specific time and place. The life course perspective (Elder 1994) applied here connects personal stories to historical time and place, and emphasises the linkages among individual lives in time.

Narrative thematic analysis is employed to give voice to the experiences of a sample of older Finnish widows in their eighties. Their stories are individual narratives, but at the same time they portray what is shared in their lived experiences. The narratives are investigated to understand how the women navigate the turmoil of modern times and the contradictory demands placed upon them by society, which at its most extreme either requires older people's full participation or relegates them to the margins (Atchley 1989; Cumming & Henry 1961; Havighurst 1961). Thus, this article explores how these widows view their own everyday lives and the opportunities that lie within them. What comprises good ageing for them? How do they negotiate their own expectations, needs and preferences within the controversy around good ageing (Bengtson & Settersten 2016)?

The Life Course Perspective and the Storied Nature of Lives

The principles of Elder's (1994) life course perspective inform this study of older women's lives. Lives are viewed as ongoing processes that evolve in time and place. Each life course is individual, but it occurs in a certain time and place, which presents certain options as well as constraints on the pathways available. Over a life course there are a number of events, some of which are more meaningful than others, and the timing of these events, in addition to their occurrence, is significant. Moreover, because lives are interdependent, the effect of an event may spread widely across a web of linkages among individual lives, including across time periods and family

members. However, it is important to add that individuals are not merely cast into the world and drifting aimlessly through time. Even if individuals experience interlocking fates and are constrained by spatio-temporal frameworks, they do possess an ability to plan and make choices, that is, they have agency (Elder 1994).

Life courses situated in time and place set one frame but another is derived from the storied nature of our lives. According to Bruner (2004), we are surrounded by stories all our lives. Such stories can be understood as an ongoing and constitutive part of reality. Every individual is an accumulation of past events and experiences, and their varying interpretations, which are moulded into stories. These narrative constructions organise and frame the ways we interpret our experiences, life events and possibilities – they are a means to make sense of the world. In time, they accumulate into a stock of narratives from which individuals can draw to create new stories, which in turn are used as guides to interpret and reinterpret lived experiences (Bruner 1990, 2004; Riessman 2008). These story models also convey shared perceptions and models of ageing, and thus have an effect on what is considered possible, probable, expected or even accepted over the life course and in late life (Hänninen 2003; Hyvärinen 2010; Riessman 2008). They act as horizon against which expectations and experiences are evaluated, interpreted and valued (Jauss 1983; Koselleck 1985).

Analysing Narratives of Late Life

An analysis of narratives is employed to explore how older widows who live alone view their lives, and how they negotiate their needs and preferences into a functioning array of everyday practices. The interviews chosen for this study offer a view of the landscape surrounding older widows, aged 79–89 years, in the contemporary world. The analysis gives voice to the experience of growing old in Finnish society, and how expectations, needs and preferences are negotiated by the individuals chosen for this sample. It also aims to understand how the imageries that are embedded in our society adumbrate the possible and the expected.

Lives are unique, and it is not the purpose of this analysis to make overarching generalisations from the narratives chosen. Nor are these

narratives considered to be transparent windows into people's lives and lived experiences (Kaufman 1986; Riessman 1993). The stories are understood more as means to illustrate how widows organise and make sense of events and experiences, and how they make interpretations of events that take place in the present or the future. Each narrative is unique and is always tied to a certain time and place. Nonetheless, at the same time, they communicate something about the culturally shared, as each story is framed and shaped by broader historical and societal contexts that echo in the narrative constructions (Kaufman 1986: 25; Phoenix et al. 2010: 2-3).

Thematic analysis is applied to narratives that evolve in the interviews chosen for this study. The focus of the analysis is on the content of the telling – on what is told, not on how it is told. This kind of analysis is similar to content analysis in its focus on the content, but narrative enquiry differs in that the story is kept intact. Theorisations arise from the case, rather than from categories across cases. The account is not fractured into thematic categories, as it would be in content analysis, but is interpreted as a whole (Riessman 2008: 53-54).

The interviews are worked on one at a time, but as certain characteristics accumulate, it is possible to identify general patterns and to detect underlying assumptions. This kind of analysis results in selected cases that illustrate more general patterns and underlying assumptions, that is, the analysis is case-centred (Riessman 2008: 74-75). Even if the emphasis in thematic narrative analysis is not on the particularities concerning the interview situation, it is worth noting that a telling is always affected by situational factors and the interaction between interviewer and interviewee. Narratives are always intended for some audience, and this always plays a role in the content and form of the narrative (Riessman 2008: 57-61).

Interview Data

The data originated from the MOVAGE Moving in Old Age: Transitions in Housing and Care research project funded by the Academy of Finland (MOVAGE, 2011-2015). A total of 47 interviews were conducted in the winter of 2011-2012 in Central Finland. Everyday life, housing, moving decisions and care arrangements were discussed in the interviews with people aged 75 years or older. All interviews were recorded and transcribed,

and only some minor modifications were made, such as changing names to pseudonyms, and removing repetitions and expletives, in order to ensure anonymity and readability.

The interviews lasted for 79 minutes on average, and covered various issues regarding everyday life. They usually began with talk about the interviewee's experience of living in her current home, and then moved on to her previous life and housing history, and experiences regarding relocation. Family, social networks and leisure activities were also discussed. In addition, possible care needs and the use of various services were explored, and the interview ended with a question about their dream housing.

For the purpose of this study, a subsample of 16 older widows living in Central Finland was chosen from the larger dataset. Men, couples and women who were not living alone as widows were excluded. The purpose of the sampling was to choose women who, on paper, appeared to share similar key events and transitional phases over their life course, and who seemed to lead their lives under conditions shared by many of their contemporaries. Spousal bereavement is a very common life event among women aged above 75 years, and this is reflected in this data set. It is also an event that is often connected to ideas about transitions in social roles and life expectations, even if it is not necessarily regarded as a turning point in the life course.

In short, all these widows belonged to the same generation and shared similar life events and current life circumstances, such as being widowed, living alone and having some age-related problems with instrumental activities of daily living (IADL). The aim was to juxtapose these narratives of individual life courses with the familiar stereotypical images of older widows as a homogeneous group whose present lives and the futures are merely assigned to predetermined roles, preferences, aspirations and related reasonings (Meisner & Levy 2016).

All of these widows were born in the 1920s and 1930s, and they could be described as individuals belonging to the same *generation of reconstruction* (Roos 1987; see below). All had been married only once, and they described having marriages that had lasted for decades. In addition, all of them had children – three on average – but had also participated in work outside the family. Table 1 summarises some key characteristics of the sample.

Table 1. Some key characteristics of the narrators

Narrator	Born	Type of residence*	Years living alone	Number of children	Help and support**
Disengaged: retiring to solitude					
Henriikka	1925-1929	Age-related	10-	3	Inf+F
Inkeri	1920-1924	Ordinary	1-3	1	Inf+F
Karoliina	1925-1929	Ordinary	10-	6	Inf+F
Maria	1930-1934	Age-related	1-3	5	Inf+P
Sanni	1925-1929	Ordinary	10-	3	Inf+F
Sointu	1925-1929	Ordinary	10-	2	Inf+F
Vappu	1925-1929	Ordinary	4-10	3	Inf+P
Verna	1925-1929	Ordinary	10-	3	Inf+P
Engaged: keeping up					
Enni	1920-1924	Age-related	10-	4	F
Lea	1925-1929	Ordinary	4-10	3	Inf
Loviisa	1930-1934	Ordinary	4-10	2	Inf+F+P
Nelli	1930-1934	Ordinary	1-3	2	P
Senja	1930-1934	Ordinary	1-3	4	Inf
Sirkka	1930-1934	Age-related	4-10	4	P
Tuulikki	1925-1929	Ordinary	10-	4	F
Vieno	1930-1934	Ordinary	4-10	3	Inf

*Residence in age-related housing involves some special criteria, that is, age limits or functional disabilities.

**Inf= informal help: children, grandchildren, neighbours. F = formal services: home care, additional services such as transport, meals. P = private services: cleaning, transport, grocery deliveries etc.

In addition to their past life events, the sample's current life circumstances were also similar to a large extent: these widows were aged between 79 and 89 years and were living alone. At the time of the interview, all the widows chosen for this study had experienced bereavement; some had gone through only a year prior to the interview, but most of them had lived alone for about a decade or more. Illness and injury-related to

wartime experiences by some interviewees' husbands were a distinctive feature of the data, and may have resulted in slightly earlier bereavement due to untimely deaths related to wartime injuries. The majority of the women lived in ordinary homes, and received little or no formal help in their everyday lives. However, all had acquired some support due to difficulties in IADL – some only occasionally but some more intensely and from a combination of sources, including family and friends. All the interviewees described having long-term illnesses, but the degree and effect of managing everyday life varied significantly and did not correlate with the interviewees' chronological ages. The majority of interviewees described their health as good or satisfactory.

Situated in Time and Place: Older Women in Finland

Chronological age is often used to group older individuals, while *cohort* is a statistical term used to refer to a group of people born at the same time. It is often implied that older people form a homogeneous group: that they share the same preferences, needs and aspirations in later life, based on the fact that they share the same spatiotemporal and cultural context. To some extent, this claim is legitimate, since it is virtually impossible to step outside the social and cultural environment that shapes our interpretations, or to understand lived experience outside its context.

Mannheim (1952) defines a *generation* as a group of people of approximately the same age who shared a key experience in their youth, at roughly the age of 17–25 years. In this study, the concept of *generation* is better suited than that of *cohort* for the purpose of situating the widows' life stories in time and understanding the meaningful experiences that connect those stories. The aim is to outline some main features of the time and life events these older individuals have lived through. Thus, the concept of *generation* is used here descriptively to refer to a group of people who were born within a certain period, and who are connected by experiences related to time, place and the opportunities those environments presented (cf. Alestalo 2007; Mannheim 1952; Purhonen 2007; Roos 1987; Wass & Torsti 2011).

The usefulness of the concept of *generation* derives from its ability to sum up many of the key aspects and life events that may be considered

meaningful, cultural and shared experiences by a group of individuals born at the same time. However, the focal point of this study is not to generalise but to challenge generic stereotypical assumptions, and to illustrate the uniqueness of each individual's human condition despite their shared aspects. Each narrative constructed to interpret past, present and future experiences is based on individual experiences over the life course, and hence the outcomes, narratives and understandings are diverse.

A common typology concerning Finnish generations places women born in the 1920s and 1930s in the *generation of reconstruction* (Roos 1987). This term is related to Finnish history: Finland became independent in 1917 and took part in the Second World War. This war may be considered a watershed in the life course of people in this generation. They experienced scarcity in their youth, but a new time of prosperity dawned after the war years, and standards of living rose quickly.

Finnish society underwent rapid changes during the 20th century. Instead of people being tied to the land, it became more common for them to acquire some education and find employment in more urban areas. Marriage was important, and starting a family in one's own home was considered an achievement. Many women also worked, but their careers were more fragmentary most often due to multiple pregnancies and their staying home with the children. Even if life did consist of hard work, it was often described as a success story in many ways: there were vast improvements in young people's economic and educational levels, and a secure and stable lifestyle was achieved as a result of these societal changes (Markkola 1997; Roos 1987; Saarenheimo et al. 2014).

The shift from agrarian society to modern service society during the lifetime of people born in the 1920s and 1930s is also significant regarding individual lives. It means that individuals have become more distanced from the land, place and cyclical models, and hence from the idea of a single lifespan development. Gender and chronological age no longer define such clear roles or offer such predictability concerning the timing of life transitions and key events (Bowlby et al. 2010; Heikkinen & Tuomi 2001; Roos 1987: 48–49).

Now in their eighties in the 21st century, older people often live alone, many of them as widows. Previous studies have suggested that they are freer to reach beyond their immediate family and close surroundings,

and to pursue their own life goals (Haapola et al. 2013). With better financial resources and health, new opportunities to stay active open up, which in turn have an effect on the expectations, interpretations and demands set for individual lives. Longer life expectancy means that there are more peers of both sexes, and there are more generations alive at the same time (Karisto et al. 2013b: 41; Komp & Johansson 2015). This has an effect on social networks and everyday lives, as it offers opportunities for new kinds of reciprocity and encounters with kin and peers.

Findings: Narratives of Retiring and Keeping Up

The narratives of 16 widows chosen for this study shed light on what it is like to live as an old woman in contemporary Finnish society, and what a good everyday life comprises in these individual narratives. Surprisingly, there were two kinds of stories that dominated these older widows' narratives. They were not separate but rather located on a continuum of attachment regarding their lives. It was not a question of an either-or dichotomy, but more a matter of vocabulary and emphasis on certain types of shared interpretation assigned to events over the life course. The two narratives discernible in the stories told by these interviewees as *retiring to solitude* and *keeping up with the world*.

The interviewees' narratives about everyday practices and understandings concerning good ageing varied quite drastically. In spite of the differences, however, they did share some common characteristics. Some kept to the basic storyline more firmly than others, but with both storylines – *retiring to solitude* and *keeping up with the world* – they were able to keep the narratives intact. At the end, the same overall image of contentment and peace of mind was conveyed by both narratives.

Retiring to Solitude

The role reserved for an older widow in the *retiring to solitude* story type was that of a bystander. According to the lines of this plot, old age paved the way for gradually disengaging oneself from the hassles of everyday life. Eight narrators – Henriikka, Inkeri, Karoliina, Maria, Sanni, Sointu, Vappu and Verna – employed this storyline of voluntary withdrawal

from the fast-paced world. The *retiring to solitude* story type was characterised by key expressions such as *not anymore* and *not for long*. A vocabulary containing words such as *withdrawal, loss, acceptance, old, reminiscence, decline* and *end* commonly arose in these narratives. Their wishes were for peace, quiet and stability, with no hassles. The basic plot was nostalgic reminiscence: their past life had been full and happy, but now it was time to let go.

These narratives usually focused more on past experiences: for many, their past family life with a husband and children was formative for their later years. The fact that this period was already past was constructed as natural: there had been a transition into old age and widowhood since then, with the accompanying loss of roles. Marriage was looked upon with gentle nostalgia, and discord only rarely was referred to in passing. Children's successes in life were viewed as achievements of good parenting, and the years of shared nuclear family life as something that could be looked back upon with pride. Life appeared to have slowed down.

Karoliina's life had been very full: she had married rather young, and they had six children. She loved to be around children, and she worked with children all her adult life. In addition, she had been a young wife when she moved to her current apartment building, which had been full of young families, and very strong social ties were formed between women. She had been living in her family apartment of over 50 years and kept in touch with other women of her building, their health permitting. She remarked on the change in herself as follows:

Karoliina: You get like, that's what they say, those other grannies too, that there, well this, you would not want to go to any place any more. Is this then giving up on life, all this? That you have spent your life running around and doing stuff, and [...] and now it's quiet.

Life had slowed down for another informant, Maria, as well. She did not feel bored: her time was well spent reading and knitting, and she considered her slower life to be something of a natural progression. She was contented: she had lived most of her life in a house with only cold water and no central heating, and it was only a few years ago, after her husband had fallen terminally ill, that he had agreed to move into a more modern apartment. Now, Maria was enjoying her easy life.

Maria: Well, I don't have anything else, I have become so lazy, to go to any place, to go with the others, to the pensioners' meetings and activities, I have not been there once. Once, when I was still working, I was keen on going, and interested in things, but now I have become so idle.

The idea of already having done their share was a common line of thought among the interviewees who employed this *retiring to solitude* narrative. They did not describe themselves as having been cast aside, but they considered themselves entitled to step back from the busyness of the past. They valued easier everyday practices, and they were not willing to take on extra duties. Continuing regular contact with the children was presented as evidence of their happy family life together, but there was a clear distinction between this stage of life and the previous one: the years of family life and reciprocal care were mostly considered belonging to the past.

Karoliina, like other older widows, considered herself to have passed beyond the years of active parenting and grandparenting; the phase of minding the children and maintaining an active involvement in their lives was over. Even though her adult children acted as almost her sole social network, contact was kept at arm's length. Photographs of the grandchildren adorned the walls, and they were welcomed for occasional visits, but they were not overly encouraged, as Karoliina considered this to be too much hassle. In addition, some older widows saw it as their legitimate right to decline to attend family functions on account of their advanced age, particularly if any health issues were involved. For instance, Karoliina had made up her mind not to attend her granddaughter's wedding, regardless of her family members' pleas.

All in all, the social networks of these women were rather limited. Some, such as Karoliina, had good friends outside their immediate family, but many were more likely to have lost important peers, and these ties were never replaced. In part, this was due to the tragic fact that they had outlived most of their contemporaries, and no company of their own age for social activities was actually attainable. Moreover, a lack of initiative and interest appeared to accompany their everyday activities: what was considered absolutely necessary was taken care of, and everything else was 'extra' and left aside. This included even previously valued hobbies such as reading, knitting, attending theatre or a choir, and so on.

Some had age-related medical conditions such as cataracts or arthritis which hindered their activities, but lack of interest was described as the main reason for giving up these activities.

It is important to note, however, that the narratives most often described a specifically voluntary solitude. These narrators did not usually depict themselves as lonely. Although they did not deny the meaning of social networks, they considered their withdrawal a preferred lifestyle choice at this stage of life.

Vappu: I have all the company I need. And all in all, I don't need to, I enjoy my time alone. But that is because I had to keep up and smile during my years in working life, so now I know how to enjoy my solitude.

Vappu had worked for long hours, and she had been very active socially in her years as a hairdresser. It appeared that work, along with her husband, had constituted her social network. After retiring and losing her spouse, she felt that she had had enough. Now was the time to enjoy her right to spend her last remaining years in solitude.

Their past lives also appeared to justify a lack of interest in the home: only necessary maintenance was taken care of. Vappu, for example, had sold her family home to her son and moved into an apartment that her other children had furnished for her. Also, doing chores involved private negotiations over what was considered necessary. For example, Sointu, who lived in a very big house, stated: "Well, yes, if you just forgive yourself a little. But I don't even try to keep up with a perfect house anymore."

However, even if taking care of one's current dwelling did not have much appeal and often involved making compromises, relocation was only mentioned as a necessary evil, in cases where it might be impossible to avoid. One's relationship with the home was important, because the retrospective view of one's happy past was often physically located in the home. In that sense, preserving the family home was valued. In addition to these affectionate feelings, another reason not to move appeared to be more a question of not wanting to be bothered with it: their current home would suffice for the little time they had left. Living and housing arrangements focused on making everyday life as carefree as possible.

These narrators appeared to be comfortable talking about approaching death. Their own age and death were often referred to explicitly, sometimes even in pejorative terms. As ageing was understood as an inevitable loss, struggle was constructed as futile – which in turn sometimes led them to disregard caring for themselves, particularly through regular healthcare and exercise. Inkeri had sought home help, but she was advised to try to manage on her own for as long as she could in order to maintain her functional abilities. She did not quite see the point of this struggle.

Inkeri: One must, the doctor said that my back likes the exercise, and that I should try to do it. But then, I won't live for very long any more, I am going to be 89 next month.

The motivation for daily exercise appeared to be hard to find, particularly in difficult weather conditions during winter. It is worth noting that this may be related to the fact that these women from the older generation, like Inkeri, had not been accustomed to taking part in organised indoor sports activities such as going to a gym, but had preferred outdoor activities and functional exercise (Zacheus 2008). Nowadays, Inkeri attended a nearby day centre and participated in its activities, including physical ones, but she did so more for the companionship. Also, these widows' anticipation of decline, and of death catching up with them sooner rather than later, had resulted in unfortunate encounters with medical staff. In a medicalised society that is also facing financial challenges, older people's rehabilitation, and their possible refusal to have surgery in addition to regular healthcare, is a subject of debate (see, for instance, discussions from the viewpoint of critical gerontology).

However, it is worth noting that a lack of enthusiasm and vigour by no means equated with a depressive state of mind. On the contrary, almost all had come to terms with changes they considered a natural part of the life course, and they had adapted their everyday behaviour and activities accordingly, each in their unique way. Sanni described how she had been active previously and had participated in several outings with a pensioners' association, but now she could not even think of attending. She noted: "One is forced to adapt. There's nothing you can do." Once this stage of

acceptance had been reached, they felt contented as long as equilibrium was maintained. Once peace of mind had been achieved, life as a quest for experience was over for these narrators.

Keeping Up

At the opposite end of the continuum between attachment and withdrawal, there were eight widowed female informants – Enni, Lea, Loviisa, Nelli, Senja, Sirkka, Tuulikki and Vieno – with a firm grip on life. They refused to give in to the aches and pains of old age, and they saw themselves as the equals of anyone. Compared with the stories constructed by the older widows who utilised the *retiring to solitude* plot line, these women's narratives were strikingly different, even in the vocabulary they used: their narrations comprised words such as *still, not yet, if*. Their stories indicated present engagements, not merely remembered activities of the past. Even though they had had their ups and downs over the life course, they were by no means bowing out: there was still much to do, and many things to look forward to.

Common to all narrators, including those who employed the *retiring to solitude* storyline, was a feeling of contentment with their overall story. But these *keeping up* narrators in particular, even with their aches and pains, losses and struggles, shared a striving for the future and a desire to look forward in anticipation of new things. Their attitude towards life could be described as optimistic and welcoming. Enni was one of those sunny personalities that can light up a room. She had moved to an assisted living facility, which she considered a very lucky turn of events. Previously, she had lived in her fifth-floor family apartment – without an elevator, which had made things challenging with her walking frame. However, she joked about her reasons for moving, and claimed that the home care nurses had encouraged her to move only because they were too lazy to climb the stairs to reach her home.

Enni: I don't know what I have, I have all sorts of ailments. But it's okay, just as long as I can manage. And I'm really happy with my life.

Enni was nearing 90 years of age, and she chuckled that *this is quite a nice age*. She wondered somewhat mischievously whether she was *a bit of a fool*,

as she considered herself very happy with the way things were going on. With relocation she had found new friends, and she described how *life felt pretty good* at the time.

These narrators accommodated changes to housing arrangements in their stories. They considered moving to be a possibility, and some had taken action, relocating in their old age. Some retirees experienced moving as a necessary evil, but these narrators tended to focus on moving as means to gain something. For some, like Loviisa, supported living enabled them to continue to have an independent life. For others it may have been a lifestyle choice that enabled them to continue lifelong habits such as attending the theatre or going to the library without help. For some, it was a question of fulfilling a lifelong dream.

One of the discernible features of this narrative was that these women did not talk much about the end of life. Death was only referred to in passing, and with serene images of peace rather than relief from worldly sufferings. Nelli had recently lost her husband, and had fallen out with her stepchildren. In addition, she had become seriously ill. But as she sought for words to describe her circumstances, she did not opt for negative terms, despite her recent adversities; she chose to depict herself as *sad*, but not as having been *cast aside*.

Nelli: Seventy-nine years old, it is a lot of years. And sometimes you have to think that this is not forever, but for me, up until now, life has been kind of light all the way. And every day is a good day.

These types of positive references have recurred within these narratives, and these women, such as Enni and Nelli, tended to remark on their own great age with pride. They acknowledged changes in their lives, but they appeared to perceive no particular transition to the margins. The ability to adapt to changing circumstances and a more open attitude towards the future seemed to give them strength to carry on, despite their misfortunes.

This openness to possible futures did not translate into self-deception: an awareness of her increasing years was present in Senja's narrative as well, but she was still able to see potential in herself. One demonstration of this desire to continue living actively was the loud demand for rehabilitative services. Senja was a perfect example of

not giving into health issues: she had broken her leg very badly, but instead of giving up in her eighties, she demanded physical therapy, and she intended to dance the polka again. Her somewhat frugal nature also came into play in a delightful manner, as she spoke about not wasting things.

Senja: I told the doctor last winter, I said that I had bought a new pair of skis, skis and ski boots, modern ones, and I have to be able to ski again.

The narrators who were inclined towards the *keeping up* narrative tended to present themselves as more extrovert, and to describe wider social networks beyond their adult children and other kin in their narratives. They also depicted themselves as more engaged in various activities outside the home. For instance, Senja picked berries and sold them to her acquaintances for extra income, and took part in all sorts of associations, while Enni continued her membership of seven organisations. Nelli had made a career in banking, and now after her retirement she had plans to attend the University of the Third Age. She considered attending lectures, and she was looking forward to getting well again and being able to get around more. This also included making new friends in her new place of residence.

Nelli: I am really rather happy and satisfied with everything, considering that I am old and alone. [...] When I get this heart condition back in order, I am hoping that I can get around more.

However, there were also some narrators who had felt compelled to give up their social activities for health reasons. Even so, for example, Loviisa had been able to keep her spirits up most of the time, despite some disgruntled feelings associated with her condition and her confinement to her home. She had severe difficulty with walking, and she used a walking frame at all times, but her spirits were usually high.

Loviisa: Yes, it's nothing, even if you cannot or aren't able to stand, you can do things sitting down, because there is no rush, you just take your time. [...] There is no problem, if you don't try to hurry. And you can move so much with these [walking frames], and you really, really take your time, and take it easy, there is no problem, no other problem except that everything gets done more slowly.

The ability to bounce back in a resilient way appeared to be connected to their overall attitude towards life: they persevered because of their desire to find a way to make things happen, and their ability to negotiate their way around obstacles – if not in a literal sense then in a modified and acceptable manner at least.

Some, like Vieno, remarked how lucky they had been in their lives, with good health, a secured income and a nice home; but these women were also more likely to mention clear obstacles in their path. For instance, Tuulikki had been an active traveller around the world, but she had recently lost her eyesight almost completely. Still, she was able to look at the future and the past with contentment. She noted that *I have lived a colourful and good life, even if there were illnesses*, and at the time of the interview she praised herself for having had the courage to do things. The past was present, not forgotten or undervalued. But aside from the past, these women were taking a step towards the future. Their life stories were told as ongoing narratives of things already done and things still to come. Life was not over yet.

Discussion

There is something very human in making sense of the world by creating stories. Stories encompass the individual as well as the shared – our past, present and future experiences. Narratives guide us in our everyday lives, as they set the horizon of expectations against which we evaluate and interpret our own experiences and aspirations over the life course.

Each story is unique, but the narratives of the older women chosen for this study shed light on contemporary late life. In spite of sharing a cultural context, and even similar life events and transitions, the life stories of these Finnish women, and the attitudes towards ageing and life itself expressed in these narratives, were strikingly diverse. These stories paint very different landscapes for us to view, and they offer various standpoints from which we might choose to view our own ageing.

Those who leaned more on narratives of *retiring to solitude* had a darker tone, with more emphasis on loss and letting go, but they were by no means despairing. Even if the story was coming to an end, these narrators were able to highlight interesting twists and turns in their lives, and there were good memories to look back on. For these women, it was

time to bow out graciously, without regret. On the other hand, those more inclined towards the *keeping up* narrative were still peering around corners and unveiling possible routes. Some of them had chosen to continue on a familiar path, but there were others whose life stories were still in the making, still unfolding before the eyes of those whose lives brushed against theirs. For them, it was not yet time to head for the finale; it was time to move forward.

These narratives remind us of classical theories of ageing (Bengtson & Settersten 2016). The *retiring to solitude* narrative appears to reflect the image of ageing well according to the disengagement theory developed by Cumming and Henry (1961). According to this theory, ageing itself is the factor that causes inevitable withdrawal from interaction. Thus, the ageing process is considered successful when one disengages voluntarily from active life and is able to accept this disengagement gracefully. This appeared to be the case for some of these narrators. On the other hand, the *keeping up* narrative resembles more of Havighurst's (1961) activity theory, which focuses on active participation and views successful ageing as a continuation of activity levels established during earlier years. Traces of Atchley's (1989) continuity theory could also be seen in the stories of these older women in terms of the focus on adaptation to change and on consistency in lifestyle over the life course.

Changes in socio-economic factors are worth considering regarding these findings, and they might offer some explanation for the diversity observed. Studies indicate that, in general, life often appears to narrow down in later life (e.g. Karisto et al. 2013a). Social participation tends to decrease, even if one is in rather good health, has a good education and financial resources, and has access to all kinds of possibility (Karisto et al. 2013b). As for family ties, they seem to gain in significance, and they are commonly considered a great source of joy (Haapola et al. 2013; Karisto et al. 2013b).

One's experienced health might also play a role in narrations of late life. All the widows in this data set described having certain health issues, and almost all suffered from chronic disease. Nevertheless, the mere prevalence of illnesses and accompanying functional impairments was not sufficient to explain the differences in attitude towards life and ageing. However, it should be noted that those inclined to disengage were slightly older. Chronological age is a rather poor variable regarding experiences

of individual ageing, but it might tempt us to ponder whether there are some changes that are more likely to take place after a certain age. This line of thought recalls Laslett's (1989) famous distinction between the third and fourth ages, or Neugarten's (1974) insights into the categories of *young-old* and *old-old*, which have been considered as explanations for variations in old age. While it should be noted that these narrators were all above the age of 75 (compared with Neugarten's categories of 55-74 and 75+ years of age), this might be explained by rising life expectancies and advances in medicine which have altered the chronological limits on persons considered old in the first place. All in all, the available data demonstrate that there is vast variety but it does not explain why particular narrators should choose one narrative over the other.

Conclusion

It is not a matter of either-or. Life, and narratives of contemporary late life, cannot be categorised as black or white; it is more like a mix of colours. The value of this research is in showcasing the particular and the unique, and connecting them to the human condition that is shared by individuals living late life in the contemporary western world. What is valued in life is always worth debating, and the discussion should not be limited to the extremes. On the contrary, it should be acknowledged that there are multiple factors that weigh in, and a whole variety of routes from which to choose in search of a meaningful (late) life.

More research is certainly needed to understand the paths that lead to experiences of well-being and how to find these routes. It is important to understand the reasoning behind different attitudes and choices over the life course, and how various meanings are assigned. An appreciation of heterogeneity is a good starting point: it is important to understand that perhaps not all roads lead to Rome, but many do. Thus, the heterogeneity of life in its various forms should be valued and celebrated. Good practices are not easy to pinpoint, but we should strive to understand and distinguish the factors that may contribute to the possibility of living life to the fullest.

The overall impression of contentment with life that is embedded in these individual narratives of late life is comforting. It assures us that good outcomes are possible in a society that allows leeway for individuals

to age in a manner they experience as fitting. The findings of this study suggest that it is above all the ability to arrange one's way of living in a manner compatible with one's personal values and preferences that is the key to the experience of ageing well. An adequate home, necessary support and meaningful things to do are vital basic needs that cannot be set aside, but what counts as adequate, necessary and worth pursuing should be left to the discretion of the individual – as should the choice of whether to retire to solitude, or to plunge full speed ahead into the whirls of the world.

Acknowledgements

This study is conducted at the University of Jyväskylä, and it is a part of the research conducted in *Linked Ageing: Interdependencies in Housing and Care in the Course of Later Life* (LinkAGE, 2016–2020, project number 299053) research project and *Centre of Excellence in Research on Ageing and Care* (CoEAgeCare, 2018–2025, project number 312303), funded by the Academy of Finland. The author is grateful to all those older people who were willing to share their stories with the research group, and for the valuable comments on this manuscript given by the project leader Prof. Teppo Kröger. The author would also like to thank the anonymous reviewers from *International Journal of Ageing and Later Life* (IJAL) for their thorough work on the manuscript and their insightful suggestions for revisions.

Corresponding Author

Paula Vasara, Department of Social Sciences and Philosophy, University of Jyväskylä, PO Box 35, FI-40014 Jyväskylä, Finland. Email: paula.vasara@jyu.fi

References

- Alestalo, M. (2007). Rakennemuutokset ja sukupolvet [Structural change and generations]. *Yhteiskuntapolitiikka* 72(2): 146–157.
- Atchley, R. C. (1989). A continuity theory of normal aging. *Gerontologist* 29(2): 183–190.

- Bengtson, V. L. & Settersten, R. A. (eds.). (2016). *Handbook of Theories of Aging* (3rd ed.). New York, NY: Springer.
- Bowlby S., McKie L., Gregory S. & MacPherson I. (2010). *Interdependency and Care over the Life Course*. London: Routledge.
- Bruner, J. (1990). *Acts of Meaning*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bruner, J. (2004). Life as narrative. *Social Research* 71(3): 691–710.
- Cumming, E. & Henry, W. E. (1961). *Growing Old*. New York, NY: Basic Books.
- Elder, G. H. (1994). Time, human agency, and social change: Perspectives on the life course. *Social Psychology Quarterly* 57(1): 4–15.
- Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge, MA: Polity Press.
- Fogelholm, M., Raivio, R., Haapola, I. & Karisto, A. (2013). Ikihyvä Päijät-Häme, kymmenen vuotta [Ikihyvä Päijät-Häme, ten years]. In I. Haapola, A. Karisto & M. Fogelholm (eds.), *Vanhuusikä muutoksessa: Ikihyvä Päijät-Häme -tutkimuksen tuloksia 2002–2012* [Changing Old Age: Results from the Ikihyvä Päijät-Häme Research 2002–2012] (Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveystyhtymän julkaisuja 72, pp. 9–14). Lahti: Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymä
- Haapola, I., Karisto, A. & Fogelholm, M. (eds.). (2013). *Vanhuusikä muutoksessa: Ikihyvä Päijät-Häme - tutkimuksen tuloksia 2002–2012* [Changing Old Age: Results from the Ikihyvä Päijät-Häme Research 2002–2012] (Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveystyhtymän julkaisuja 72). Lahti: Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymä.
- Hänninen, V. (2003). *Sisäinen Tarina, Elämä ja Muutos* [Inner Narrative, Life and Change] (Acta Universitatis Tamperensis 696). Tampere: Tampere University Press.
- Havighurst, R. J. (1961). Successful ageing. *Gerontologist* 1(1): 8–13.
- Heikkinen, E. & Tuomi, J. (eds.). (2001). *Suomalainen elämäntulkku* [Finnish Life Course]. Helsinki: Tammi.
- Helliwell, J. F., Layard, R. & Sachs, J. D. (2019). *World Happiness Report 2019*. Available on <https://s3.amazonaws.com/happiness-report/2019/WHR19.pdf> (Accessed: April 2, 2019).
- Hyvärinen, M. (2010). Haastattelukertomuksen analyysi [Analysing narrative interviews]. In T.J. Ruusuvoori, P. Nikander & M. Hyvärinen (eds.), *Haastattelun analyysi* [Analyzing Interviews] (pp. 90–118). Tampere: Vastapaino.

- Jauss, H. R. (1983). Kirjallisuushistoria kirjallisuustieteen haasteena [History of literature as a challenge to the study of literature]. In M.-L. Nevala (ed.), *Kirjallisuudentutkimuksen menetelmiä [Methods for Studying Literature]* (Tietolipas 94, pp. 197–235). Jyväskylä: WSOY.
- Karisto, A., Haapola, I., Töyli, P. & Väänänen I. (2013a). Harrastukset ja vapaa-aika [Hobbies and leisure time]. In I. Haapola, A. Karisto & M. Fogelholm (eds.), *Vanhuusikä muutoksessa: Ikihyöä Päijät-Häme -tutkimuksen tuloksia 2002–2012 [Changing Old Age: Results from the Ikihyöä Päijät-Häme Research 2002–2012]* (Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveysyhtymän julkaisuja 72, pp. 51–57). Lahti: Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymä.
- Karisto, A., Koskimäki, T. & Seppänen, M. (2013b). Sosiaaliset suhteet [Social relationships]. In I. Haapola, A. Karisto & M. Fogelholm (eds.), *Vanhuusikä muutoksessa: Ikihyöä Päijät-Häme -tutkimuksen tuloksia 2002–2012 [Changing Old Age: Results from the Ikihyöä Päijät-Häme Research 2002–2012]* (Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveysyhtymän julkaisuja 72, pp. 41–49). Lahti: Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymä.
- Kaufman, S. R. (1986). *The Ageless Self: Sources of Meaning in Late Life*. Madison, WI: University of Wisconsin Press.
- Kehusmaa, S. & Hammar, T. (2019). *Kahdeksan faktaa vanhuspalvelujen tilasta [Eight facts about the situation in older people's care]*. Available on <https://thl.fi/fi/-/8-faktaa-vanhuspalvelujen-tilasta> (Accessed October 17, 2019).
- Komp, K. & Johansson, S. (2015). Introduction. In K. Komp & S. Johansson (eds.), *Population Ageing from a Lifecourse Perspective: Critical and International Approaches* (pp. 1–10). Bristol: Policy Press.
- Koselleck, R. (1985). *Futures Past: On the Semantics of Historical Time*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Laslett, P. (1989). *A Fresh Map of Life: The Emergence of the Third Age*. London: Weidenfeld & Nicolson.
- Mannheim, K. (1952). The problem of generations. In K. Mannheim, *Essays on the Sociology of Knowledge* (pp. 276–322). London: Routledge & Kegan Paul.
- Markkola, P. (1997). Constructing and deconstructing the 'strong Finnish woman': Women's history and gender history. *Historiallinen Aikakauskirja [Historical Journal]* 2: 153–160.

- Martin-Matthews, A. (2011). Revisiting widowhood in later life: Changes in patterns and profiles, advances in research and understanding. *Canadian Journal on Aging* 30(3): 339–354.
- Meisner, B. A. & Levy, B. R. (2016). Age stereotypes' influence on health: Stereotype embodiment theory. In V. L. Bengtson & R. A. Settersten (eds.), *Handbook of Theories of Aging* (3rd ed., pp. 259–276). New York, NY: Springer.
- Neugarten, B. L. (1974). Age groups in American society and the rise of the young-old. *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 415(1): 187–198.
- Official Statistics of Finland (OSF). (2018). *Population Structure* [e-publication]. 2018. Helsinki: Statistics Finland. Available on http://www.stat.fi/til/vaerak/2018/vaerak_2018_2019-03-29_tie_001_en.html (Accessed: August 30, 2019).
- Phoenix, C., Smith, B. & Sparkes, A. C. (2010). Narrative analysis in aging studies: A typology for consideration. *Journal of Aging Studies* 24(1): 1–11.
- Purhonen, S. (2007). *Sukupolvien ongelma: tutkielmia sukupolven käsitteestä, sukupolvi-tietoisuudesta ja suurista ikäluokista* [Generations as a Problem: Studies on the Concept of Generation, Generational Consciousness and Finnish Baby Boomers] (Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia 251). Helsinki: University of Helsinki.
- Riessman, C. K. (1993). *Narrative Analysis (Qualitative Methods Series 30)*. Newbury Park, CA: Sage.
- Riessman, C. K. (2008). *Narrative Methods for the Human Sciences*. Los Angeles, CA: Sage.
- Roos, J. P. (1987). *Suomalainen elämä: tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista* [Finnish Lives: Study on Finnish Biographies] (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 254). Helsinki: Finnish Literature Society.
- Saarenheimo, M., Pietilä, M., Maununaho S., Tiuhonen, A. & Pohjolainen, P. (2014). *Ikäpolvien taju: elämäntaku ja ikäpolvet muuttuvassa maailmassa* [Understanding Generations: Life Course and Generations in a Changing World]. Helsinki: Finnish Association for the Welfare of Older People.

- Soulsby, L. K. & Bennett, K. M. (2015). Widowhood in late life. In N. Pachana (ed.), *Encyclopedia of Geropsychology*. Available on https://www.researchgate.net/publication/313141418_Widowhood_in_Late_Life (Accessed: August 30, 2019).
- Szebehely, M. & Meagher, G. (2017). Nordic eldercare: Weak universalism becoming weaker? *Journal of European Social Policy* 28(3): 294–308.
- Tuomi, J. (2001). Aetatis hominum: Elämänkulun vaiheet antiikin ja keskiajan kirjallisuudessa [Aetatis hominum: Life course phases in ancient and medieval literature]. In E. Heikkinen & J. Tuomi (eds.), *Suomalainen elämäntulkku [Finnish Life Course]* (pp. 13–37). Helsinki: Tammi.
- Vaarama Marja, Karvonen Sakari, Kestilä Laura, Moisio Pasi & Muuri Anu (eds.) (2014). *Suomalaisten hyvinvointi 2014 [The Welfare of Finns 2014]*. Helsinki: Finnish Institute for Health and Welfare.
- Wass, H. & Torsti, P. (2011). Limittyvät sukupolvet ja jaetut näkemykset: Suomalaiset yhteiskunnalliset sukupolvet ja sukupolvittaiset erot poliittisessa käyttäytymisessä [Overlapping generations and shared understandings: Finnish societal generations and generational differences in political behaviour]. *Politiikka* 53(3): 167–184.
- Zacheus, T. (2008). *Luonnonmukaisesta arkiliikunnasta liikunnan eriytymiseen: Suomalaiset liikuntasukupolvet ja liikuntakulttuurin muutos [From Natural Everyday Exercise to a Personalised Exercise Experience: Finnish Physical Activity Generations and the Changes in Physical Culture]* (Turun yliopiston julkaisuja C 268). Turku: University of Turku.



IV

HOIVAN KERTOMUKSIA. JUONITYYPIT IKÄÄNTYNYTTÄ ÄITÄÄN HOITAVIEN TYTÄRTEN NARRATIIVEISSA

by

Vasara, Paula 2014

Janus vol 22 (1), 3-18

Reproduced with kind permission by Sosiaalipoliittinen yhdistys.

HOIVAN KERTOMUKSIA.

TARINAMALLIT IKÄÄNTYNEESTÄ ÄIDISTÄÄN HUOLEHTIVIEN TYTÄRTEN NARRATIIVEISSA

Paula Vasara: *YTM, tohtorikoulutettava, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Jyväskylän yliopisto*

paula.vasara@jyu.fi

Janus vol. 22 (1) 2014, 3–18

Janus

Tiivistelmä

Hyvinvointipolitiikassa puhutaan yhä enemmän ikääntyneen oikeudesta jäädä asumaan nykyiseen kotiinsa ja saada sinne tarvitsemansa palvelut. Tämä artikkeli tarkastelee narratiivisen analyysin keinoin, miten huolenpidon kokemus jäsenyyä äidistään huolehtivien tyttärien hoivakertomuksissa yhä vahvemmin kodissa annettavaan epäviralliseen hoivaan tukeutuvassa yhteiskunnassa. Kertomisen tavat nojautuvat neljästä narratiivisesta perusrakenteesta kolmeen: romanssiin, tragediaan ja ironiaan. Aineiston kertomukset osoittavat tapoja, miten huolenpito voi jäsenyää merkitykselliseksi osaksi elämänkulkua. Kulttuurisista malleista vahvin on hyvän tyttären tarinamalli, joka jäsentää tyttären omaa osallisuutta huolenpidossa vaihtoehdottomuuden kontekstissa.

Sosiaalipolitiikan tavoitteena on luoda edellytyksiä hyvän elämän toteutumiseksi, mutta hyvinvoinnin konkreettisista sisällöistä on hyvin erilaisia käsityksiä. Usein näihin liittyy kysymyksiä huolenpidon järjestämisestä. Suomalaisessa yhteiskunnassa hoivan järjestelyissä on mukana useita eri toimijoita ja hyvinvointivaltion rooli koetaan vahvaksi ainakin viimesijaisen tuen lähteenä. Kuitenkin vastuiden jaosta sekä palveluiden järjestämisestä ja tuottamisen tavoista käydään vilkasta keskustelua, etenkin kun sairaudet ja toimintakyvyn vajeet yleistyvät elinikään ja vanhusväestön osuuden kasvaessa. (Szebehely 2005; Julkunen 2006; Kröger 2011.) Vanhusten hoivassa yhteiskunta on viime vuosina alkanut nojautua yhä vahvemmin epäviralliseen hoivaan, mutta myös voittoa tavoittele-

vat yritykset ja vapaaehtoisjärjestöt ovat lisänneet osuuttaan hoivapalvelujen tuottajina. Palveluiden yksityistymisen ja deinstitutionalisoitumisen on nähty lisäävän käyttäjien itsemääräämisoikeutta ja valinnan vaihtoehtoja, vaikka samalla keskustellaan myös kuluttajuuteen liittyvistä ongelmista. (Julkunen 2006; Yeandle ym. 2012.)

Vanhuspalveluiden toteuttamisen tapoja ja hyvän vanhenemisen edellytyksiä koskevassa keskustelussa korostetaan ikääntyneen oikeutta jäädä asumaan nykyiseen kotiinsa ja saada sinne tarvitsemaansa apua. Yksityiskodissa asuvat ikääntyneet tarvitsevat monenlaista tukea: 70 vuotta täyttäneistä naisista toimintakykynsä heikkenemisen vuoksi virallista tai epävirallista apua sai 43 prosenttia, miehistä 28 prosenttia

(Blomgren ym. 2006, 170). Epävirallinen hoiva liittyy yleensä arkisiin asioihin kuten kaupassa käyntiin ja asiointiin, ja sitä saadaan virallista enemmän (Perkiö-Mäkelä ym. 2010, 225–226).

Pohjoismaisessa tutkimuksessa on keskitytty erityisesti tarkastelemaan formaalia hoivaa, etenkin kotipalveluita. Informaali hoiva nousi enemmän esiin vasta 1990-luvulla, mutta suurin osa omaishoitoa koskevasta tutkimuksesta keskittyy lähinnä hoivaajan näkökulmaan ja tarkastelee kuormittumista, hoitamisen kokemuksia tai erilaisten tukimuotojen toimivuutta. Vähäisemmälle huomiolle on kuitenkin jäänyt hoivan suhde kotiin, arkeen ja työhön. (Saarenheimo & Pietilä 2003, 146–147; Kröger 2005, 244–245; Zechner 2010, 40–46; ks. myös Mikkola 2009; Kröger & Yeandle 2013.)

Sosiaalipolitiikan keinoin voidaan tukea omaishoitajuutta monin eri tavoin, mutta ratkaisujen pohjaksi tarvitaan tietoa hoivaajien kokemuksista ja tuen tarpeista. Yksi tapa saada tästä tietoa on tarkastella hoivakertomuksia, jotka voidaan nähdä tapana merkityksellistää omaa kokemusta ja samalla välittää siitä tietoa muille. Tämän artikkelin tarkoituksena on tutkia narratiivisen analyysin keinoin sitä, miten hoiva jäsentyy osaksi elämäntähtäytystä tyttäriin, jotka työssäkäynnin ohella huolehtivat päivittäin äidistään. Narratiiveissa sisältö (mitä sanotaan) kietoutuu yhteen muodon (miten sanotaan) kanssa. Tämän vuoksi tarkastelen sekä sitä, mitä tyttäret kokemuksestaan kertovat että sitä, millaisia kerronnan rakenteita ja kulttuurisia tarinamalleja he käyttävät. Millaisia valintojen mahdollisuuksia tai vaihtoehtottomuuden kokemuksia

niiden kautta rakentuu auttajan elämäntähtäytystä?

AINEISTO

Tarkastelen hoivan kokemusta analysoimalla kertomuksia, jotka ovat osa vuonna 2009 Jyväskylän yliopistossa *Working Carers – Caring Workers (WoCaWo)* -tutkimushankkeessa kerättyä teemahaastatteluaineistoa. Olen rajannut aineiston neljäntoista kerronnalliseen haastatteluun, joissa tytär kuvaa kokemustaan oman äitinsä päivittäisestä huolenpidosta. Haastatteluhetkellä tämä pitkäaikainen hoivasuhde oli yhä meneillään ja kertojat itse määrittelivät itsensä hoivavastuun ensisijaisiksi kantajiksi.

Työssäkäyviä omaishoitajia saatiin mukaan lehti-ilmoitusten sekä työnantajien ja tutkijoiden omien kontaktien pohjalta Keski- ja Etelä-Suomesta. Nauhoitettujen ja litteroitujen haastatteluiden yksityisyyden turvaamiseksi henkilöllisyydet on salattu muuttamalla yksilöivät tiedot kuten nimet ja asuinpaikkakunnat. Myös murreilmaisut on muunnettu yleiskielisiksi ja puhekieleen kuuluva toisto ja täytesanat on poistettu luettavuuden helpottamiseksi.

Aineiston kertomukset heijastavat tavanomaisia auttamissuhteeseen liitettyjä piirteitä. Ne alkavat tyypillisesti kuvauksella hoivaan johtaneesta tilanteesta ja laajenevat kertomukseksi siitä, miten hoivatehtävä koetaan ja perustellaan tyttärelle kuuluvaksi. Tyypillinen kertoja on eläkeiän tuntumassa oleva, mutta yhä kokopäivätyössä käyvä vakiintuneessa parisuhteessa elävä nainen, jonka äiti tarvitsee apua korkean iän,

sairauden tai vamman vuoksi. Huolenpidon tehtävät kasautuvatkin usein työikäisille, joista lähes viidennes auttaa läheistään. Lisäksi aikuistuneiden lasten, ja erityisesti tyttärien, roolin korostuminen avun lähteinä merkitsee hoivan sukupuolittuneisuutta. (Blomgren ym. 2006, 170–172; Perkiö-Mäkelä ym. 2010, 221–226.)

Myös naisten pidempi elinikä sekä omistusasumisen yleisyys vaikuttavat siihen, että ikääntyneiden epävirallinen hoiva konkretisoituu usein nimenomaan tyttären huolenpidoksi yksin asuvasta ikääntyneestä ja leskeytyneestä äidistä. Hoivan toimijoiden kokemia mahdollisuuksia ja velvollisuuksia raa-
mittavat monet tekijät: julkisten palvelujen järjestelyjen ohella lain suomat mahdollisuudet, demografiset ja sosioekonomiset tekijät, mutta myös kulttuuriset käsitykset kuten olettamus molempien sukupuolien osallistumisesta työmarkkinoille. (Blomgren ym. 2006, 170–173; STM 2013; vrt. Silverstein & Gans 2006; Stuifbergen ym. 2008.)

Aineistossa kerronta etenee melko vapaassa järjestyksessä, mutta yleisinä teemoina ovat hoivasuhde sisältöineen ja sen tiivistyminen sekä työssäkäynnin, arjen ja läheisen auttamisen yhdistämisen problematiikka. Hoivan käsite viittaa hyvin monimuotoiseen henkilöön kohdistuvaan apuun, tukeen ja palveluihin. (Anttonen & Zechner 2009, 27–28; vrt. Lewis & Meredith 1988, 38–42; Finch 1989, 26–29.) Aineistossa kertojat suorittavat erilaisia arkisia tehtäviä, mutta osana hoivaa on myös läsnäolo ja turvallisuuden tunteen luominen.

Lisäksi haastatteluissa käsitellään perhesuhteita, tukiverkostoja, vapaa-ajan viettoa, erilaisten palveluiden käyttöä sekä tulevaisuuden odotuksia. Aineisto vahvistaa osaltaan myös muiden tutkimusten havaintoja oman puolison ja perheen merkityksestä tuen antajina sekä hoivan ja arjen yhteen sovittamisen haasteellisuudesta. Tulkintoihin sisarusten keskinäisistä vastuiden jakautumisista ja osallistumisen tavoista vaikuttavat monet tekijät kuten erilaiset elämänhistoriat: asema sisarusparvessa ja suhteet vanhempiin, mutta myös persoonallisuus, sukupuoli ja yksilölliset taidot. Lisäksi sosioekonominen asema, työllisyystilanne, maantieteellinen etäisyys sekä muut perhevastuut koetaan merkityksellisiksi. Osaamattomuus rakentuu yllättäen todennäköisemmin legitimiiksi osallistumattomuuden syyksi myös näissä kertomuksissa, vaikka itse hoivan tehtävät useimmiten käsitetäänkin joksikin arkiseksi, itsestään selvän osaamisen alueelle kuuluvaksi. (Finch & Mason 1993, 97–106; Willyard ym. 2008; Leinonen 2011.)

Taulukossa 1 esitetään tietoja aineistosta: kertomusten tarinamallit, kertojien ja äidin ikäryhmät sekä hoivaa kuvaavina tekijöinä hoivasuhteen kesto, perheen ulkopuolisen avun saanti, päivittäisen yhteydenpidon määrä sekä virallinen omaishoitaja-asema.

Avun tiiviydestä huolimatta vain viisi haastateltavaa kertoo olevansa virallisen omaishoidon tuen piirissä, mikä kuva-
taa hyvin vallitsevaa tilannetta. Vuonna 2011 omaishoidon tukea sai 39 500 henkilöä. Ilman virallista tukea läheisensä pääasiallisena auttajana toimivia arvioidaan olevan noin 300 000, vähäi-

Taulukko 1. Tietoja aineistosta

Tarina- malli	Kertojan nimi	Tyttären ikäryhmä	Äidin ikäryhmä	Hoiva- suhteen kesto (v)	Perheen ulkopuolisen avun saanti	Useita käyntikrt / pv tai asuvat yhdessä	Virallinen omahoitaja- status
<i>Romanssi – harmonian tilaa tavoitteleva kamppailu</i>							
	Aila	55–64	75–84	10–20	x		x
	Eveliina	55–64	85–94	10–20			
	Iiris	45–54	85–94	10–20	x	x	
	Jaana	45–54	75–84	5–10			
	Kati	45–54	85–94	1–5	x	x	
	Laila	65–74	85–94	5–10	x	x	x
	Maarit	35–44	75–84	1–5	x	x	
	Tuovi	65–74	85–94	30–40	x		x
<i>Tragedia – häviöön tuomittu taistelu elämää suurempia voimia vastaan</i>							
	Aino-Kaisa	55–64	85–94	5–10	x		
	Anja	55–64	75–84	5–10	x		
	Mirja	55–64	75–84	1–5	x	x	x
	Ulla	35–44	65–74	5–10	x		x
<i>Ironia – epävarmuuden ja toisella tapaa olemisen mahdollisuuden näkeminen</i>							
	Viivi	55–64	85–94	10–20		x	
	Vilja	55–64	75–84	10–20	x	x	

semmissä määrin läheisestään huolehtivia yli miljoona. (STM 2013, 11.)

Asumisjärjestelyt ovat hoivan tuottamisen ja vastaanottamisen kannalta merkittäviä, sillä yksityisen alueeksi käsitettynä kotiin liittyy monia vahvoja tunteita ja ääneen lausumattomia käytäntöjä, rutiineja ja tekemisen tapoja (Vilkko 2000; Mallett 2004; Vilkko 2010; Andersson 2012). Aikuistuneiden lasten ei nykyisin oleteta asuvan yhdessä vanhempiensa kanssa, mutta tässä aineistossa viisi neljästätoista tyttärestä kertoo jakavansa kodin äitinsä kanssa haastatteluhetkellä. Avun tarpeen määrää kuvastaa myös se, että muutama kertoja oli jossain aikuiselämänsä vaiheessa asunut yhdessä äitinsä kanssa tai he olivat muuttaneet lähemmäs toisiaan helpottaakseen tarvittavan huolenpidon toteuttamista. (YM 2012, 9–16.) Äiti oli saattanut siirtyä myös tuetun asumisen piiriin, mikä ei kuitenkaan

merkinnyt auttamistehtävien tai koetun hoivavastuun päättymistä.

METODI JA KESKEISET KÄSITTEET

Olen lukenut tyärten litteroituja haastatteluita narratiiveina, jotka yksilöllisyydessään heijastavat laajemmin kulttuurisia käsityksiämme auttamisesta ja huolenpidosta. Ne voidaan käsittää ajallisiksi kokonaisuuksiksi, joilla on alku, keskikohta ja loppu. Olennaista on merkityksellisen kokonaisuuden rakentaminen juonen avulla, mikä erottaa ne muusta puheesta ja tekstistä. (Hänninen 2003, 20; Miettinen 2006, 25; Riessman 2008, 3–5.) Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa kertomuksen, tarinan ja narratiivin käsitteitä käytetään usein synonyymisesti, mutta viittaa tässä tarinan käsitteellä tapahtumakulkuun ja kertomuksella sen esittämisen tapaan (Hänninen 2003, 22).

Erilaiset narratiivit ovat osa sosiaalista tarinavarantoa, joka koostuu kaikista meitä ympäröivistä tarinoista. Niissä toistuu tietylle kulttuurille ominaisia juonenkulkuja, henkilötyyppejä ja sosiaalisia rooleja. Länsimaisessa tarinankerronnassa on hahmotettu erilaisia toistuvia juonikaavoja: narratiivisina perusrakenteina on pidetty romanssia, komediaa, tragediaa ja ironiaa/satiiria. (Murray 1989; Frye 1990; Hänninen 2003.) Näitä on sovellettu hyvin erilaisen, niin suullisten kuin kirjallistenkin, aineistojen analysointiin (esim. Murray 1985; Murray 1989; Frye 1990; Stern 1995; Hänninen 2003; Kietäväinen 2009). Myös ikääntyneestä äidistään huolehtivien tytärten haastatteluissa rakentuvat narratiivit hyödyntävät näitä sosiaalisen tarinavarannon kulttuurisia tarinamalleja. Itse kertomus ei välttämättä muodosta ehjää kokonaisuutta, joten perusrakenteen tunnistamiseksi olen hyödyntänyt Fryen (1990) esittämää kertomuksen juonen vaiheiden luokittelua sekä kertomuksen osiin sekä kerronnan hahmojen rakentumiseen liittyviä määritelmiä. (Ks. esim. Labov 1997; Rimmon-Kenan 1999; Riessman 2008.)

Käsitän kulttuurisen mallin jonkin yhteisön jakamaksi oletetuksi ja itsestään selvänä pidetyksi malliksi asioista. Näin määriteltynä käsite muistuttaa Bergerin ja Luckmannin ajatusta yhteiskunnallisesta tietovarannosta, joka mahdollistaa yksilöiden yhteiskunnallisen paikantamisen ja jakaa todellisuutta tuttuuden asteisiin. Tähän tietovarantoon sisältyvä reseptitieto, jota voidaan kutsua myös skriptiksi, on kulttuurista. Se auttaa määrittämään sitä tapaa, jolla tiettyssä tilanteessa ja paikassa tavanomaisesti käyttäydytään. (Berger & Luckmann

2000, 51–54; Miettinen 2006, 21, 32–34.) Kulttuurinen malli voidaan kuitenkin ymmärtää reseptitietoa ja skriptiä laajemmaksi käsitteeksi, sillä se sisältää myös muunlaista kulttuurista tietoa, esimerkiksi sananlaskuja, metaforia, taksonomioita ja stereotypioita (Miettinen 2006, 30–32).

Kulttuuriset mallit tarjoavat pohjan itsen ja toisten tulkitsemiseen, kokemuksen jäsentämiseen sekä mahdollisuuden myös toisten tulkintojen ennakoimiseen. Ne ovat tarinallisia, koska ne jäsentävät tiettyjä tapahtumia ja niiden etenemistä. Ne kuitenkin eroavat kertomuksesta olennaisella tavalla: kertojan viitatessa johonkin tunnettuun malliin oletetaan, että yleisö tuntee tuon mallin ja ymmärtää asiayhteyden jopa melko viittauksenomaisestikin. Kertomuksista tulee ymmärrettäviä nimenomaan sen vuoksi, että ne linkittyvät toistuviin yleisölle tuttuihin tapahtumakulkuihin. (Bruner 1991, 6–7; Hänninen 2003, 129–130; Miettinen 2006, 30–32.)

Tarina on läsnä tapahtumisen hetkellä ohjaten ja jäsentäen kokemusta ja siitä kertomisen tapaa. Kertomukset rakentuvat vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa ja niiden muotoutumiseen vaikuttavat monenlaiset kertomistilanteeseen liittyvät seikat. Kertominen onkin tulkintaa: vaikka se rakentuu skriptien varaan, se ei toista niitä vain mekaanisesti. Kertoja valikoi, mitä hän ottaa mukaan tarinaan, ja mikä yleisön kannalta olisi kiinnostavaa. Narratiivit eivät ole suoraan referentiaalisessa suhteessa todellisuuteen vaan nimenomaan niiden näkeminen kertomuksina kokemuksista (tapahtumien sijaan) korostaa niiden mahdollista muuttumista ajassa ja paikassa. (Riessman 1993, 64–65;

Hänninen 2003, 78; Squire ym. 2008, 4–8.)

Tarinamallit sisältävät vahvoja kulttuurisia malleja elämänkulusta ja rakentavat siihen osaltaan odotuksenmukaisuutta. Ne voivat olla vapauttavia tarjotessaan vaihtoehtoja, mutta ne voivat myös ohjata yksilöä vahvasti. Tällöin ne toimivat pikemminkin normatiivisina välittäessään tietoa siitä, miten tietyssä tilanteessa on tavanomaista ja hyväksytyä asennoitua. Pahimmillaan hallitsevat hegemoniset mallitarinat voivat toimia pakottavina malleina siitä, miten elämä kuuluu elää.

HOIVAKERTOMUSTEN TARINAMALLIT

Tytärten kertomusten voi nähdä nojautuvan klassisiin kerronnan peruskenteisiin: aineistossa tavanomaisin on romanssi, jota voi kuvata harmonian tilaa tavoittelevana kamppailuna. Tragedian kertomuksissa leimallisena kokemuksena on häviöön tuomittu taistelu elämää suurempia voimia vastaan; ironioissa puolestaan korostuu asioiden kyseenalaistaminen ja toisella tapaa näkemisen mahdollisuus. (Murray 1989; Frye 1990; Hänninen 2003.) Selkeistä juonityypeistä komedia jäi puuttumaan tämän aineiston kertomuksista.

Kertomuksissa päärooli on tyttärellä, mutta lähes yhtä suuri osa on ikääntyneellä äidillä, jonka ympärille juonen mutkistava toiminta keskittyy. Muina hahmoina kertomuksessa esiintyy tyyppillisesti liittolaisia ja vastustajia. Tytären apureina toimivat puoliso, lapset sekä lapsenlapset, joilta saatu tuki hoivavatehtävässä kuvataan useimmiten kertojan jaksamisen kannalta keskeisenä.

Myös sisarusten kesken neuvotellaan tavanomaisesti hoivavatehtävistä, mutta kokemus vastuun jakautumisesta on vaihtelevampi. Muiden toimijoiden osallisuus ja asemoituminen liittolaisiksi tai vastustajiksi vaihtelee: erityisesti julkisten ja yksityisten sosiaali- ja terveyspalveluiden edustajien sekä sukulaisten, ystävien, työnantajien ja työtovereiden roolit voivat hahmottua eri tavoin. Useimmat vastaanottavat perheen ulkopuolista apua ainakin jonkin verran.

ROMANSSIN HOIVAKERTOMUKSET

Tässä aineistossa romanssin juonirakennetta noudatteleva hoivakertomus on yleisin. Sitä käyttää kahdeksan tytärtä: Kati, Maarit, Aila, Eveliina, Jaana, Laila, Iiris ja Tuovi. Sen voi tulkita olevan lähinnä toiveiden toteutumisen unelmaa, jossa on läsnä ikuinen lapsenomainen pysyvä nostalgia – toive kuvitteellisen kultaisen ajan löytymisestä ajassa tai tilassa. Sen keskeisenä elementtinä toimii seikkailu, mikä tekee siitä jaksollisen ja prosessinomaisen. Tarinan muoto on dialektinen: kaikki keskittyy sankarin ja hänen vihollisensa väliseen konfliktiin. (Murray 1989; Frye 1990, 186–188.) Romanssin klassisessa muodossa myös hahmot noudattavat tätä rakennetta eikä niitä esitetä kovinkaan hienovara raisina tai monimutkaisina; hoivakertomuksissakin henkilöt asemoituvat pääsääntöisesti melko suoraviivaisesti kertojan liittolaisiksi tai vastustajiksi (Frye 1990, 195).

Romanssit ovat tyyppisesti vahvan moraalisia; perustana on ajatus hyvän ja pahan vastakkainasettelusta. Tässä kontekstissa tulkintoihin rakentuu kokemus vaihtoehdottomuudesta: käsi-

tys itsestä ja elämäntilanteesta ei sisällä toisin toimimisen tapaa. Esimerkiksi romanssin hoivakertomuksessa Jaana kuvaa auttamiseen liittyviä perusteluitaan kiintymyksen kontekstissa, mutta samalla hän vetoaa myös kertomistavalle ominaisiin moraalisiin perusteluihin.

Jaana: [...] et mä oon ajatellu, et toi on pakko nyt tehdä, että on me toki vuoroteltu. Kyllä mä ehkä oon saanu hirveesti siitä äitin olemassaolosta. Ja toisaalta musta jotenkin, että ihan kaikkien ihmisten kannalta, ett se on aika hirveetä, jos ei vanhuksista huolehita [...] Mutta varmaan tää, voi olla että tuntuu välillä tosi rankalta ja en tiä, mutta en mä haluais tätä poiskaan antaa. Ei musta olis kiva, että mä en olis ollu lähellä.

Hoivakertomuksissa on lähtökohtana ajatus harmonian tilasta, jota edustaa yksilön hyvinvoinnin, terveyden ja itsenäisen toimeen tulemisen tila. Näissä kertomuksissa tätä normaaliksi ymmärretyn elämäntilanteen harmoniaa uhkaavina pahoina ilmenevät tyypillisesti hoivatilanteita laukaisevat tekijät kuten sairaus, puolison kuolema ja ikääntyminen (Lewis & Meredith 1988, 181). Kaivattu harmonian tila ei merkitse konkreettisesti esimerkiksi avuntarpeen päättymistä vaan hyvinvoinnin turvaamista erilaisten järjestelyiden avulla.

Näissä romanssin kertomuksissa tytär asemoituu kamppailemaan äidin hyvinvoinnin tilan palauttamiseksi; keskeistä on nimenomaan hänen neuvokkuutensa ja kyvykkyytensä saada asioita järjestymään. Oma osallisuutta selitetään hoivatarinoille tyypilliseen tapaan sukupolvikokemuksena, luonteenomaisena piirteenä tai henkilökohtaisena suhteena. Myös vastavuoroisuus,

annetut lupaukset sekä yhteinen historia ovat tärkeitä vastuun kokemuksen kannalta. Toisaalta taas negatiivisemmin perusteltuna hoivatehtävien suorittamista voidaan selittää konkreettisten vaihtoehtojen puuttumisella, taloudellisilla syillä tai haluttomuudella hyväksyä ulkopuolista tai virallista apua. (Lewis & Meredith 1988, 21–31; Finch & Mason 1993, 97–106; Eriksson 2010, 306–310.)

Auttaminen rakentuu joksikin oikeaksi, ihmisyyteen kuuluvaksi teoksi. Se voidaan hahmottaa myös Ailan tavoin luontevaksi osaksi elämäntilanteen ja läheistä ihmissuhdetta, jolloin sitä ei välttämättä edes erityisesti tunnusteta hoivatehtäväksi.

Aila: No se on niinku tullu sillä tavalla kun mä siellä hirmu paljon olen, ja nään aina sen mitä siellä tarttee niinku tehdä, niin mä oon pitänyt sen itsestänselvyytenä että mä teen sen.

Luonnollistaminen on erityisen tyypillistä puolisoahoivassa, missä keskinäinen työnjako saattaa olla vakiintunut vuosien myötä. Tällöin esimerkiksi toisen terveydentilan heikentyminen saattaa merkitä lisääntyvää avuntarvetta muilta tahoilta, esimerkiksi aikuistuneilta lapsilta. Nämä saattavat myös ottaa toisen vanhemman tehtävät itselleen tämän tultua kyvyttömäksi suoriutumaan niistä. (Mikkola 2009, 37–39.)

Vastuiden jakautumisiin vaikuttavat perheeseen usein syntyneet jaetut ja melko pysyvät käsitykset sen jäsenten rooleista, jotka muiden voimakkaiden kulttuuristen arkkityyppien kanssa voivat ohjata käyttäytymistä ja tehtäviin asemoitumista (Stone 2008, 5–10,

75–95). Näitä luonteenpiirteisiin ja perhesuhteisiin liittyviä jäsennyksiä kuvastaa esimerkiksi Eveliinan kertomus, jossa hän perustelee vastuun ottamista henkilökohtaisilla ominaisuuksillaan ja perheasemallaan.

Eveliina: [Sisar] on jotenki vähän erilaisempi. Ja ei meillä oo oikeestaan muita sit, meitä ei oo ku kaksi. Ja sit se vaan jotenki luonnollisesti tuli mulle, että mä oon aina enempi tehny töitä kuin mun sisareni. [...] Hän ei koskaan ottanu, hän ei sillä tavalla oo ottanu vastuuta tavallaan, eikä hän ota vielääkään.

Perheen avun tarjoaminen korostuu erityisesti silloin, kun se koetaan ansaituksi, tarpeelliseksi ja avuntarvitsijasta riippumattomista syistä johtuvaksi. Usein huolenpito koetaan helpommaksi, jos apu on rajattua ajan, taidon ja vaivan suhteen. (Finch 1989; Finch & Mason 1993.) Toisaalta hoivavastuun jakamisen mahdollisuus julkisen vanhustenhuollon kanssa koetaan tärkeäksi pohjoismaisissa hyvinvointivaltioissa. Suurin osa ikääntyneistä ei halua olla riippuvaisia perheen tuottamasta hoihasta, etenkin jos sitä tarvitaan paljon, pitkäkestoisesti tai se liittyy intiimiin auttamiseen. Formaaleilta toimijoilta odotetaan erityisesti henkilökohtaista hoivaa, kun taas perhe ja ystävät huolehtivat enemmänkin käytännöllisistä ja sosiaalisista tehtävistä. (Kröger 2005, 261–262; Szebehely 2005, 395; vrt. Tanskanen & Danielsbacka 2009; Laitinen & Pessi 2010.)

Valtion yhteisiin resursseihin kohdistuvat vaateet koetaan oikeutetuksi, mutta aineiston kertojille ne konkretisoituvat lähinnä viimesijaisina vaihtoehtoina. Keskeisenä kulttuurisena mallina toimii

hoivan ideaali: vaikka läheisten tuottama tiivis huolenpito näyttäytyy jonakin hivenen vieraana ja menneeseen kuuluvana modernissa palkkatyön yhteiskunnassa, kerronnassa nojaututaan silti ajatukseen läheisen pyyteettömän epätsekkästä auttamisesta. Huolenpidon rakentuessa tässä romantisoidussa kutsumuksen ja luontaisuuden kontekstissa epävirallinen hoiva näyttäytyy asiaankuuluvana, laadultaan parempana ja sen vastaanottajan toiveita kunnioittavana verrattuna vieraantuneeseen ammatilliseen palkkatyöläisyyteen.

Romanssiin kuuluva seikkailunomaisuus rakentuu hoivakertomuksissa lukuisista pienemmistä kamppailuista, joita tytär käy eri tahojen kanssa kyetäkseen palauttamaan harmoniaksi tulkitun tilan. Hän kokee roolinsa äidin etujen puolustajana välttämättömänä tämän hyvinvoinnin takaamiseksi. Juonta eteenpäin kuljettavina jaksoina toimivat episodit, jotka liittyvät esimerkiksi pyrkimykseen järjestellä oman arjen sujuvuutta, koordinoida sisarusten ja läheisten yhteistyötä sekä hankkia julkisia palveluita omaa apua täydentämään.

Seikkailunomaisuus voi järjestyä myös voitoiksi, joita on saavutettu sairauden vaiheissa tai hoivan vastuista ja konkreettisista järjestelyistä käydyissä neuvotteluissa. Lopulta pienemmät kamppailut kiteytyvät suureksi konfliktiksi: hoivakertomuksessa se voi paikantua esimerkiksi kysymykseen asumisen paikasta ja riittävien järjestelyiden tekemisestä niin, että idealisoitu kotona asuminen voidaan taata.

Eveliina: Kun sitten taas mä ajattelen sen toisella tavalla, että vanhuksella on

monta kertaa paljon mielekkäämpää ja turvallisempaa, [...] sekä fyysisesti että psyykkisesti terveydelle hyväksi olla kotona niin pitkään kuin mahdollista. Koska se koti on aina koti.

Koti jäsentyy näissä kertomuksissa yleisesti hyvän vanhenemisen paikaksi, mikä heijastaa nykyisiä vanhuspolitiikassa toistettuja käsityksiä. Koti mallintuu tiettyyn fyysiseen paikkaan kiinnittyneenä itsemääräämisoikeuden ja yksityisyyden paikkana, jonka uudelleen muotoutumista toiseen paikkaan ei nähdä välttämättä mahdollisena. (Vilko 2000; STM 2008; Andersson 2012; YM 2012; vrt. Mallett 2004.) Tämä johtaa dikotomiseen asetelmaan: muuttaminen jäsentyy pois kotoa joutumiseksi ja siten viime sijaiseksi vaihtoehdoksi. Tämän vuoksi tyttären on kertomuksen sankarina pyrittävä turvaamaan kotona asuminen mahdollisimman pitkään.

Vaikka tyttäret kuvaavat itseään äitinsä puolesta kamppailevina neuvokkaina järjestelijöinä, he korostavat itsemääräämisoikeuden tärkeyttä. Tätä he käyttävät esimerkiksi perustellessaan valintojaan tai pyrkiessään neuvottelemaan äidin kanssa niin tehtävän suorittajasta, ajasta, tavasta kuin paikasta. Toisaalta esimerkiksi muistisairaudet saattavat vaikeuttaa tähän ideaaliin pyrkimistä, jolloin syntyy ristiriitatilanteita autonomian kunnioittamisen ja suojelunhalun välillä. Tämä ilmenee Jaanankin kertomuksessa: hän kuljettaa äitiään kauppaan valitsemaan itse haluamansa tuotteet, mutta silti hän on päätenyt asettamaan suoramyntikiellon, koska hän kokee äitinsä joutuneen puhelinmyyjien uhriksi.

Jaana: Mutta siinä on aina se ristiriita että, mä yritän aina sitä ite mieltä että, mun mielestä vanhuksen elämässä tai kaikkien elämässä pitää ite saada päättää.

Oikeus omaan aikaan, valintoihin ja itsensä toteuttamiseen kerrotaan keskeisiksi sekä äidin että tyttären elämänkulussa. Myös esimerkiksi virkistytymisen merkitys korostuu, kun auttamissuhdetta peilataan laaja-alaisesti ymmärrettyyn hyvinvoinnin kokemukseen. Lisäksi kokemukset toimivista auttamisverkoston järjestelyistä helpottavat tilannetta ja lopulta aineistossa rakentuu kertomus jaksamisesta vahvasta vastuuntunnosta ja huolesta riippumatta.

TRAGEDIAN HOIVAKERTOMUKSET

Tässä aineistossa tulkitsen Aino-Kaisan, Mirjan, Ullan ja Anjan kertomukset tragedioiksi. Rakenne muistuttaa romanssia, mutta tarinan sankari ei kykene voittamaan pahuuden voimia ja elämäntilanne jäsentyy häviöön tuomitukseksi taisteluksi elämää suurempia voimia vastaan. Tarinan kausaliteetin maailma on riippuvainen uskosta luonnonlakiin tai kohtaloon: klassisessa tarinankerronnassa tällaisia luonnonjärjestyksen ilmenemiä ovat esimerkiksi jumalat, kohtalo, onni tai olosuhteet. (Frye 1990, 207–214; Hänninen 2003, 96.) Hoivan kertomuksissa nämä konkretisoituvat tyypillisimmin etenevinä sairauksina ja näkemyksenä ikääntymisestä väistämättömänä raihaistumisena.

Yksilön sinnikkyydestä ja yritteliäisyydestä huolimatta on siis vielä jotain suurempaa, johon verrattuna hänen voimansa ovat vähäisempiä. Tämän tra-

gedialle ominaisen ulkopuolisen kohtalon kaikkivoipaisuuden vuoksi sekä oikeutuksen että vääryyden tunteet ovat samanaikaisesti läsnä; tästä asetelmasta katsottuna tarinan päähenkilön lankeamisen ja uupumisen voi kokea oikeutetuksi. (Frye 1990, 214–217.) Ponnistelun ja lähellä selviytymistä olemisen kokemus tuo puolestaan kerrontaan väsymyksen, riittämättömyyden sekä ritualisoituneen syyllisyyden tarinoita.

Eräänlainen upottautuminen hoivaan on erityisen tyypillistä tragedian hoivakertomuksissa. Esimerkiksi Mirja kuvaa äitinsä hyvinvoinnista huolehtimisen olevan yksiselitteisesti ensisijainen asia hänen elämässään. (Ks. Lewis & Meredith 1988, 119.) Keskinäistä suhdetta kuvataan poikkeuksellisen kiinteänä, mitä tässä aineistossa näyttää selittävän myös tavanomaisesta poikkeavat lapsuudenkokemukset. Tragedian hoivakertomuksissa äidit ja tyttäret muodostavat eräänlaisen kollektiivisen perheyksikön, jonka hyvinvoinnista huolehtiminen on tyttären tehtävä äidin voimien hiipuessa. Huolenpito määrittyy joksikin moraaliseksi ja luonnolliseksi perheen jäsenyyden erityisyyteen kuuluvaksi tehtäväksi. Tämä asettaa odotuksia sen sisällön, määrän ja laadun suhteen, etenkin kun se peilautuu myös hoivan ideaaliin. (Finch 1989, 237–242; Silverstein & Gans 2006; Stone 2008; Eriksson 2010; Funk 2010.)

Vahvuudestaan huolimatta kulttuuriset mallit eivät suoraan määritä tiettyä tulkintaa hoivatilanteesta vaan kertoja voi myös torjua ja korvata tarinaan liittyviä tulkintoja. Tämä voi toimia retorisenä selviytymisstrategiana tarinan ehdottaessa itselle kestäväntä tulkintatapaa. Tragedioiksi luokiteltavissa

kertomuksissa vaihtoehdottomuuden kokemus jäsentyy kertomisen tavoista selkeimmin. Kun esimerkiksi romanssin hoivakertomuksissa optimismia rakentavat kokemukset voitoista (kuten palveluiden järjestymisestä), tragediassa kerronta etenee raskaammin ja suoraviivaisemmin ilman vaihtoehtoisia juonenkulkuja. Esimerkiksi Aino-Kaisa kuvaa tilannetta, jossa hän kokee ulkoisten tekijöiden olevan pakottamassa häntä huolehtimaan äidistään, joka ei selviydy arjesta ilman apua.

Aino-Kaisa: No, tällä hetkellä on tämä tilanne se vaihtoehto. Kaupunki ei halua, kaupunki ei halua osallistua ja yksityiseen palvelutaloon ei riitä eläke, niin ei siinä sitten, en mä tiedä, mitä vaihtoehtoja siinä olisi.

Huolenpidossa pyritään parhaaseen mahdolliseen lopputulokseen. Kertojan kokemus itsestään tilanteen asiantuntijana rakentaa vaihtoehdottomuutta suhteessa erilaisiin tehtäviin, sillä nimenomaan tytär itse suoriutuu niistä parhaiten. Tarpeelliseksikin koettuun apuun saatetaan suhtautua melko kriittisesti ja siitä kieltäytymistä voidaan perustella esimerkiksi kritisoimalla halutusta tai totutusta poikkeavaa tekemisen tapaa tai aikaa. Auttamisverkoston ohuus voikin juontua sekä haluttomuudesta että kyvyttömyydestä luovuttaa hoivan tehtäviä muille.

Aino-Kaisa: Että joskus, että osaan-ko mä siltikään olla vaan, koska mä en pysty siihenkään, että vaikka mun veli sanoo, että hän hoitaa, ei sun tarvi huolehtia, niin mä en siltikään pysty siihen, mä silti soitan. [...], että kyl mä sen tunnustan (naurahdus), että se on ittelte

aika rankkaa, että kun ei osaa niin kun päästää irti.

Kollektiivisen me-yksikön muodostuminen ja tyttären asiantuntija-asema mahdollistavat myös päätösten tekemisen äidin puolesta. Kertojat tunnistavat aikuisuuteen liitetyn itsemääräämisoikeuden kulttuurisen mallin, mutta tulkitsevat sitä esimerkiksi romanssin kertomuksista poikkeavalla tavalla. Esimerkiksi Aino-Kaisa ennakoii tilannetta, jossa hänen on otettava perinteinen vanhemman ja päätöksentekijän rooli kokonaan itselleen.

Aino-Kaisa: Niin voinco mä sit vaan sanoo, että se on menoo nyt. Kuitenkin täytyy sitä, sitä vanhaa ihmistäkin kuunnella. Tai niin ainakin sanotaan, mutta että jossakin vaiheessa varmaan se päätös täytyy sitten sen lapsen tehdä.

Tragedian hoivakertomuksissa kuvataan myös tapoja, joilla äidin itsenäisyyttä, itsemääräämisoikeutta ja omatoimisuutta pyritään tukemaan. Esimerkiksi kertoja saattaa välttää sellaisten askareiden tekemistä, joihin äidin katsotaan kykenevän. Toisaalta tämä pyrkimys saattaa pikemminkin tiivistää keskinäistä huolenpitosuhdetta, kun autettavan annetaan päättää avun antajasta, määrästä ja tavasta – toisin sanoen annetaan hänen kieltäytyä esimerkiksi ulkopuolisesta siivousavusta. Esimerkiksi Anja kertoo äidin käyttävän tyttären tuntemaa huolta myös manipuloimiseen.

Anja: Siis jos minä soitan, niin eihän se vastaa puhelimeen. Mun pitää mennä katsomaan, kun ei se kuule sitä puhelimen soittoa, eikä huoli niitä vempaimia. Sitä valolaitetta, joka vilkkuu, kun puhelin soi, ei. Ei hän tartte semmosta,

tulkoot katsomaan se, joka haluaa. Eli tavallaan se on myöskin semmonen keino, jolla sitten pakotetaan ihmiset tulemaan hänen luokse.

Myös tragedian hoivakertomuksissa keskinäinen suhde voi rakentua molempia osapuolia tukevaksi. Se ei välttämättä ole tasavertainen, mutta siihen saatetaan luoda näennäisen tasapainon tilanne siten, että molemmat kokevat antavansa ja saavansa jotain: äiti esimerkiksi voi huolehtia tietyistä kevyistä askareista kertojan puolesta. (Lewis & Meredith 1988, 54–57.) Itsenäisyyden ja omanarvontunteen kannalta vastaavuoroisuuden mielikuvan luominen avun vastaanottamisesta ja antamisesta on kulttuurisena mallina tärkeä.

IRONIAN HOIVAKERTOMUKSET

Tässä aineistossa ironiaa edustavat Viivin ja Viljan kertomukset. Myös romanssiksi tulkitsemani Eveliinan kertomus sisältää kiinnostavalla tavalla rinnakkaisena vastakertomuksena selkeästi ironisia elementtejä: sisarensa näkökulman kautta se tuo esille vaihtoehtoista tapaa hahmottaa tilannetta. Romanssi ja tragedia rakentuvat selkeästi dikotomisiksi, mutta ironialle on tyypillistä nimenomaan tarinoiden puhtauden ja yksinkertaisuuden asettaminen kyseenalaiseksi. Perinteisesti ymmärretty sankaruus katoaa, vaikka kertomus hyödyntää sovinnaisia käsityksiä. Kertojan asennetta voi kuvata älyllistämisenä, rajojen rikkomisena sekä hämmennyksen herättämisenä. (Frye 1990, 223–237; Hänninen 2003, 96.)

Ironian hoivakertomukset kyseenalaistavat normatiivisia käsityksiä ja

ilmentävät mahdollisuutta erilaisiin tulkintoihin. Nämä näkyvät myös kerrottaessa henkilökohtaisen vastuun kokemuksesta. Huolenpito voidaan Viljan tavoin tuoda osaksi kerrontaa nimenomaan omaa elämää rikastuttavana elementtinä, mikä on vastoin hallitsevaa mallitarinaa hoivasta jonakin pikeminkin resursseja kuluttavana, raskaana ja velvoittavana. Hän myös kiistää usein jaetun käsityksen hoivavastuun lankeamisen väistämättömyydestä. Oman ratkaisunsa perusteluna hän rakentaa kiehtovasti kuvan samanaikaisesti sekä henkilökohtaisesta, rationaalisiin perusteihin tehdystä päätöksestä että itsestään-selvyydestä.

Vilja: [...] Mut mä en sitte tiedä mitä sä tarkotat tuolla vaihtoehdoilla, siis että kyllähän niitä tietysti mullakin olis ollu paljon niitä vaihtoehtoja, että esimerkiksi asuisin vielä omassa asunnossani, mutta sitten äiti olis laitoksessa. Et jos ajattelee jotain työmäärää, niin mä en usko, että se työmäärä vois olla paljon suurempi, ja se huoli vois olla paljon suurempi, että mitenkä se sitten jossakin laitoksessa tai missä nyt oliskin niin mitenkä se siellä selviäis. Jollakin tavalla siinä ei ollu vaihtoehtoo, koska se oli itsestään selvä asia.

Ironian hoivakertomuksissa kiinnostavaa on niiden tapa paljastaa jännitteitä: esimerkiksi talven metaforan avulla voidaan kuvata tilannetta, jossa päällepäin kaikki vaikuttaa toisenlaiselta, ilmeisen kuolleelta, mutta (maan)pinnan alla tapahtuu kaiken aikaa (Frye 1990, Stern 1995). Kerrontaan sisällytetään erilaisia elementtejä, joita paljastetaan ja punotaan sen samanaikaisiksi, mutta eri tasoilla toimiviksi, osiksi. Esimerkiksi hyvän tyttären kulttuurisen mallin ker-

ronta poikkeaa romanssin ja tragedian kertojien tavasta hyödyntää sitä. Auttamisen osalta elämänkulussa hahmottuu ilmitasolla enemmän periaatteellisia toisin toimimisen ja valitsemisen paikkoja, mutta syvemmän tason tarkastelun kautta paljastetaan, ettei vastuusta sivuun astuminen välttämättä näyttäydäkään aitona mahdollisuutena.

Ironialle on tavanomaista rikkoa jollain tapaa kulttuurista normia. Ulkoapäin ja etäämpää katsominen mahdollistavat normien tarkastelemisen eri osapuolien asemista käsin. Kertoja voi myös viitata reaalisen tilanteen absurdiuteen erilaisilla retorisisilla keinoilla. (Frye 1990, 234.) Esimerkiksi hoivakertomuksissa yhdessä asumista voidaan kuvata rationaalisenä yhteisenä päätöksenä, mutta samalla kerrontaan tuodaan läsnä olevaksi pohdinta ratkaisun epätavanomaisuudesta ja moraalisen arvosta toistamalla sädekehän metaforaa. Tämän samanaikaisuuden ja rinnasteisuuden avulla tuodaan esille hoivaan liittyviä kulttuurisia malleja sekä asemoidaan kertojaa suhteessa normatiivisiin käsitelmiin.

Viiivi: [...] Että se tuntuu helpommalta järjestelyltä, että siinä säästi aikaa ja matkakilometrejä ja. Ja sit mä oon ainoon laps, että kukaan muu ei sitä voinu hoitaa, että se oli semmonen. Jotenkin, niin kun mä sanoin, että en mä mitään sädekehää halua päähän ja velvollisuudentunnosta ei voi tehdä tämmöstä, mut kyllä siinä jotenkin tuli semmonen huoli omasta äidistä, että niin. Että hän sitte niin kun pärjäis.

Eräänlainen etäännyttävä rationalisointi on tyypillistä ironian hoivakertomuksille: vaikka legitiimiksi koettu avun

tarve sekä huoli äidin selviytymisestä rakentavat vaikeutta toimia toisin, vaihtoehtoja asetetaan kerronnassa läsnä oleviksi. Asiat olisivat siis voineet järjestyä toisinkin, vaikka yleisö ymmärtää perustelut kertojan ratkaisulle.

Ironian hoivakertomuksissa koettu vastuu ei määrittele hoivan toteutumisen tapaa: huolenpito voi merkitä kokemusta riittävän avun järjestymisestä sen sijaan, että tyttären olisi itse suoritettava tai koordinoitava tehtäviä romanssin ja tragedian kertojien tapaan. Kielteisetkään päätökset julkisista palveluksista eivät rakenna esimerkiksi tragedian hoivakertomuksille tyypillistä pakottavuuden ilmapiiriä. Suhde tulevaisuuteen ja palveluiden järjestymiseen on luottavaisempi, mikä tuo kerrontaan optimistisuutta ja keveyttä. Vaikka nämäkin kertomukset heijastavat kokemusta vastuiden jakautumisen epätasaisuudesta, keskinäisiin suhteisiin voidaan pyrkiä luomaan todellista tai näennäistä tasapainoa. Kertojat saattavat osallistaa toisia tai rakentaa legitiimejä syitä heidän osallistumattomuudelleen, mikä on eräs tapa kiistää vastuun kantamisen vaihtoehdottomuuden mallitarinaa. Esimerkiksi Viljan kertomus välittää uskoa asioiden järjestymiseen, vaikka hän toisaalta kokee alkoholisoituneen veljen osittain melko epäluotettavaksi vastuunjakajaksi.

Vilja: Mä kyllä jotenkin uskon siihen, että se asia, se voidaan järjestää sillä tavalla, että niitä auttavia elementtejä on useita. Mun mielestä se jotenkin ei oo sillä lailla, että se olis vaa joko tai, että joko se on minä tai sitten se en oo minä ollenkaan. Koska siihen on saatavissa kaikkia tämmösiä, niin kun esimerkiks tää hoitokodin kotisairaanhoido. Ja sit-

ten, mä voin veljeänikin pakottaa jonkin verran, että sekin voi, niin kun mä oon nyt tehnykin, [...]

Hoivan kertomukset toistavat kulttuurista mallia perheen erityisyydestä ja sisaruksista, jotka tukevat toisiaan eri elämäntilanteissa. Sisaruksettomilla kertojilla tuki näyttäytyy kaipuun kohteena, mutta samaa mallia omaan kokemukseensa peilaavat myös monet sellaiset kertojat, jotka kokevat vastuunjaon sisarusten kesken olevan puutteellinen. Nämä osallistumisen tapoihin liittyvät kulttuuriset mallit heijastavat yleisempiä käsityksiä siitä, millaisia yksilön kyvyt, taidot ja mahdollisuudet yhteiskunnan jäsenenä ovat.

POHDINTA

Tässä artikkelissa on tarkasteltu huolenpidon kokemusta auttajan näkökulmasta yhteiskunnassa, jossa yhä vahvemmin nojaututaan käsitykseen oman kodin ja läheisten tuottaman huolenpidon merkityksellisyydestä ikääntyneen hyvinvoinnille. Aineiston kertomukset ovat ainutkertaisia kytkiessään tapahtumaketjut tiettyyn aikaan ja paikkaan, mutta ne esittävät samanaikaisesti jotain yleisempää inhimillisen kokemuksen jäsentymisestä. Ne kertovat niistä tavoista, joilla hoiva voi jäsentyä osaksi elämänkulkua ja siitä, millaisia pulma-kohtia läheisestään huolta pitävä kohtaa. Kertomuksia voidaan pitää luotettavina kuvauksina kokemuksesta, mutta niiden ulkopuolelle jää väistämättä paljon. Jokainen kertomus rakentuu tulkinaksi kokemuksesta tietyssä elämäntilanteessa ja vuorovaikutustilanteessa siihen osallistuvien kesken. Myös niiden sisältämät skriptit luovat omanlaisiaan

viittaussuhteita kertomuksia tulkitsevalle yleisölle.

Aineiston kertomuksissa nojaututaan erilaisiin sosiaalisesta tarinavarannosta ammennettuihin tarinoihin ja klassisiin kerronnan rakenteisiin. Näihin liittyy vahvoja kulttuurisia malleja esimerkiksi hoivasta, kodista ja moraalisesta toimijasta. Erityisesti hyvän tyttären tarinamalli heijastuu vahvana niin romanssin, tragedian kuin ironiankin hoivakertomuksissa. Vaikka juridista velvoitetta auttamiseen ei ole, osalle kertojista kokemus läheisen legitimiä koetusta avuntarpeesta rakentaa elämänsäkulkuun kokemuksen kyseenalaistamattomasta vastuusta ja siten vaihtoehdottomuuden tilanteesta.

Hoivan tarina voidaan kuitenkin kertoa myös toisin. Omaishoitajille suunnattu haastattelupyyntö kutsui kertomuksia huolenpidon kokemuksesta auttajan näkökulmasta. Aineisto rajautui sellaisiin kertomuksiin, joissa kuvataan tapoja, joilla epävirallisen hoiva jäsentyy osaksi omaa elämänsäkulua. Kiinnostavaa olisikin kysyä asia toisin – miten huolenpitoa ja vastuuta jäsennetään sellaisissa kertomuksissa, joissa syystä tai toisesta ei koeta halua, kykyä tai mahdollisuutta olla varsinaisessa hoivasuhteessa? Tai millaisia näkemyksiä saman hoivatilanteen eri osapuolilla on tilanteesta?

Aineiston kertomukset kuvastavat nykykeskusteluun sisältyvää jännitettä: yhtäältä hyvinvointivaltiolle on katsottu siirtyneen vastuu jäsentensä hyvinvoinnista ja hoidosta, mutta toisaalta yhä lisääntyvässä määrin painotetaan läheisten osallisuutta huolenpidossa sekä kodin ensisijaisuutta ikääntyneen

hyvinvoinnin paikkana. Läheisten auttaminen koetaan usein joksikin moraalisesti oikeaksi; se on jotain, mihin halutaankin osallistua. Mutta sosiaalipolitiikalla on tärkeä osa siinä, että hyvän järjestelyissä voidaan löytää kestäviä, kaikkien osapuolien hyvinvointia tukevia ratkaisuja. (Kröger 2005; Szehely 2005; Laitinen & Pessi 2010; STM 2013.) Äitejään hoivaavien tyttärien kertomukset välittävät vahvaa huolta hoivaajan ajan, kykyjen ja resurssien riittävästä sekä vastuunjaon ja tukirakenteiden toimimattomuudesta. Tässä kontekstissa myös mahdollisuudet luoda ja ylläpitää suhteita tuleviin sukupolviin huolestuttavat: työn ja hoivan yhdistyessä aikaa omille aikuistuneille lapsille tai heidän lapsilleen ei usein koettu riittävän, mikä saattaa tulevaisuudessa heijastua sukupolvien välisiin suhteisiin ja koettuun solidaarisuuteen.

Mahdollisuus jäsentää oma elämä mielekkääksi on tärkeää hyvinvoinnin kannalta. Hoivan kysymykset ovat osa arkielämää, jonka erilaiset järjestelyt jäsentyvät eri tavoin ajasta, paikasta ja tilanteesta riippuen. Huolenpidon kokemuksista saatava tieto auttaa löytämään sosiaalipoliittisia keinoja, joilla voidaan tukea läheisten mahdollisuutta osallistua hoivaan niin halutessaan. Ikääntymiseen, huolenpitoon, asumiseen ja muuttamiseen liittyvien ajattelutapojen ja käytäntöjen muutos vaikuttaa elämänsäkulun kokemuksen jäsentymiseen, siitä kertomiseen ja sitä kautta sosiaaliseen tarinavarantoon. Nämä muutokset puolestaan ovat vuorovaikutuksessa laajemmalla yhteiskunnallisella tasolla ja heijastuvat jälleen eteenpäin aina konkreettisten yhteiskuntapoliittisten ratkaisujen tasolle. Lopulta ne ovat muovaamassa perustavanlaatuisella ta-

valla käsityksiä hyvinvointivaltion asemasta, tehtävistä ja sen legitimitetistä kansalaisten hyvinvoinnin turvaajana.

KIRJALLISUUS

- Andersson, Sirpa (2012) Ageing in place – Ikäihmisten asumisen ongelmat ja sosiaaliset suhteet. *Gerontologia* 26 (1), 2–13.
- Anttonen, Anneli & Zechner, Minna (2009) Tutkimuksen lähestymistapoja hoivaan. Teoksessa Anneli Anttonen, Heli Valokivi & Minna Zechner (toim.) *Hoi-va. Tutkimus, politiikka ja arki*. Tampere: Vastapaino, 16–53.
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (2000) *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Blomgren, Jenni & Martikainen, Pekka & Martelin, Tuija & Koskinen, Seppo (2006) Ikääntyneiden saama epävirallinen ja virallinen apu Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 71 (2), 167–178.
- Bruner, Jerome (1991) Narrative construction of reality. *Critical Inquiry* 18 (1), 1–21.
- Eriksson, Ilse (2010) Sukupolvivastuu ja huolenpito omista vanhemmista. *Gerontologia* 24 (4), 302–312.
- Finch, Janet (1989) *Family Obligations and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Finch, Janet & Mason, Jennifer (1993) *Negotiating Family Responsibilities*. London: Routledge.
- Frye, Northrop (1990) *Anatomy of Criticism. Four Essays*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Funk, Laura M. (2010) Prioritizing parental autonomy: Adult children's accounts of feeling responsible and supporting aging parents. *Journal of Aging Studies* 24 (1), 57–64.
- Hänninen, Vilma (2003) *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Acta Universitatis Tampereensis 696. Tampere: Tampere University Press.
- Julkunen, Raija (2006) *Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu*. Helsinki: Stakes.
- Kietäväinen, Asta (2009) *Metsään raivatut elämänpolut. Toimijuus ja identiteetti* asutustilallisten elämäkertomuksissa. Acta Universitatis Lapponiensis 158. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Kröger, Teppo (2005) *Interplay between Formal and Informal Care for Older People: The State of the Nordic Research*. Teoksessa Martha Szebehely (toim.) *Äldreomsorgsforskning i Norden*. En kunskapsöversikt. TemaNord 2005:508. Köpenhamn: Nordiska ministerrådet, 243–280.
- Kröger, Teppo (2011) *Retuning the Nordic welfare municipality. Central regulation of social care under change in Finland*. *International Journal of Sociology and Social Policy* 31(3/4), 148–159.
- Kröger, Teppo & Yeandle, Sue (toim.) (2013) *Combining Paid Work and Family Care: Policies and Experiences in International Perspective*. Bristol: Policy Press.
- Labov, William (1997) *Some Further Steps in Narrative Analysis*. <http://www.ling.upenn.edu/~wlabov/sfs.html>. Luettu 8.3.2004.
- Laitinen, Arto & Pessi, Anne Birgitta (2010) *Vaatiiko solidaarisuus auttamaan? Solidaarisuus suomalaisten auttamisteoissa ja -asenteissa*. *Janus* 18 (4), 355–373.
- Leinonen, Anu (2011) *Adult children and parental care-giving: making sense of participation patterns among siblings*. *Ageing & Society* 31 (2), 308–327.
- Lewis, Jane & Meredith, Barbara (1988) *Daughters who Care. Daughters Caring for Mothers at Home*. London and New York: Routledge.
- Mallett, Shelley (2004) *Understanding home: a critical review of the literature*. *The Sociological Review* 52 (1), 62–89.
- Miettinen, Sonja (2006) *Eron aika: tyttärien kertomuksia ikääntyneen vanhemman kuolemasta*. Yhteiskuntapolitiikan laitoksen tutkimuksia 4. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Mikkola, Tuula (2009) *Sinusta kiinni – tutkimus puoliso- ja arjen toimijuuksista*. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja A, Tutkimuksia 21. Tampere: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Murray, Kevin (1985) *Life as Fiction*. *Journal for the Theory of Social Behaviour* 15 (2), 173–188.
- Murray, Kevin (1989) *The Construction of*

- Identity in the Narratives of Romance and Comedy. Teoksessa John Shotter & Kenneth J. Gergen (toim.) *Texts of Identity*. London: Sage.
- Perkiö-Mäkelä, Merja & Hirvonen, Maria & Elo, Anna-Liisa & Kandolin, Irja & Kauppinen, Kaisa & Kauppinen, Timo & Ketola, Ritva & Leino, Timo & Manninen, Pirjo & Miettinen, Sonja & Reijula, Kari & Salminen, Simo & Toivanen, Minna & Tuomivaara, Seppo & Vartiala, Maarit & Venäläinen, Saara & Viluksela, Marja (2010) *Työ ja terveys -haastattelututkimus 2009*. Helsinki: Työterveyslaitos.
- Riessman, Catherine Kohler (1993) *Narrative Analysis. Qualitative Research Methods Series, Vol 30*. Newbury Park: Sage.
- Riessman, Catherine Kohler (2008) *Narrative Methods for the Human Sciences*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Rimmon-Kenan, Shlomith (1999) Kertomuksen poetiikka. *Tietolipas* 123. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Saarenheimo, Marja & Pietilä, Minna (2003) Iäkkäät omaishoitajat – omaisia vai hoitajia? *Gerontologia* 17 (3), 139–148.
- Silverstein, Merrill & Gans, Daphna & Yang, Frances M. (2006) Intergenerational Support to Aging Parents. The role of norms and needs. *Journal of Family Issues* 27 (8), 1068–1084.
- Squire, Corinne & Andrews, Molly & Tamboukou, Maria (2008) Introduction: What Is Narrative Research? Teoksessa Molly Andrews, Corinne Squire & Maria Tamboukou (toim.) *Doing Narrative Research*. Thousand Oaks, CA: Sage, 1–21.
- Stern, Barbara B. (1995) Consumer myths: Frye's taxonomy and the structural analysis of consumption text. *Journal of Consumer Research* 22 (2), 165–185.
- STM (2008) *Ikäihmisten palvelujen laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2008:3*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö ja Suomen Kuntaliitto.
- STM (2013) *Kansallinen omaishoidon kehittämisohjelma. Työryhmän väliraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:10*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Stone, Elizabeth (2008) *Black Sheep and Kissing Cousins. How Our Family Stories Shape Us*. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Stuifbergen, Maria C. & van Delden, Johannes J.M. & Dykstra, Pearl A. (2008) The implications of today's family structures for support giving to older parents. *Ageing & Society* 28 (3), 413–434.
- Szebehely, Martha (2005) *English Summary. Teoksessa Martha Szebehely (toim.) Äldreomsorgsforskning i Norden. En kunskapsöversikt. TemaNord 2005:508*. Köpenhamn: Nordiska ministerrådet, 393–400.
- Tanskanen, Antti & Danielsbacka, Mirkka (2009) Perheen vai yhteiskunnan vastuu? Suurten ikäluokkien auttamisasenteiden tarkastelua. *Janus* 17 (1), 20–35.
- Vilkko, Anni (2000) Riittävästi koti. *Janus* 8 (3), 213–229.
- Vilkko, Anni (2010) Koti vanhetessa. Teoksessa Anni Vilkko, Asko Suikkanen & Johanna Järvinen-Tassopoulos (toim.) *Kotia paikantamassa. Rovaniemi: Lapin Yliopistokustannus*, 213–236.
- Wilyard, Jennifer & Miller, Katherine & Shoemaker, Martha & Addison, Penny (2008) Making sense of sibling responsibility for family caregiving. *Qualitative Health Research* 18 (12), 1676–1686.
- Yeandle, Sue & Kröger, Teppo & Cass, Bettina (2012) Voice and choice for users and carers? Developments in patterns of care for older people in Australia, England and Finland. *Journal of European Social Policy* 22 (4), 432–445.
- YM (2012) *Ehdotus ikääntyneiden asumisen kehittämisohjelmaksi vuosille 2012–2015. Ympäristöministeriön raportteja 16*. Helsinki: Ympäristöministeriö. <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=138160&lan=fi>. Luettu 3.10.2012.
- Zechner, Minna (2010) *Informaali hoiva sosiaalipoliittisessa kontekstissa. Acta Universitatis Tamperensis 1543*. Tampere: Tampereen yliopisto.